विषय सुची

परिच्छेद १ : भूमिका 3
१.१ पृष्ठभूमि 3
१.२ उद्देश्य 4
१.३ नगर पार्श्वचित्र तयारीका चरण 5
१.४ वस्तुस्थिती विवरणको सीमा 5
परिच्छेद २ : बागचौर नगरपालिकाको परिचय 6
२.१ नगरपालिकाको परिचय 6
तालिका नं. १ : बागचौर नगरपालिकाका साविकका गाविसहरूको विवरण 7
२.२ नामाकरण 8
२.३ भूक्षेत्र 15
२.४ हावापानी 15
२.५ माटोको बनावट र उर्वराशक्ति 16
२.६ धार्मिक तथा प्राकृतिक महत्वका पर्यटकीय स्थलहरू 20
२.७ नदी तथा खोलाको विवरण 35
२.८ स्थानीय चाडपर्व, जात्रा तथा मेलाहरूको विवरण 37
परिच्छेद ३ : जनसाङ्खिक विवरण 39
३.१ जनसंख्याको विवरण 39
३.२ वडाअनुसार क्षेत्रफल, जनसंख्या, जनघनत्व तथा घरधुरी विवरण 41
३.३ वैवाहिक स्थितिको विवरण 46
३.४ जन्म, मृत्यु र बसाईसराइ सम्बन्धी विवरण 47
३.५ उमेर समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण 50
३.७ मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण 53
३.८ धर्मअनुसार जनसंख्याको विवरण 54
परिच्छेद ४ : आर्थिक अवस्था 56
४.१ प्रमुख आर्थिक विवरण 56
४.२ भू-उपयोग तथा स्वामित्व 72
४.३ कृषि तथा पशु विकास 80
४.३.६ कृषि बजार तथा हाटबजार 92
४.४ पर्यटन विकास 93
४.५ उद्योग, व्यापार तथा बैंकिङ 96
परिच्छेद ५ : सामाजिक अवस्था 114

५.१ शैक्षिक तथा मानव संशाधन विकास 114
५.२ स्वास्थ्य तथा पोषण 138
५.३ खानेपानी तथा सरसफाई 146
५.४ महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण 149
५.५ युवा तथा खेलकुद 152
५.६ कला, भाषा तथा संस्कृति 153
परिच्छेद ६ : वन तथा वातावरण 154
६.१ वन क्षेत्रको अवस्था 154
६.३ जैविक विविधता 165
६.४ नगरपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण 166
६.५ विपद् जोखिम व्यस्थापन 167
परिच्छेद ७ : भौतिक विकासको अवस्था 168
७.१ यातायात पूर्वाधार 168
७.२ इन्धन उपयोग विवरण (खाना पकाउने इन्धनको आधारमा) 171
७.३ सञ्चार तथा प्रविधि 172
परिच्छेद ८ : विकास सुचकाङ्क 173
८.१ मानव विकास सुचकाङ्क (HDI) 173
८.२ मानव गरीबी सुचकाङ्क (HPI) 175
८.३ मानव विकास र गरीबी 175

परिच्छेद १ : भूमिका

१.१ पृष्ठभूमि

वस्तुस्थिती विवरण (Profile) भन्नाले कुनै स्थान, क्षेत्रमा रहेको जनसंख्या, भौगोलिक अवस्था, सामाजिक विशेषता, प्राकृतिक सम्पदा, आर्थिक अवस्था, विकासको स्थिति आदि स्पष्ट हुने आधारभूत तथ्यांक, सूचक वा आधाररेखाको विवरण रहेको दस्तावेज हो । वस्तुस्थिती विवरणलाई "पार्श्वचित्र" पनि भनिन्छ । Profile शब्दलाई भूगोल, ईन्जिनियरिङ, चिकित्सा शास्त्र आदि क्षेत्रमा फरक फरक वस्तुको विशेषता विश्लेषण गर्न प्रयोग गरिएता पनि कुनै प्रशासनिक वा भौगोलिक क्षेत्र बारेको तथ्याङ्क प्राप्ति, विश्लेषण तथा प्रस्तुति गरिएको विवरणलाई पनि वस्तुस्थिती विवरण (Profile) भन्ने गरिएको छ ।

विगतमा जिल्ला, नगर तथा गाउँको वस्तुस्थिती विवरणको अभिलेख राख्ने तथा अद्यावधिक गर्ने प्रचलन रहेको थियो । केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग र मातहतका तथ्याङ्क कार्यालयहरुबाट जिल्लाको वस्तुस्थिती विवरण प्रकाशन गर्ने गरिएको थियो । साथै स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ र तत्सम्बन्धी नियमावली, २०५६ कार्यान्वयन पछि तत्कालीन जिल्ला विकास समिति (जिविस), नगरपालिका र गाविसको नेतृत्वमा जिल्ला, नगर र गाउँको वस्तुस्थिती विवरण तयार गरी प्रकाशन हुन्थ्यो । विषयगत कार्यालयहरु शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि आदिबाट समेत क्षेत्रगत तथ्यांक प्रकाशन भईरहेको छ । केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग अन्तर्गतका कार्यालयहरुले तयार तथा प्रकाशन गर्दै आएको वस्तुस्थिती विवरणमा मुख्य गरेर जनसंख्या, सम्पत्ति तथा आवास सम्बन्धी अधिकतम विवरण समेटेको पाइन्छ भने स्थानीय निकायको पहल तथा नेतृत्वमा तयार वस्तुस्थिती विवरणमा जनसंख्या, आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक, भौतिक, वन तथा वातावारण र संस्थागत विवरण समावेश भएको पाइन्छ । साविकमा गाउँ, नगर र जिल्लाको आवधिक योजना तथा विषयगत रणनीतिक/गुरुयोजना तर्जुमासम्बन्धी मार्गदर्शनहरुले वस्तुस्थिती विवरणलाई रणनीतिक एवम् नतिजामूलक योजना तर्जुमा तथा अनुगमनको आधाररेखा सूचनाको रुपमा प्रस्तुत गरी तयार गर्ने गरिएको थियो ।

नेपालको संविधान अनुसार नेपाल सरकारबाट स्वीकृत संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको कार्य विस्तृतीकरण प्रतिवेदन, स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहलाई आ–आफ्नो क्षेत्रको वार्षिक, आवधिक तथा रणनीतिक विषय क्षेत्रगत मध्यकालिन र दीर्घकालीन योजनाहरु तयार गर्ने, कार्यान्वयन गर्ने र अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ । सो अनुसार स्थानीय तहको आवधिक, रणनीतिक विषय क्षेत्रगत एवं बार्षिक योजना तर्जुमा र नतिजा अनुगमनको लागि क्षेत्रगत स्थितिसहित स्थानीय तहको वस्तुस्थिती विवरण तयारी आवश्यक रहेको छ । यही आवश्यकतालाई ध्यानमा राख्दै स्थानीय योजना तर्जुमा तथा अनुगमनलाई

सूचनामा आधारित, व्यवस्थित, एकीकृत, नतिजामूलक, सहभागितामूलक र प्रभावकारी बनाउन वस्तुस्थिती विवरण अर्थात् नगर पार्श्वचित्र (Municipal Profile) तयार गरिएको हो ।

१.२ उद्देश्य

नगर पार्श्वचित्र मूलतः बागचौर नगरपालिकाको आगामी नीति तथा कार्यक्रम, योजना तर्जुमा गर्नका लागि तथ्याङ्कीय आधार सृजना गर्ने सन्दर्भमा तयार गरिएको हो । यसले योजना तथा कार्यक्रमको निर्माण कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कन जस्ता कुराको लेखाजोखा गर्न मद्दत गर्नेछ । पार्श्वचित्रका अन्य उद्देश्यहरू यसप्रकार रहेका छन् :

क) नगरभित्र रहेका सेवा सुविधाहरूको बारेमा जानकारी गराउने ।

ख) नगरपालिका क्षेत्रभित्रको सम्भावना र समस्याहरूको अवगत गराउने ।

ग) नगरपालिकाको जनसांख्यिक तथा विकासात्मक वस्तुस्थितिको बारेमा जानकारी लगाउनु ।

घ) नगरपालिका भित्र बसोवास गर्ने मानिसहरूको आर्थिक, सामाजिक, धार्मिक, शैक्षिक, तथा पेशागत स्थितिको बारेमा जानकारी गराउने ।

ङ) नगरपालिका क्षेत्रभित्र रहेका प्राकृतिक स्रोत साधन तथा सीपको पहिचान गरी समष्टिगत विवरण प्रस्तुत गर्ने ।

च) नगरपालिकाको वास्तविक र वस्तुगत सूचना संकलन तथा व्यवस्थापनमा सहयोग गर्ने ।

छ) नगरपालिका क्षेत्रको तथ्याङ्कको आधारमा जिल्ला तथा राष्ट्रिय स्तरसम्म सूचनाको उपलब्धता गराई ब्यवस्थापनमा सहयोग गर्ने ।

ज) नगरपालिका स्तरमा सञ्चालित कार्यक्रमको पृष्ठपोषण (Feedback) प्रदान गरी आगामी कार्यक्रमको लागि मार्गनिर्देश गर्ने ।

झ) नगरपालिकाको भावि योजना तथा कार्यक्रम र नीति निर्माणको कामलाई आधार प्रदान गर्ने ।

ञ) स्थानीय आवश्यकता र स्रोत साधनको विनियोजनको अवस्थाको जानकारी गराउने ।

१.३ नगर पार्श्वचित्र तयारीका चरण

यस पार्श्वचित्र चरणबद्ध, व्यवस्थित र सहभागितामूलक रुपमा तयार गर्ने क्रममा नगर पार्श्वचित्र निर्माण कार्यविधि, २०७५ ले उल्लेख गरेबमोजिम देहायअनुसारका ७ चरणहरू अवलम्बन गरियो ।

- पहिलो चरण: वस्तुस्थिती विवरण ढाँचा, सर्वेक्षण औजार तथा विधि स्वीकृति
- दोस्रो चरण: वस्तुस्थिती विवरण तयारी गोष्ठी तथा कार्य योजना स्वीकृति
- तेस्रो चरण: सर्वेक्षण वा तथ्याङ्क संकलन
- चौथो चरण: तथ्याङ्क विश्लेषण, प्रस्तुति तथा स्रोतनक्सा तयारी
- पाँचौ चरण: वस्तुस्थिती विवरण मस्यौदा तयारी
- छैठौं चरण: वस्तुस्थिती विवरण प्रमाणीकरण कार्यशाला
- सातौं चरण: वस्तुस्थिती विवरण तयारी र प्रकाशन

१.४ वस्तुस्थिती विवरणको सीमा

राष्ट्रिय योजना आयोग र संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले निर्धारण गरेबमोजिम नगर पार्श्वचित्र तयार गर्दा प्रयोग गरिएका तथ्यांकहरूको स्रोत र आधार वर्ष खुलाईएको छ । नगरका सम्पूर्ण घरधुरीहरूको स्थलगत सर्वेक्षण, विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालय, अन्य संघसंस्थाले उपलब्ध गराएका तथ्यांक, केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, विभिन्न मन्त्रालय विभागहरू, सम्बन्धित नगरपालिका आदि स्रोतहरूबाट उपलब्ध तथ्यांकको आधारमा यो वस्तुगत विवरण (Profile) तयार गरिएको छ । पार्श्वचित्रको अवधारणा अनुसार यस डकुमेन्टले बागचौर नगरपालिकाको सम्पूर्ण पक्षको यथार्थ जानकारी सरल एवं स्पष्ट रुपमा दिन्छ । अध्ययनलाई यथासक्य वस्तुगत बनाउने प्रयास गरिएको छ । तैपनि स्रोत, साधन तथा समयको परिधीले यस अध्ययनलाई पनि केही सिमिततामा बाँधेको छ । यस अध्ययनमा निर्धारित उद्देश्यका आधारमा आवश्यकता अनुसार तथ्याङ्क संकलन गरिएको छ ।

परिच्छेद २ : बागचौर नगरपालिकाको परिचय

२.१ नगरपालिकाको परिचय

पश्चिम नेपालको मध्य पहाडी भुभागमा अवस्थित कर्णाली प्रदेश अन्तर्गत साविक राप्ती अञ्चलको सल्यान जिल्लामा पर्ने बागचौर नगरपालिकाको उत्तरतर्फ पश्चिम रुकुम तथा दार्मा गाउँपालिका, दक्षिणतर्फ छत्रेश्वरी गाउँपालिका, पश्चिमतर्फ सिद्धकुमाख गाउँपालिका तथा शारदा नगरपालिका र पूर्वतर्फ रोल्पा जिल्ला रहेका छन् । यस बागचौर नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफल १६३.१४ बर्ग कि.मि. रहेको छ । विश्व मानचित्रमा यसको अवस्थिति २८° २६′ उत्तरी आक्षांशदेखि २८° ३१′ उत्तरी आक्षांश र ८२° १४′ पूर्वी देशान्तरदेखि ८२° २३′ पूर्वी देशान्तर सम्म छ । स्थानीय विकास मन्त्रालयले २०७२ आश्विन १ गते थप २६ वटा नयाँ नगरपालिका थप्दा घोषणा भएको यस नगरपालिका समुन्द्र सतहबाट करिब ११०० मिटरदेखि २२०० मिटरको उचाइमा रहेको छ । लौराबाङ्ग शिर भएर बग्ने शारदा नदी यस नगरको प्रमुख नदी हो भने मोखला बाजेको गुफा यहाँको प्रमुख धार्मिक पर्यटकीय स्थल हो । राप्ती अञ्चलको प्रमुख नदी राप्तीको मुहानको रुपमा सुपरिचित बाँफुखोलाको पानीढल पनि यसै नगरमा अवस्थित छ ।

वि.सं. २०६८ को राष्ट्रिय जनगणना पश्चात बागचौर नगरपालिकाद्वारा वि.सं. २०७६ मा घरधुरी सर्वेक्षण गरिएको छ । घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६ अनुसार बागचौर नगरपालिकाको कुल घरधुरी ६,७९७ सहित कुल जनसंख्या ३६,४३२ रहेको छ । जसमध्ये पुरुष ४९.६४ प्रतिशत (१८,०८५ जना) र महिला ५०.३६ प्रतिशत (१८,३४७ जना) रहेका छन् । काम गर्ने उमेर १६ देखि ६० वर्षसम्मको जनसंख्या कुल जनसंख्याको ७४.२८ प्रतिशत रहेको छ । त्यसैगरी, घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६ अनुसार यस नगरको लैंगिक अनुपात (Sex Ratio) प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या ९८.५७ रहेको छ । यहाँको प्रति वर्ग किलोमिटर क्षेत्रमा जनघनत्व २२३.३२ रहेको छ । यस नगरमा औषतमा प्रति परिवार ५.३६ जनसंख्या बसोबास गर्दछन् । त्यस्तै, २०७६ को सर्वेक्षण अनुसार ५ वर्ष र सोभन्दा माथिको साक्षरता दर ६९.११ % रहेको छ ।

यस नगरपालिकाका कुल १२ वडाहरुको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा सबैभन्दा धैरै जनसंख्या भएको वडामा वडा नं. २ रहेको छ । जसमा कुल ४,३०४ मानिस बसोबास गर्दछन् । त्यस्तै, कुल २,०३५ जनसंख्या सहित वडा नं. ११ सबैभन्दा कम जनसंख्या भएको वडा पर्दछ । नगरमा ३ हजारभन्दा बढी जनसंख्या भएका वडाहरु ६ वटा रहेका छन् । जसमा वडा नं. २ मा ४,३०४ जना, वडा नं. ४ मा ३,२६४ जना, वडा नं. ५ मा ३,१६४ जना, वडा नं. ३,०३६ जना, वडा नं. ७ मा ४,२०९ जना, वडा नं. ९ मा ३,१०६ जना मानिसहरु बसोबास गर्दछन् ।

त्यसैगरी, क्षेत्रफलको हिसाबमा वडा नं. ७ (१८.५७ वर्ग कि.मि.) सबैभन्दा ठुलो वडा हो भने वडा नं. ६ (८.७८ वर्ग कि.मि.) सबैभन्दा सानो वडा हो । औषत घरधुरीको आधारमा सबैभन्दा बढी वडा नं. ५ मा प्रति परिवार ६.०९ जनसंख्या रहेको छ भने सबैभन्दा कम वडा नं. १० मा प्रति परिवार ५.०२ जनसंख्या बसोबास गर्दछन् । त्यस्तै, वडागत कुल घरधुरी संख्याको आधारमा सबैभन्दा बढी घरधुरी वडा नं. २ (कुल ९१० घरधुरी) र सबैभन्दा कम वडा नं. ११ (कुल ४०८ घरधुरी) मा रहेका छन् ।

साविकका गा.वि.स.हरू थारमारे, कोटमौला, कोटबारा, पिपलनेटा, बाफुखोला र शिवरथलाई मिलाएर स्थापना गरिएको यस नगरपालिकामा संघीय संरचना अनुसार कुल १२ वडा रहेका छन् । साविकका गा.वि.स. अनुसार नगरपालिकाको वडा विभाजन तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १ : बागचौर नगरपालिकाका साविकका गाविसहरूको विवरण

वडा नम्बर	समावेश भएका साविकका गा.वि.स.	साविकका वडा नम्बर
१	थारमारे	१ – ३
२	थारमारे	४ - ५, ८
३	थारमारे	६ - ७, ९
४	शिवरथ	१- ४, ९
५	शिवरथ	५ – ८
६	कोटबारा	२- ५
७	कोटबारा	१, ६ – ९
८	कोटमौला	१- ५
९	कोटमौला	६- ९
१०	पिपलनेटा	१- ९
११	बाफुखोला	६- ९
१२	बाफुखोला	१- ५

स्रोतः नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

१ वटा क्याम्पस, १० वटा माध्यमिक विद्यालय, १५ वटा आधारभुत विद्यालय र ४४ प्राथमिक विद्यालय रहेको यस बागचौर नगरपालिकामा १ प्राथमिक स्वास्थ्य चौकी, ५ स्वास्थ्य चौकी र ३ शहरी स्वास्थ्य केन्द्र रहेका छन् ।

बागचौर नगरपालिकामा ब्राह्मण, क्षेत्री, कामी, दमाई, मगर, ठकुरी, सार्की, तामाङ, गाइन आदि जातजातीको बसोबास रहेको पाइन्छ । यहाँका अधिकांश बासिन्दाले हिन्दु धर्म मान्छन् भने थोरैको संख्यामा क्रिश्चियन र ईस्लाम धर्म पनि मान्ने गरेको पाईन्छ । यस नगरका मानिसहरुको मुख्य पेशा कृषि हो । यहाँ सबैभन्दा बढी मकै, गहुँ, जहुँ, आलु, कोदो, सुन्तला, अदुवा, टिमुर, आदि उत्पादन हुने गरेका छन् । बागचौर नगरपालिका भित्र पर्ने मुख्य बजार क्षेत्रहरूमा मोखला, कालाखेत, थारमारे, बागचौर, खरिबोट, रारेचौर, बाङ्गेलाखुरी, पेदिखोला, सिमखोली, बाफुखोला, दोभानबजार, बगरबजार, रातामाटा, पातिहाल्न, कोटबारा टाट्केबजार, कोट्मौला पातिहाल्न शन्देशबजार, खोरबारे, पिपलनेटा, चौरपानी, रातापोखरा आदि पर्दछन् ।

२.२ नामाकरण

बागचौर नाम कसरी रहन गयो भन्ने प्रश्नमा जनश्रुती तथा स्थलगत अध्ययन गर्दा ठोस रुपले एकीन हुन नसकेपनि बुढापाकाहरूबाट मुलतः दुईवटा प्रसंगहरू भेटिए । पहिलो प्रसंगका अनुसार परापुर्वकालमा यो क्षेत्र वरीपरी घना जंगल रहेको थियो । जंगलमा थुप्रै वन्यजन्तु वसोवास गर्ने गर्दथे । तीमध्ये बाघको संख्या अत्यधिक थियो । बाघहरू प्रायजसो जंगलबाट शिकार खोज्दै हिड्ने क्रममा समथर चौर क्षेत्रमा भेटिने गर्दथे । यसरी बाघहरू डुल्ने-बस्ने चौर भएको हुनाले यसको नाम ‘बाघचौर’ हुन गएको र समयक्रमअनुसार त्यो क्रमशः अपभ्रंश हुँदै अहिलेको ‘बागचौर’ नाम रहन पुग्यो । यही तथ्यमा थोरै फरक कुराको उठान गर्दै केही गाउँलेहरूले ‘बाघ’ लाई गाउँघरको भाषामा ‘बाग’ भन्ने गरेको र ‘बाग’ बस्ने ठाउँ भएका कारण यसको नाम ‘बागचौर’ रहन गएको हुन सक्ने पनि बताए ।

त्यसैगरी अर्को तथ्यका अनुसार नेपाली शब्दकोषमा ‘बाग’ को शाब्दिक अर्थ ‘बगैँचा’ भनेर उल्लेख गरिएको छ । अर्थात् परापुर्वकालको कुनै समयमा यस ठाउँमा फलफुल या बिरुवाहरू भएको बगैँचा थियो होला । त्यसरी बाग अर्थात बगैँचा भएको चौर हुनाले यहाँको नाम ‘बागचौर’ रहन गयो ।

नक्सा नं. १ : नक्सामा बागचौर नगरपालिकाको संक्षिप्त विवरण

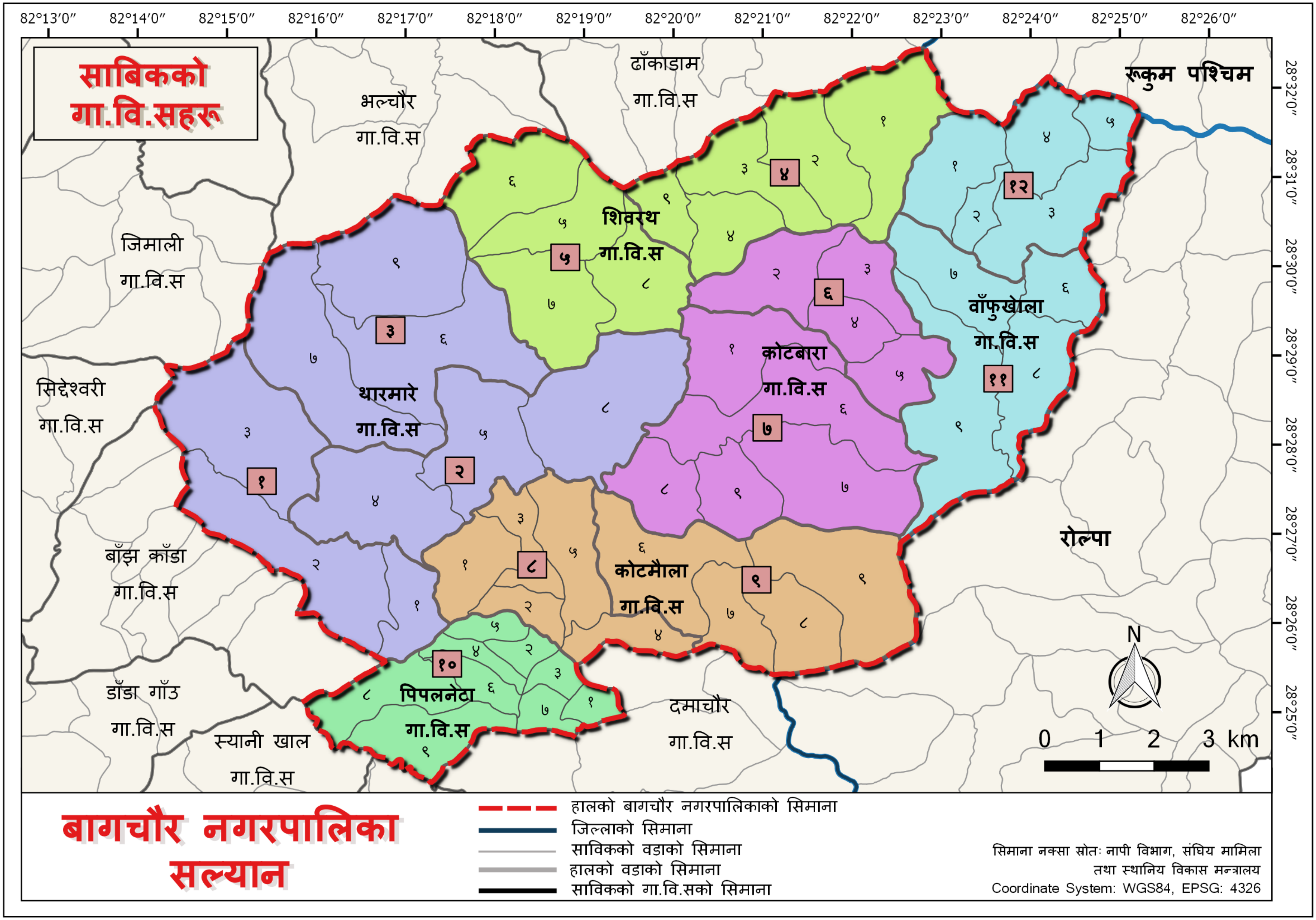

नक्सा नं. २ : बागचौर नगरपालिकाको नक्सामा साविकका गा.वि.स.हरू

नक्सा नं. ३ : बागचौर नगरपालिकाको वडा विभाजन गरिएको नक्सा

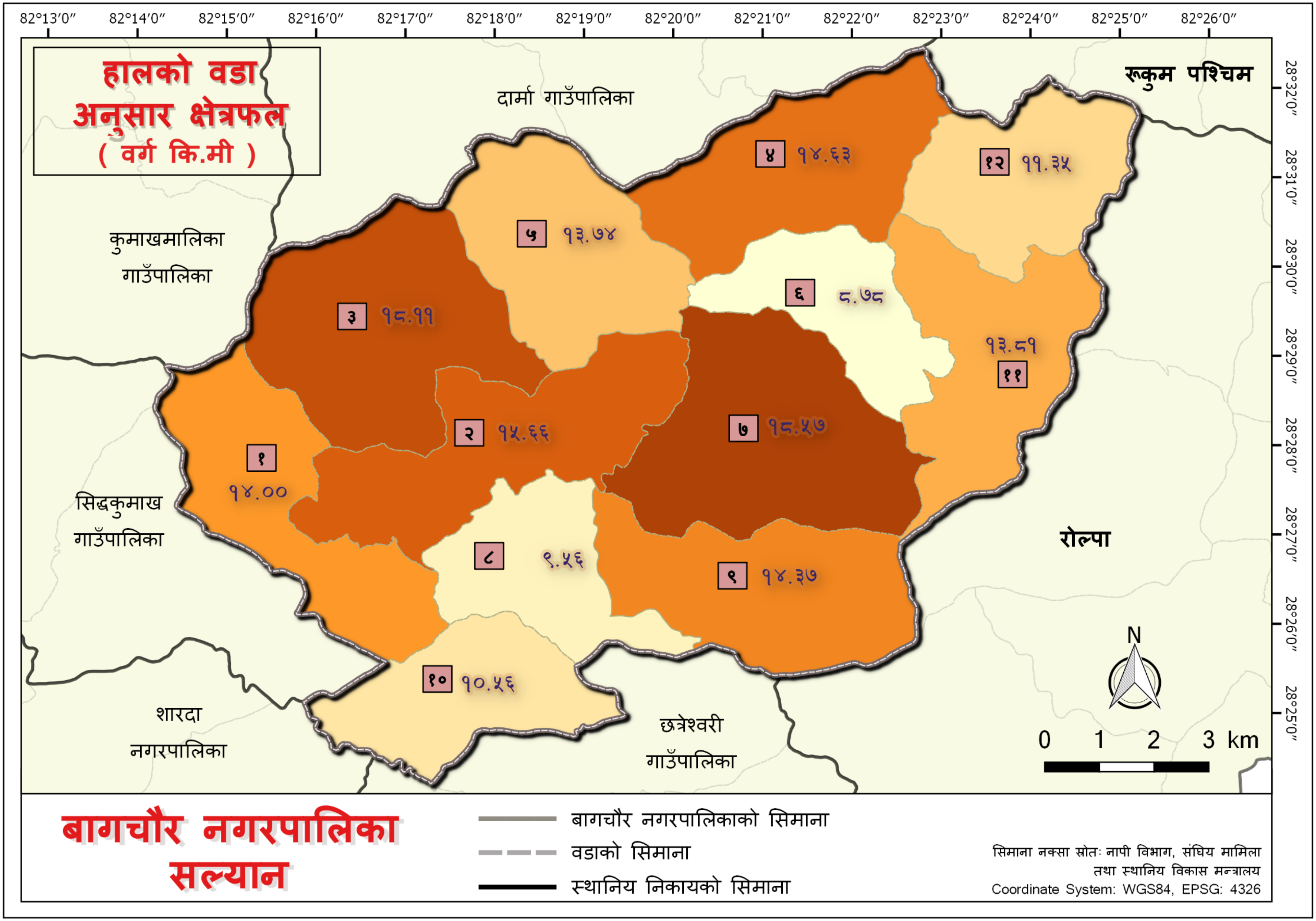

नक्सा नं. ४ : बागचौर नगरपालिकाको वडागत क्षेत्रफलको नक्सा

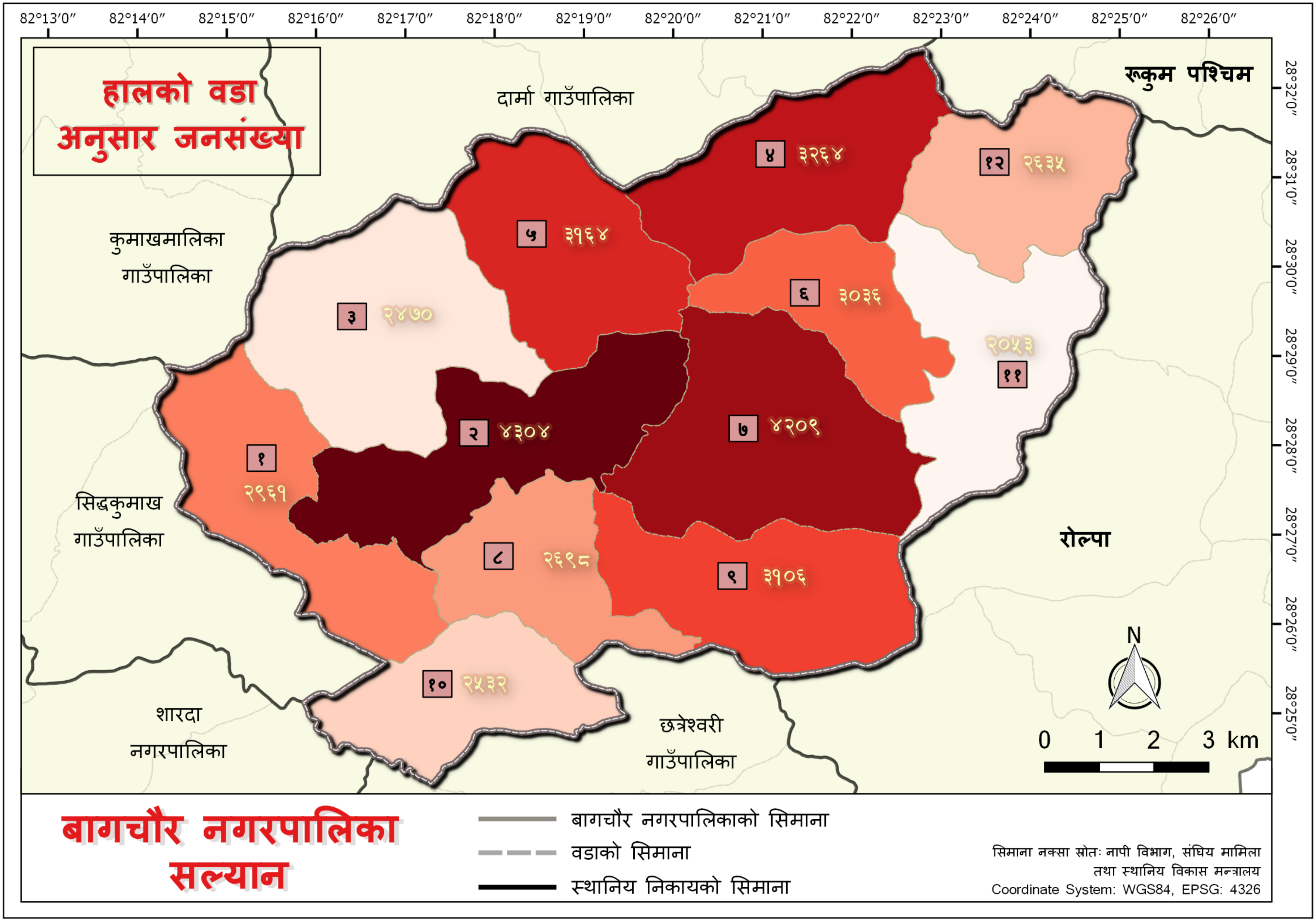

नक्सा नं. ५ : बागचौर नगरपालिकाको वडागत जनसंख्याको विवरण

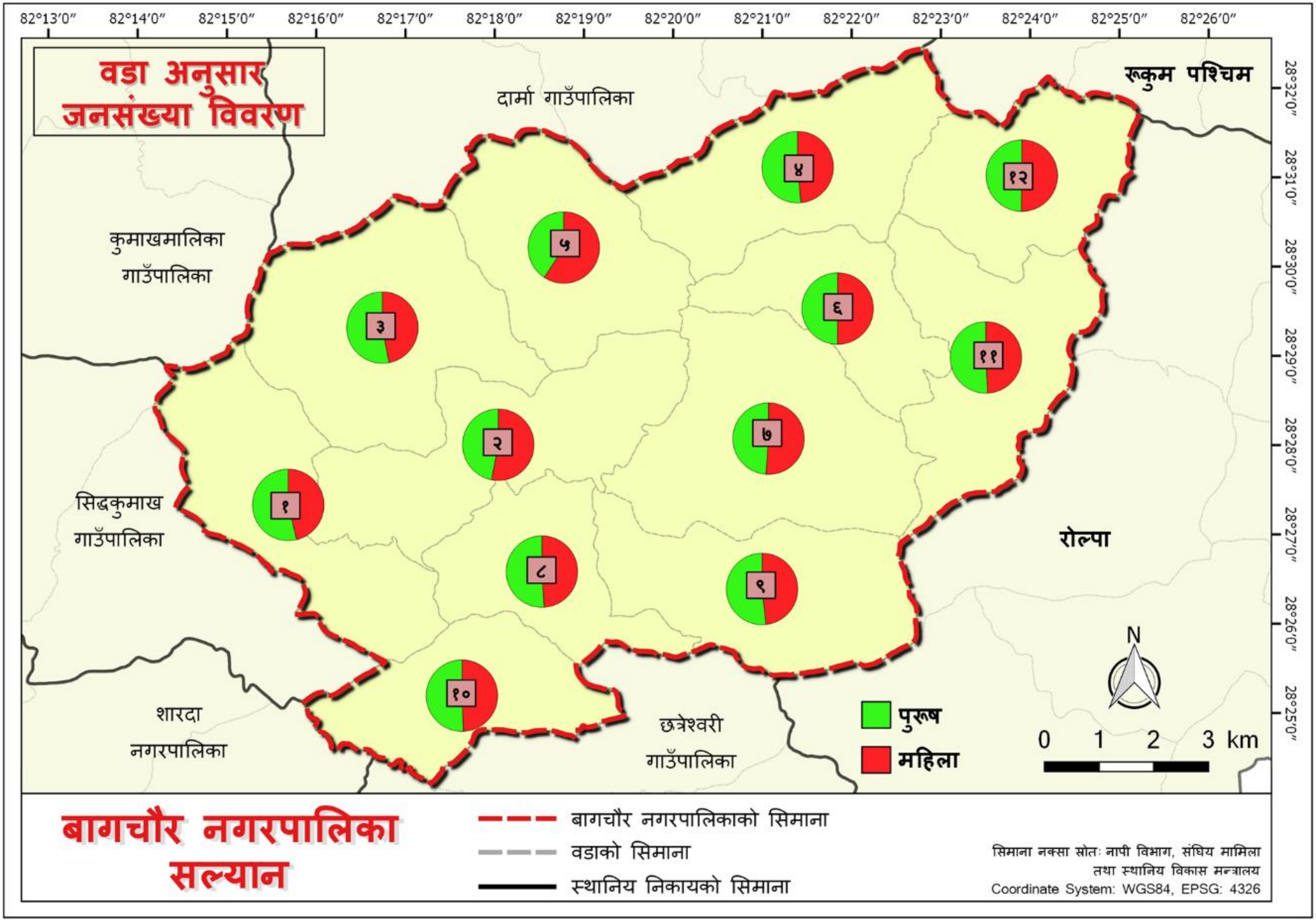

नक्सा नं. ६ : बागचौर नगरपालिकाको वडागत महिला-पुरुष जनसंख्याको विवरण

२.३ भूक्षेत्र

बागचौर नगर पूर्णरुपमा मध्य महाभारतीय पर्वत क्षेत्रमा पर्ने हुँदा यहाँको सम्पूर्ण धरातलमा पर्वतीय विशेषता झल्कन्छ । भू-धरातलीय आधारमा यस नगरलाई २ भागमा विभाजन गर्न सकिन्छ ।

वेशी क्षेत्रः

नगरको शारदा तथा अन्य प्रमुख नदी र नदी किनारमा पर्ने क्षेत्रहरू यस अन्तर्गत पर्दछन् । यी क्षेत्रहरू कृषि उत्पादनका लागि प्रसिद्ध मानिन्छन् ।

मध्य पहाडी क्षेत्रः

समुद्र सतहबाट १२०० मिटरदेखि माथिको पहाडी भू-भाग यस अन्तर्गत पर्दछन् । नगरको अधिकांश भू-भाग यसै क्षेत्रमा पर्दछ । अन्नबालीहरूमा विशेषगरी धान, मकै, गहूँ, जौं, कोदो तथा तेलहन आदिको उत्पादन हुने भएता पनि यो क्षेत्र विशेषगरी अमिलो जातका फलफुलहरू जस्तै सुन्तला, मौसम तथा कागतीका लागि प्रसिद्ध मानिन्छ ।

२.४ हावापानी

हावापानीको दृष्टिकोणले बागचौर नगरपालिका समशीतोष्ण समूहमा पर्ने नगर हो । यहाँ जाडोमा अत्यधिक जाडो र गर्मीमा पनि धेरै गर्मी नरहने अवस्था रहेको छ । यहाँको हावापानी समशीतोष्ण बढी र शीतोष्ण कम गरी मिश्रित खालको रहेको छ । यहाँ हिँउदमा औसत तापक्रम ३ डिग्री देखि २८ डिग्री सेल्सियससम्म पुग्दछ भने गर्मीमा १४ डिग्री देखि ३१ डिग्री सेल्सियससम्म रहन्छ । हिँउदमा उत्तरबाट चिसो सिरेटो चल्ने गर्दछ, जसले गर्दा कहिलेकाँही अग्ला पहाडहरूमा हिँउदमा हिँउ पनि पर्ने गर्दछ । वर्षाको समयमा पूर्वी मनसुनी वायुले अत्यधिक वर्षा गराउँछ भने हिँउदमा पश्चिमी वायु बढी प्रभाव रहन्छ ।

यस नगरमा सामान्यतया दुई प्रकारका जलवायुहरू पाइन्छन् ।

उपोष्ण समशीतोष्ण जलवायुः

समुद्री सतहको ५०० मिटर देखि १२०० मिटरसम्मको भू-भागहरूमा यस प्रकारको हावापानी पाइन्छ । यो मानव बस्तीको लागि सुहाउँदो हावापानी भएकोले यस नगरमा पनि यस क्षेत्रमा बढी मानव बस्ती रहेको पाइन्छ । यस क्षेत्रमा पशुपालन तथा फलफुल खेती व्यवसायहरू पनि फस्टाएको पाइन्छ ।

शीतोष्ण जलवायुः

समुद्री सतहको १२०० मिटर देखि २१०० मिटरसम्मको भू-भागहरूमा यस प्रकारको हावापानी पाइन्छ । अग्लो स्थान, कठीन धरातलीय स्वरुप, चिसो हावापानी र खेतीयोग्य जमीनको अभावका कारण शीतोष्ण जलवायु क्षेत्रहरूमा मानवीय बस्तीहरूको कमै मात्र बसोबास रहेको छ ।

२.५ माटोको बनावट र उर्वराशक्ति

समाज विकास क्रममा यसको आर्थिक तथा साँस्कृतिक पक्षलाई उजागर गर्न माटोले महान् भुमिका खेलेको हुन्छ । त्यसमा पनि नेपाल र बागचौर नगरपालिका जहाँको बहुसंख्यक जनभार कृषि पेशामा आश्रित छ । यहाँ माटो सर्वदा पूज्य र उल्लेख्य छ । तथापि, यहाँ माटोको बारेमा कुनै ठोस रुपमा सुक्ष्म ढंगबाट सम्भाव्यता अध्ययन भएको छैन । यस नगरको भौगोलिक बनावटको अवस्थालाई हेर्दा यहाँको अधिकांश माटोमा उब्जाउ क्षमताको कमी देखिन्छ । यहाँ बढी मात्रामा बलौटे, कडा चट्टान तथा नदी वेशीहरूमा बलौटे दोमट र खेतीयोग्य माटो पाइन्छ । तथापि, पहाडी टार तथा नदी, वेशीहरू उत्पादनका दृष्टिकोणले ज्यादै संभावनायुक्त देखिन्छन् ।

समग्र देशको नमूना अध्ययनका आधारमा यस नगरको माटोको प्रकार र उर्बरताको बारेमा निम्नानुसार पाइन्छ ।

पाँगो माटोः

यहाँका नदी बेसीहरूमा पाँगो माटोको प्रचुरता पाइन्छ । जहाँ पर्याप्त अन्न उत्पादन र तरकारी बालीको सम्भावना छ । नदीहरूले बगाई ल्याएको सडेको पातपतिङ्गर र अन्य कम्पोष्ट मलजन्य पदार्थलाई छेउछाउका तटवर्ती भागमा निक्षेप गर्दै जाँदा यी भागहरू अत्यधिक उब्जाउयोग्य रहेका छन् । तथापि, वर्तमान समयमा रसायनिक मलको व्यापक प्रयोगको कारण यहाँको माटोमा अम्लीयता वृद्धि भई उत्पादन ह्रासको स्थिति देखापरेको छ । लगातार भू-क्षय तथा वन विनाशका कारण नदीहरूले चुन ढुङ्गा, बलौटे, गेग्र्यानयुक्त पदार्थहरू निरन्तररुपमा निक्षेप गर्दा पाँगो माटोको गुणस्तरमा विस्तारै ह्रास आइरहेको छ ।

बलौटे माटोः

यो माटो बालुवा, कंकड, ट्यापी र ढुङ्गा मिश्रित माटो हो । यो उब्जाउको दृष्टिकोणले न्यून कोटीको मानिन्छ । विशेषगरी नगरको पहाडी भागहरूमा यो माटोको बाहुल्यता छ । अपेक्षाकृत कम मात्रामा मात्र दलहन र मकै बालीको मात्र यहाँ उत्पादन हुन्छ । यहाँ सिंचाइको समेत अभाव रहेको छ ।

शारदा नदी किनारा र आसपासका भूमिहरूमा माटोको कारण खाद्यान्न बालीको लागि बढी उर्वराशक्ति रहेको पाइन्छ । समथल भू-भागमा खाद्यान्न बालीको लागि उर्वर भूमि पाइन्छ भने भिराला पाखाहरूमा खोटेसल्ला, सुन्तला, अनार तथा नदीका आसपासका भू-भागमा धान, गहुँ, मकैको लागि उर्वर रहेको पाइन्छ । बोट विरुवामा सिसौ, मसला, टुनी, जामुन आदिको लागि पनि उपयुक्त रहेको छ । अधिकांश कृषकहरूको कृषि पेशा परम्परागत रुपमा नै रहेकोले कृषि उत्पादनमा खासै वृद्धि हुन सकेको अवस्था छैन । जसका कारण कृषि पेशामा युवाहरूको आकर्षण कम रहेको छ । नगरमा रहेका सम्भाव्य क्षेत्रहरूमा समेत उर्वर भूमि बृद्धि गर्ने दिर्घकालिन सोचले सार्थकता पाउन सकेको छैन । नगरमा माटोको बनावट र उर्वराशक्तिको अध्ययनको आधारमा नगरवासीहरूको आर्थिक हैसियत वृद्धि गर्न के–कस्ता उत्पादन प्रणाली अपनाउन सकिन्छ । यस विषयमा छुट्टै अध्ययन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

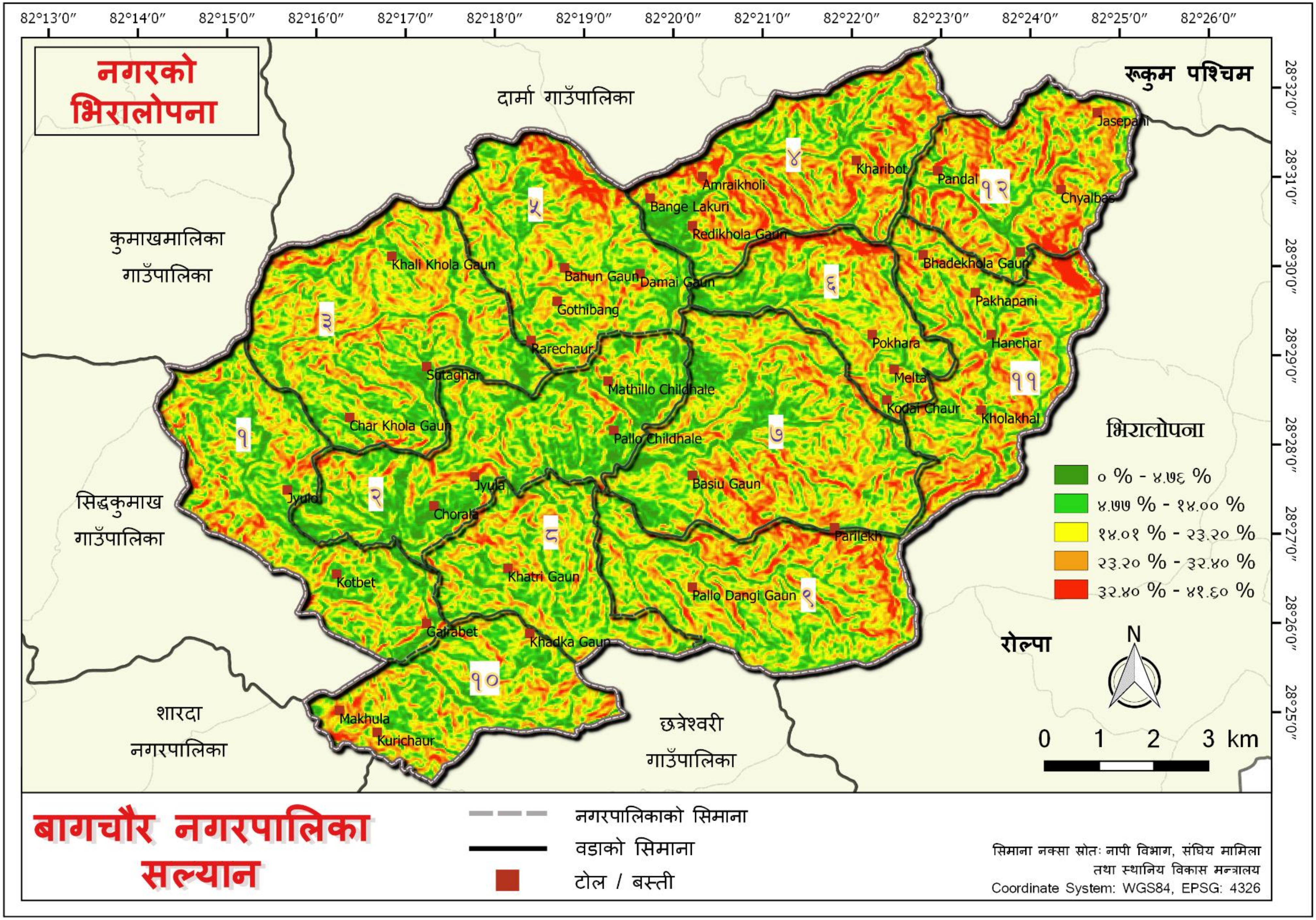

नक्सा नं. ७ : बागचौर नगरपालिकाको भिरालोपना दर्शाउने नक्सा

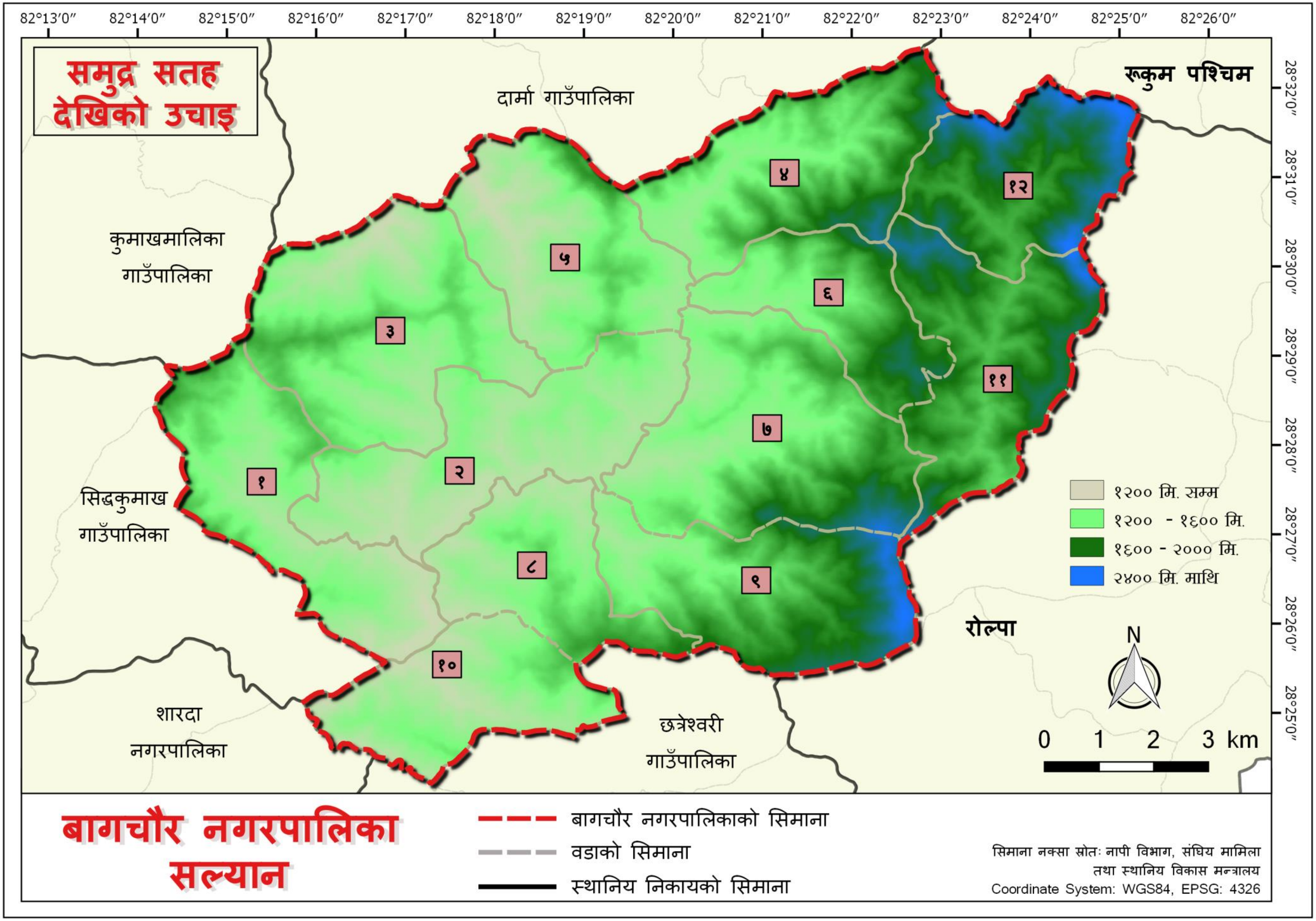

नक्सा नं. ८ : बागचौर नगरपालिकाका जमिनको उचाईअनुसार नक्सा

२.६ धार्मिक तथा प्राकृतिक महत्वका पर्यटकीय स्थलहरू

एउटा विशिष्ट भौगोलिक संरचनाले सृजना गरेको हावापानी, जनजीवन, वन वनस्पति र वन्यजन्तु तथा साँस्कृतिक विविधताको कारण नेपाल विश्वमा एउटा प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्यस्थलको रुपमा परिचित छ । पर्यटन हाम्रो लागि प्रकृतिले वरदान दिएको सम्पत्ति हो । अत्यन्त रमणीय विश्वकै उच्च हिमश्रृंखलाहरू, अनवरत बग्ने कञ्चन नदीहरू, तालतलैया, प्राकृतिक गुफा, विविधतायुक्त वनजंगल यहाँका प्राकृतिक निधिहरू हुन् । यहाँका साँस्कृतिक चालचलन तथा रहनसहन समेत पर्यटनका आकर्षक पक्षहरू हुन् । यी सम्पुर्ण पर्यटकीय सम्पत्तिको पूर्ण सदुपयोग गरेमा देशको आर्थिक समृद्धिमा उल्लेखनीय योगदान पुग्ने गई देशको अर्थतन्त्रलाई सबल बनाउन सकिने निश्चित छ । तसर्थ पर्यटन नीति, २०६५ ले मुलभुतरुपमा पर्यटन मार्फत स्वरोजगार श्रृजना, गरिबी न्युनिकरण, मूर्त तथा अमूर्त सम्पदाको खोज अनुसन्धान, हवाई तथा स्थलमार्गको थप विकास, विस्तार तथा स्तरोन्नती गर्ने र पर्यटन पूर्वाधारलाई दिगो विकासको अवधारणा अनुरुप अगाडि बढाउने उद्देश्य लिएको छ ।

बागचौर नगरपालिकाको प्राकृतिक सौन्दर्यता, नदीनाला, वनजंगल र धार्मिक स्थलहरूको रमणीयतामा आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरूको आकर्षण हुने गर्दछ । यहाँको साँस्कृतिक विविधता र प्राकृतिक सौन्दर्यता पर्यटकीय आकर्षणका पक्षहरू हुन् ।

बागचौर नगरका प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरूः

शिव गुफाको मन्दिर, मोखला

बागचौर नगरपालिकाको प्रमुख धार्मिक पर्यटकीय स्थलको रुपमा सुपरिचित शिव गुफाको मन्दिर बागचौर नगरपालिकाको वडा नं. १० स्थित मोखलामा अवस्थित छ । धार्मिक, प्राकृतिक, पुरातात्विक एवम् ऐतिहासिक महत्व बोकेको यस शिव गुफाको मन्दिरमा हिन्दु धर्मका शिव-पार्वती देवीदेवताको पुजाआरधाना गर्ने गरिन्छ ।

हरेक वर्षको तिहार पछिको पूर्णिमाका दिन (मंसिर महिना) मा लाग्ने सल्यान जिल्लाकै ठुला मेलापर्व मध्येको एक भुमेश्वर मेलाका दिन यस शिव गुफा मन्दिरमा नगरपालिका भित्र र बाहिरका भक्तजन एवम् पर्यटकहरूको ठुलो घुँइचो लाग्ने गर्दछ । साथै, प्रत्येक कृष्ण जन्माष्टमीको अवसर पारी मोखला क्षेत्रमा लाखे नाँच पनि नाचिने गरिन्छ । जसको धार्मिक एवम् साँस्कृतिक रौनकताले यस क्षेत्रको महत्व र गरिमालाई थप उचाइ प्रदान गर्ने गरेको छ ।

मोखला शिव गुफाको प्राचीन इतिहासलाई नियाल्दा स्थानीयहरूका अनुसार परापूर्वकालदेखि नै मौजुद रहेको यस गुफालाई जंगलमा गाइबाख्रा चराउन आउने क्रममा ग्वालाहरूले सर्वप्रथम पत्ता लगाएको मानिन्छ । करिब करिब वि.सं. २०३५-४० तिरको समयदेखि सबैमाझ गुफा परिचित हुँदै गएको बुझिएको छ भने यसलाई छेकबार-घेरबार गर्दै संरक्षणको काम ०५० साल तिरबाट सुरु भएको मोखला बजारवासीको भनाइ छ । त्यसको झण्डै एक वर्षपछि ०५१ सालमा मोखलाबासीको नेतृत्वमा जनसर्वदानबाट मन्दिर निर्माण भएको थियो ।

फोटो

करिब ५०-६० मिटर लम्बाई भएको यस मोखला शिव गुफा भित्र ढुङ्गाबाट बनेका विभिन्न अलौकिक स्वरुप र विभिन्न प्राकृतिक संरचनाहरू रहेको पाउन सकिन्छ । जसमा शिवलिङ्ग, गाईका थुनहरू, शर्पहरू, कमलको तलाउ, इत्यादी ढुङ्गाको चट्टानमा प्रतिबिम्बित छन् । स्थानीय जनश्रुती अनुसार महादेव भगवान पृथ्वी लोक भ्रमणका क्रममा मोखला शिव गुफाको प्वाल हुँदै कुमाखको सिद्धगुफामा पुग्ने गरेको कहावत रहेको पाइन्छ ।

हाल नगरपालिकाको सहयोगमा मन्दिर सम्म पुग्ने समुचित व्यवस्था हुनुका साथै विस्तारै खानेपानी, पिक्निक स्पट, धार्मिक तीर्थवर्तका लागि व्यवस्थित बस्ने ठाउँको समेत बिकास हुँदैछ । यति मात्र नभएर आगामी दिनमा यसको प्राचीन एवम् धार्मिक महत्वलाई प्रचारप्रसार गर्दै सबैमाझ पुर्याउन सकिएको खण्डमा बागचौर नगरको आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटक आगमन संख्यामा बृद्धि भई आर्थिक विकासमा टेवा पुग्ने देखिन्छ ।

मख्लाम लेक

नेपालको साबिक मध्यपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र हाल कर्णाली प्रदेश राप्ती अञ्चल सल्यान जिल्ला बागचौर नगरपालिका वडा नम्बर ७, ९ र ११ मा पर्ने मख्लाम टाकुरा मध्यपहाडी क्षेत्रको २ हजार ५ सय मिटरको उचाइमा रहेको छ । सल्यानमा रहेका अग्ला लेकहरूको हिसाबले यो चौथो स्थानमा रहेको छ भने बागचौर नगरपालिका भित्रको सबैभन्दा ठुलो लेक रहेको छ ।

मख्लाम लेकको बारेमा स्थानीयमा विभिन्न जनश्रुतीहरू रहेको पाइन्छ । जनश्रुती अनुसार, पृथ्वीनारायण शाहले नेपाल एकीकरणको समयमा विभिन्न राज्यहरूमा आफ्नो कब्जा जमाउँदै आएका थिए । विक्रम सम्वत १८५० तिर पृथ्वीनारायण शाहसँग पराजित राजाहरू विभिन्न ठाउँमा भाग्ने क्रम चलिरहेको थियो । सोही क्रममा एउटा भोटे राजा यस मख्लाम लेकमा बस्न आइपुगेका थिए । मख्लाम लेकमा आइपुगेका ती राजाले पिउने पानीको लागि दक्षिण-पश्चिम दिशामा रहेको ठुला खोलाको मुहान, जुगे खोलाको मुहान र ताउले रहको प्रयोग गरेको मानिन्छ । अहिले पनि यसको प्रमाण स्वरूप मुहानमा आधुनिक रिजर्भ ट्यान्कीको स्वरुप बोकेका गहिरो मुहानमा गहिरो खनेको र ढुङ्गा प्रयोग गरेको देख्न सकिन्छ । साथै तत्समयको दरबारको सुरक्षाको लागि बनाएको पर्खालको अवशेष समेत भेट्न सकिन्छ ।

फोटो

मख्लाम लेकमा यहाँका स्थानीयले परापुर्वकालदेखी सिद्धचौरासीको पूजा गर्दै आएका छन् । यहाँ असार शुक्लपञ्चमी र मङ्सिर शुक्लपञ्चमीमा पूजा गरिन्छ । तर, विशेष प्राकृतिक प्रतिकुलताको अवस्थामा (जस्तै, खडेरी लगायत) मङ्गलबार र शनिबारको दिन मिलाएर पनि पूजा गरिन्छ । स्थानी शिक्षक कीर्ति बहादुर वलीको भनाइअनुसार विक्रम सम्वत २०२९ सालमा खडेरी परेको अवस्थामा वर्षाको प्रार्थना गर्दै यस लेकमा राँगा काटिएको थियो । तत्पश्चात् केही गिद्धले उक्त राँगाको मासु खाएको र भोलिपल्ट देखि मुसलधारे पानी

परेको थियो रे । यहाँ प्राकृतिक प्रतिकुलताबाट बच्न, जङ्गली जनावरले मान्छेलाई हानी नगरोस् भन्दै वर्षेणी पूजाआजा गरिँदै आएको छ ।

धार्मिक एवम् ऐतिहासिक महत्वका साथै मख्लाम लेक प्राकृतिक सुन्दरता र जैविक विविधताको दृष्टिले समेत महत्त्वपूर्ण मानिन्छ । लेकको उत्तर तिर घना जङ्गल, पर्याप्त पानीका स्रोतहरू रहेका छन् । यहाँ विभिन्न प्रकारका जडीबुटीहरू पाइनुका साथै लेकको वरिपरि विभिन्न वन्यजन्तुहरूको समेत वासस्थान रहेको छ ।

असीम महत्व बोकेको यस मख्लाम लेकलाई नगरको प्राकृतिक एवम् धार्मिक पर्यटकीय स्थलको रुपमा प्रचारप्रसार एवम् उचित विकास गर्दै पदमार्ग, जंगल सफारी या भ्यु टावरस्थलको रुपमा स्थापित गरिएको खण्डमा भविष्यमा नगरपालिकाको समग्र आर्थिक विकासमा समेत टेवा पुग्ने देखिन्छ ।

रानीपोखरी र कालिका मन्दिर

कालिका मन्दिर

कर्णाली प्रदेश सल्यान जिल्ला बागचौर नगरपालिका वडा नम्बर ८ मा अवस्थित श्री कालिका भगवती देवीको उत्पत्ति जनश्रुति अनुसार निकै प्राचीन समयमा भएको मानिन्छ । विशेषगरी यहाँ बडा दसैँ र चैते अष्टमीमा भव्य पूजा हुने हुँदा ठुलो मेला लाग्ने गरेको छ ।

फोटो

परापुर्वकालमा यस कालिका मन्दिरमा तत्कालीन राजाहरूले पूजाआजा गर्ने गरेको बुझिन्छ । स्थानी पूर्ण चन्दका अनुसार बाइसे, चौबिसे राज्य देखि हाल सम्म पनि राज्यले नै हाँको पूजा खर्च व्यवस्थापन गर्ने गरेको छ । यस मन्दिर प्राङ्गणमा काठको मौलालाई ठाडो पारि राखिएको छ । तत्कालीन ‘रोल्पाकोट’ राज्यबाट आएको ‘कोट’मा ‘मौला’ थपिएर यस मन्दिर रहेको स्थानको नाम ‘कोटमौला’ रहन गएको जनविश्वास छ । साबिकको यहाँको गाविसको नाम समेत कोटमौला रहेको थियो । धार्मिक रुपमा अथाहा महत्व र सम्भावना बोकेको यस मन्दिरलाई थप प्रचारप्रसार एवम् सम्बर्द्धन गर्न सके थप टेवा पुग्ने देखिन्छ ।

रानीपोखरी

यहाँका तत्कालीन राजाले आफ्नी रानीको नाममा बनाएको पोखरी भएको हुनाले यस ठाउँको नाम 'रानीपोखरी' रहन गएको जनश्रुती रहेको छ । बडा दशैको घटस्थापनाको अघिल्लो दिन अर्थात् औशीको दिनमा यहाँ सल्यान कै ठुलोमध्येको मेला लाग्ने गर्दछ । मेला कहिले देखि लाग्न सुरु गऱ्यो भन्ने ठ्याक्कै थाहा नभए पनि परापुर्वकाल देखि नै लाग्दै आएको जनविश्वास रहेको छ । यस क्षेत्रमा लाग्ने यो मेलालाई स्थानीयद्वारा महत्त्वपूर्ण रूपमा हेरिन्छ । उहिले-उहिले २ दिनसम्म लाग्ने यहाँको मेला अहिले भने १ दिन मात्रै लाग्ने गरेको छ । मेलामा स्थानीय झाकीँहरु समेत प्रदर्शन हुने गर्दछन् । यस ऐतिहासिक महत्व बोकेको स्थललाई नगरबाट उचित योजनासहित थप विकास एवम् प्रचारप्रसार गर्न सकेमा नगरको पर्यटन क्षेत्रमा थप टेवा पुग्ने सम्भावना देखिन्छ ।

फोटो

जनयुद्धको इतिहास बोकेको विजयधुरी

विजयधुरी कर्णाली प्रदेश सल्यान जिल्ला अन्तर्गत बागचौर नगरपालिका वडा नम्बर १२ (साबिकको बाफुखोला) मा रहेको छ । पहिले यसको नाम 'बाबिर' रहेको थियो, पछि माओवादी १० वर्षे जनयुद्धकालमा सहिद विजय घलेको नाममा यसको नाम विजयधुरी राखिएको हो । यस अर्थमा पनि यस विजयधुरी युद्ध पर्यटनको गन्तव्य बन्न सक्ने देखिन्छ ।

फोटो

विजयधुरी सल्यान र रोल्पाको सिमानामा रहेको छ । यहाँबाट ३ वटा जिल्लाको सदरमुकामको सुन्दर, मनमोहक दृश्य देख्न सकिन्छ । रुकुमको सदरमुकाम मुसिकोट, जाजरकोटको सदरमुकाम खलंगा र सल्यानको सदरमुकाम खलंगा यहाँबाट सजिलै देख्न सकिन्छ । साथमा प्राकृतिक सुन्दरताको लोभलाग्दो छटा अवलोकनका लागि पनि विजयधुरी गज्जबको गन्तव्य बन्ने देखिन्छ । बाफुखोलाको दोभान बजार देखि विजयधुरी सम्म छोटो पैदलमार्ग निर्माण गरी ट्रेकिङ रुटको पनि विकास गर्न सकिन्छ ।

सुकिदह

प्राकृतिक एवम् ऐतिहासिक महत्व र पर्यटनको प्रचुर सम्भावना बोकेको सुकिदह बागचौर नगरपालिकाको १२ नं. वडामा अवस्थित छ । प्राचिन समयमा ठुलो दहको रुपमा रहेको यस दहबाट विस्तारै पानी सुक्न गएको र त्यसरी दह सुक्नुका पछाडि स्थानीय गाउँलेहरूका विभिन्न मान्यताहरू रहदै आएको पाइन्छ । जसअनुसार एक समय एक किसानले आफ्ना गोरु पानीमा नुहाउन लिएको र त्यही दिन देखि पोखरी सुकेको भन्ने कथा सुन्न पाइन्छ । यस ऐतिहासिक एवम् प्राकृतिक सम्पदालाई पुनःविकास गर्दै भविष्यका दिनमा उचित व्यवस्थापन सहितको पिकनिक स्पटको रुपमा स्थापित गर्न सकिएको खण्डमा नगरको पर्यटनमा थप टेवा पुग्ने देखिन्छ ।

शारदा नदीको शिर, लौराबाङ

खरिबोट, बागचौर, थारमारे, कालाखेत र मोखला भएर बग्ने यस नगर तथा सल्यान जिल्लाकै प्रमुख नदी शारदाको मुहान बागचौर नगरपालिका अन्तर्गत वडा नं. ४ मा अवस्थित छ । यस स्थानलाई प्राकृतिक पर्यटकीय स्थलको रुपमा विकास गर्न सकिन्छ । शारदा नदी सल्यान जिल्लाको दमदवाली भन्ने स्थान हुँदै

दाङ्ग जिल्लाको विशाल बबई नदीसँग समाहित भई बर्दिया जिल्ला हुँदै भारततिर प्रवाहित हुन्छ । सल्यानको अधिकांश सबै कृषि कार्य यही नदीको माध्यमबाट हुने गरेको छ ।

फोटो

राप्ती नदीको शिर, पाण्ढल

साबिकको राप्ती अञ्चलको प्रमुख नदी राप्ती नदीको मुहान बागचौर नगरपालिका अन्तर्गत बाफुखोलाको पाण्ढलमा रहेको मानिन्छ । यस स्थानलाई आगामी दिनहरूमा नगर स्तरबाट पर्याप्त प्रचारप्रसार एवम् सम्बर्द्धन गर्दै प्राकृतिक पर्यटकीय स्थलको रुपमा विकास गर्न सकेको खण्डमा समग्र नगरको आर्थिक समृद्धिमा टेवा पुग्ने देखिन्छ ।

हिमचौर

धार्मिक, प्राकृतिक एवम् साँस्कृतिक महत्व बोकेको हिमचौर साबिकको बाँफुखोला र हालको बागचौर नगरपालिका अन्तर्गत वडा नं. ७ मा अवस्थित छ । नेपालभरी कै वली जातिको प्राचीन उद्गम स्थलको रुपमा रहेको यस ठाउँलाई बागचौर नगरको पर्यटकीय गन्तव्यको रुपमा बृहत् रुपमा विकास गर्न सकिने देखिन्छ । हाल यस स्थानमा वलीहरूको वसोवास हुँदै आइरहेको छ । ग्रामीण सुन्दरताले भरिपूर्ण एवम् नेपालमै

चर्चित आलु पकेट क्षेत्रको रुपमा रहेको हिमचौरलाई कृषि पर्यटकीय गन्तव्यको रुपमा पनि प्रचुर सम्भावना बोकेको मान्न सकिन्छ ।

फोटो

स्थानीय हरि ब. वलीद्वारा संकलित वंशावलीमा उल्लेख भएअनुसार परापूर्वकालमा भारतको काँसी, कुमाउ गढवाल हुँदै नेपालको डोटी भएर जाजरकोटको लोहागबाट वि.सं. १५०० तिर हिमचौरमा वली वस्ती बसेको बुझिन्छ । त्यसरी आउने क्रममा २ भाइको परिवार मध्ये कान्छो बुङ वली शिवरथको बाङमामा बस्न गएको र माइलो भाइ हिक्मत वली चैं हिममा बस्न आएको मानिन्छ । जाजरकोट सुवाकोटमा बास बस्दा झुक्काएर कान्छो भाइलाई रक्सी खुवाइएको हुँदा उनीहरूको वंशले जनै लाउन छोडेको र एउटै थरको अर्को भाइको वंशले भने जनै लाउने गरेको स्थानीयको मान्यता छ । यसरी हेर्दा सम्पुर्ण वली जातिको प्राचीन भुमिको रुपमा रहेको यस हिमचौर, जहाँबाट वली जातिहरू अन्य जिल्लाहरू जस्तैः रोल्पा, रुकुम, झापा तिर विस्तार भएको मानिन्छ, लाई पर्यटकीय स्थलको रुपमा विकास एवम् प्रचारप्रसार गर्न सके नगरकै आर्थिक समृद्धिमा समेत बल पुग्ने सम्भावना रहेको छ ।

प्रस्तावित अग्ला टाकुरा पार्क तथा भ्यु टावर

बागचौर नगरपालिकाद्वारा वडा नम्बर २ को लस्तम अग्ला टाकुरा डाँडामा प्रस्ताव गरिएको ‘अग्ला टाकुरा पार्क तथा भ्यु टावर’ भविष्यमा एक प्रमुख पर्यटकीय स्थलको रुपमा परिचित हुने विश्वास लिइएको छ । भ्यु-टावर निर्माणस्थलबाट बागचौर नगरपालिकाका १२ वटै वडा, छिमेकी पालिकाका भु-भाग साथै छिमेकी जिल्ला रोल्पा तथा रुकुमका समेत सुन्दर-रमणीय दृश्यहरु अवलोकन गर्न सकिन्छ । यहाँबाट रुकुमको सिस्ने हिमाल तथा अन्य हिमश्रृंखलाको मनोरम दृश्यहरु देख्न सकिन्छ । साथै, यो ठाउँ डाँगी जातिको उद्गमस्थलको रुपमा समेत परिचित रहेको छ । अग्ला टाकुरा राप्ती राजमार्गदेखि १ किलोमिटर दक्षिण-पश्चिम दिशामा रहेको छ ।

के-के बन्दैछ "अग्ला टाकुरा पार्क तथा भ्यु-टावर"मा ?

१. भ्यु-टावर

अग्ला टाकुरा पार्क तथा भ्यु-टावरमा मुख्य आकर्षकको रुपमा भ्यु-टावर रहने छ । सल्यान बागचौर नगर आसपासका सम्पुर्ण पर्यावरणीय सुन्दरताले भरिपुर्ण डाँडाकाँडा, वनजंगलहरूको दृश्यावलोकनका लागि 'भ्यु टावर'को निर्माण गरिन लागेको हो ।

साथै यसको शिरमा नेपालको झण्डा पनि राखिनेछ, जसमार्फत राष्ट्र र राष्ट्रियताको भावनालाई बागचौरबाट थप बुलन्द पार्न कोसिस गरिनेछ । भ्यु-टावरको उचाई झण्डा बाहेक करिब १६.५ मिटरको हुनेछ ।

२. संग्रहालय

पार्कको अर्को प्रमुख आकर्षणको रुपमा रहनेछ, संग्रहालय । यसमा नगर तथा जिल्लाका धार्मिक, पुरातात्विक एवम् ऐतिहासिक महत्व बोकेका बहुमुल्य चिजहरूलाई संरक्षण, संबर्द्धन तथा प्रदर्शन गरिनेछ ।

साथै, यहाँका मौलिक, रैथाने कला-संस्कृति झल्किने चिजहरु समेत संग्रहालयमा राखिनेछ । ताकि पार्क तथा भ्यु-टावर भ्रमण गर्न आउने आन्तरिक एवम् बाह्य पर्यटकहरूले सजिलैसँग सम्पुर्ण बागचौर सिँगो एउटै फ्रेममा अबलोकन गर्न सकून् । यसमार्फत् नगरपालिकाबाट लोप हुनै लागेका कला, संस्कृति तथा सम्पदाको समेत जगेर्णा हुने विश्वास नगरपालिकाले लिएको छ ।

३. कार्यक्रम डबली, खुलामञ्च तथा भवन

पार्कमा विभिन्न नगर, प्रदेश एवम् केन्द्र स्तरीय कार्यक्रमको सञ्चालनकालागि कार्यक्रम डबली, खुलामञ्च तथा भवनको समेत व्यवस्था हुनेछ ।

नगर, प्रदेश एवम् केन्द्र स्तरीय कार्यक्रम सञ्चालनकालागि सल्यान जिल्लाभर नै त्यति उपयुक्त स्थान नभएको तितो यथार्थलाई ध्यानमा राख्दै यसको निर्माण गर्न लागिएको हो ।

डबली, मञ्च तथा भवनको निर्माणसँगै भविष्यमा हुने ठुला कार्यक्रमकालागि मञ्च तथा बाहिरको खुल्ला चौर प्रयोग गर्न सकिनेछ भने विभिन्न गोष्ठी र सेमिनारहरुकोलागि भवनभित्र हलको ब्यवस्था गरिनेछ । साथै, यस भवनमा अतिथिकोलागि आराम तथा स्वागत कक्ष समेत रहनेछ ।

४. मन्दिर

पार्क निर्माणस्थल नेपालका सम्पुर्ण डाँगी जातीहरूको उद्गमभुमीका रुपमा पनि परिचित रहेकोले उनीहरूको कुल देवताको मन्दिर पनि पार्कको तल्लो फाँटमा व्यवस्था गरिनेछ ।

यससँगै पार्क परिसरभित्र आगन्तुक पर्यटकहरूकालागि धार्मिक पर्यटनको रुपमा मन्दिरको पनि निर्माण गरिनेछ । यो ठाउँ आफैमा पनि घार्मिक महत्त्व बोकेको पवित्रभुमी भएकोले मन्दिर निर्माणले नगर क्षेत्रको धार्मिक आस्थामा थप सहयोग पुग्ने देखिन्छ ।

५. गार्ड हाउस र टिकेट घर सहितको प्रवेशद्वार

दीर्घकालीन रुपमा आर्थिक संकलनको एउटा पाटोको रुपमा यस पार्क तथा भ्यु टावर बन्ने नगरपालिकाले बिश्वास राखेको छ ।

यसका लागि पार्क प्रवेशमा टिकटको व्यवस्था गरिनेछ । पार्क प्रवेशद्वारसँगै गार्ड हाउसको पनि निर्माण गरिनेछ ।

६. अतिथी गृह, सार्वजनिक शौचालय तथा ग्रामीण पार्टी-पौवाहरू

पार्कको समुचित व्यवस्थानका लागि अतिथी गृह, सार्वजनिक शौचालय तथा ग्रामीण शैलीबाट बनाइएका पर्याप्त पार्टी-पौवाहरूको समेत व्यवस्था गरिने अवधारणा सहितको डिजाइनमा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. २ : धार्मिक / ऐतिहासिक / पुरातात्विक स्थलहरूको विवरण

क्र.सं.	स्थलको नाम	वडा नं.	सडकको अवस्था	नजिकको बजार केन्द्र सम्मको दुरी (कि.मि.)	स्वामित्व	विशेषता
१.	बयाँले डाँडा	१	पुगेको	१.०	सामुदायिक	प्राकृतिक
२.	धोपाघाट त्रिवेणी धाम	१, १०	पुगेको	०.१	नेपाल सरकार	धार्मिक
३.	शिव मन्दिर	२	पुगेको	०.७	सामुदायिक	धार्मिक
४.	शाईंकुमारी	२	पुगेको	०.८	सामुदायिक	धार्मिक
५.	त्रिवेणी मन्दिर	२	पुगेको	१.०	सामुदायिक	धार्मिक
६.	कालिका मन्दिर	२	पुगेको	०.०	सामुदायिक	धार्मिक
७.	दाह्रे पूजा मन्दिर	३	पुगेको	२.०	सामुदायिक	धार्मिक
८.	पूर्वे पूजा	३	पुगेको	-	सामुदायिक	धार्मिक
९.	पाण्ढल मन्दिर	४	पुगेको	२.०	सामुदायिक	धार्मिक
१०.	प्रशंसा चर्च	४	पुगेको	०.१५	सामुदायिक	धार्मिक
११.	चमेरे ओडार	४	नपुगेको	१.०	व्यक्तिगत	प्राकृतिक
१२.	कोट मन्दिर	५	पुगेको	१.०	सामुदायिक	धार्मिक
१३.	सिद्द मन्दिर	५	पुगेको	०.१	सामुदायिक	धार्मिक
१४.	चित्रालेखी मन्दिर	६	पुगेको	०.४	सामुदायिक	धार्मिक
१५.	देवी भगवती	६	पुगेको	०.४	सामुदायिक	धार्मिक
१६.	मष्टा मन्दिर	६	पुगेको	०.५	सामुदायिक	धार्मिक
१७.	चरङ्गकोट डाँडा	६	नपुगेको	३.०	नेपाल सरकार	प्राकृतिक
१८.	सिद्द गुफा	६	नपुगेको	३.०	व्यक्तिगत	प्राकृतिक
१९.	शिव मन्दिर, साना गाँडाकोट	७	पुगेको	२.०	सामुदायिक	धार्मिक
२०.	देउलीबोट मन्दिर	७	नपुगेको	३.०	सामुदायिक	धार्मिक

२१.	भगवती मन्दिर	७	पुगेको	४.०	सामुदायिक	धार्मिक
२२.	शिव मन्दिर, दह	७	पुगेको	५.०	सामुदायिक	धार्मिक
२३.	मख्लाम लेक	७, ९, ११	नपुगेको	६.०	नेपाल सरकार	प्राकृतिक/पुरातात्विक
२४.	कालिका मन्दिर	८	पुगेको	०.०	सामुदायिक	धार्मिक
२५.	रानी पोखरा	८	पुगेको	३.०	सामुदायिक	प्राकृतिक/पुरातात्विक
२६.	अग्ला टाकुरा	८	नपुगेको	२.०	सामुदायिक	धार्मिक/प्राकृतिक
२७.	शिव मन्दिर	९	पुगेको	०.१	सामुदायिक	धार्मिक
२८.	शिव गुफा मन्दिर	१०	पुगेको	०.१	सामुदायिक	धार्मिक
२९.	छाँयानाथ ढुङ्गा	१०	नपुगेको	१.५	नेपाल सरकार	धार्मिक
३०.	राङ्गाले हानेको ढुंगा	१०	पुगेको	०.२	नेपाल सरकार	धार्मिक
३१.	बाफुखोला ब्रह्माथान मन्दिर	११	पुगेको	०.१	सामुदायिक	धार्मिक
३२.	शिव मन्दिर	११	पुगेको	०.१	सामुदायिक	धार्मिक
३३.	मेलटा बराह मन्दिर	११	नपुगेको	४.०	सामुदायिक	धार्मिक
३४.	खैराबाङ्गी मन्दिर	११	पुगेको	५.०	सामुदायिक	धार्मिक
३५.	विजयधुरी	११	नपुगेको	३.०	नेपाल सरकार	प्राकृतिक
३६.	आरुचौर धुरी	११	नपुगेको	३.०	नेपाल सरकार	प्राकृतिक
३७.	सिद्द मन्दिर	१२	नपुगेको	१.५	सामुदायिक	धार्मिक
३८.	सुकिदह	१२	पुगेको	३.०	सामुदायिक	धार्मिक/प्राकृतिक

स्रोतः नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

नगरपालिकामा अवस्थित मोखलाको शिव गुफा, बाँफुखोलाको विजयधुरी, मख्लाम लेक, सुकिदह, अग्ला टाकुरा पार्क तथा भ्यु टावर, शारदा नदीको शिर लौराबाङ्ग, रानीपोखरी, जस्ता धार्मिक, प्राकृतिक, ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक महत्व बोकेका पर्यटकीय स्थलहरूको थप प्रचार प्रसार तथा पर्यटक मैत्री वातावरणको प्रवर्द्धन गर्न सके बागचौरको आर्थिक विकास र रोजगारीको श्रृजनामा महत्वपूर्ण योगदान हुन सक्ने देखिन्छ । साथै अन्य सम्भावित स्थलहरूलाई थप विकास गरी पर्यटक संख्या वृद्धि गर्न सके आर्थिक उपार्जन र प्रचार प्रसारमा वृद्धि हुने सम्भावना देखिन्छ ।

२.७ नदी तथा खोलाको विवरण

जल सम्पदाको दृष्टिले नेपाल ब्राजिलपछि विश्वको दोस्रो सबैभन्दा समृद्ध राष्ट्र र एसियामा पहिलो राष्ट्र मानिन्छ । नेपालमा ६ हजारभन्दा बढी नदिनालाहरू रहेका छन् । यी नदीनालाहरूबाट सिँचाई सुविधा, खानेपानीको आपूर्ति, जल यातायात, पर्यटन र मत्स्य पालनको क्षेत्रमा बहुआयामिक रुपले प्रयोग गर्न सकिने देखिन्छ ।

बागचौर नगरपालिकाका विभिन्न भौगोलिक क्षेत्र तथा वडाहरूमा फैलिएर रहेका नदी, खोलानाला तथा पोखरीहरूकले विभिन्न किसिमका जलचरहरू र पशुपंक्षीहरूलाई सुरक्षित बासस्थानको रूपमा आश्रय दिइरहेको पाइन्छ । साथै यस्ता जलाधार क्षेत्रबाट पशुहरूले पानी पिउने र किसानहरूले समेत सिंचाइको लागि पानीको प्रयोग गर्दछन् । मानव वस्तीको क्रमिक विकास साथै अनुत्पादक पशुहरूको चरीचरण र उपयोगले प्राकृतिक जलक्षेत्रहरू सुक्ने साथसाथै नदीनाला तथा खोला छेउछाउ अव्यवस्थित बसोबास र त्यहाँबाट निस्किएका फोहोर र ढलले नदी तथा खोलाको स्वरूप बिग्रिने सम्भावना रहन्छ । त्यसकारण यी प्राकृतिक ताल तलाउ तथा खोलानालालाई संरक्षण गरी पर्यटकीय आकर्षण केन्द्रको रूपमा विकसित गर्दै लैजानुपर्छ ।

लौराबाङ शिर भएर खरिबोट, बागचौर, थारमारे, कालाखेत र मोखला भएर बग्ने शारदा नदी नै यस नगरको प्रमुख नदी हो । यो नदी सल्यान जिल्लाको दमदवाली भन्ने स्थान हुँदै दाङ्ग जिल्लाको विशाल बबई नदीसँग समाहित भई बर्दिया जिल्ला हुँदै भारततिर प्रवाहित हुन्छ । यस नगर तथा समग्र जिल्लामै शारदा नदीलाई व्यवस्थित रुपमा उपयोग गरि वैज्ञानिक कृषि उत्पादनमा प्रयोग नगरिए तापनि जनस्तरबाट यसको परम्परागत विधि (Conventional Method) उपयोग गरि कृषि प्रणालीमा उल्लेख्य सुधार ल्याईएको छ । यद्दपि, यस नदीको छिमेकी जिल्ला बर्दियामा व्यवस्थित सिंचाईद्वारा हजारौं हेक्टर जमीनमा सिंचाई गरि कृषि उत्पादनमा वृद्धि गरिएको छ । यसका अलावा, यस नदीको जलविद्युतमा समेत प्रशस्त संभावना रहेको छ । तथापि, उपयोगको सम्बन्धमा दीर्घकालीन योजनाको खाँचो टड्कारो रहेको छ ।

शारदा नदीका अलावा अन्य नदी तथा खोलाहरूमा ठिन्बाङ खोला, लाटीगार खोला, चोर खोला, पाण्ढल खोला, पोखरी खोला, थाराचौर खोला, सोतागार खोला, पेदीखोला, सिमखोला, रैलेचार खोला, घुस खोला, बाँस खोला, सिस्ने खोला, हिम खोला, च्याउँ खोला, चिन्ने खोला, कोदालचौर खोला, छरीखोला, बडाखोला, तुसारी खोला, पङ्गेचौर खोला, तिल्चा गार खोला, साङखोला, बाउनी खोला, कैनी खोला, स्याँलागाउँ खोला, तिल्सा खोला, धोपाटे खोला, मोखला खोला, बाँफुखोला, पानचौर खोला, धादेमारे खोला, खोलाखागल खोला, दोभानखोला, ओख्रेनी खोला, तेर्छा खोला, रुम खोला, गल खोला, आदि पर्दछन् ।

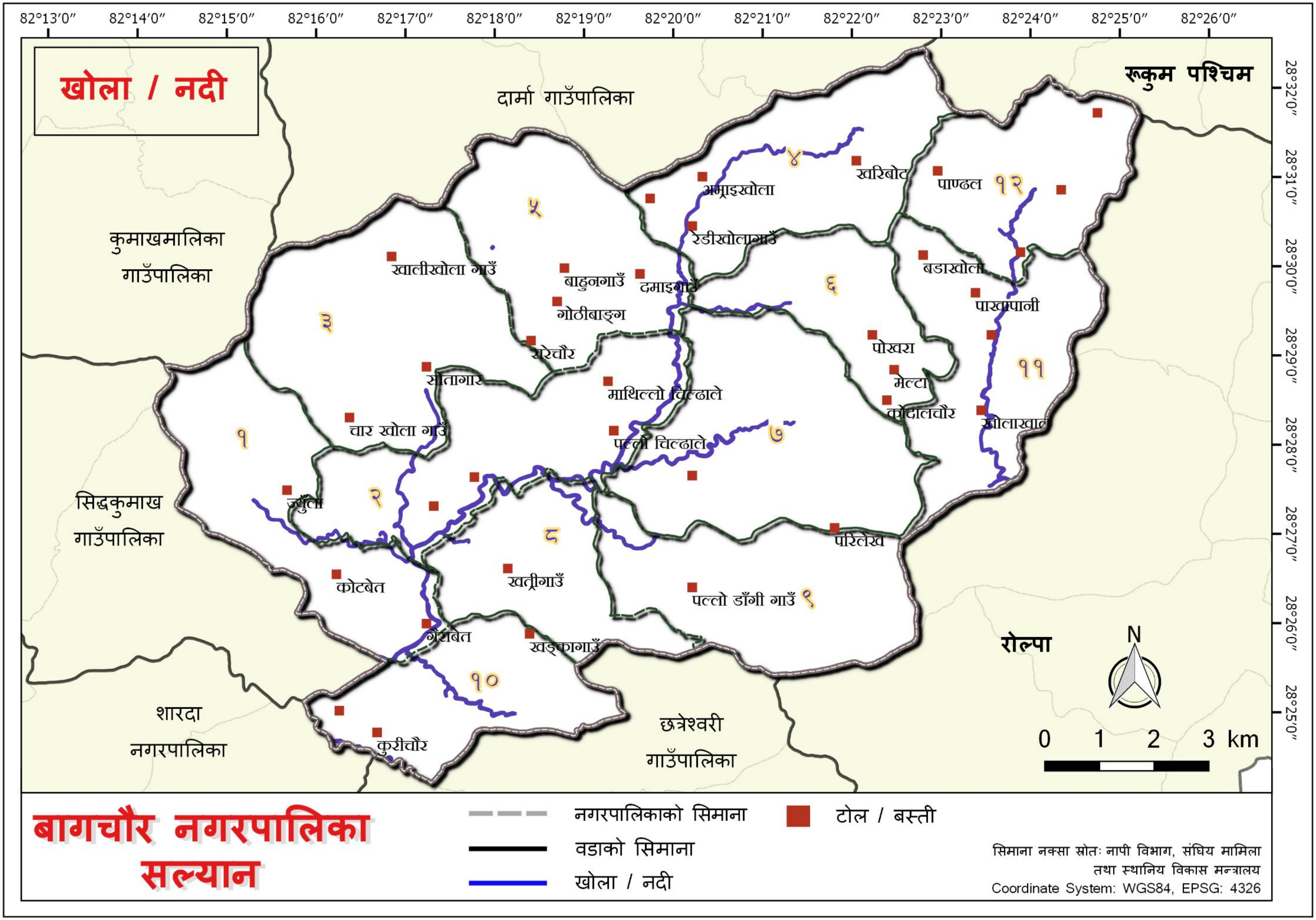

नक्सा नं. ११ : बागचौर नगरपालिका भित्रका प्रमुख नदी तथा खोलाहरूको विवरण

२.८ स्थानीय चाडपर्व, जात्रा तथा मेलाहरूको विवरण

यस बागचौर नगरपालिकामा विभिन्न जाती, धर्म सम्प्रदाय र भेषभुषाका मानिसहरू बसोबास गर्दछन् । यहाँ अधिकांश हिन्दु धर्म मान्ने मानिसहरू रहेका छन् भने केही संख्यामा बौद्ध, इस्लाम र क्रिस्चियन धर्म मान्ने मानिसहरू पनि छन् । सबै जातजाती र सम्प्रदायका आ-आफ्नै खाले धर्म, संस्कृति र चालचलनहरू छन् । जसमा बडादशैं, तिहार, महाशिवरात्री, हरितालिका तीज, श्रीपञ्चमी, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, चैते दशैं, साउने र माघे संक्रान्ति, मातातीर्थ औंशी, नागपञ्चमी, रक्षाबन्धन (जनैपूर्णिमा), कुशे औंशी, बालाचतुर्दशी, कोजाग्रत पूर्णिमा, श्री स्वस्थानी पूर्णिमा, होली, आदि चाडपर्वहरू रहेका छन् । यस नगरपालिकामा मनाइने चाडपर्व, जात्रा तथा मेलाहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं ३ : स्थानीय चाडपर्व तथा मेलाहरूको विवरण

क्र.सं.	नाम	स्थान	मनाउने महिना	मनाउने जातजाती
१.	नव वर्ष	बागचौर	वैशाख १	सबै नेपाली
२.	माता तिर्थ औंशी	बागचौर	वैशाख	सबै नेपाली
३.	दही चिउरा खाने दिन	बागचौर	असार १५	सबै नेपाली
४.	साउने सक्रान्ति	बागचौर	श्रावन १	सबै हिन्दु
५.	हरिशयनी एकादशी ब्रत	बागचौर	श्रावन	सबै हिन्दु
६.	गुरु पुर्णिमा	बागचौर	श्रावन	सबै नेपाली
७.	खिर खाने दिन	बागचौर	श्रावन १५	सबै हिन्दु
८.	नाग पंचमी	बागचौर	श्रावन	सबै हिन्दु
९.	जनैपुर्णिमा	बागचौर	भाद्र	सबै हिन्दु
१०.	श्रीकृष्ण जन्माष्टमी	बागचौर	भाद्र	सबै हिन्दु
११.	कुशे औंशी	बागचौर	भाद्र	सबै हिन्दु
१२.	दर खाने दिन	बागचौर	भाद्र	सबै हिन्दु महिला
१३.	हरितालिका तीज	बागचौर	भाद्र	सबै हिन्दु महिला
१४.	ऋषि पंचमी	बागचौर	भाद्र	सबै हिन्दु महिला

१५.	विश्वकर्मा पूजा	बागचौर	असोज १	सबै हिन्दु
१६.	घटस्थापना	बागचौर	असोज	सबै हिन्दु
१७.	फूलपाती	बागचौर	असोज	सबै हिन्दु
१८.	महाअष्टमी	बागचौर	असोज	सबै हिन्दु
१९.	महानवमी	बागचौर	असोज	सबै हिन्दु
२०.	बिजया दशमी	बागचौर	असोज	सबै हिन्दु
२१.	काग तिहार	बागचौर	कार्तिक	सबै हिन्दु
२२.	कुकुर तिहार	बागचौर	कार्तिक	सबै हिन्दु
२३.	लक्ष्मी पूजा	बागचौर	कार्तिक	सबै हिन्दु
२४.	गोवर्द्धन पूजा	बागचौर	कार्तिक	सबै हिन्दु
२५.	भाईटिका	बागचौर	कार्तिक	सबै हिन्दु
२६.	हरिबोधनी एकादशी ब्रत	बागचौर	मंसिर	सबै हिन्दु
२७.	क्रिसमस डे	बागचौर	पुस	सबै क्रिश्चियन
२८.	माघे संक्रान्ति	बागचौर	माघ १	सबै हिन्दु
२९.	स्वस्थानी पूजा	बागचौर	माघ	सबै हिन्दु महिला
३०.	सरस्वती पूजा	बागचौर	माघ	सबै हिन्दु
३१.	महाशिवरात्री	बागचौर	फागुन	सबै हिन्दु
३२.	फागु पुर्णिमा	बागचौर	चैत्र	सबै हिन्दु
३३.	चैते दशैं	बागचौर	चैत्र	सबै हिन्दु
३४.	बयाँले डाँडा मेला	बागचौर १	भदौ १२	सबै
३५.	प्रितीकोट मेला	बागचौर २	असोज	सबै
३६.	दाह्रे बराह पूजा	बागचौर ३	जेठ र साउन	सबै हिन्दु
३७.	पूर्वे पूजा	बागचौर ३	साउन	सबै हिन्दु
३८.	जलेखर्क मेला	बागचौर ४	कार्तिक	सबै
३९.	शिवरथ कोट मेला	बागचौर ५	असोज	सबै
४०.	माघी मेला	बागचौर ५	माघ १	सबै

४१.	मैढोले मेला	बागचौर ६	कार्तिक	सबै
४२.	हिमचौर मेला	बागचौर ६	फागुन १	सबै
४३.	टाट्के मेला	बागचौर ७	पौष ११	सबै
४४.	त्रिवेणी मेला	बागचौर ७	मंसिर	सबै
४५.	रानीपोखरा मेला	बागचौर ८	असोज	सबै
४६.	कालिका मन्दिर मेला	बागचौर ८	असोज	सबै हिन्दु
४७.	पोखरी डाँडा मेला	बागचौर ८	माघ १	सबै
४८.	प्लाटुन चौर मेला	बागचौर ९	फागुन १	सबै
४९.	खोरबारे मेलपोखरी मेला	बागचौर ९	मंसिर	सबै
५०.	भुमेश्वर मेला	बागचौर १०	मंसिर	सबै
५१.	चौराडाँडा मेला	बागचौर १२	मंसिर	सबै

स्रोतः नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

परिच्छेद ३ : जनसाङ्खिक विवरण

३.१ जनसंख्याको विवरण

कुनै पनि स्थानको जनसंख्याको विकास साधन र साध्य दुवैको रुपमा रहेको हुन्छ । विकासका लागि आवश्यक अन्य भौतिक, आर्थिक, सांस्कृतिक स्रोत र साधनहरुको परिचालन मानव श्रोतबाट नै हेन भएकाले विकास योजना तर्जुमा गर्दा यसको बनावटको विविध पक्षहरुको अध्ययन, अनुगमन र विश्लेषण हुनु

अत्यावश्यक छ । नेपालमा जनसंख्याको विविध पक्षको तथ्यांक हरेक दश वर्षमा हुने राष्ट्रिय जनगणनाको साथै स्थानीय निकाय तहमा घरधुरी सर्वेक्षण मार्फत प्राप्त हुने गरेको छ । वि.स.२०६८ को राष्ट्रिय जनगणना पश्चात बागचौर नगरपालिकाद्वारा वि.सं. २०७६ मा घरधुरी सर्वेक्षण गरिएको छ । यहाँ घरधुरी सर्वेक्षणबाट प्राप्त नतिजाको आधारमा जनसंख्याको विविध पक्षहरुको विश्लेषण गरिएको छ ।

घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६ अनुसार बागचौर नगरपालिकाको जनसंख्या ३६,४३२ रहेको छ । जसमध्ये पुरुष ४९.६४ प्रतिशत (१८,०८५ जना) र महिला ५०.३६ प्रतिशत (१८,३४७ जना) रहेका छन् । घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६ को सर्वेक्षण अनुसार लैंगिक अनुपात (Sex Ratio) प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या ९८.५७ रहेको छ । जनघनत्व प्रति वर्ग किलोमिटरमा २२३.३२ रहेको छ । घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६ का अनुसार यस नगरपालिकाको कुल जनसंख्या मध्ये ६३.०३ प्रतिशत १५ देखि ५९ वर्ष उमेर समुहका, २९.२५ प्रतिशत १४ वर्ष उमेर समुहका वा सो भन्दा कम उमेरका र ७.७२ प्रतिशत ६० वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेर समुहका रहेका छन् । हाल यस नगरपालिकामा प्रति परिवार औषत ५.३८ जना सदस्य रहेको देखिन्छ । वि.स. २०६८ को राष्ट्रिय जनगणना अनुसार नेपालको औषत आकार ४.८८ रहेको छ । देशको सबैभन्दा बढी रौतहट जिल्लामा ६.४४ र सबैभन्दा कम कास्कीमा ३.९३ रहेको देखिन्छ । बागचौर नगरपालिकाको परिवारको आकार देशको आकारभन्दा तुलनात्मक रुपमा ठुलो देखिन्छ । नगरपालिकाको जनसंख्या, जसरी नेपालको जनसंख्या बढेको छ, त्यहिँ स्थितिले यहाँ पनि जनसंख्या बढिरहेको अवस्था देखिन्छ ।

तालिका नं. ४ : बागचौर नगरको वडागत जनसंख्या विवरण

वडा	पुरुष	महिला	अन्य	जम्मा	घरधुरी	प्रतिधरधुरी औषत जनसंख्या
१	१५९३	१३६८	०	२९६१	५३५	५.५३
२	२०२१	२२८३	०	४३०४	९१०	४.७३
३	१३०८	११६२	०	२४७०	४८९	५.१५
४	१६८०	१५८४	०	३२६४	५३९	६.०६
५	१२९१	१८७३	०	३१६४	५१९	६.१
६	१५१६	१५२०	०	३०३६	५७७	५.२६
७	२०५६	२१५३	०	४२०९	७३८	५.७
८	१३७६	१३२२	०	२६९८	४९५	५.४५
९	१६०७	१४९९	०	३१०६	५८१	५.३५
१०	१२८४	१२४८	०	२५३२	५०४	५.०२
११	१०४२	१०११	०	२०५३	४०८	५.०३
१२	१३११	१३२४	०	२६३५	५११	५.१६
जम्मा	१८०८५	१८३४७	०	३६४३२	६७९७	५.३८

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

३.२ वडाअनुसार क्षेत्रफल, जनसंख्या, जनघनत्व तथा घरधुरी विवरण

तालिका नं. ५ : वडाअनुसार क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

सामान्य विवरण	
विवरण	२०७५
क्षेत्रफल	१६३.१४
जम्मा जनसंख्या	३६,४३२
पुरुष	१८,०८५
महिला	१८,३४७
जम्मा घरधुरी	६,७९७
लैंगिक दर	९८.५७
औषत परिवार आकार	५.३८
५ वर्ष र सोभन्दा माथिको साक्षरता दर	६९.११
जनघनत्व (प्रति वर्ग कि.मि.)	२२३.३२

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

बागचौर नगरपालिकाको क्षेत्रफल १६३. १४ वर्ग कि.मि. रहेको छ ! साथै यस नगरको कुल जनसंख्या ३६,४३२ रहेको छ । जसमा महिलाको जनसंख्या १८,३४७ र पुरुषको जनसंख्या १८,०८५ रहेको छ । नगरको लैङ्गिक अनुपात ९८.५७ (प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या) रहेको छ । समग्र नगरको जनघनत्व २२३.३२ प्रति वर्ग कि.मि. रहेको छ । नगरमा औषतमा प्रति परिवार ५.३८ जनसंख्या बसोबास गर्दछन् ।

यस नगरपालिकाका १२ वडाहरुको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा सबैभन्दा धेरै जनसंख्या भएको वडामा वडा २ रहेको छ । जसमा जम्मा ४,३०४ मानिस बसोबास गर्दछन् ।

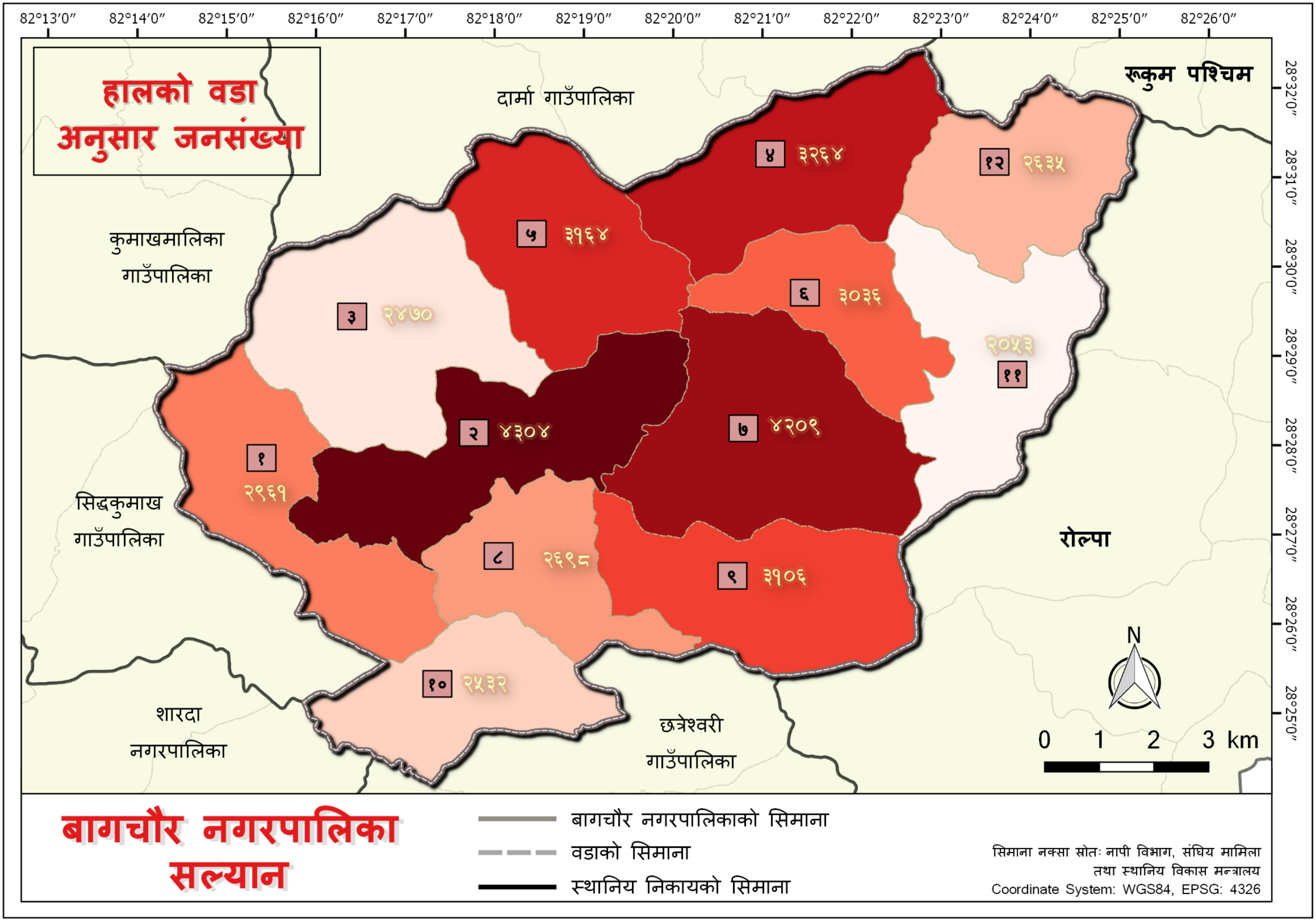

नक्सा नं. १२ : बागचौर नगरका वडा अनुसारको जनसंख्या विवरण सहितको नक्सा

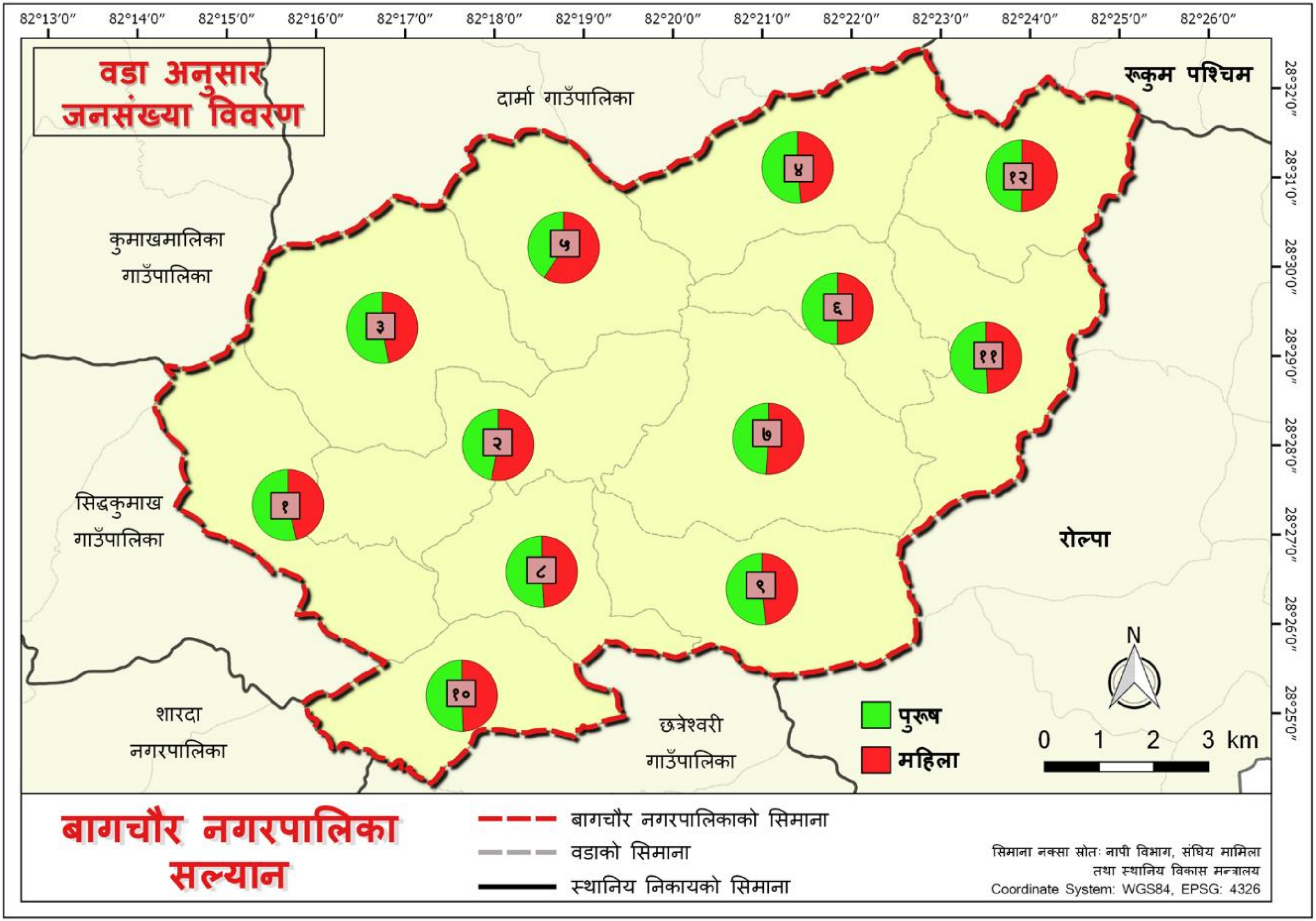

नक्सा नं. १३ : बागचौर नगरपालिकाको लिङ्गअनुसार जनसंख्को नक्सा

नगरमा ३ हजारभन्दा बढी जनसंख्या भएको वडाहरु जम्मा ६ वटा रहेका छन् । वडा नं. २ मा ४,३०४ जना, वडा नं. ४ मा ३,२६४ जना, वडा नं. ५ मा ३,१६४ जना, वडा नं. ३,०३६ जना, वडा नं. ७ मा ४,२०९ जना र वडा नं ९ मा ३,१०६ जना मानिसहरु बसोबास गर्दछन् । वडा नं. ११ मा सबैभन्दा कम २,०५३ जनाको बसोबास रहेको छ । क्षेत्रफलको हिसाबमा वडा नं. ७ (१८.५७ वर्ग कि.मि.) सबैभन्दा ठुलो वडा हो भने वडा नं.६ (८.७८ वर्ग कि.मि.) सबैभन्दा सानो वडा हो ।

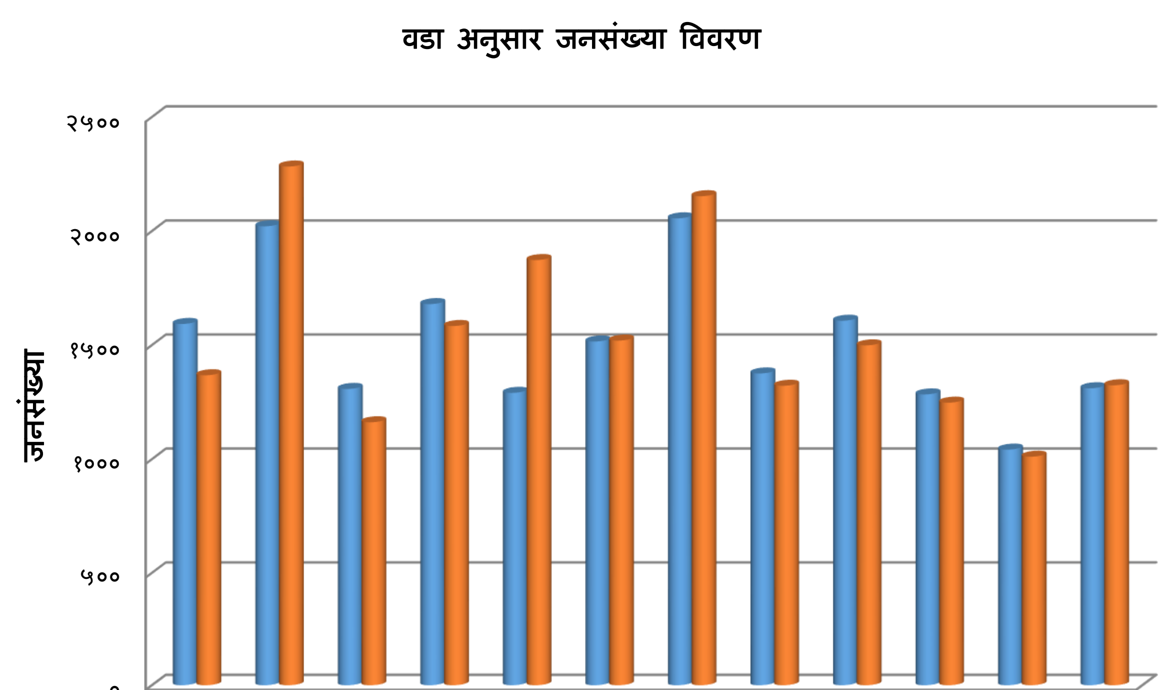

	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२
पुरूष	१५९३	२०२१	१३०८	१६८०	१२९१	१५१६	२०५६	१३७६	१६०७	१२८४	१०४२	१३११
महिला	१३६८	२२८३	११६२	१५८४	१८७३	१५२०	२१५३	१३२२	१४९९	१२४८	१०११	१३२४

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

जनघनत्वलाई आधार मान्दा वडा नं. ६ सबैभन्दा बढी जनघनत्व (३४५.७९ जना/वर्ग कि.मि.) भएको वडा हो । त्यस्तै वडा नं. ३ सबैभन्दा कम जनघनत्व (१३६.३९ जना/वर्ग कि.मि.) भएको वडा हो । औषत घरधुरीको आधारमा सबैभन्दा बढी वडा नं. ५ मा प्रति परिवार ६.०९ जनसंख्या रहेको छ भने सबैभन्दा कम वडा नं. १० मा प्रति परिवार ५.०२ जनसंख्या बसोबास गर्दछन् । जसको विस्तृत विवरण तालिका नं. १ मा उल्लेख गरिएको छ ।

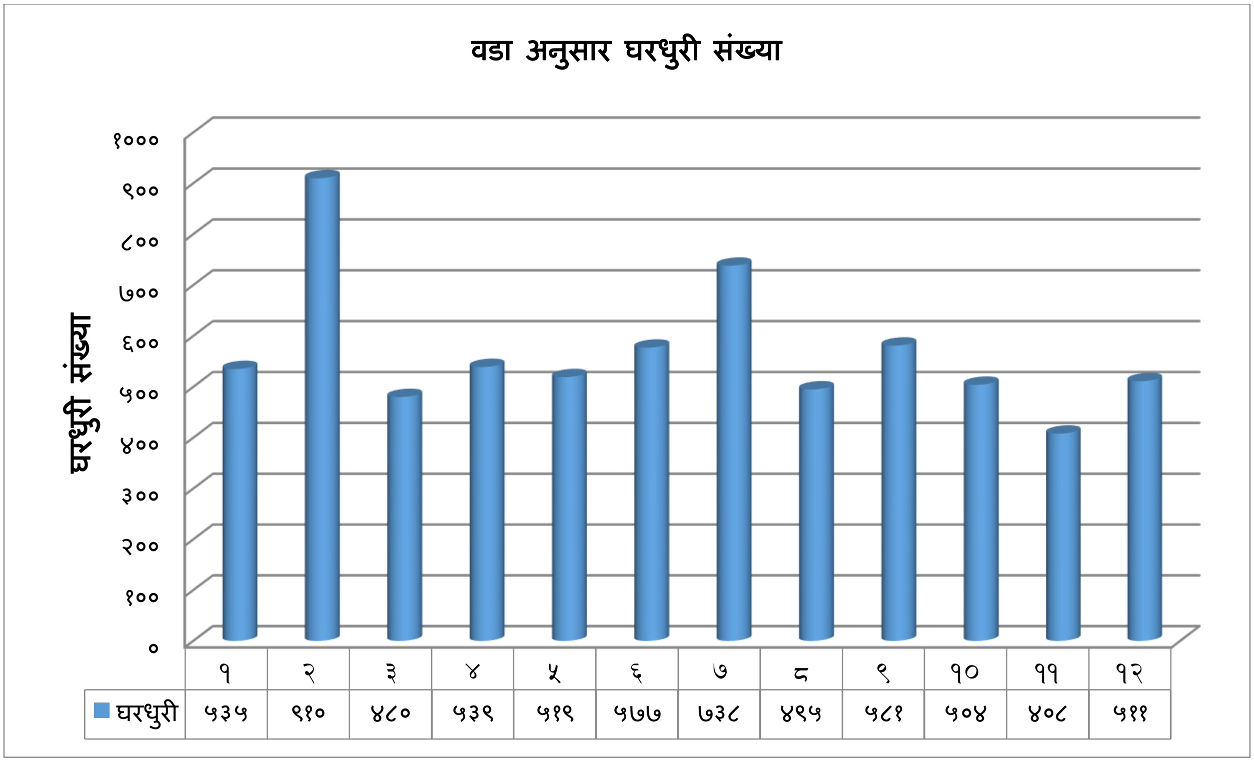

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६ का अनुसार घरधुरी संख्याको आधारमा सबैभन्दा बढी घरधुरी वडा नं. २ (९१० घरधुरी) मा रहेका छन् । त्यसैगरी सबैभन्दा कम घरधुरी वडा नं. ११ (४०८ घरधुरी) रहेका छन् । अन्य वडाहरूमा वडा नं. १ मा ५३५ घरधुरी, वडा नं. ३ मा ४८० घरधुरी, वडा नं. ४ मा ५३९ घरधुरी, वडा नं. ५ मा ५१९ घरधुरी, वडा नं. ६ मा ५७७ घरधुरी, वडा नं. ७ मा ७३८ घरधुरी, वडा नं. ८ मा ४९५ घरधुरी, वडा नं. ९ मा ५८१ घरधुरी, वडा नं. १० मा ५०४ घरधुरी र वडा नं. १२ मा ५११ घरधुरी रहेका छन् ।

तालिका नं. ६ : वडागत जनसंख्या, क्षेत्रफल र जनघनत्व

वार्ड	जनसंख्या	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	जनघनत्व (प्रति वर्ग कि.मि.)
१	२९६१	१४	२११.५०
२	४३०४	१५.६६	२७४.८४
३	२४७०	१८.११	१३६.३९
४	३२६४	१४.६३	२२३.१
५	३१६४	१३.७४	२३०.२८
६	३०३६	८.७८	३४५.७९
७	४२०९	१८.५७	२२६.६६

८	२६९८	९.५६	२८२.२२
९	३१०६	१४.३७	२१६.१४
१०	२५३२	१०.५६	२३९.७७
११	२०५३	१३.८१	१४८.६६
१२	२६३५	११.३५	२३२.१६
जम्मा	३६४३२	१६३.१४	२२३.३२

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

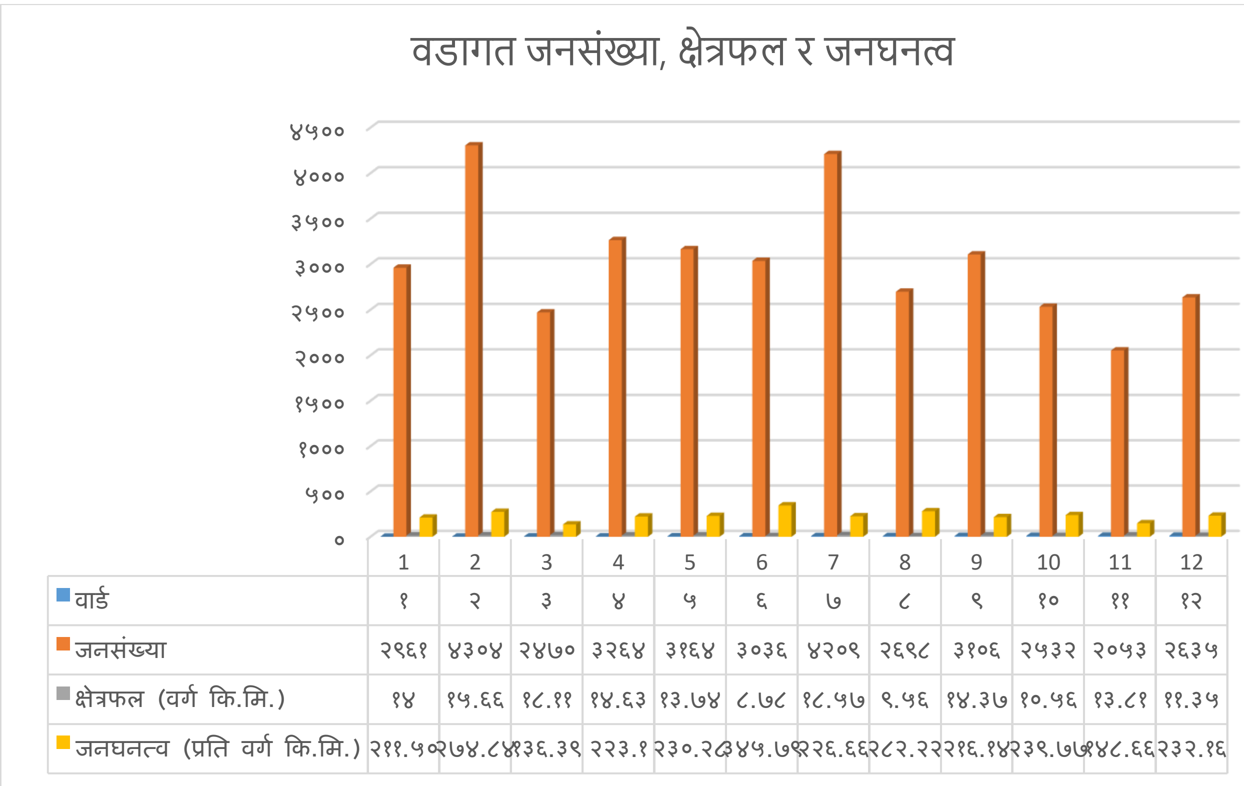

३.३ वैवाहिक स्थितिको विवरण

तालिका नं. ७ : बागचौर नगरमा वैवाहिक स्थितिको विवरण

	विवाहित	अविवाहित	उल्लेख नगरेको
महिला	१०३३१	७७९१	२२५
पुरुष	९७२३	८०९६	२६६

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

बागचौर नगरपालिकाको नगर सर्वेक्षण, २०७६ को तथ्यांकका अनुसार यस नगरको कुल ३६,४३२ जनसंख्या मध्ये विवाहित पुरुषको संख्या ९,०२३ रहेको छ भने महिलाको संख्या ९,४८१ रहेको छ । त्यसैगरी, अविवाहित पुरुषको संख्या ७,५९६ र महिलाको संख्या ७,१४१ रहेको छ । त्यस्तै १,४६६ पुरुष र १,७२५ महिलाले उल्लेख नगरेको संख्या रहेको छ ।

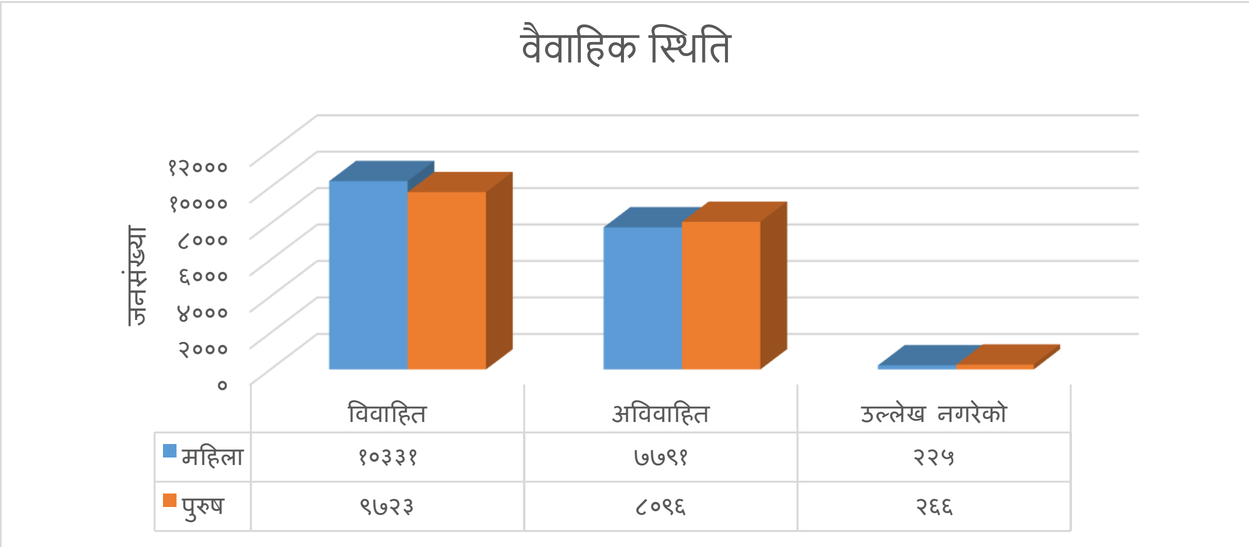

३.४ जन्म, मृत्यु र बसाईसराइ सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ८ : बागचौर नगरमा २०७५ चैत्र अन्तिमसम्म दर्ता भए अनुसारको विवरण

वडा नम्बर	जन्म	मृत्यु	विवाह	सम्बन्ध विच्छेद (जोडी)	बसाईंसराइ	
					आएको	गएको
१	२२०	१७	५०	०	१	७
२	२७९	९	५५	०	८	१९
३	१८८	८	३३	१	६	७
४	४२८	३२	४०	०	२	२२
५	४६७	१३	२५	०	०	२४
६	३९१	१९	३६	०	०	४
७	२९९	१३	३४	०	०	९
८	२०२	१२	४०	१	०	६
९	२०५	१२	३१	०	०	३
१०	२०१	१०	३२	१	०	८
११	२१९	३	३५	०	१	२
१२	३२४	२०	३२	२	३	११
जम्मा	३४२३	१६८	४४३	५	२१	१२२

स्रोतः नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

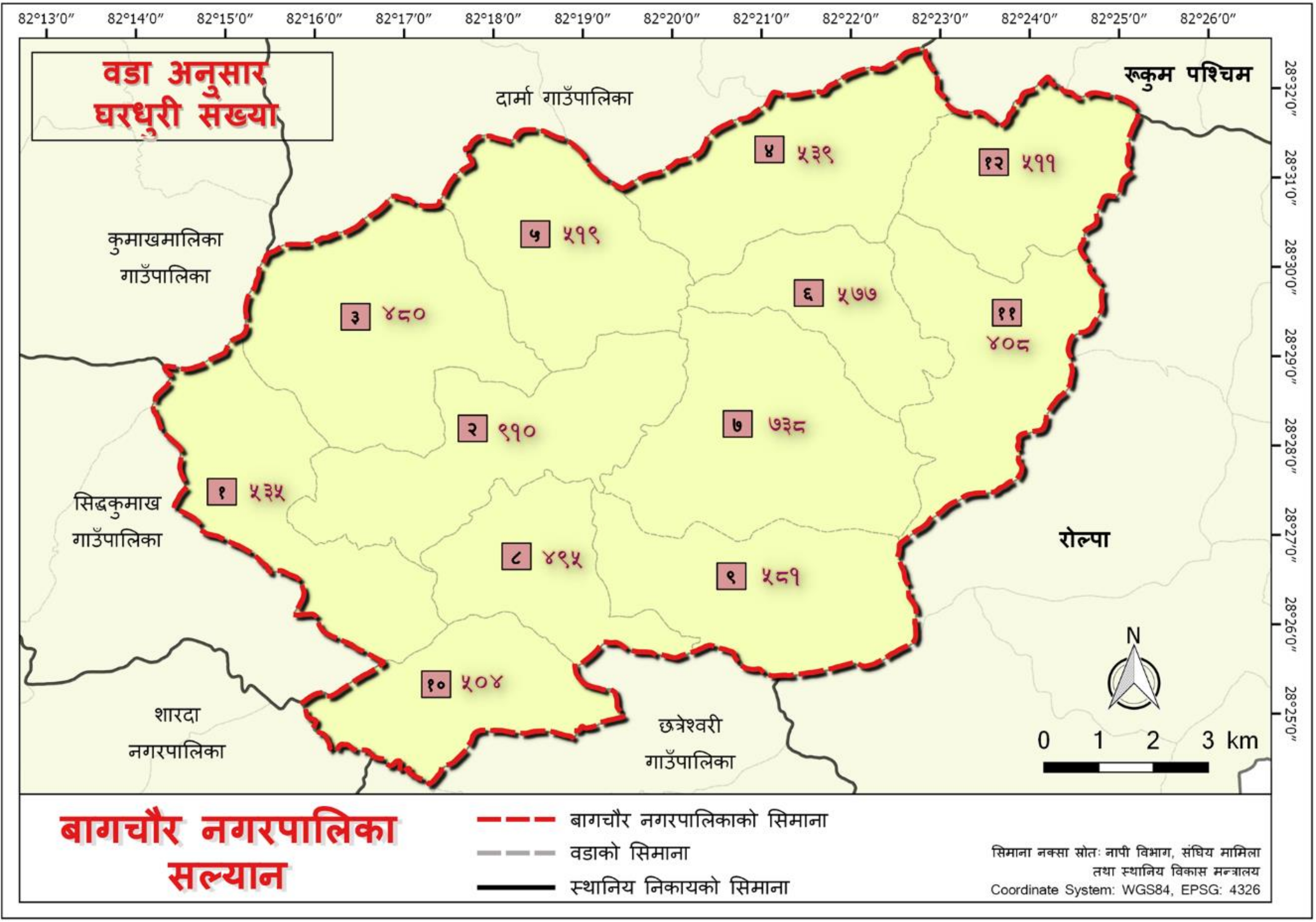

नक्सा नं. १४ : बागचौर नगरपालिकाको वडागत घरधुरीको नक्सा

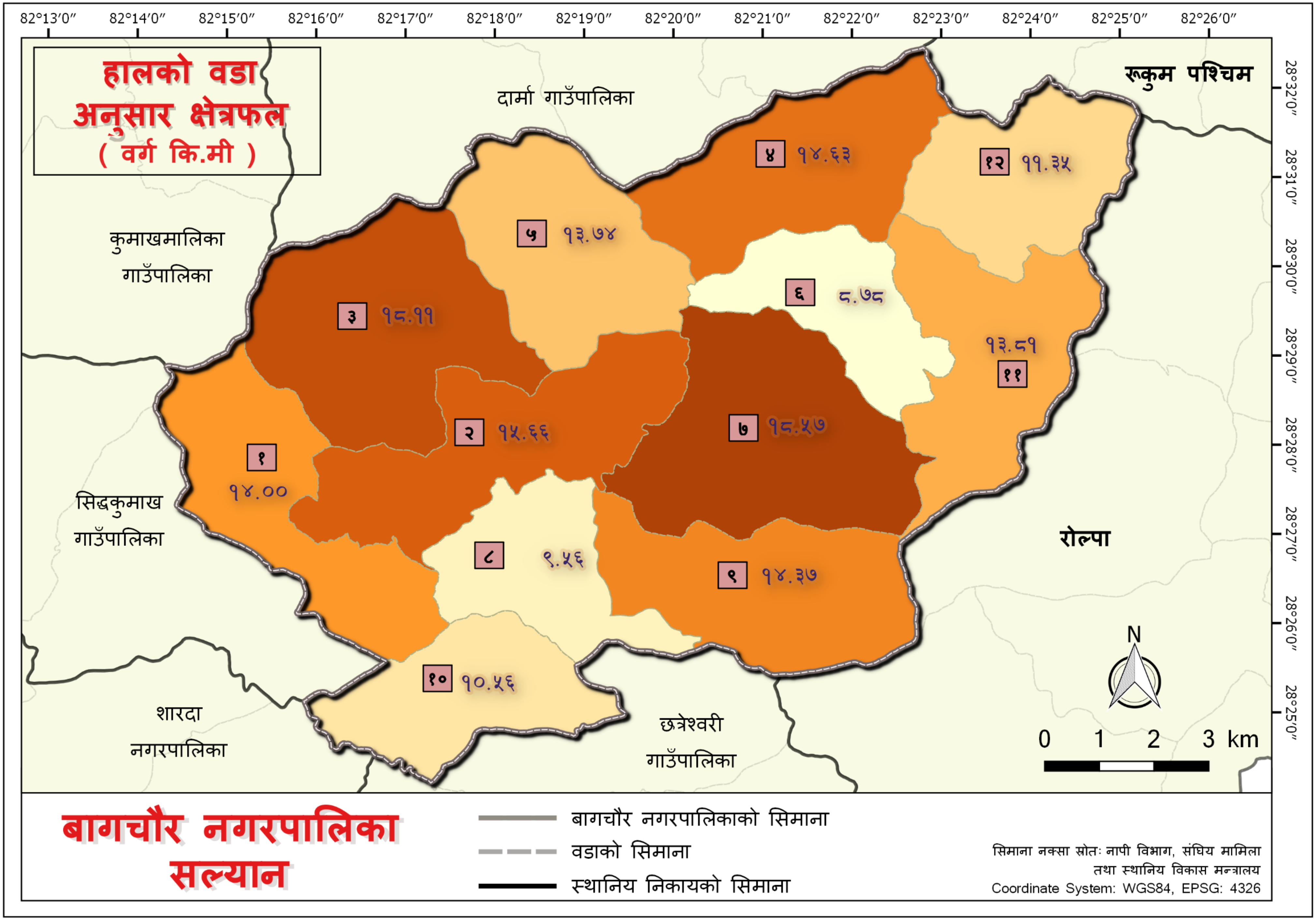

नक्सा नं. १५ : बागचौर नगरपालिकाको हालको वडा अनुसार क्षेत्रफल

३.५ उमेर समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. ७ : उमेर समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण

उमेर समूह	पुरूष		महिला		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
०-५	१२९२	७.१४	११६५	६.३५	२४५७	६.७४
६-१०	११८३	६.५४	११९३	६.५	२३७६	६.५२
११-१५	१४३२	७.९२	१३७५	७.४९	२८०७	७.७
१६-२०	२८६७	१५.८५	२९०७	१५.८४	५७७४	१५.८५
२१-२५	२६१३	१४.४५	२६४२	१४.४	५२५५	१४.४२
२६-३०	२२००	१२.१६	२०२४	११.०३	४२२४	११.५९
३१-३५	१५३२	८.४७	१५५०	८.४५	३०८२	८.४६
३६-४०	१३२४	७.३२	१५०७	८.२१	२८३१	७.७७
४१-४५	१००७	५.५७	१३३७	७.२९	२३४४	६.४३
४६-५०	९०९	५.०३	९६८	५.२८	१८७७	५.१५
५१-५५	४८१	२.६६	४३५	२.३७	९१६	२.५१
५६-६०	३८३	२.१२	३८३	२.०९	७६६	२.१
६१-६५	३३०	१.८२	३४७	१.८९	६७७	१.८६
६६-७०	२५०	१.३८	२७४	१.४९	५२४	१.४४
७१-७५	१७७	०.९८	१६६	०.९	३४३	०.९४
७६-८०	५९	०.३३	४२	०.२३	१०१	०.२८
८१-८५	२८	०.१५	१९	०.१	४७	०.१३
८६-९०	१४	०.०८	१०	०.०५	२४	०.०७
९०+	४	०.०२	३	०.०२	७	०.०२
जम्मा	१८०८५	१००	१८३४७	१००	३६४३२	१००

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

यस नगरपालिकामा वि.सं. २०७६ को सर्वेक्षण अनुसार, ०-५ वर्ष उमेर समूहको संख्या ६.७४ प्रतिशत रहेको छ भने ६-१० वर्ष उमेर समूहको संख्या ६.५२ प्रतिशत रहेको छ । त्यस्तै ११-१५ वर्ष उमेर समुहको जनसंख्या ७.७ प्रतिशत रहेको छ भने १६-४५ वर्ष उमेर समूहको जनसंख्या ६४.५२ प्रतिशत रहेको छ । काम गर्ने उमेर १५ देखि ५९ वर्षसम्मको जनसंख्या ७४.२८ प्रतिशत रहेको छ । २०७६ को सर्वेक्षण अनुसार ६० वर्ष भन्दामाथि उमेर समूहको संख्या ४.७४ प्रतिशत रहेको छ । तथ्यांकले नगरमा मानव स्रोतको प्रशस्तमात्रामा सम्भावना रहको देखाउँछ । साथै बालबालिकाको संख्या पनि उच्च हुनुले आउँदा दिनहरुमा पनि यस नगरपालिकामा मानव स्रोतको कमि नहुने देखाउँछ । जसको विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा देखाइएको छ ।

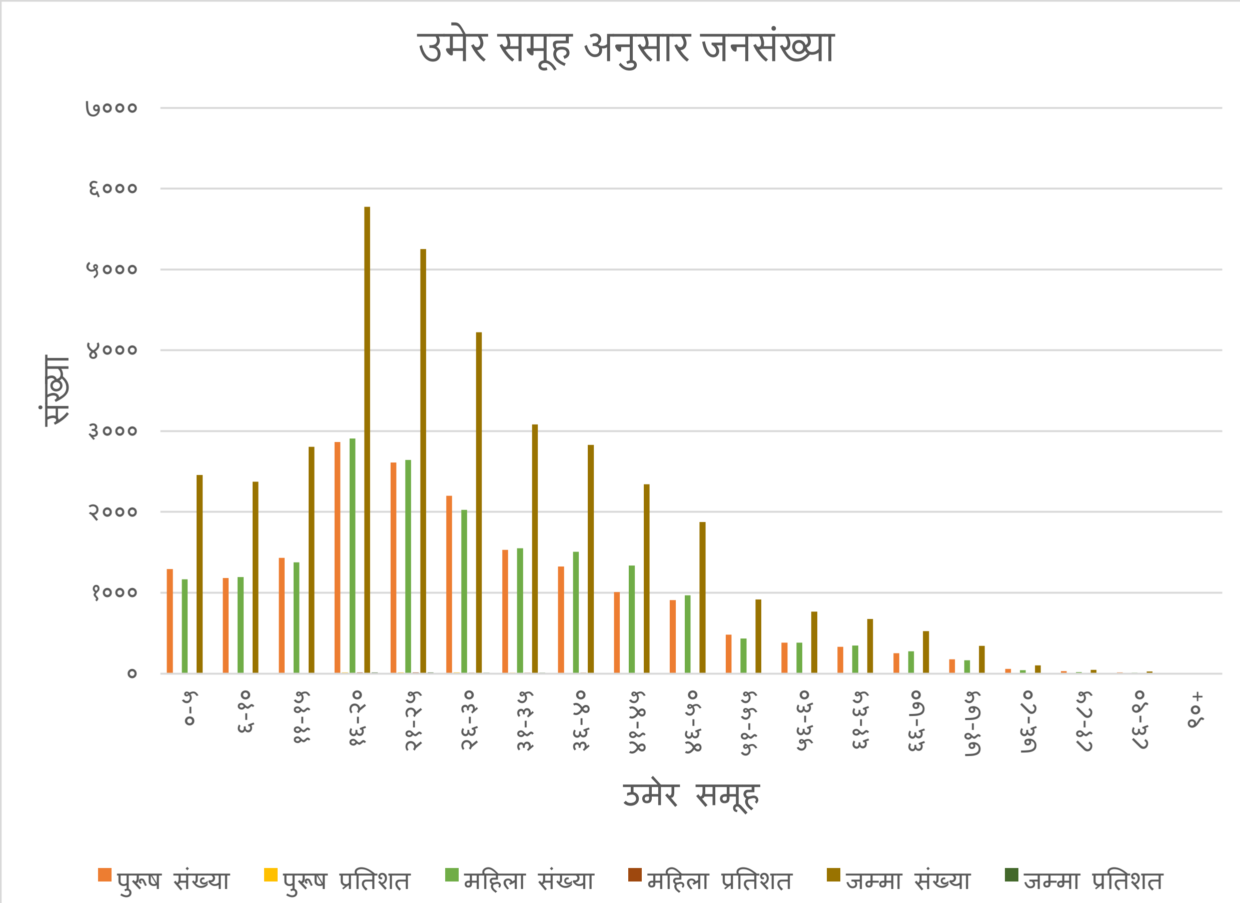

३.६ जातजाति समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. ८ : बागचौर नगरमा जातजातिअनुसार जनसंख्याको विवरण

जातजाती	क्षेत्री	कामी	मगर	ब्राहमण	दमाइ	सार्की	अन्य	जम्मा
१	१९१६	७५६	६३	१०९	११३	०	४	२९६१
२	३३८०	१५१	२२०	२३९	५३	१२४	१३७	४३०४
३	२१४०	१८२	४७	८९	८	०	४	२४७०
४	१५२२	७७५	९०७	५	३८	०	१७	३२६४
५	२२४१	२८५	१६१	१७	२०८	८३	१६९	३१६४
६	२१८७	५६३	२८	०	१०३	८३	७२	३०३६
७	३६१२	६१	१६३	६५	१५७	३१	१२०	४२०९
८	१४३९	३७३	६५	७६	९७	१४८	५००	२६९८

९	२८६३	०	०	१५०	१८	०	७५	३१०६
१०	१६५७	३१२	१४४	४०६	१३	०	०	२५३२
११	२००६	०	३१	०	१६	०	०	२०५३
१२	२३८८	१९१	०	०	५६	०	०	२६३५
जम्मा	२७३५१	३६४९	१८२९	११५६	८८०	४६९	१०९८	३६४३२
प्रतिशत(%)	७५.०७	१०.००	५.०२	३.१७	२.४२	१.२९	३.०१	१००.००

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

वि.सं. २०७६ मा सम्पन्न नगर तथ्यांक सर्वेक्षण अनुसार यस नगरपालिकामा विभिन्न जात/जातिको बसोबास रहेको पाइन्छ । जातजाति समूह अनुसार जनसंख्याको अवस्थालाई हेर्दा क्षेत्री २७,३५१ जना (७५.०७ %), त्यसपछि कामी ३,६४९ जना (१०.००%), तेस्रोमा मगर १,८२९ जना (५.०२ %) र चौथोमा ब्राह्मण १,१५६ (३.१७ %) रहेका छन् । त्यसैगरी, पाँचौमा दमाई ८८० जना (२.४२ %), छैठौंमा सार्की ४६९ जना (१.२९ %) र अन्यमा १,०९८ (३.०१ %) रहेका छन् । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

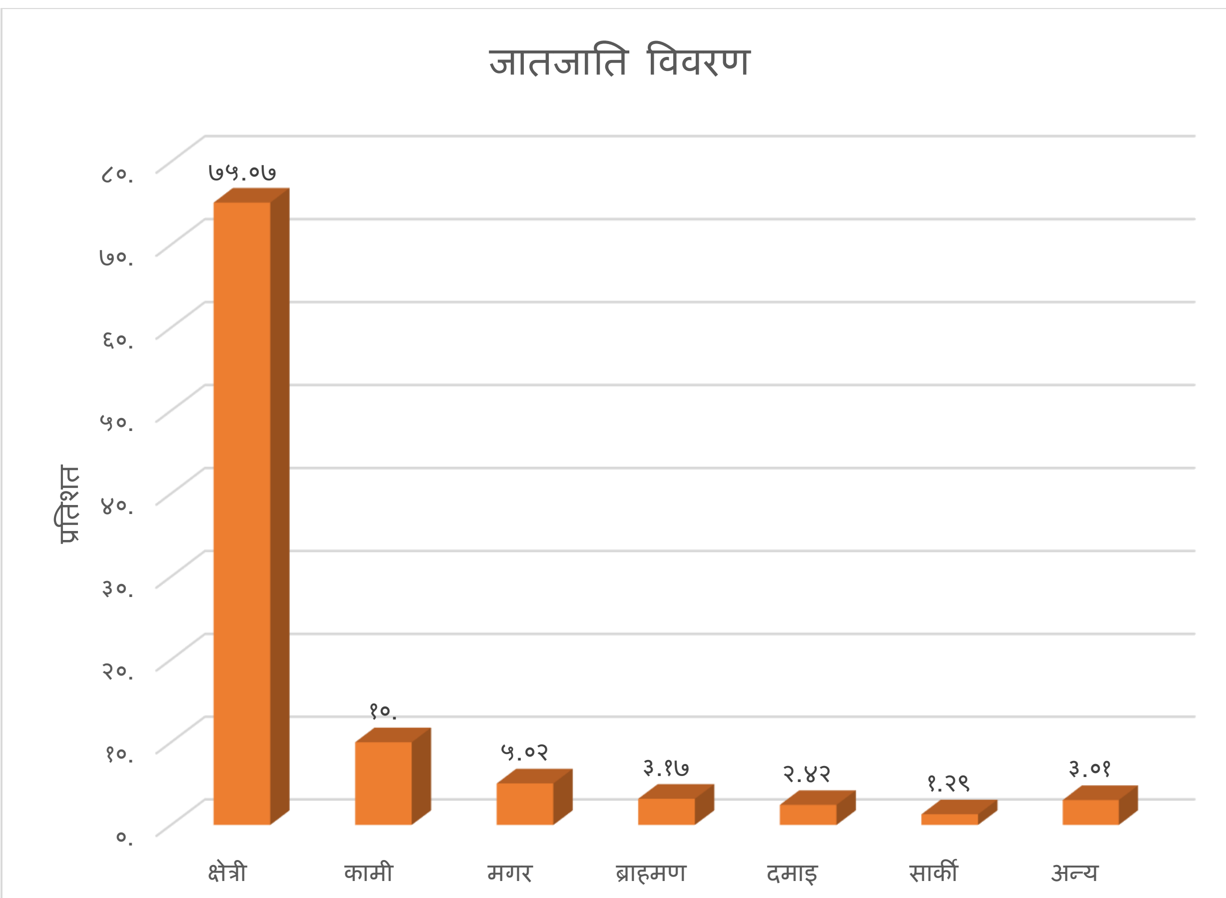

३.७ मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. ९ : बागचौर नगरमा मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण

मातृभाषा	नेपाली	अन्य	जम्मा
१	२९५७	४	२९६१
२	४२९१	१३	४३०४
३	२४७०	०	२४७०
४	३२४२	२२	३२६४
५	३१५५	९	३१६४
६	३०३४	२	३०३६
७	४१८२	२७	४२०९
८	२६७२	२६	२६९८
९	३१००	६	३१०६
१०	२५३२	०	२५३२
११	२०४७	६	२०५३
१२	२६३५	०	२६३५
जम्मा	**३६३१७**	**११५**	**३६४३२**

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

यस नगरपालिकामा बसोबास गर्ने सबैजसो व्यक्तिहरुले बोल्ने मातृभाषा नेपाली नै रहेको पाइन्छ । तथ्यांकको आधारमा नेपाली भाषालाई मातृभाषाको रुपमा बोल्नेको संख्या ३६,३१७ जना (९९.६८ %) रहेको छ भने अन्य भाषा बोल्नेहरु अत्यन्त न्यून ११५ जना (०.३८ %) रहेको छ ।

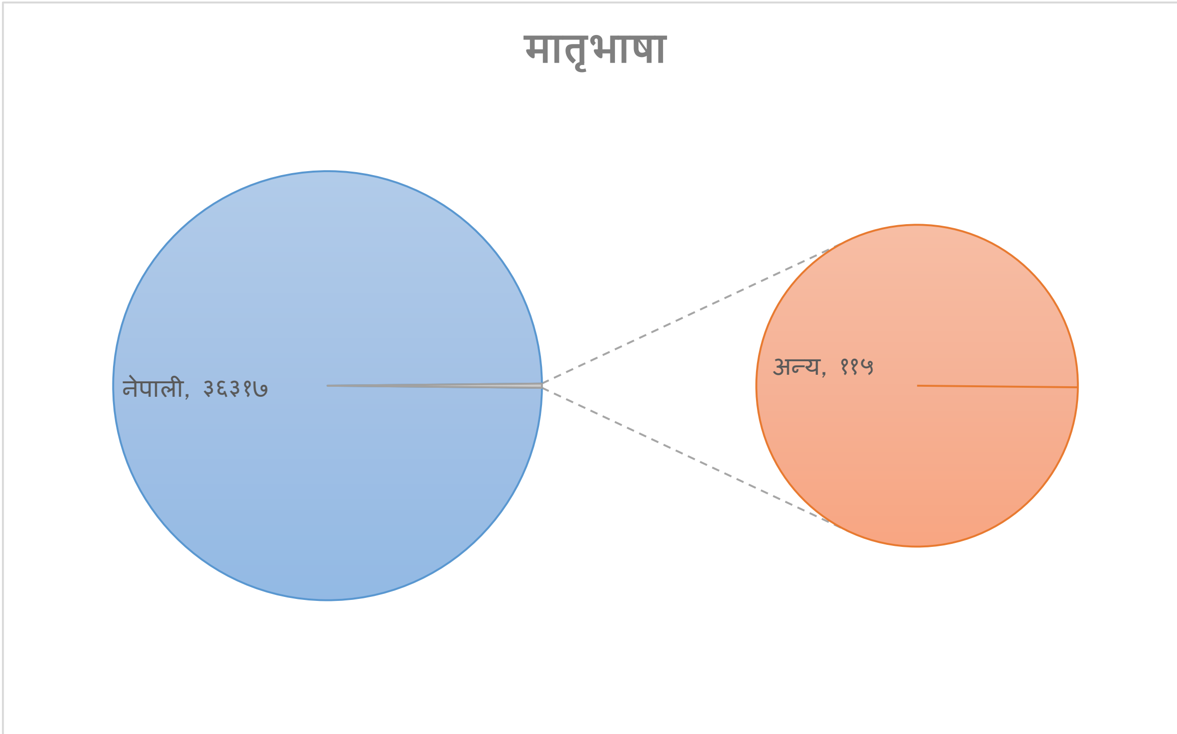

३.८ धर्मअनुसार जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. १० : बागचौर नगरको धर्मअनुसार जनसंख्याको विवरण

धर्म	जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत
हिन्दु	३५९१३	९८.५८ %
क्रिश्चियन	३८७	१.०६ %
अन्य	१३२	०.३६ %
जम्मा	३६४३२	१००.०० %

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

धार्मिक दृष्टिकोणले हेर्दा यस नगरपालिकामा अधिकांश हिन्दु धर्मावलम्बीहरुको बसोबास रहेको देखिन्छ । नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६ अनुसार यहाँको कुल ३६,४३२ जनसंख्या मध्ये ३५,९१३ जना (९८.५८ %) ले हिन्दु धर्म अपनाएको देखिन्छ । त्यस्तै, क्रिश्चियन धर्म अपनाउने जनसंख्या ३८७ जना (१.०६ %) रहेको

पाइन्छ। त्यस्तै अन्य धर्म मान्नेमा कुल १३२ जना (०.३६ %) रहेको देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

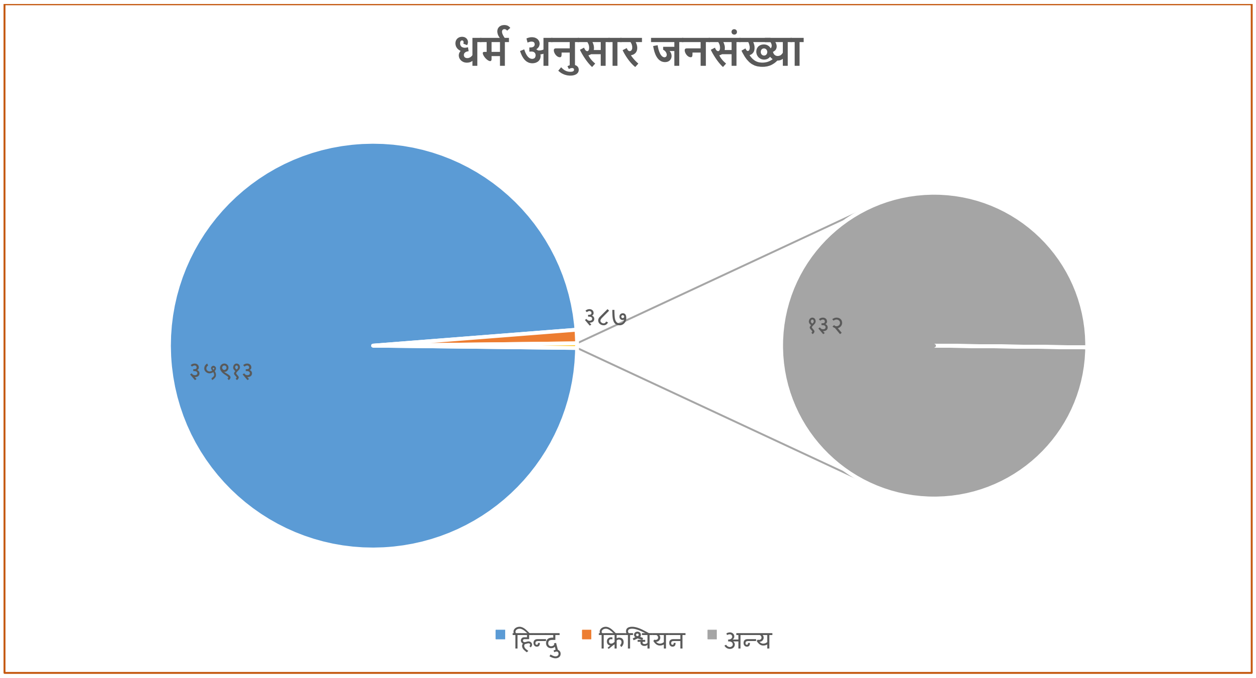

परिच्छेद ४ : आर्थिक अवस्था

४.१ प्रमुख आर्थिक विवरण

नगरपालिकाको अर्थतन्त्र मुख्यतयाः कृषि, वन, साना व्यापार-व्यवसाय तथा उद्योग, थोक, खुद्रा बजार, होटल, पर्यटन तथा सेवाजस्ता क्षेत्रमा निर्भर भएको देखिन्छ। उपयुक्त हावापानी, माटोको बनोट तथा कृषिको लागि उपयुक्त उर्वर माटो भएको सम्म क्षेत्र भएको हुँदा नगरपालिकामा अधिकांश घरपरिवार प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा कृषि व्यवसायमा संलग्न रहेका छन्। नगरपालिकाका सबै वडाहरूमा रणनीतिक तथा ग्रामीण सडक सञ्जालका कारण नगरपालिकाका सबै वडाहरूमा पहुँच वृद्धि हुँदै गएको छ । यद्यपि भर्खर निर्माण भैरहेको सडकहरू कच्ची र कम गुणस्तरका छन् । त्यसैगरी नगरपालिकामा रहेका नदि तथा पोखरीहरू सहितको जलक्षेत्र, वनजंगल तथा जैविक विविधताले नगरपालिकाको विकासमा थप सम्भावना बोकेका छन् । कृषि मील, क्रसर उद्योग, कुखुरा पालन, पशुपालन आदि यस नगरपालिकामा रहेका केही साना तथा घरेलु उद्योग व्यवसायहरू हुन् । यस नगरपालिकाका मानिसहरू क्रमशः साना उद्योगहरूको विकासतर्फ लागिरहेका छन् । यस नगरपालिकाका मुख्य आर्थिक आधारहरू व्यापार, नोकरी र वैदेशिक रोजगार समेत रहेको देखिन्छ।

प्राकृतिक सौन्दर्यको धनी, जैविक विविधता, धार्मिक एवं साँस्कृतिक विविधताले भरिपूर्ण रहेका कारण नेपालको आकर्षण गन्तव्यहरू मध्ये सल्यान जिल्ला र विशेषतः बागचौर नगरपालिकाको महत्वपूर्ण स्थान रहेको छ । शिव गुफाको मन्दिर, मख्लाम लेक, विजयधुरी, अग्लाटाकुरा, हिमचौर, रानीपोखरी, कालिका मन्दिर लगायत अन्य विभिन्न धार्मिक, साँस्कृतिक तथा ऐतिहासिक महत्व बोकेका सम्पदाहरू नगरका प्रमुख पर्यटकीय आकर्षणको रुपमा रहेका छन् । यी क्षेत्रहरूमा केही पूर्वाधार निर्माण कार्यहरू भएको खण्डमा र तिनीहरूको प्रचार प्रसार गर्न सके पर्यटन व्यवसायबाट राम्रो आम्दानी तथा रोजगारीका अवसरहरू प्राप्त गर्न सकिने प्रचुर सम्भावना देखिन्छ ।

४.१.१ आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्याको अवस्था

तालिका नं. ११ : बागचौर नगरमा आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्या

जम्मा जनसंख्या	आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्या		
	पुरुष	महिला	जम्मा

३६,४३२	१४७४८	१५१२८	२९८७६

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

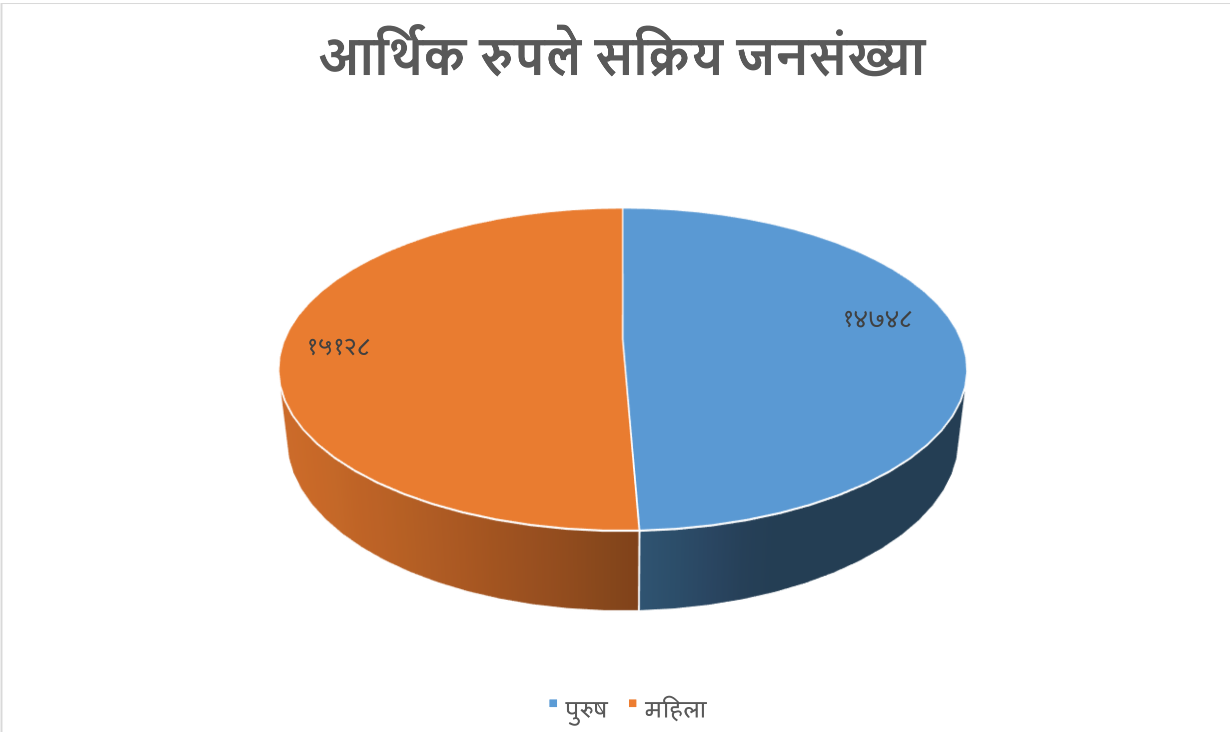

बागचौर नगरमा १० वर्ष देखि ५९ वर्षसम्मका आर्थिकरुपले सक्रिय जनसंख्याको विवरण माथिका तालिका र चार्टमा देखाइएको छ । जसमा पुरुषको संख्या १४,७४८ र महिलाको संख्या १५,१२८ देखिन्छ । यस नगरको कुल जनसंख्या ३६,४३२ को २९,८७६ अर्थात् ८२.०० प्रतिशत जनसंख्या आर्थिकरुपले सक्रिय छन् । आर्थिक रुपमा निस्कृय जनसंख्या १८.०० प्रतिशत छन् । यसको अर्थ नगरका अधिकांश जनसंख्या सक्रिय देखिन्छ । यसकारण नगरले यो जनशक्तिको उर्जा र क्षमतालाई सही सदुपयोग गरी नगरमा समृद्धि ल्याउन सक्छ ।

४.१.२ आश्रित जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. १२ : बागचौर नगरको आश्रित जनसंख्याको विवरण

जम्मा जनसंख्या	आश्रित बालबालिका (०-१४)	आश्रित बृद्धबृद्धा (६० वा सोभन्दा माथि)	जम्मा आश्रित
३६,४३२	७६४०	१७२३	९३६३

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

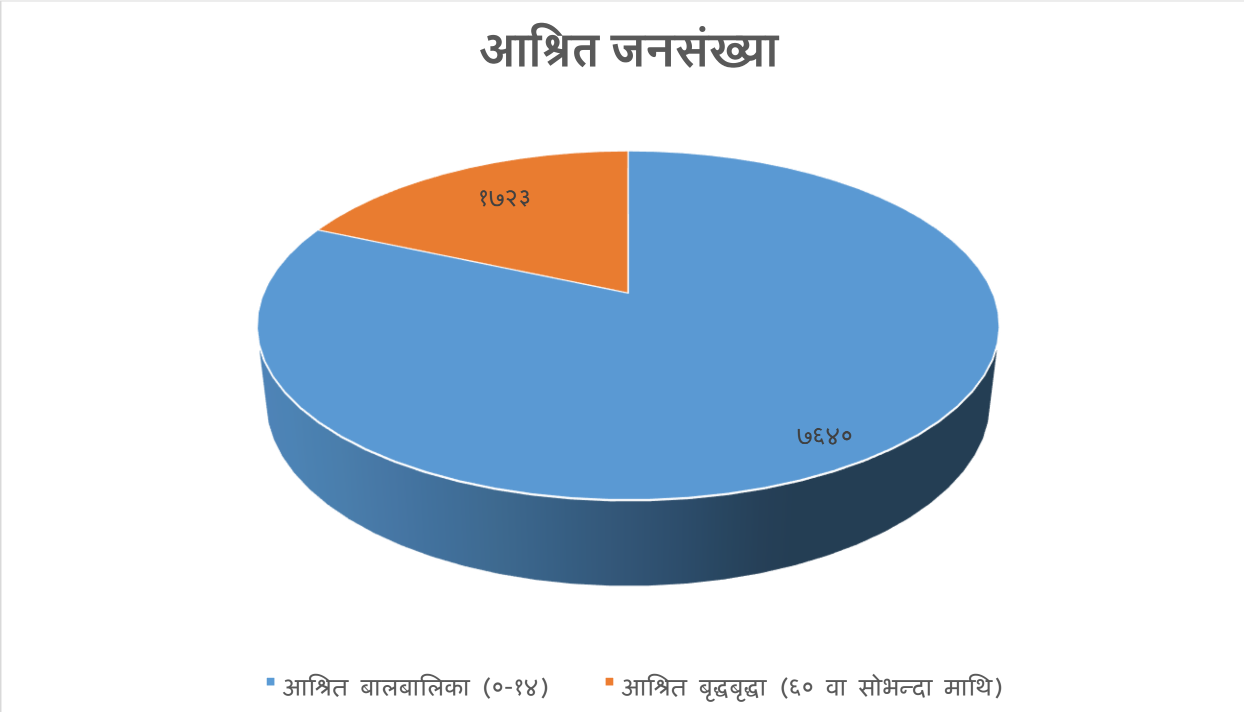

नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६ का अनुसार बागचौर नगरमा रहेका आश्रित जनसंख्या ०–१४ वर्ष उमेर समूहका आश्रित बालबालिका र ६० वर्ष वा सोभन्दा माथिका आश्रित बृद्धबृद्धाहरूको संख्या र प्रतिशतलाई माथिका तालिका र चार्ट मार्फत् देखाइएको छ । जसमा आश्रित बालबालिकाको संख्या ७,६४० र आश्रित बृद्धबृद्धाहरूको संख्या १,७२३ देखिन्छ । कुल जनसंख्यामध्ये जम्मा आश्रित जनसंख्या ९,३६३ (२५.७० प्रतिशत) देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण माथि उल्लेख गरिएको छ ।

४.१.३ मुख्य पेशा सम्बन्धी विवरण

मानव जीविकोपार्जनका लागि गरिने काम, धन्दा, साधन आदिलाई पेशा भनिन्छ । यस बागचौर नगरका मानिसहरूको मुख्य पेशा कृषि रहेको छ । खाद्यबाली, नगदेबाली, पशुपालन, माछापालन, ज्यालाकर्म, व्यवसाय, शिक्षण, वैदेशिक रोजगार, सरकारी सेवा लगायतका पेशामार्फत यहाँका जनताले आफ्नो जीविकोपार्जन गर्ने गरेका छन् ।

तालिका नं. १३ : बागचौर नगरको मुख्य पेशा सम्बन्धी विवरण

पेशा	पुरुष	महिला	जम्मा	
			संख्या	प्रतिशत
कृषक	५९५७	५३५३	११३१०	३१.०४
ज्यालाकर्मी	८६७	१२७	९९४	२.७३

व्यवसायी	७७५	४६७	१२४२	३.४१
गृहणी	१९०	५१०२	५२९२	१४.५३
शिक्षक	२३७	७७	३१४	०.८६
विद्यार्थी	५८९६	५४१८	११३१४	३१.०६
वैदेशिक रोजगार	६७३	४३	७१६	१.९७
कर्मचारी	८३	४७	१३०	०.३६
अन्य	३४०७	१७१३	५१२०	१४.०५

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

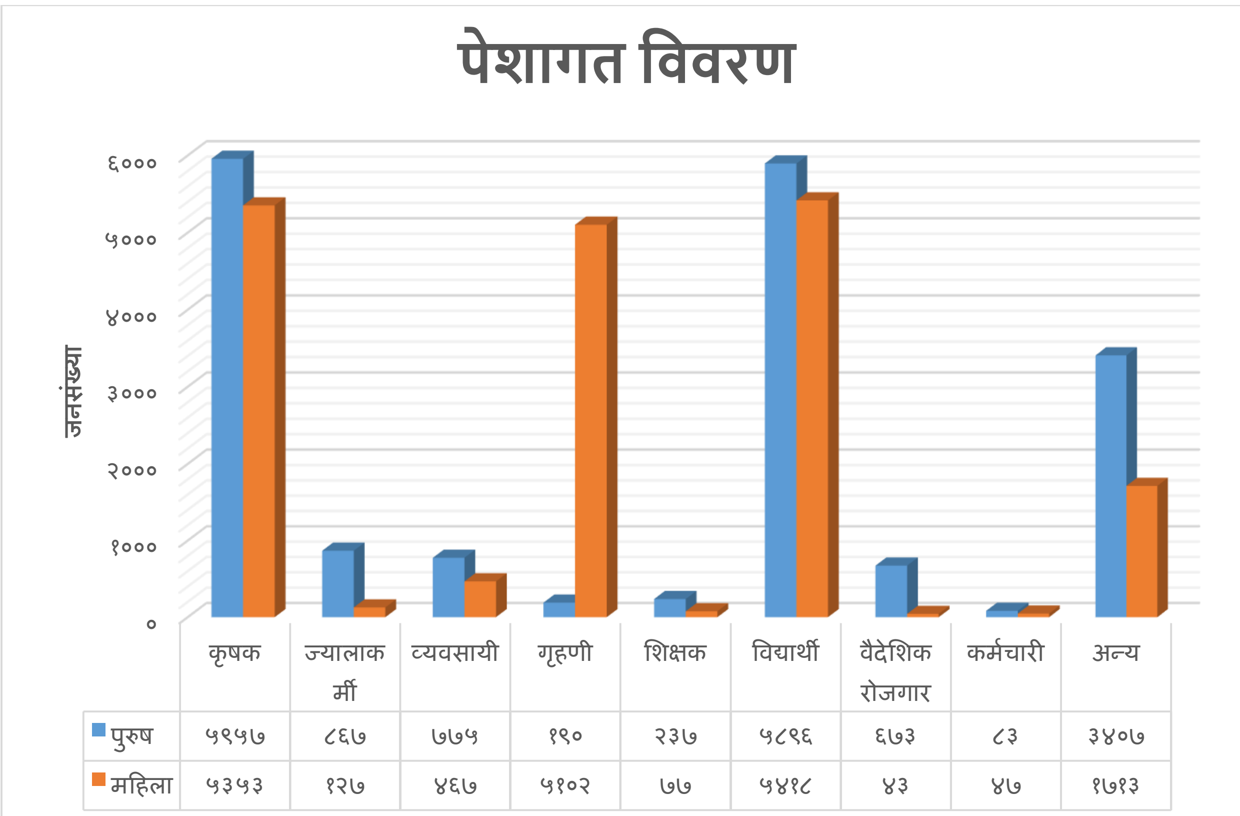

नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६ का अनुसार यस नगरमा मुख्य पेशाको रुपमा कृषकको जम्मा संख्या ११,३१० जना (३१.०४ %) रहेको छ, जसमध्ये पुरुष कृषकको संख्या ५,९५७ जना र महिला कृषकको संख्या ५,३५३ जना रहेको छ । त्यस्तै, ज्यालाकर्मीको जम्मा संख्या ९९४ (२.७३ %) पाइन्छ, जसमा पुरुष ज्यालाकर्मीको संख्या ८६७ र महिला ज्यालाकर्मीको संख्या १२७ जना भएको देखिन्छ । त्यसैगरी नगरका अन्य पेशाहरूमा व्यवसायी जम्मा १,२४२ जना (३.४१ %), जसमा पुरुषको संख्या ७७५ जना र महिलाको संख्या ४६७ रहेको छ भने गृहणीको संख्यामा महिला ५,१०२ र पुरुष १९० गरी जम्मा ५,२९२ जना (१४.५३ %) पाइन्छ । यसैगरी शिक्षण पेशामा संलग्न जनसंख्या जम्मा ३१४ (०.८६ %) रहेको पाइन्छ, जसमा पुरुष शिक्षक संख्या २३७ रहेको छ भने महिला शिक्षक संख्या ७७ रहेको छ । नगरबाट वैदेशिक रोजगारमा जानेको संख्या पनि उल्लेखनीय

रहेको देखिन्छ । यसमा जम्मा ७१६ जना (१.९७ %) जनसंख्या संलग्न रहेको देखिन्छ, जसमध्ये महिलाको संख्या ४३ रहेको छ भने पुरुषको संख्या ६७३ रहेको छ । यसैगरी कर्मचारीको जम्मा संख्या १३० (०.३६ %) रहेको छ र अन्य पेशाहरूमा जम्मा ५,१२० जनसंख्या (१४.०५ %) संलग्न देखिन्छ ।

४.१.४ औसत वार्षिक आम्दानी विवरण

तालिका नं. १४ : बागचौर नगरको औषत वार्षिक आम्दानी विवरण

वार्षिक आम्दानी	० - १० हजार	१० हजार - ५० हजार	५० हजार - १ लाख	१ लाख - २ लाख	२ लाख - ५ लाख	५ लाख भन्दा बढी	जम्मा
१	३२	१३५	२०४	९७	५६	११	५३५
२	१६	७७	१५४	३५३	२२७	८३	९१०
३	८०	२४२	७१	५१	२७	९	४८०
४	७५	१६५	२३०	४४	२२	३	५३९
५	७८	२३५	१४५	५०	७	४	५१९
६	६७	२०३	१८५	६९	४६	७	५७७
७	८७	३३०	२०१	८९	२१	१०	७३८
८	४१	२४२	१२३	५६	२१	१२	४९५
९	५३	१३४	२३१	११२	४२	९	५८१
१०	३५	१३६	१९८	९०	३६	९	५०४
११	१३	६४	११७	१३४	७३	७	४०८
१२	३४	१४८	१४३	११४	५९	१३	५११
जम्मा	६११	२१११	२००२	१२५९	६३७	१७७	६७९७
%	१४.४४	३३.३५	२२.६८	१७.६८	९.०६	२.७९	१००

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

आर्थिक क्रियाकलापमा विस्तार भएसँगै प्रतिव्यक्ति आम्दानी बढ्न जान्छ । राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ का अनुसार देशभरिको लगभग ८० प्रतिशत जनसंख्या मध्यम बर्गको लागि संघर्षरत रहेका छन् । २०६८ को उक्त जनगणना अनुसार, राष्ट्र बैंकले मासिक औसत आम्दानी ५३ हजार ५ सय ७८ रुपैयाँ हुनेलाई धनीको सुचीमा राखेको छ । यो सङ्ख्या देशभरि करिब २० प्रतिशत छ । २३ हजार ७ सय, २४ हजार ५ सय र ३२ हजार रुपैयाँ सम्म कमाउनेलाई राष्ट्रबैंकले गरिब भन्दा माथिको तहमा राखेको छ । सरकारले आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा प्रतिव्यक्ति आय १ लाख १७ हजार रुपैयाँ पुग्ने अनुमान गरिरहँदा प्रतिव्यक्ति खर्चयोग्य आय १ लाख ५५ हजार रुपैयाँ पुगेको अनुमान गरेको छ ।

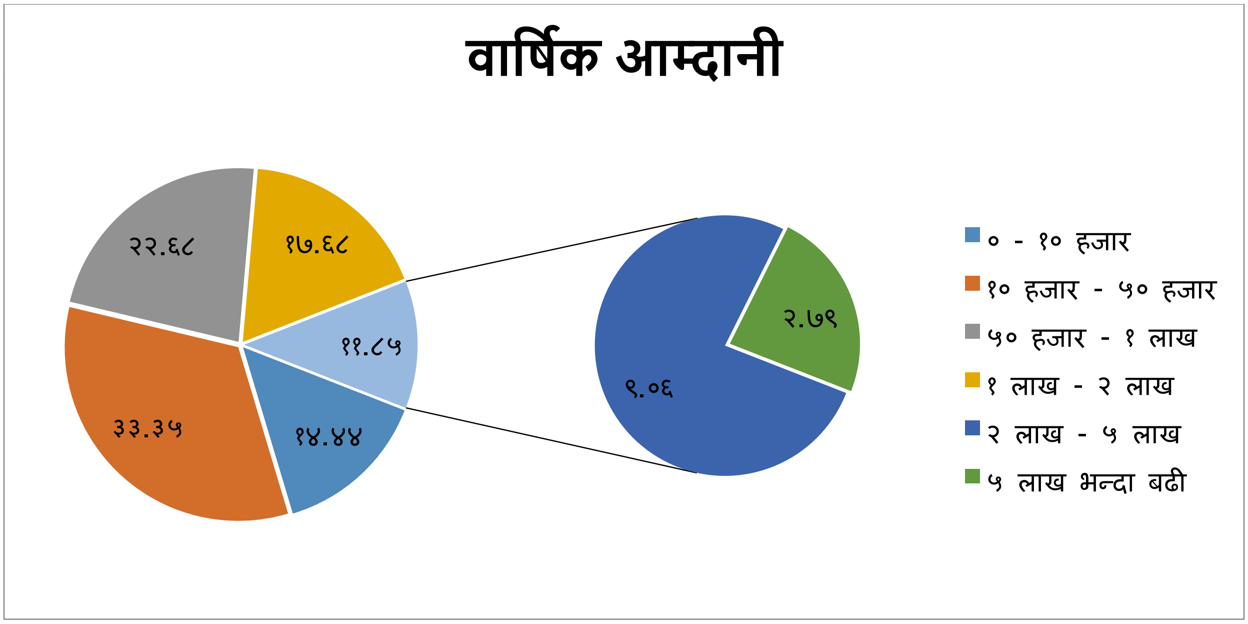

यस नगरमा वार्षिक १० हजार भन्दा कम आए भएका घरधुरी संख्या कुल ७१९ (१४.४४ %) रहेको छ भने १० हजार देखी ५० हजारसम्म वार्षिक आम्दानी भएको कुल संख्या १,६६० (३३.३५ %) रहेको छ । त्यस्तै, ५० हजार देखी १ लाख सम्म आम्दानी भएका कुल घरधुरी संख्या १,१२९ (२२.६८ %), १ लाख देखी २ लाखसम्म कुल ८८० (१७.६८ %), २ लाख देखी ५ लाख सम्म ४५१ (९.०६ %) र ५ लाख भन्दा बढी १३९ (२.७९ %) रहेको देखिन्छ ।

४.१.५ औसत वार्षिक खर्च विवरण

केन्द्रीय बैंकले हरेक १० वर्षमा गर्दै आइरहेको पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणले नेपाली परिवारको मासिक आम्दानी ३० हजार हुने गरेको देखाइ रहँदा तिनै परिवारको खर्च भने महिनाको २५ हजार हुने राष्ट्र बैंकले गरेको अध्ययनमा देखिएको छ । यसअनुसार परिवारले कमाइको करिब १७ प्रतिशत बचत गर्ने गरेको देखिएको छ ।

तालिका नं. १५ : बागचौर नगरको औसत वार्षिक खर्च विवरण

वार्षिक खर्च	० - १० हजार	१० हजार - ५० हजार	५० हजार - १ लाख	१ लाख - २ लाख	२ लाख - ५ लाख	५ लाख भन्दा बढी	जम्मा
१	४५	२६८	१३४	६३	२३	२	५३५
२	१६	१५३	३१३	२८७	११२	२९	९१०
३	३६	२३१	११२	७६	२३	२	४८०
४	६	४४७	६२	१९	४	१	५३९

५	६३	२५६	१४३	३२	२५	०	५१९
६	१०२	२३१	१५६	५६	२९	३	५७७
७	२०१	३७३	८३	६७	१२	२	७३८
८	२४	२५१	१४३	६२	९	६	४९५
९	३४	१४५	२३६	१४५	१९	२	५८१
१०	२०	१०३	२३१	१२१	२६	३	५०४
११	२१	१४५	११७	९५	२८	२	४०८
१२	३४	२१३	१६२	५५	४१	६	५११
जम्मा	६०२	२८१६	१८९२	१०७८	३५१	५८	६७९७
%	१४.२१	३५.१३	२५.५३	१७.७८	५.०१	२.३४	१००

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

बागचौर नगरको तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६ अनुसार वार्षिक रुपमा औसत १० हजार सम्मको खर्च गर्ने घरधुरीको संख्या ६०२ (१४.२१ %) रहेको छ । त्यस्तै, १० हजार देखी ५० हजार सम्म वार्षिक खर्च गर्ने २,८१६ (३५.१३ %), ५० हजार देखी १ लाख सम्मको खर्च गर्ने घरधुरीको संख्या १,८९२ (२५.५३ %), १ लाख देखी २ लाख सम्म १,०७८ (१७.७८ %), २ लाख देखी ५ लाख सम्म ३५१ (५.०१ %) र ५ लाखभन्दा बढी वार्षिक खर्च गर्ने घरधुरीको संख्या ५८ (२.३४ %) रहेको छ ।

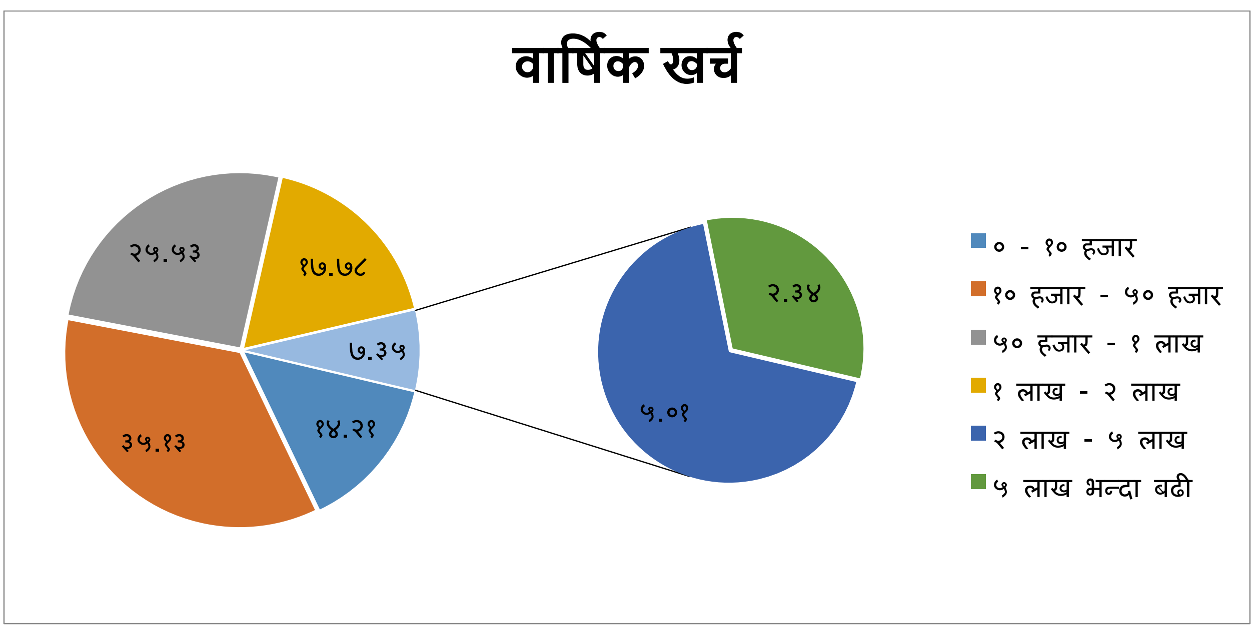

४.१.६ बैंक खाता सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. १६ : बागचौर नगरको बैंक खाता सम्बन्धी विवरण

बैंक खाता	छ	छैन	जम्मा
१	३२५	२१०	५३५
२	६३०	२८०	९१०
३	१०१	३७९	४८०
४	१२३	४१६	५३९
५	५४	४६५	५१९
६	१५२	४२५	५७७
७	२६७	४७१	७३८
८	२२८	२६७	४९५
९	२४१	३४०	५८१
१०	१५०	३५४	५०४
११	१३२	२७६	४०८
१२	१८२	३२९	५११
जम्मा	२५८५	४२१२	६७९७
%	३३.७१	६६.२९	१००

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

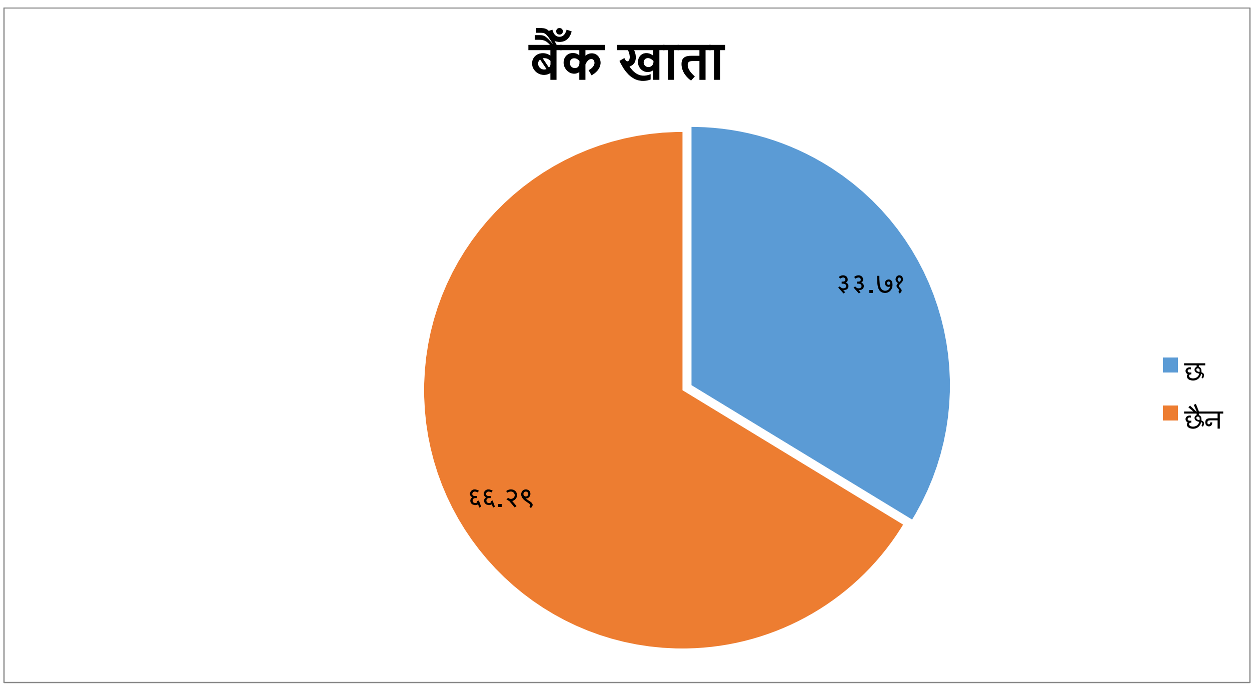

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६ अनुसार बागचौर नगरपालिकामा कुल ६,७९७ घरधुरी मध्ये बैंक खाता भएका घरधुरी संख्या २,५८५ (३३.७१ %) रहेको पाइन्छ । त्यसैगरी बाँकी ४,२१२ घरधुरी (६६.२९ %) को भने अझैं बैंक खाता नै नभएको देखिन्छ । नगरमा आगामी दिनमा बैंकिङ्ग कारोबारमा बृद्धि गर्दै आर्थिक समृद्धि गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसका लागि यहाँका सबै नागरिकमा बैंक सम्बन्धी जानकारी दिलाउन जरुरी छ ।

४.१.७ आवास संरचना विवरण

हामी गाँस, बास र कपासबाट अलिक माथि उठेर शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारसम्मलाई आधारभूत आवश्यकता मानिरहेको यस क्षण विकसित राष्ट्रहरुमा भने 'सुरक्षा पहिला' भन्ने नारा प्रमुख बनिसकेको छ । हाम्रो मुलुकमा तहगत हिसाबमा 'सुरक्षा पहिला' भन्ने नारा आठौँ स्थानमा पर्दछ । हामीले यस कुरामा भने विकिसित देशको सिको गर्नु जरुरी देखिन्छ । यस कुरालाई आवश्यक मात्रासाथ हामीले विचार पुर्याउनुपर्छ– आवास संरचना कस्तो होस् भनेर । आवास संरचना योजना निर्माण कार्यको लागि मास्टर प्लानको आधारमा योजनाको आकार, संरचना, लागत आदिलाई अध्ययन गरी आर्थिक श्रोतको उपलब्धता एवं श्रोत परिचालन विषयमा यथेष्ट ध्यान दिनु आवश्यक देखिन्छ ।

छानाको प्रकार

तालिका नं. १७ : बागचौर नगरमा घरको छाना सम्बन्धी विवरण

छानाको प्रकार (प्रतिशतमा)	आर.सी.स ी	जस्ता वा च्यादरको छाना	टायल वा ढुङ्गाको छाना	फुस वा खरको छाना	माटोको छाना	अन्य	जम्मा
१	११	३५७	९७	५७	७	६	५३५
२	७३	३३०	४६९	२७	८	३	९१०
३	४	३०४	१३२	३८	२	०	४८०
४	७	३३३	१८४	१४	०	१	५३९
५	३	१९५	२६१	५९	१	०	५१९
६	५	२९१	२३४	४७	०	०	५७७
७	१५	३१३	३६९	४१	०	०	७३८
८	९	१७९	२५३	४७	६	१	४९५
९	७	२१२	३१२	४८	२	०	५८१
१०	१	२७४	२०६	२३	०	०	५०४
११	४	१०१	२६८	३५	०	०	४०८
१२	१५	१४१	३४५	१०	०	०	५११
जम्मा	१५४	३०३०	३१३०	४४६	२६	११	६७९७
%	२.२७	४४.५८	४६.०५	६.५६	०.३८	०.१६	१००

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६ का अनुसार कुल ६,७९७ घरधुरी मध्ये १५४ घरमा (२.२७ %) आर.सी.सी. छाना भएको पाइन्छ भने जस्ता या च्यादरको छाना भएको घर संख्या ३,०३० (४४.५८ %), टायल वा ढुङ्गाको छाना भएको घर संख्या ३,१३० (४६.०५ %), फुस वा खरको छाना भएको घर संख्या ४४६ (६.५६ %), माटोको छाना भएको संख्या २६ (०.३८ %) र अन्य प्रकारको छानामा ११ (०.१६ %) रहेको पाइन्छ ।

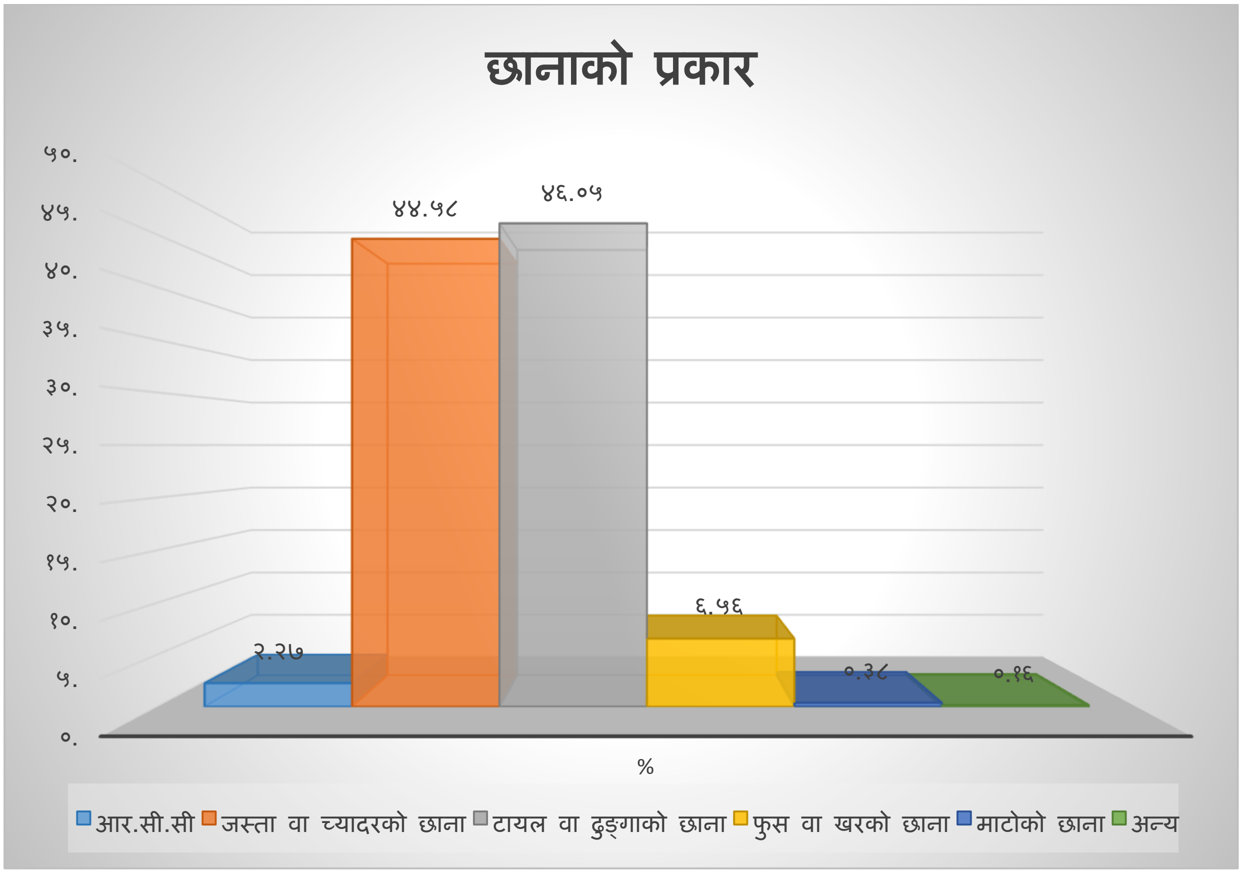

जगको प्रकार

तालिका नं. १८ : बागचौर नगरमा भएका घरहरूका जगको प्रकार

जगको प्रकार (प्रतिशतमा)	काठको खम्बा	माटो र ढुङ्गा	सिमेन्ट र ढुङ्गा	अन्य	जम्मा
१	१	५२२	११	१	५३५
२	९	८२५	७३	३	९१०
३	०	४७६	४	०	४८०

४	१३	५१८	७	१	५३९
५	०	५१६	३	०	५१९
६	०	५७२	५	०	५७७
७	०	७२३	१५	०	७३८
८	१	४८४	९	१	४९५
९	१	५७३	७	०	५८१
१०	०	५०३	१	०	५०४
११	०	४०४	४	०	४०८
१२	०	४९६	१५	०	५११
जम्मा	२५	६६१२	१५४	६	६७९७
%	०.३७	९७.२८	२.२७	०.०९	१००

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

बागचौर नगरपालिकाका घरहरूको जगको प्रकारलाई अध्ययन गर्दा मुलतः ३ किसिमका जगहरू पाइन्छ । काठको खम्बालाई जग बनाएर बनेका घरको संख्या २५ (०.३७ %) रहेको छ भने माटो र ढुङ्गालाई जगको रुपमा प्रयोग गरिएका घरहरूको संख्या ६,६१२ (९७.२८ %) र सिमेन्ट र ढुङ्गा जगको संख्या १५४ (२.२७ %) रहेको पाइन्छ । त्यसैगरी, अन्य प्रकारका जगहरू भएका घरको संख्या ६ (०.०९ %) रहेको छ ।

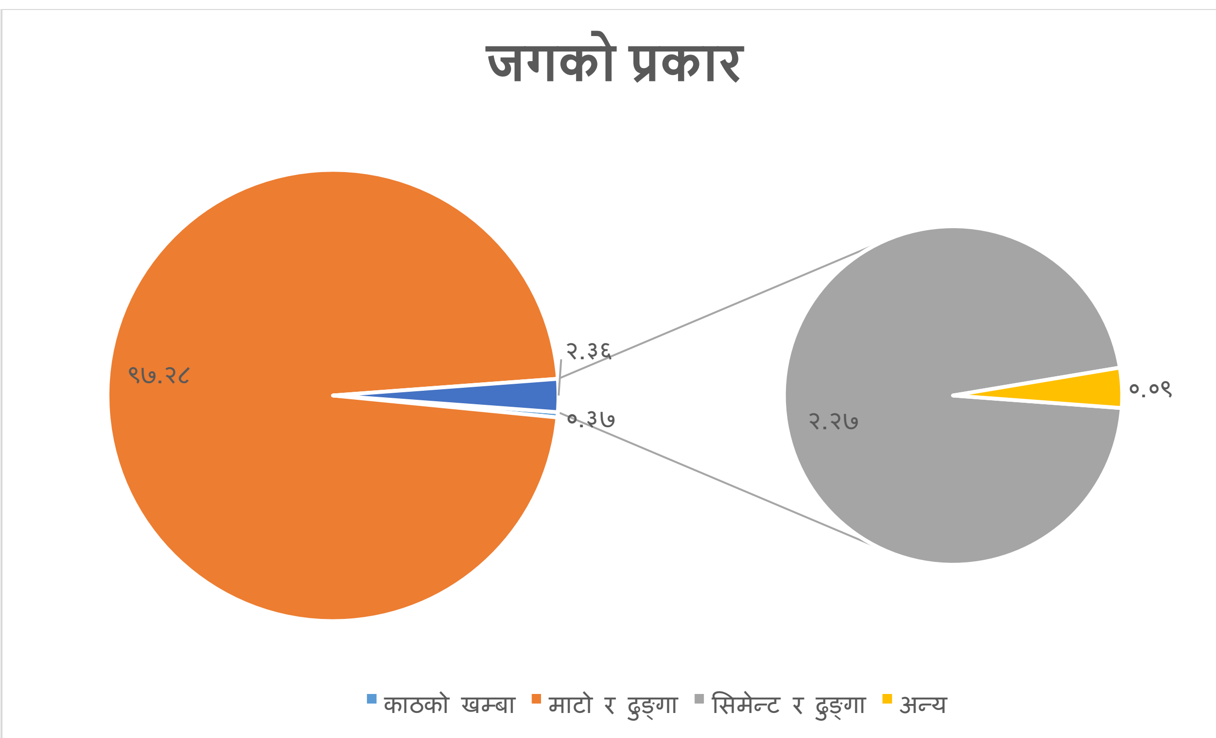

मापदण्ड अनुसारका घर

तालिका नं. १९ : बागचौर नगरमा मापदण्ड अनुसारका घरको विवरण

मापदण्ड अनुसारको घर (प्रतिशतमा)	छ	छैन	थाहा छैन	जम्मा
१	४	३६२	१६९	५३५
२	२३	७५७	१३०	९१०
३	१	४२७	५२	४८०
४	०	४६०	७९	५३९
५	०	४६२	५७	५१९
६	०	४०७	१७०	५७७
७	०	३३४	४०४	७३८
८	०	४३६	५९	४९५
९	०	३०४	२७७	५८१
१०	०	४८९	१५	५०४
११	३	३००	१०५	४०८
१२	०	२७६	२३५	५११
जम्मा	३१	५०१४	१७५२	६७९७
%	०.४६	७३.७७	२५.७८	१००

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६ का अनुसार बागचौर नगरपालिका भित्रका कुल ६,७९७ घरधुरी मध्ये ३१ घर (०.४६ %) मापदण्ड अनुसार बनेको पाइएको छ भने ५,०१४ घर (७३.७७ %) मापदण्ड अनुसार नबनेको पाइएको छ । त्यसैगरी, १,७५२ घर (२५.७८ %) बाट भने यसबारे अबगत नै नभएको तथ्यांक पाइएको छ ।

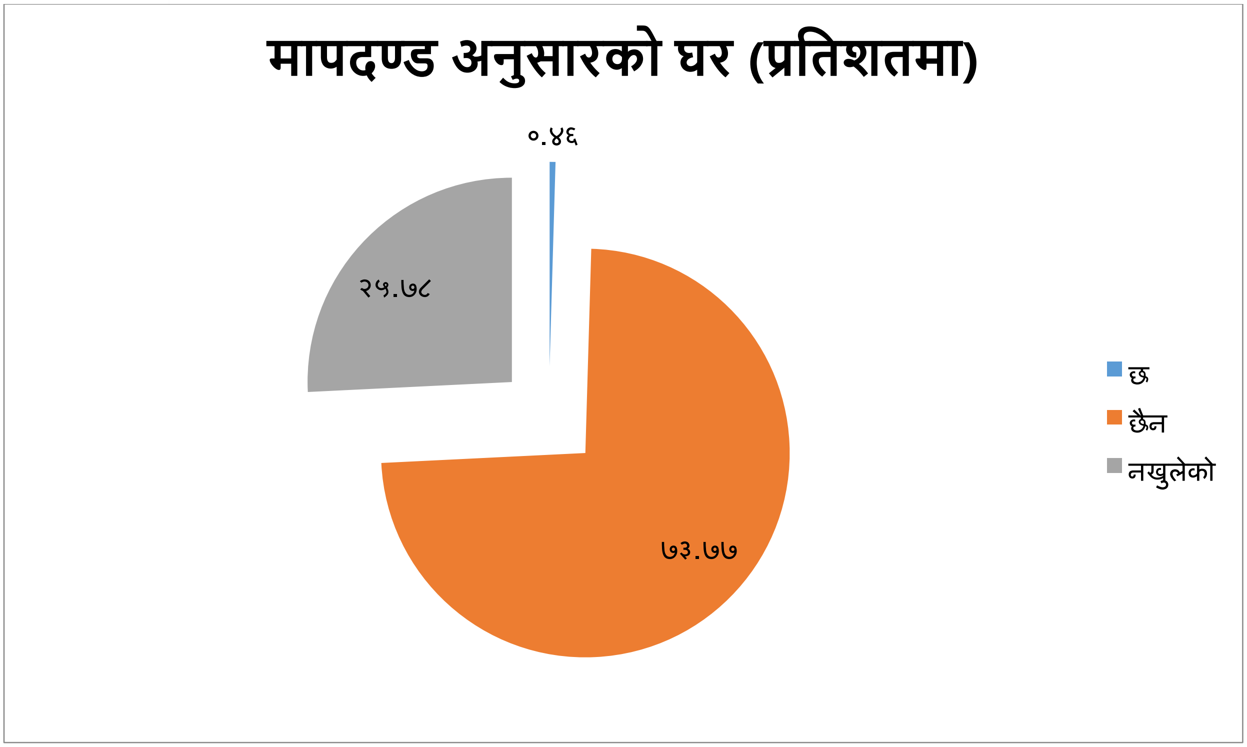

भुकम्प प्रतिरोधी घर

तालिका नं. २० : बागचौर नगरपालिकामा भुकम्प प्रतिरोधी घरको विवरण

भुकम्प प्रतिरोधी घर (प्रतिशतमा)	छ	छैन	नखुलेको	जम्मा
१	६	३५९	१७०	५३५
२	२०	७६०	१३०	९१०
३	१	४२६	५३	४८०
४	३	५१५	२१	५३९
५	६	४५५	५८	५१९
६	३	४०८	१६६	५७७
७	२	५०४	२३२	७३८
८	२	४३४	५९	४९५
९	३	३०१	२७७	५८१
१०	१	३८१	१२२	५०४
११	२	३५०	५६	४०८
१२	३	४१३	९५	५११

जम्मा	५२	५३०६	१४३९	६७९७
%	०.७५	७८.०५	२१.२	१००

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

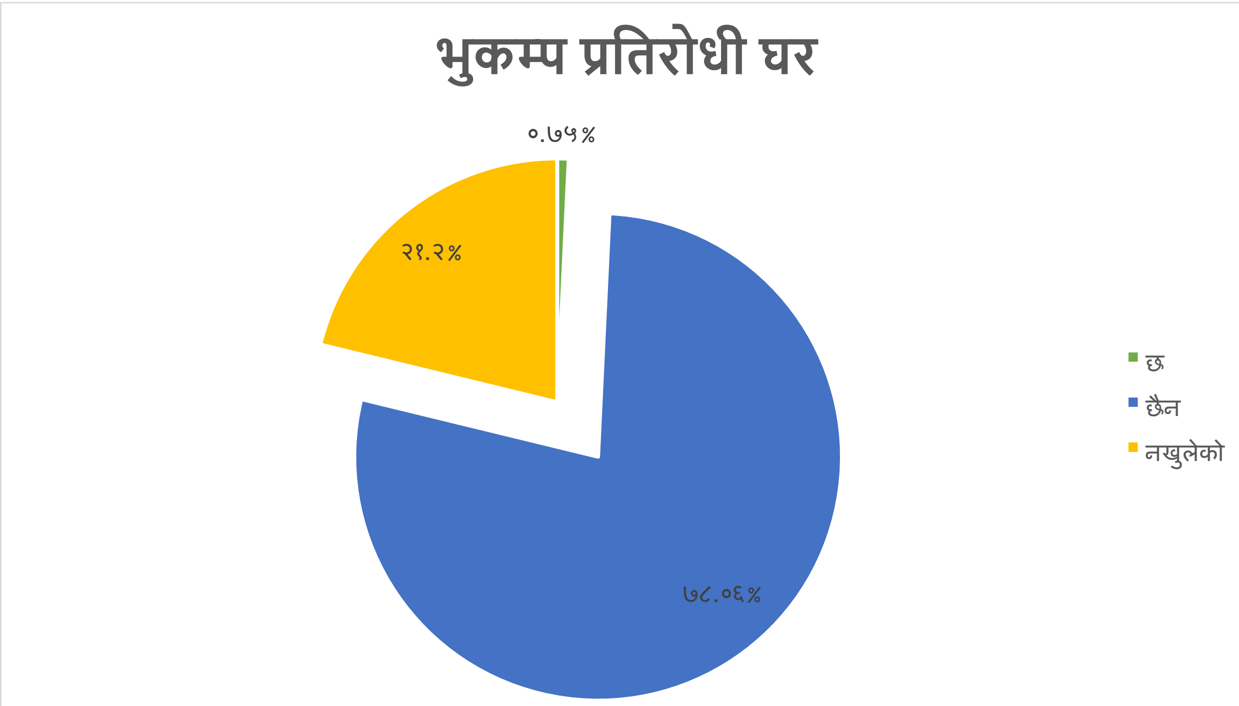

नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६ का अनुसार बागचौर नगरपालिकाका कुल ६,७९७ घरधुरी मध्ये भुकम्प प्रतिरोधी घरको संख्या जम्मा ५२ (०.७५ %) रहेको पाइन्छ । त्यस्तै, ७८.०६ % घरधुरी (५,३०६ घर) भुकम्प प्रतिरोधी नभएको देखिन्छ भने २१.२ % (१,४३९ घर) बाट भने यसबारे जानकारी नभएको देखिन्छ । यसरी हेर्दा नगरमा भुकम्पको लागि त्यति ध्यान नदिइएको तथ्यांकले देखाउँछ । कुनै दिनमा यदि भुकम्प आएर हुनसक्ने सम्भावित क्षतिलाई कम गर्दै सुरक्षित रहनका लागि सबैले भुकम्प परतिरोधी घर निर्माणमा ध्यान दिन एकदमै जरुरी देखिन्छ ।

४.१.८ खाद्यान्न सुरक्षाको अवस्था

खाद्यान्न मानव जीवनको प्रमुख आधार हो । व्यक्तिका लागि आवश्यक हुने खाद्यवस्तुहरुको सहज प्राप्ति हुनु नै खाद्य (खाद्यान्न) सुरक्षा हो । सामान्य भाषामा सर्वसाधारणहरु भोकमरीबाट टाढा रहनुलाई खाद्य सुरक्षाका रुपमा हेर्न सकिन्छ । खाद्य सुरक्षाले पर्याप्त, सुरक्षित र पौष्टिक खानपानको सुनिश्चिततालाई अर्थाउँछ । खाद्य कृषि सङ्गठनका अनुसार सन् २०१० मा विश्वमा ९२ करोड मानिसहरु अति गरिबीमा थिए भने दुई अर्ब मानिस खाद्य असुरक्षित थिए । यस्तो हुनुमा खाद्य असुरक्षा बढ्नु, खाद्य न्याय कायम हुन नसक्नु, साथै कृषि तथा खाद्य बजारको प्रभावकारी नियमन हुन नसक्नु नै मुलभूत कारण हो ।

तालिका नं. २१ : बागचौर नगरमा खाद्यान्न सुरक्षाको अवस्था

उत्पादनले खान पुग्ने महिना	३ महिनासम्म	४ देखि ६ महिनासम्म	७ देखि ९ महिनासम्म	९ महिना भन्दा बढी
१	२२१	२५५	४८	११
२	२९२	३९५	१७३	५०
३	१५१	२७५	४६	८
४	१३७	३२९	६२	११
५	२५१	२३७	२५	६
६	२६३	२७४	३५	५
७	२९२	३८३	५४	९
८	२०१	२५२	३०	१२
९	२४९	२९६	२९	७
१०	१४२	३१८	३५	९
११	१८३	२०३	१५	७
१२	१६७	२४७	८६	११
जम्मा	२५४९	३४६४	६३८	१४६

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

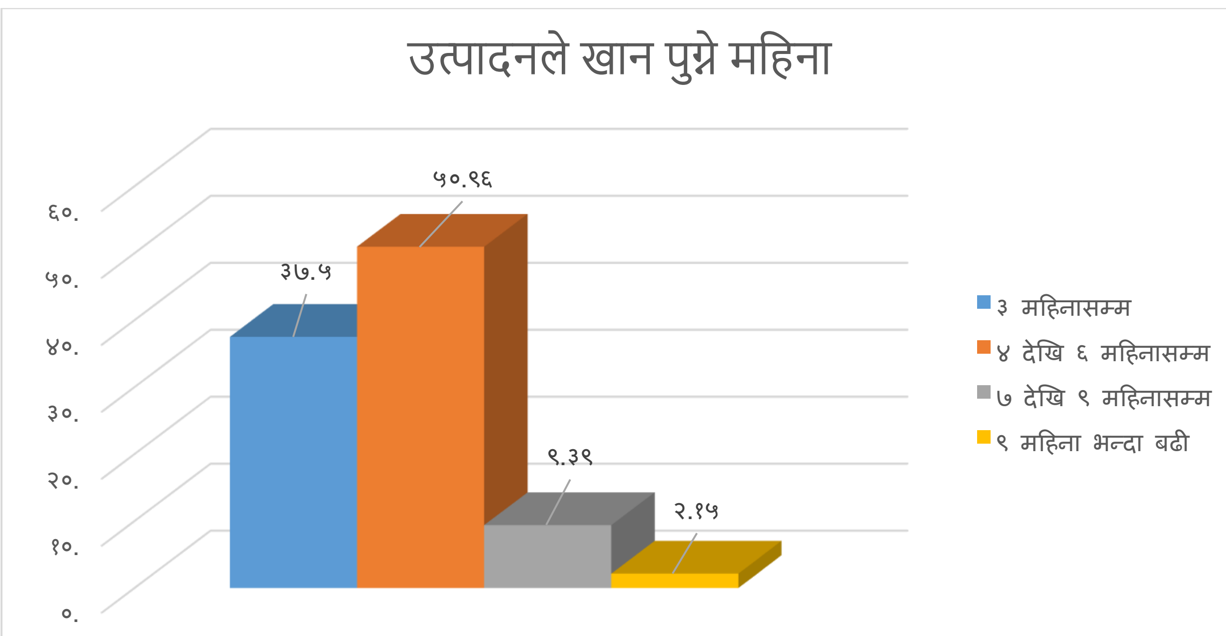

नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६ लाई आधार मान्दा कुल ६,७९७ घरधुरी मध्ये २,५४९ घरधुरी (३७.५ %) को उत्पादनले ३ महिनासम्म पुग्ने देखिन्छ भने ३,४६४ घरधुरी (५०.९६ %) को उत्पादनले ४ देखि ६ महिनासम्म पुग्ने अवस्था रहेको छ । त्यसैगरी ७ देखि ९ महिनासम्म पुग्ने घरधुरी संख्या ६३८ (९.३९ %) र ९ महिना भन्दा बढी समय सम्म पुग्ने घरधुरीको संख्या १४६ (२.१५ %) पाइन्छ ।

यस नगरमा खाद्य समस्या देखिनुका मुलभूत कारणहरुको पछाडी कृषि उत्पादन र प्रशोधन प्रणालीमा परम्परागत प्रविधिको प्रयोग, खाद्यवस्तुमा अझै पनि अन्न कै वर्चस्व रहनु, स्थानीय उत्पादन प्रणाली भरपर्दो हुन नसक्नु, सिँचाइ सुविधाको अपर्याप्त उपलब्धता, भूमिको खण्डीकरण र अन्य कृषि साधनको अपर्याप्तता आदिका कारण उत्पादन प्रभावित रहँदै आएको देखिएको छ । त्यसका अलावा जलवायु परिवर्तनले पनि कृषि उत्पादन, बीज एवम् अनाज संरक्षण तथा सिँचाइ प्रणाली व्यवस्थापनमा प्रभाव परिरहेको देखिन्छ ।

४.१.९ वैदेशीक रोजगारीमा गएकाहरुको विवरण

मुलुकमा विकराल बेरोजगारी समस्याको कारण ८० लाख जनताहरु विदेश पलायन भइरहेको अवस्था छ । अर्कोतिर दैनिक रुपमा ५ ओटाको दरले लाश बोकेको कफिन आउने गरेको सरकारी तथ्यांक पनि छ । यद्दपी मुलुकको कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा झन्डै ३० प्रतिशत वैदेशीक रोजगार व्यवसायको योगदान रहेको देखिन्छ । नेपाली युवाहरु केही काम गर्न नसक्ने भए पछि वैदेशीक रोजगारमा संलग्न हुने प्रचलन बढेको छ । नेपालीहरुको लागि वैदेशीक रोजगार बाध्यता सँगसँगै फेसन र थीति बनेको छ । यसैकारण वैदेशीक रोजगारमा आर्थिक, सामाजिक, भौतिक चुनौतीहरुले बढावा पाइरहेको छ । नियमित आम्दानीको नीतिगत रुपमा स्वस्थ वातावरण निर्माण सँगसँगै राजनीतिक अवस्था, लगानीको वातावरण, भौगोलिक अवस्था तथा अन्य वातावरणीय प्रभावको असरलाई मध्यनजर गर्न सकेको खण्डमा नगरबाट विदेश पलायन हुनेहरुको संख्या घट्ने देखिन्छ ।

तालिका नं. २२ : बागचौर नगरमा वैदेशीक रोजगारीबारे विवरण

वैदेशिक रोजगार	पुरुष	महिला	जम्मा
	६७३	४३	७१६

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

बागचौर नगरपालिकाको तथ्यांकलाई हेर्दा कुल ३६,४३२ जनसंख्या मध्ये ७१६ जना वैदेशीक रोजगारीमा संलग्न रहेको देखिन्छ । जसमा पुरुषको संख्या ६७३ जना रहेको छ भने महिलाको संख्या ४३ जना रहेको छ । वैदेशीक रोजगारी पेशाले कुल जनसंख्याको १.९७ % हिस्सा ओगटेको देखिन्छ ।

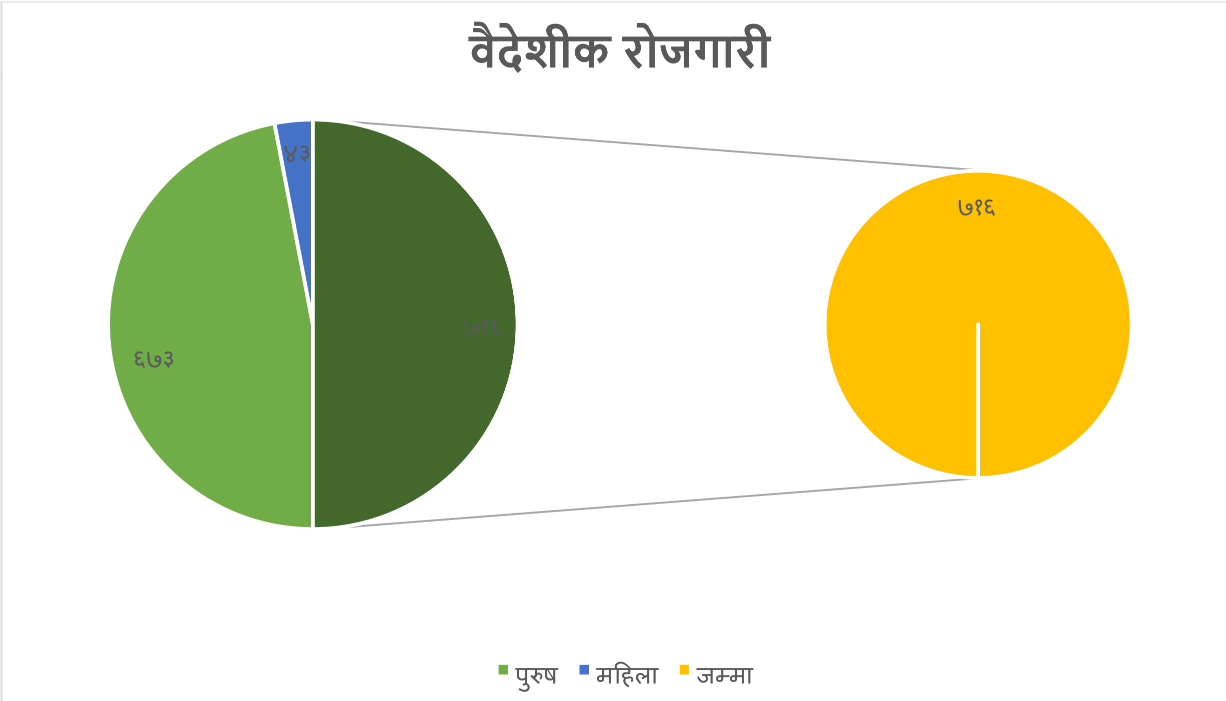

४.२ भू-उपयोग तथा स्वामित्व

भू–उपयोग योजना स्थानीय सरकारको लागि महत्वपुर्ण हुन्छ । नगरपालिकाहरुको योजना निर्माण चाहे औद्योगिक, व्यापारिक वा आवासिय होस्, यसमा कतै न कतै भू–उपयोग योजनाको आवश्यकता पर्दछ । भू–उपयोग योजना सोचेका भन्दा कैयन गुणाले स्थानीय सरकारको नीति निर्माणमा असर पर्दछ । उदाहरणको लागि स्थानीय सरकारले कुनै पनि निर्माण संस्थालाई आवासीय वा व्यापारिक प्रयोजनको लागि ठूला अपार्टमेन्टहरु निर्माणको अनुमति दिन लागेको, विद्यालयको कक्षा कोठा वा नयाँ भवन निर्माणको तयारी, बाटो निर्माण, वा अस्पताल निर्माण जस्ता कार्यहरु सञ्चालन गर्न भू–उपयोग योजना छ भने सो निर्माण गर्दा बढी प्रभावकारी हुने निर्णय गरी निर्माण प्रकृयामा लैजान सकिन्छ । भू–उपयोग योजनाले स्थानीय सरकारलाई जमिनको प्रकृति अनुसारको क्षेत्र छुट्याउन तथा विकास निर्माणका कार्यहरु विस्तार गर्न सहजता पुर्याउँछ । नेपालको संविधान २०७२ ले पनि स्थानीय सरकारहरुलाई आफ्नो क्षेत्रभित्रका विभिन्न किसिमका सहरी विकासका योजनाहरु तथा स्थानीय आवश्यकता अनुसारका विकास निर्माण कार्यहरू गर्न पाउने अधिकार प्रदान गरेको छ ।

विस्तृत रुपमा हेर्दा भू–उपयोग योजना बनाउने कार्य प्रदेश सरकार र संघीय सरकारको कार्यसुचि भित्र परेका छन् र थप स्थानीय भू–उपयोग योजना बनाउने कार्य स्थानीय सरकारको कार्य हो भनी शहरी विकास मन्त्रालयले प्रकाशन गरेको भू–उपयोग नीतिमा उल्लेख गरिएको छ । हालको अवस्थामा बागचौर नगरपालिकाको भू–उपयोग योजना छैन । नगरपालिकाको जानकारी अनुसार विगतमा नगरको भू–उपयोग योजना निर्माणको प्रयत्न भएको तर अहिले सम्म हुन नसकेको अवस्था रहेको छ । देशमा भएका अन्य

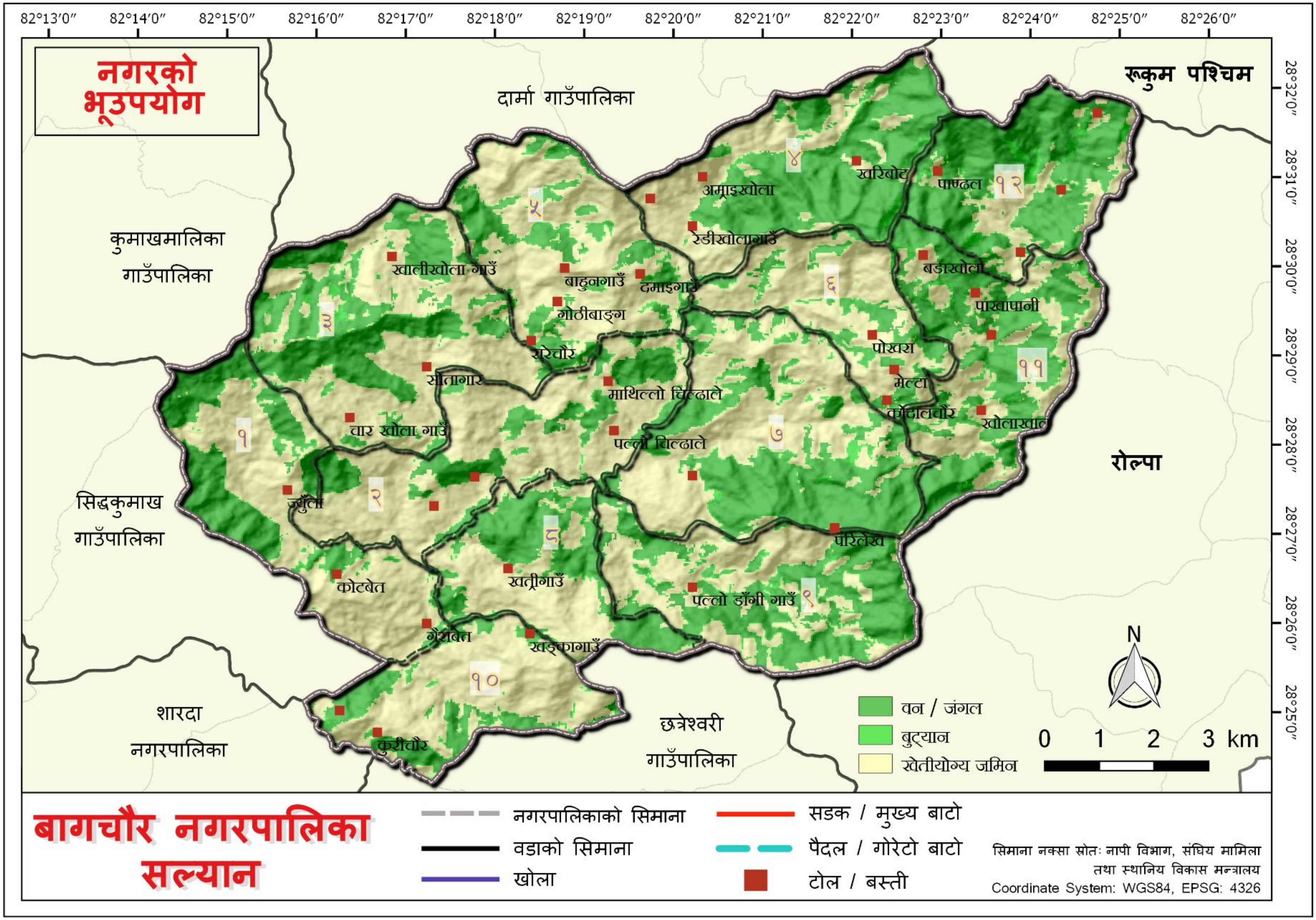

नक्सा नं. १६ : बागचौर नगरपालिकाको भू-उपयोगको नक्सा

नगरपालिकाहरुको भू–उपयोगको प्रयोग हेर्दा यस नगरपालिकाका केहि वस्तीहरूमा व्यवस्थित वसोवास रहेको देखिन्छ । यस नगरपालिकाको भू–उपयोग योजना निर्माणको लागि विभिन्न तथ्याङ्कहरुको आवश्यकता रहन्छ, जुन कुनै हदसम्म संकलन भैरहेको छ र बाँकी संकलन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

४.२.१ नगरपालिकाको वर्तमान भू-उपयोग

भूमिको वैज्ञानिक वर्गीकरण, व्यवस्थापन र संरक्षण गर्न बनाइएको नीति भू-उपयोग नीति हो । भू-उपयोग नीतिको मूलभूत उद्देश्य सम्रमरूपमा आर्थिक, सामाजिक तथा वातावरणीय सुधार गरी मानव समुदायको जीवन स्तरमा परिवर्तन गर्नु हो ।

बागचौर नगरपालिकाको भू-उपयोगलाई हेर्दा नगरको कुल १५,६०९ हेक्टर भूमि मध्ये झन्डै ३७.२७ प्रतिशत (५,८१८ हेक्टर) भू-भाग कृषियोग्य जमिनले ओगटेको छ । त्यस्तै कुल भूमिको ५१.८८ प्रतिशत भू-भाग (८,०९८ हेक्टर) वन क्षेत्रले ओगटेको छ भने १४८ हेक्टर (०.९५ %) झाडी बुट्यान, ९० हेक्टर (०.५८ %) चरन क्षेत्र र १,४४१ हेक्टर भू-भाग (९.२३ %) अन्य क्षेत्रले ओगटेको पाइन्छ । नगरमा माटोको बनावट, खेतीयोग्य जमिन, संरक्षित क्षेत्र, बस्तीयोग्य क्षेत्र, आदिको विस्तृत अध्ययनको आधारमा नगराबासीको आर्थिक हैसियत वृद्धि गर्न र वातावरणमा प्रतिकुल असर पर्न नदिन के-कस्ता उत्पदान प्रणाली तथा नीतिहरु अवलम्बन गर्न सकिन्छ विस्तृत अध्ययन गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ । भू-उपयोगको विस्तृत विवरण माथिको तालिका र चार्टमा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. २३ : बागचौर नगरको भू-उपयोगको विवरण

क्र.सं.	भू-उपयोग	क्षेत्रफल (हे.)	प्रतिशत
१	कृषि क्षेत्र	५८१८	३७.२७
२	वन क्षेत्र	८०९८	५१.८८
३	झाडी बुट्यान	१४८	०.९५
४	चरन क्षेत्र	९०	०.५८
५	अन्य	१४४१	९.२३
	जम्मा	१५६०९	१००

स्रोतः नापी विभाग

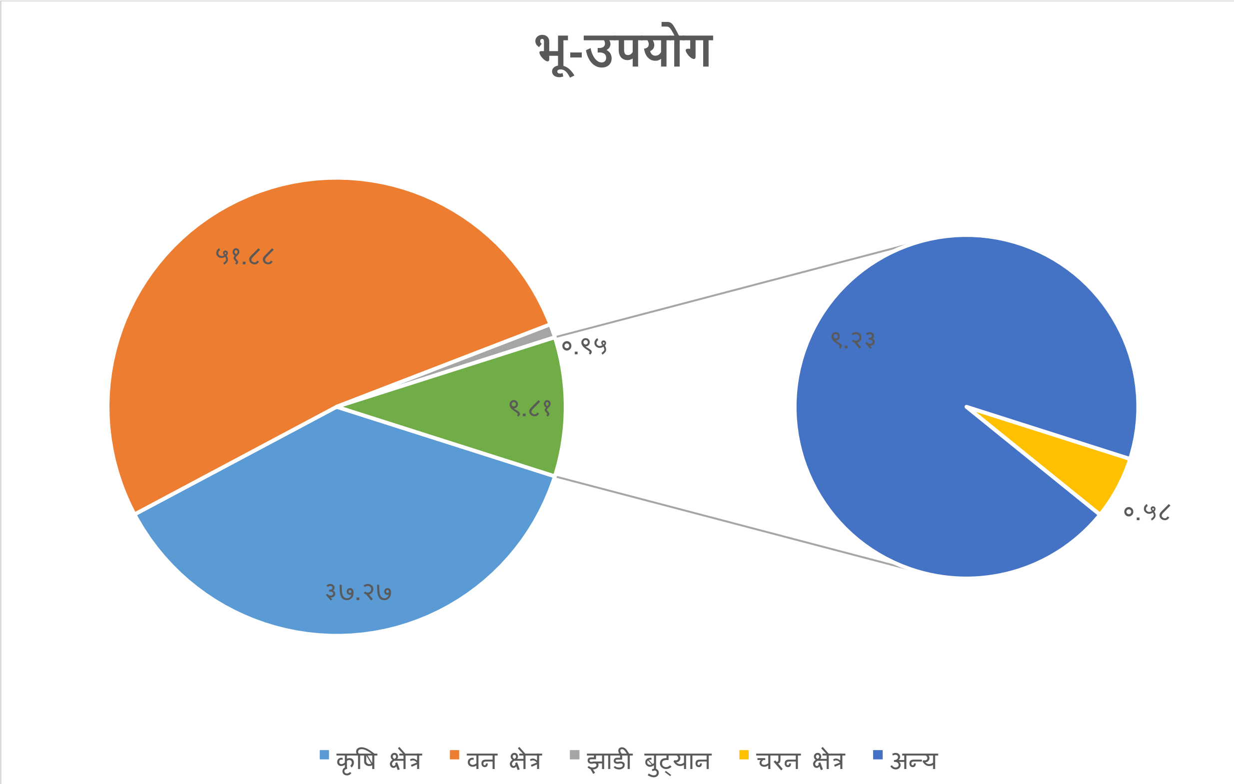

माथिको तालिकाले बागचौर नगरपालिका भित्रका जमिनको वर्गिकरण जनाउँदछ । यो वर्गिकरण आधिकारिक रुपमा नभई भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय, नापी विभाग र हामीले संकलन गरेको GIS डाटाबाट गरिएको नक्शाको विश्लेषण हो । यसलाई शतप्रतिशत ठिक मान्न नसकिएता पनि यो बाट नगरपालिकाको जमिनको प्रयोगको आँकलन गर्न सकिन्छ । बागचौर नगरपालिकामा जमिनका खण्डीकरण गर्दा सेवा कार्यालय, व्यापारिक प्रयोजन, संस्थागत र औद्योगिक क्षेत्रहरु छुट्टा-छुट्टै हुनेगरी व्यवस्थापन गरेको देखिन्न । आवाशीय क्षेत्रमा पनि निर्माणको कुनै मापदण्डहरु कडाईका साथ प्रयोग गरेको पाईदैन । उदाहरणको लागि वल्लो घरमा आवाशीय तर पल्लोघरमा काठको कारखाना अथवा फलामको काम गरिरहेको जसले गर्दा आवास क्षेत्र कुरुप र ध्वनी प्रदुषित बन्दछ । नेपाल सरकार शहरी विकास मन्त्रालयका विभिन्न समयका निति नियम, भवन निर्माणका नियम तथा उपनियमहरु लगायतको प्रयोग तथा अनुशरण गरिएको पाईन्छ । तर वस्तीहरुलाई कसरी एकरुपता बनाउने र समय सापेक्ष वस्ती विकासको कार्य गरिरहेको पाईदैन ।

शहरी विकास मन्त्रालयको विभिन्न निर्देशनहरुले कुनै एउटा मात्र क्षेत्र नभई बृहत् क्षेत्र समेट्न खोजिएको तर नियमन र अनुगमन नहुँदा प्रयोगमा झण्झटिलो र प्रयोगमा समस्या देखिएको छ किनकि यी निर्देशिकाहरु कुनै स्थान वा परिवेश विशेष हुने गरि बनाईएको छैन । हरेक योजना निर्माणमा र उपयोगमा जनताको प्रत्यक्ष सहभागिता र सहयोगको आवश्यकता महत्वपुर्ण रहन्छ । चलिआएको योजना निर्माण प्रकृया तथा विकासका कार्यक्रमहरू विज्ञद्वारा नै तोकिने गरेको छ । जनसहभागिताको नाउँमा मात्र देखिने तर जनस्तरको आवाज योजना निर्माणमा फिक्का हुने कारणले नै योजना जनअपेक्षा अनुरुप नबन्ने र जनसमुदायले ग्रहण नगर्ने

समस्या रहिरहेको छ । जबसम्म नागरिकले आफ्नो योजना आफैं बनाएर उपयोग गर्ने समेत वातावरण बन्दैन, योजना बन्छ मात्र सही कार्यान्वयन हुँदैन । त्यसैले दमक नगरपालिकाको आगामी योजनाहरुको निर्माणकालागि बढि भन्दा बढि जनसहभागिता बृद्धि गर्नपर्ने देखिन्छ ।

संघीयताको कार्यान्वयन पश्चात धेरै नीति नियम, कानुन निर्माण गर्ने अधिकार स्थानीय सरकारमा रहेको छ । अब स्थानीय सरकारले स्थानीयस्तरमा ध्यान दिन जरुरी छ । अबका योजना निर्माणमा बढि भन्दा बढि जनसहभागिता बढाउने, समस्या पहिचानमा जनसहभागिता र परियोजना सञ्चालनमा अपनत्व बढाउन स्थानीय सरकारले विषेश ध्यान दिनुपर्छ । विकास निर्माणका कार्यहरुमा सहजीकरण गर्न भनी राज्यले पूर्वाधार विकास तथा विश्वका शहरहरु जो सफल र सुन्दर देखिएका छन्, उनीहरुले आफ्ना नीति नियमहरु कडाईका साथ प्रयोग गरेर नै यो प्राप्ती गरेका छन् । जुन नगरपालिकाहरु सक्षम देखिए, तिनीहरुले आफ्ना नागरिकहरुकै बलमा प्राप्त गरेका हुन् । नगर सरकारहरुले आफ्नो दीर्घकालिन योजनाहरु बनाउन नसक्ने हो भने नगरको सेवा प्रवाहमा भारी गिरावट आउन सक्छ । नगरपालिकाले नापी विभागको सहयोग भरपुर लिएर आफ्नो भू–उपयोग योजना निर्माण गर्न सक्दछ । साथै राष्ट्रिय भू–उपयोग आयोजना कार्यालयले पनि बागचौर नगरपालिकाको हालको भू– उपयोग नक्सा तयार गरी सकेको हुँदा उक्त डकुमेन्टको आधारमा पनि नगरको भू–उपयोग योजना निर्माण कार्यलाई मुर्त रुप दिन सकिनेछ । भू–उपयोग योजना योजनामा मात्र नभई व्यावहारिक बनाई कार्यान्वयनमा लैजान जरुरी देखिन्छ ।

४.२.२ भू- स्वामित्व

जमिनमा श्रम गर्ने समुदाय वा किसानको जमिनमा स्वामित्व हुन्छ । राणा शासनकालसम्म सम्पूर्ण जमिन राज्यको स्वामित्वमा हुन्थ्यो । राज्य तथा दरबारले कर्मचारी, सेना, प्रहरी, मन्दिर वा अन्य इच्छाएका व्यक्ति र संस्थाहरूलाई 'हुकुम प्रमाङ्गी' गरी प्रदान गरिन्थ्यो । तर हाल त्यो अवस्था रहेन ।

तालिका नं. २४ : बागचौर नगरको भू-स्वामित्व विवरण

घरको स्वामित्व	नीजि, आफ्नै	भाडामा	नखुलाएको	जम्मा
१	५०८	२०	७	५३५
२	७३०	१३७	४३	९१०
३	४५२	१७	११	४८०
४	५०४	२३	१२	५३९
५	४७७	२२	२०	५१९
६	५२७	३७	१३	५७७
७	६७०	४३	२५	७३८
८	४५३	२८	१४	४९५
९	५३३	३१	१७	५८१
१०	४७०	१०	२४	५०४
११	३६५	२४	१९	४०८

१२	४५६	२१	३४	५११
जम्मा	६१४५	४१३	२३९	६७९७
%	९०.४१	६.०८	३.५२	१००

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

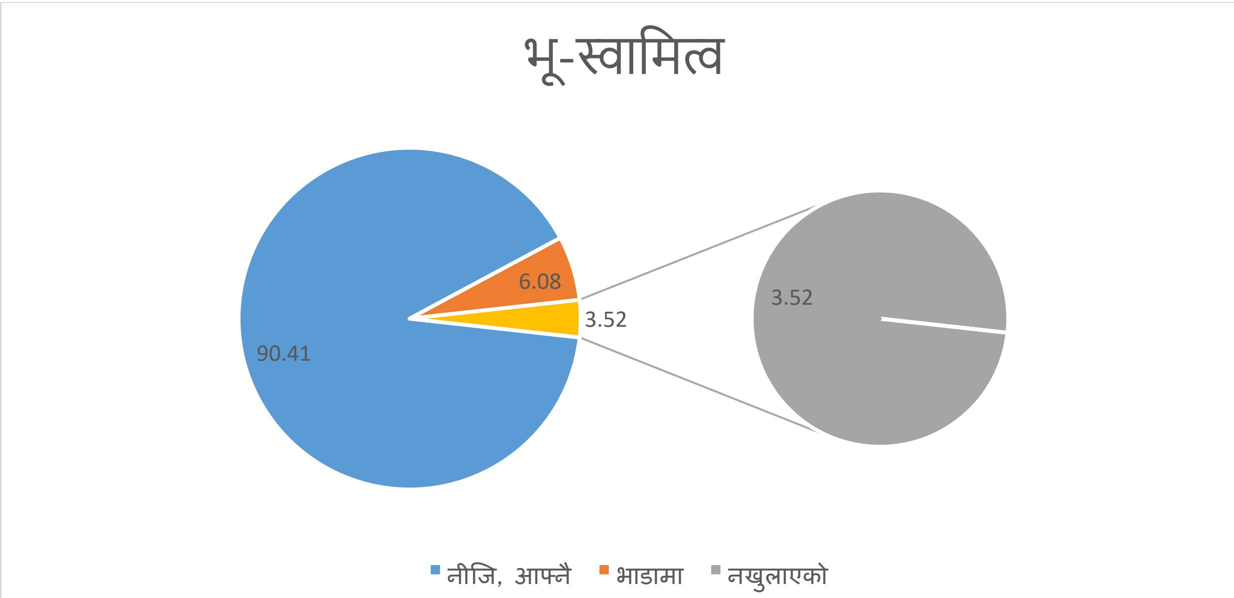

यस नगरमा ४,९७४ घर (७३.१८ %) नीजि अर्थात् आफ्नो जग्गामा रहेको देखिन्छ । जसमध्ये सबैभन्दा बढी वडा नं. २ मा ६४२ र सबैभन्दा कम वडा नं. १२ मा २८१ रहेका छन् । त्यस्तै नगरमा कुल १८६ (२.७४ %) घर भाडामा बनेको देखिएका छन् । त्यसैगरी ९ घर (०.१३ %) अन्य र २३.९४ % नखुलाएको देखिएको छ ।

४.२.३ शहरीकरणको स्वरुप

नगरमा सडक, विद्युत, संचारजस्ता सुविधाहरू रहेका अधिकांश क्षेत्रमा शहरीकरण प्रक्रियाले तिव्र रुप लिएको देखिन्छ । नगरपालिकाका कतिपय वडाहरूमा ग्रामीण विशेषता रहेको पाइन्छन् भने कतिपय प्रमुख वडा र वस्तीहरूमा शहरीकरण भइरहेको शहरोन्मुख अवस्थामा रहेको पाइन्छ । मोखला, कालाखेत, थारमारे, बागचौर, खरिबोट, रारेचौर, बाङ्गेलाखुरी, पेदिखोला, सिमखोली, बाफुखोला, दोभानबजार, बगरबजार, रातामाटा, पातिहाल्न, कोटबारा टाट्केबजार, कोट्मौला, पातिहाल्न शन्देशबजार, खोरबारे, पिपलनेटा, चौरपानी, रातापोखरा आदि बागचौर नगरपालिकामा विद्यमान मुख्य बजार क्षेत्रमा पर्दछन् । यीलगायतका क्षेत्रहरू शहरोन्मुख अवस्थामा रहेको देखिन्छन् । जिल्लाका अधिकांश भू–भागबाट नगरमा बसाइसराइको क्रम तिव्ररुपमा बढिरहेको हुँदा ती स्थानमा व्यवस्थित नगर योजना बनाएर बाटो, खानेपानी, विद्युत, सञ्चार, खुला क्षेत्र, फोहोर व्यवस्थापन इत्यादीको समयमै विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

बागचौर नगरपालिका स्थित बागचौर बजार

४.२.४ शहरोन्मुख बस्तीहरूको वर्तमान स्वरुप

नेपालको साबिकको मध्यपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र अन्तर्गतका जिल्लाहरूमध्ये सल्यान जिल्लामा अवस्थित यस बागचौर नगरपालिकाको आफ्नै ऐतिहासिक महत्व रहेको छ । शिव गुफाको मन्दिर मोखला यहाँको प्रमुख धार्मिक पर्यटकीय स्थल हो । यसका अलावा मख्लाम लेक, विजयधुरी, हिमचौर, अग्ला टाकुरा, रानीपोखरी-कालिका मन्दिर, लगायतका सम्पदाहरूले यस नगरको सौन्दर्यमा थप चमक ल्याएका छन् । बागचौर नगर जलवायुको आधारमा बसोबासको लागि पहाडी जिल्लाहरूमध्ये अधिकतम उपयुक्त मानिएको छ । ग्रामीण क्षेत्रको सडकहरूको सञ्जाल विकासको क्रममा रहेको र शिक्षा, स्वास्थ्य जस्ता सुविधाहरू पनि जिल्लाका अन्य नगरहरूको तुलनामा सुलभ रहेको देखिन्छ ।

नगरका शहरी क्षेत्रको वरपरमात्र नभई ग्रामीण क्षेत्रमा समेत बस्ती एवं बस्ती श्रृंखलाहरूको विकास तिब्ररुपमा भइरहेको छ । सूचना र सञ्चार, अस्पताल र विद्यालयको पहुँचका साथै आन्तरिक बस सेवाका साथ सुगम यातायात सुविधा हुनाले पनि ग्रामीण बस्ती विकासका लागि योगदान पुर्याइरहेको पाइन्छ । स–साना व्यापारिक केन्द्रका रुपमा बस्तीहरूको विकास भइरहेको छ । सल्यान जिल्लाकै विभिन्न भागमा तिब्र गतिमा बजारीकरण र शहरीकरणतर्फ उन्मुख भइरहेका बस्तीहरू र उपयुक्त बस्तीहरू बजारोन्मुख बस्तीहरू मात्र नभएर ग्रामीण व्यापारको साथै कृषि उत्पादनहरूको बेचविखनको लागि समेत जनस्तरबाट बजार केन्द्रका रुपमा उपयोग गरिएका छन् ।

तस्बिरमा आलुका लागि प्रसिद्ध स्थल बाँफुखोला, स्रोतः बामदेव के.सी.

नेपाल सरकारले त्यस्ता बस्तीहरूमा हाट बजारको विकासको लागि केही आवश्यक छाना-सेड तथा भण्डारणको व्यवस्था गरिदिएमा ग्रामीण कृषि अर्थतन्त्रलाई बजार अर्थतन्त्रमा परिणत गर्न सहयोग पुग्ने देखिन्छ । यसका अतिरिक्त एकातर्फ यी बस्तीहरूको छेउछाउको जमिनको समेत अप्रत्याशित रुपले मूल्य बृद्धि भएरहेको पाइन्छ भने अर्कोतर्फ भोलिका दिनहरूमा यस्तो बस्तीको लागि आवश्यक पर्ने खेलमैदान, पार्क जस्ता सार्वजनिक क्षेत्रहरूको व्यवस्थापन गर्न आवश्यक जग्गाको योजना अहिलेदेखि नै बनाउनु आवश्यक छ । साथै, वातावरणीय स्वच्छता कायम राख्न ढल निकास, फोहोर व्यवस्थापन प्रणालीको व्यवस्थित विकास र सेवा सुविधालाई व्यवस्थितरुपले प्रदान गर्न वस्तीस्तरमा रहेका घरहरूको व्यवस्थित घर नम्बर प्रणाली तुरुन्त अपनाइनु आवश्यक देखिन्छ ।

नगरको कुल ६,७९७ परिवारहरू मध्ये कुल ६,१४५ परिवारहरूको आफ्नै घर रहेको छ । शहरोन्मुख बस्ती विकासको सन्दर्भमा आवधिक योजना निर्माणको क्रममा नै सम्बन्धित नगरपालिका साथै सम्बन्धित विषयगत कार्यालयहरू र बजार व्यवस्थापन समितिहरूले पनि बेलैमा सार्वजनिक जग्गाको व्यवस्थापनमा आवश्यक सेवा सुविधा प्रदान गर्ने तर्फ ध्यान दिनु आवश्यक छ ।

४.२.५ बस्ती विकासमा देखिएका चुनौतीहरू

बढ्दो जनसंख्या सँगै बागचौर नगरपालिकामा तीब्र गतिमा विकास भैरहेको शहरोन्मुख ग्रामिण बस्तीहरूको योजनाबद्ध विकासमा नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६ बाट विभिन्न चुनौतीहरू देखिएका छन् । ती चुनौतीहरूलाई निम्नानुसारले विस्तृत रुपमा विश्लेषण गरिएको छ ।

क) बस्तीहरूमा सुविधा बर्गीकरणको आधारबाट आवास क्षेत्र, औद्योगिक क्षेत्र, सार्वजनिक खुला क्षेत्र, हरित क्षेत्र, अस्पताल, विद्यालय तथा कार्यालय क्षेत्र आदि गरी शहरी क्षेत्र लगायत शहरोन्मुख एवं ग्रामीण क्षेत्रहरूको किटान गर्न सकिएको छैन । यस सम्बन्धमा बस्तीहरूको गुरुयोजना पहिले नै बनाई आवासीय क्षेत्र, व्यावसायिक क्षेत्र, औद्योगिक क्षेत्र, पार्क, उद्यान र खेल मैदान जस्ता सार्वजनिक क्षेत्र तथा कार्यालय एवं संघ-संस्थाहरूको लागि क्षेत्र पहिले नै निर्धारण गर्नु जरुरी देखिएको छ ।

ख) बस्तीहरूको प्राकृतिक वातावरणमा सुधारका लागि सार्वजनिक एवं निजी रुपमा बृक्षारोपण गर्न योजनाबद्ध प्रयास हुन सकेको छैन । विकासोन्मुख बस्तीहरूबाट निकास हुने फोहोरमैलालाई संकलन र प्रशोधन गरी बस्तीहरूको वातावरणलाई प्रतिकुल बनाउने कार्य रोक्नु पर्ने र ठुला बस्तीहरूमा छाडा पशुहरूको व्यवस्थापन तथा पशु हाट बजारको समेत व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ । खोलानालामा ढल निकास गरी पानी प्रदुषण भइरहेको हुँदा प्रशोधन प्रणालीको विकास हुनुपर्ने देखिन्छ ।

ख) सार्वजनिक निर्माण कार्यहरूमा सम्बन्धित निकाय एवं कार्यालयहरू बिच समन्वय हुन नसकी पुर्वाधारहरूको दिगो निर्माण हुन सकेको छैन । यस सम्बन्धमा स्थानीय निकाय तथा नागरिक समाजसँग समन्वय हुन सकेको छैन ।

४.३ कृषि तथा पशु विकास

नेपालमा ६० प्रतिशत मानिस कृषिमा निर्भर छन् । यसबाट प्रस्ट हुन आउँछ कि कृषि क्षेत्र देशको प्रमुख रोजगार तथा कुल गाहर्स्थ उत्पादनमा प्रमुख हिस्सेदार भई देशको अर्थतन्त्रको मेरुदण्डको रुपमा रहेको छ । ग्रामिण जनताहरुको जीवनस्तरमा प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने कृषि क्षेत्रको आधारभूत कृषि तथ्यांकलाई ग्रामिण विकासको सूचकको रुपमा लिन सकिन्छ । खाद्यान्न तथा नगदे बालीहरु, फलफूल, पशुपंक्षी, मत्स्य, सिंचाई साथै कृषि उत्पादन र क्षेत्रफल सम्बन्धी विविध सूचनाहरु कृषि तथ्यांकको प्रमुख स्रोतको रुपमा कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय र केन्द्रिय तथ्यांक विभाग रहेका छन् । स्थानीय उत्पादनको वृद्धि/विकास र प्रबर्द्धन गर्न बजारीकरणतर्फ विशेष ध्यान दिनु नितान्त आवश्यक देखिन्छ ।

भौगोलिक विविधताले उपलब्ध गराएको अवसर, कृषकहरूको लामो समय देखिको विशिष्ट अनुभव र आधुनिक कृषि प्रविधिको सदुपयोगबाट दिगो आर्थिक वृद्धि तथा खाद्य सूरक्षा कायम गर्न सकिने सम्भावना रहेको औल्याइएको छ । तथापि कृषि उर्वर भूमिको अवैज्ञानिक प्रयोग, प्राकृतिक प्रकोपहरूको भूमिमा पर्ने असरहरू, कृषि श्रम र सिप हुनेहरूमा कृषि योग्य भूमिको पहुँच नहुनु र पहुँच हुनेहरूले भूमिको प्रयोग गर्न नसक्नु, कृषि क्षेत्रको विकासका लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था हुन नसक्नु नेपालमा कृषि

क्षेत्रका मुख्य समस्या र चुनौती रहेको राष्ट्रिय कृषि नीति, २०६१ को पृष्ठभूमिमा स्पष्ट उल्लेख गरिएको छ । यो समग्र राष्ट्रको कृषि क्षेत्रको आम समस्या भएकोले यस बागचौर नगरपालिकाको हकमा समेत लागु हुन्छ ।

आर्थिक सर्वेक्षण २०७३-७४ अनुसार नेपालको कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान २९.३७ प्रतिशत रहेको छ । नेपालमा करिब ६३ प्रतिशत जनसंख्या रोजगारी तथा जीविकाको लागी कृषिमा निर्भर रहेका छन् । वर्षेनी युवा जनशक्ति पलायनमा बढोत्तरी, अव्यवस्थित शहरीकरण, जग्गाको खण्डिकरण, घडेरीकरण, जग्गा बाँझो राख्ने प्रवृत्ति, समग्र कृषि क्षेत्रका चुनौतीहरू हुन् । कृषि क्षेत्रको विकासका लागि आवश्यक सिँचाई, सडक, विद्युत, संचार, उद्योग र बजार व्यवसाय तथा उन्नत प्रविधिहरूमा पर्याप्त लगानी आकर्षण गर्न नसक्नु कृषि क्षेत्रको मूलभूत समस्या हो भने कृषि पेशालाई प्रतिस्पर्धात्मक, नाफामूलक, सम्मानजनक र व्यावसायिक रूपमा स्थापित गर्नु पनि चुनौतिको रूपमा रहेको छ ।

४.३.१ कृषि उत्पादन सम्बन्धी विवरण

नगरको ठुलो क्षेत्रफल पहाडी भूभागले भरिएको हुँदा कृषिका लागि सिमित मात्रामा उपयोगी क्षेत्र रहेको छ । नगरको कुल भूभागको ३७.२७ प्रतिशत अर्थात् ५,८१८ हेक्टर क्षेत्र कृषिका लागि उपयोग गरिंदै आएको देखिन्छ । सामान्यत: कृषि प्रणालीमा मुख्य अन्न बालीहरु मकै, गहुँ, धान, जौं, कोदो आदि हुन् । यस्तै दलहन बालीमा मास, गहत, सिमी, राजमा, मुंग, मसुरो, केराउ, रामचना, चना, भटमास, केराउँ, बोडी लगायतका कोसेबाली उत्पादन हुने गर्दछन् । त्यस्तै तेलहन बालीमा तोरी, सरस्यु, बदाम, तिल, झुसे तिल, सूर्यमुखी उत्पादन गरिन्छ । यस्तै तरकारीजन्य खेतीमा आलु, प्याज, रायो, चम्सुर, काउली, बन्दा, मुला, लौका, भिन्डी, अदुवा, लसुन लगायत प्रमुख खाद्य तथा नगदे बाली हुन् । साथै यिनको उत्पादकत्व पनि बढी रहेको भेटिएको छ ।

नगरको प्रायत: क्षेत्रमा खाद्यान्न, दलहन तथा तरकारी बाली लगाइने गरिएको छ भने तुलानात्मक रुपमा फलफूल र मसला बाली कम क्षेत्रमा लगाइने गरिएको पाइन्छ । बागचौर नगरपालिकाले कृषि क्षेत्रको तर्फबाट पनि आफ्नो आर्थिक वृद्धिदर कायम नै राखेको छ । कृषि क्षेत्रको विकासको निम्ति विभिन्न कृषि सेवा केन्द्र तथा उपकेन्द्रहरु पनि स्थापना गरिएको छ ।

तुलानात्मक रुपमा हेर्दा पुरुषहरु यस पेशाबाट विमुख हुँदै अन्य पेशातर्फ आकर्षित भएको देखिन्छ । यसो हुनुको मुख्य कारण अन्य पेशामा आम्दानी बढी हुनु, खेतीयोग्य जमिनमा सिमितता हुनु साथै उर्वराशक्तिमा ह्रास आउनु पनि हो । कृषि क्षेत्रमा आधुनिकीकरण नहुनु, बजार व्यवस्थाको अभाव, सिंचाईको व्यवस्था नहुनु तथा अन्य जीवनशैली जटिल बन्दै जानुले कृषि क्षेत्रप्रति नगरवासीको चासो कम हुँदै गएको हो । बागचौर नगरपालिकामा लगाईने बालीको क्षेत्रफल र उत्पादनसम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

- हिउँदे बाली

  नगरमा उत्पादन गरिने प्रमुख हिउँदे बालीहरुमा कोदो, मास, गहत, मुंग, राजमा, भटमास, तोरी, फापर, जौ, उखु, चना, अरहर, केराउ, तिल, केरा, आँप, बेलौती, लिची, नास्पाती, सुन्तला, हिउँदे तरकारी, बसन्ते तरकारी, वर्षे तरकारी, आलु, मसला बाली आदि रहेका छन् ।

➢ वर्षे बाली

नगरका प्रमुख वर्षे बालीहरुमा धान, मकै, कोदो, दलहन, भटमास, मास, अन्य तरकारी: फर्सी, घिरौंला, चिचिन्ना, स्कूस, आलु, फलफूल, सुन्तला, कागती, केरा, अमिलो, आँप, मसला बाली, अदुवा लगायत रहेका छन् ।

अन्नबाली

तालिका नं. २५ : बागचौर नगरको अन्नबाली सम्बन्धी विवरण

अन्नबाली	क्षेत्रफल (रोपनी)	उत्पादन (मुरी)
धान	५६०३.००	१४०२३.००
मकै	१८३००.००	२३९६५.००
गहुँ	१४७२६.००	११९१०.००
कोदो	१५३.००	२८३.००
अन्य	७१.००	४५.००

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

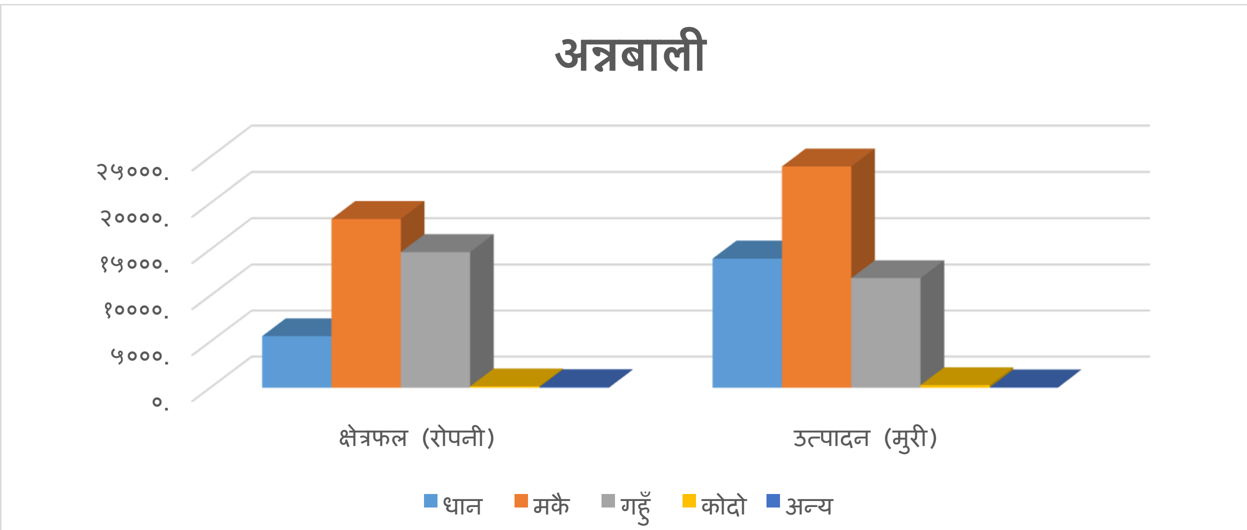

नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६ का अनुसार बागचौर नगरमा प्रमुख अन्नबालीमा धान, मकै, गहुँ, कोदो, आदि पर्दछन् । जसमध्ये धान, मकै, गहुँ, कोदो र अन्य अन्नबाली नगरको क्रमशः ५६०३.००, १८३००.००, १४७२६.००, १५३.०० र ७१.०० रोपनी क्षेत्रफलमा लगाइएकोमा उत्पादन क्रमशः १४०२३.००, २३९६५.००, ११९१०.००, २८३.०० र ४५.०० मुरी भएको देखिन्छ । तथ्यांक अनुसार उत्पादनका हिसाबले प्रमुख अन्नबाली मकै देखिएको छ ।

दलहन

तालिका नं. २६ : बागचौर नगरको दलहन सम्बन्धी विवरण

दलहन	क्षेत्रफल (रोपनी)	उत्पादन (मुरी)
दाल	९९३.००	१८००७.००
रहर	८.००	२४.००
मुसुरो	१३४.००	११३५.००
चना	३२७.००	६९२.००
सिमी	१५७५.००	१५५६१.००
अन्य	१५.००	२५८.००

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

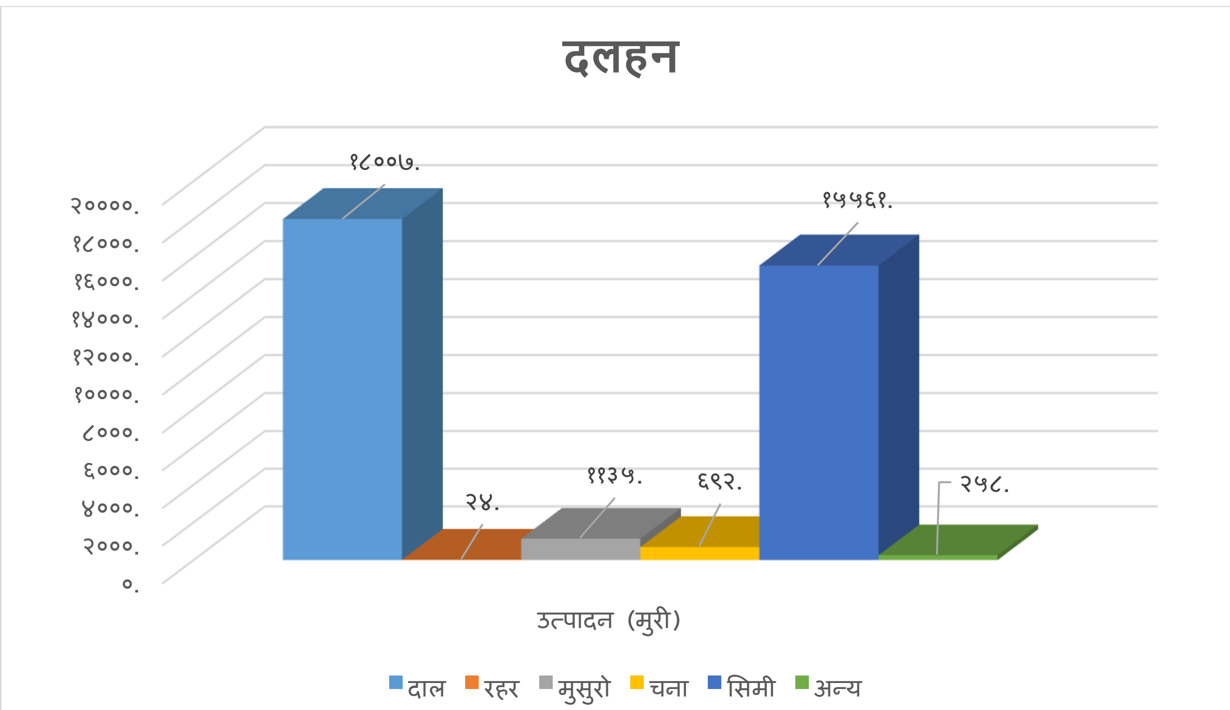

नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६ का अनुसार बागचौर नगरमा प्रमुख दलहन बालीमा दाल, रहर, मुसुरो, चना, सिमी, आदि पर्दछन् । जसमध्ये दाल, रहर, मुसुरो, चना, सिमी र अन्य दलहन बाली नगरको क्रमशः ९९३.००, ८.००, १३४.००, ३२७.००, १५७५.०० र १५.०० रोपनी क्षेत्रफलमा लगाइएकोमा उत्पादन क्रमशः १८००७.००, २४.००, ११३५.००, ६९२.००, १५५६१.०० र २५८.०० मुरी भएको देखिन्छ । तथ्यांक अनुसार उत्पादनका हिसाबले प्रमुख दलहन बाली दाल देखिएको छ ।

तेलहन

तालिका नं. २७ : बागचौर नगरको तेलहन सम्बन्धी विवरण

तेलहन	क्षेत्रफल (रोपनी)	उत्पादन (केजी)
भटमास	१७९२.००	१६१०७.००
तोरी/सर्स्यु	१२४८.००	२३०१९.००
आलस/तिल	८.००	४७.००
सुर्यमुखी	१.००	१२.००
अन्य	१४.००	१५१.००

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

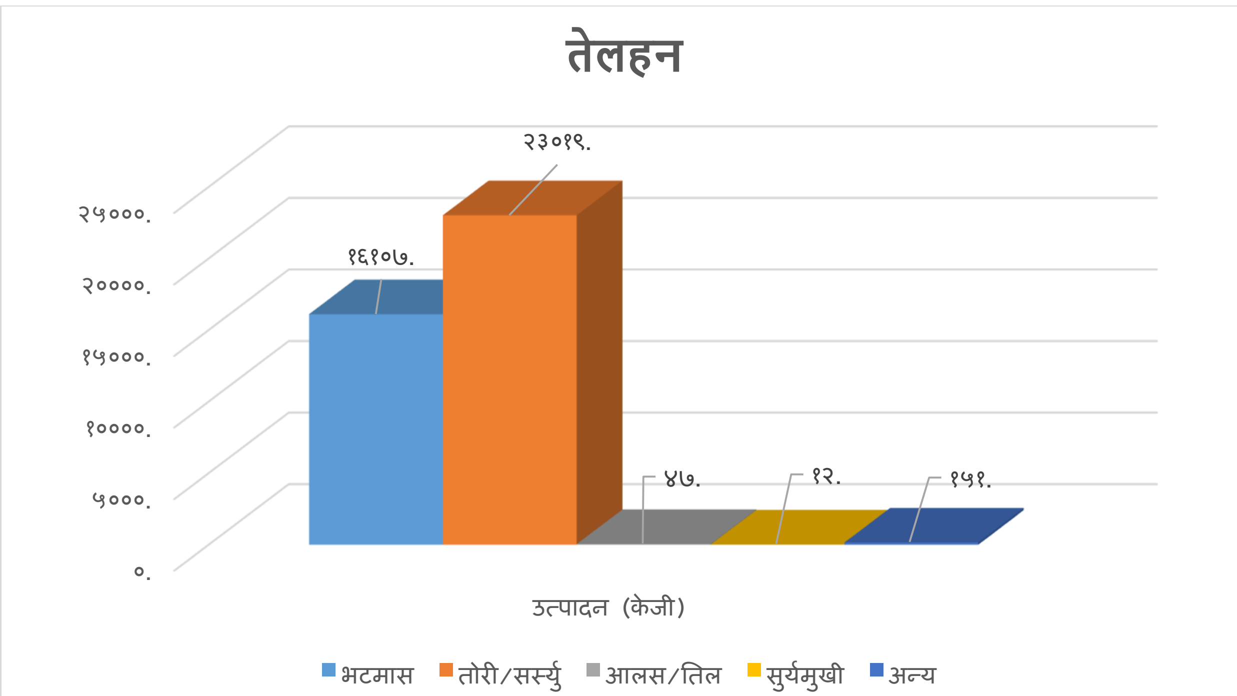

नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६ का अनुसार बागचौर नगरमा प्रमुख तेलहन बालीमा भटमास, तोरी/सर्स्यु, आलस/तिल, सुर्यमुखी, आदि पर्दछन् । जसमध्ये भटमास, तोरी/सर्स्यु, आलस/तिल, सुर्यमुखी र अन्य तेलहन बाली नगरको क्रमशः १७९२.००, १२४८.००, ८.००, १.०० र १४.०० रोपनी क्षेत्रफलमा लगाइएकोमा उत्पादन क्रमशः १६१०७.००, २३०१९.००, ४७.००, १२.०० र १५१.०० केजी भएको देखिन्छ । तथ्यांक अनुसार उत्पादनका हिसाबले प्रमुख तेलहन बाली तोरी र सर्स्यु देखिएको छ ।

तरकारी

तालिका नं. २८ : बागचौर नगरको तरकारी सम्बन्धी विवरण

तरकारी	क्षेत्रफल (रोपनी)	उत्पादन (केजी)
आलु	१२३९०.००	६६०३६९३.००
बन्दा/काउली/रायो	२१५५.००	६१२७५.००
बोडी	५५३.००	३८०८.००
गोलभेँडा	१०४.००	४९२६.००
काँक्रो/लौका/फर्सी	१२११.००	२३९००.००
करेला/घिरौला/चिचिण्डो	९९०.००	९७५७.००
अन्य	१४.००	२०३६२.००

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

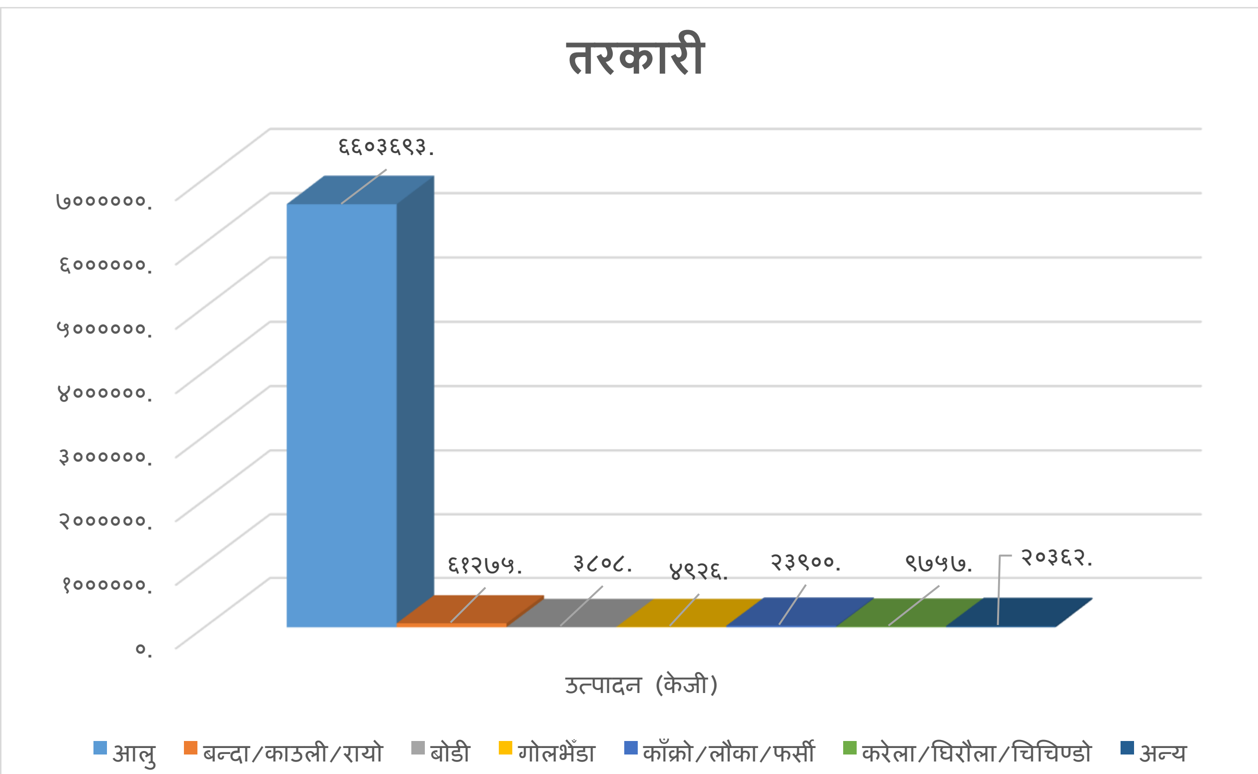

नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६ का अनुसार बागचौर नगरमा प्रमुख तरकारी बालीमा आलु, बन्दा/काउली/रायो, बोडी, गोलभेँडा, काँक्रो/लौका/फर्सी, करेला/घिरौला/चिचिण्डो, आदि पर्दछन् । जसमध्ये आलु, बन्दा/काउली/रायो, बोडी, गोलभेँडा, काँक्रो/लौका/फर्सी, करेला/घिरौला/चिचिण्डो र अन्य तरकारी बाली

नगरको क्रमशः १२३९०.००, २१५५.००, ५५३.००, १०४.००, १२११.००, ९९०.०० र १४.०० रोपनी क्षेत्रफलमा लगाइएकोमा उत्पादन क्रमशः ६६०३६९३.००, ६१२७५.००, ३८०८.००, ४९२६.००, २३९००.००, ९७५७.०० र २०३६२.०० केजी भएको देखिन्छ । तथ्यांक अनुसार उत्पादनका हिसाबले प्रमुख तरकारी बाली आलु देखिएको छ ।

नगदेबाली

तालिका नं. २९ : बागचौर नगरको नगदेबाली सम्बन्धी विवरण

नगदेबाली	क्षेत्रफल (रोपनी)	उत्पादन (केजी)
अदुवा, बेसार	९७११.००	५९२३६२.००
प्याज, लसुन	१३८५.००	१४३३७.००
च्याउँ	४.००	६८.००
अन्य	२६.००	३३३.००

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

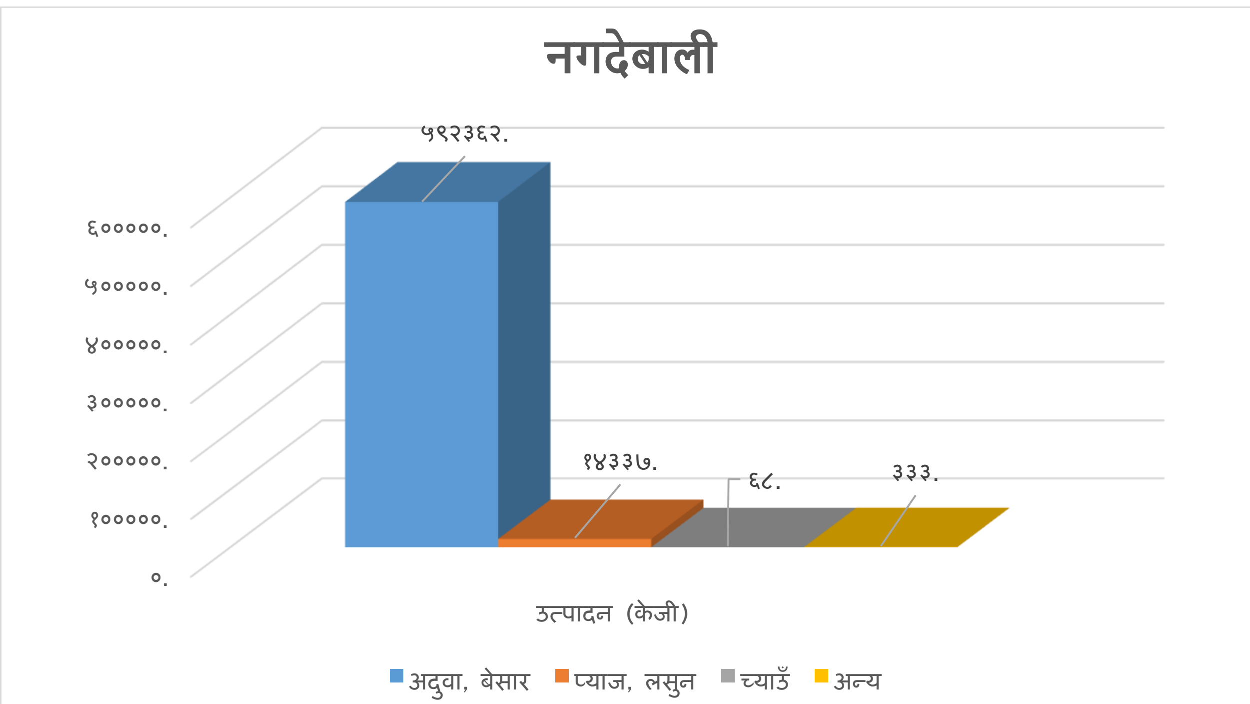

नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६ का अनुसार बागचौर नगरमा प्रमुख नगदेबालीमा अदुवा/बेसार, प्याज/लसुन, च्याउँ, आदि पर्दछन् । जसमध्ये अदुवा/बेसार, प्याज/लसुन, च्याउँ र अन्य नगदेबाली नगरको क्रमशः ९७११.००, १३८५.००, ४.०० र २६.०० रोपनी क्षेत्रफलमा लगाइएकोमा उत्पादन क्रमशः ५९२३६२.००,

१४३३७.००, ६८.०० र ३३३.०० केजी भएको देखिन्छ । तथ्यांक अनुसार उत्पादनका हिसाबले प्रमुख नगदेबाली अदुवा, बेसार देखिएको छ ।

फलफूल

तालिका नं. ३० : बागचौर नगरको नगदेबाली सम्बन्धी विवरण

फलफूल	क्षेत्रफल (रोपनी)	उत्पादन (केजी)
आँप, लिची	३३.००	२१९२.००
केरा, मेवा	७४.००	२२४१.००
सुन्तला, कागती	५३२८.००	१११८६८६.००
स्याउ, आरूबखडा	१२.००	३००.००
अन्य	७८.००	७०२५.००

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

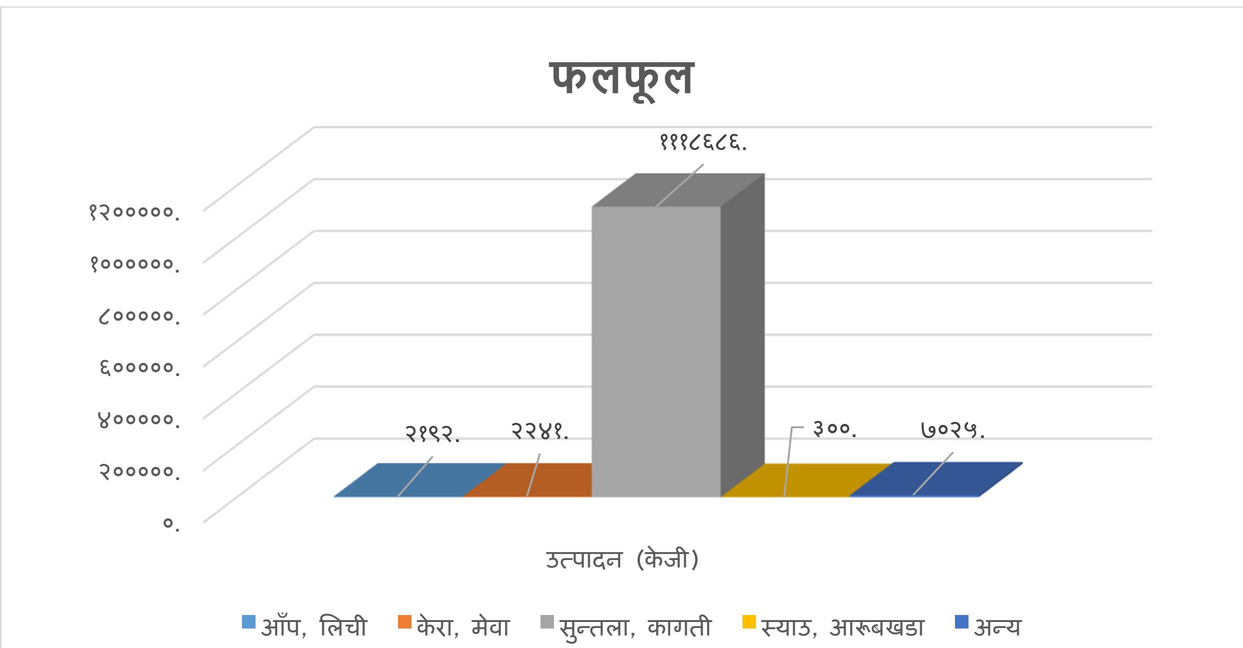

नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६ का अनुसार बागचौर नगरमा प्रमुख फलफूलमा आँप/लिची, केरा/मेवा, सुन्तला/कागती, स्याउ/आरुबखडा, आदि पर्दछन् । जसमध्ये आँप/लिची, केरा/मेवा, सुन्तला/कागती, स्याउ/आरुबखडा र अन्य फलफूल नगरको क्रमशः ३३.००, ७४.००, ५३२८.००, १२.०० र ७८.०० रोपनी क्षेत्रफलमा लगाइएकोमा उत्पादन क्रमशः २१९२.००, २२४१.००, १११८६८६.००, ३००.०० र ७०२५.०० केजी भएको देखिन्छ । तथ्यांक अनुसार उत्पादनका हिसाबले प्रमुख फलफूल सुन्तला र कागती देखिएको छ ।

४.३.२ सिंचाई सुविधाको उपलब्धता

यस बागचौर नगरपालिका क्षेत्रमा रहेको नदि, ताल, खोलाको पानीलाई काँठ, स्याउला र ढुंगाले कुलोमा पानी फर्काइ आफ्नो परम्परागत श्रोत साधनको परिचालन गरी संचालित कुलोहरु सिंचाईका आधारशिला हुन् । सिंचाईका प्रमुख श्रोतहरु स्थानीय स-साना खोला/खोल्सीहरु हुन् । यी श्रोतहरु बाहेक नगरमा खेतीयोग्य जमिनमा सिंचाई गर्न पानीको श्रोत छैन ।

कृषिको लागि उर्वर माटो भएको र नगरमा ठुलो संख्यामा जनता कृषिमा नै निर्भर रहेको हुँदा प्राकृतिक स्रोतको उपयोग गरि सबै खेतीयोग्य जमिनमा सिंचाई सुविधा पुर्याउने सकेको खण्डमा रोजगारीका अवसर बढ्नुको साथै कृषि उत्पादनबाट पनि प्रशस्त उब्जनी र आम्दानी हुने देखिन्छ ।

४.३.३ खाद्यान्न, फलफूल तथा तरकारी बालीमा लाग्ने रोग तथा किरा

नगरको कृषि उत्पादनमा धान, गहुँ, मकै, दलहन, तेलहन, तरकारी, फलफूल आदि नै मुख्य रुपमा रहेको पाइन्छ । सामान्यतया धानमा ब्लास्ट, खैरो थोप्ला, फेद कुहिने रोगहरु देखा परेको छ भने गहुँमा कालो पोके र सिन्दुरेजस्ता रोगहरु देखिन्छन् । यसैगरी मकैमा डाठ वा घोगा कुहिने र तरकारी आलु, सागपात आदिमा लेब्लाइट, मोजाइक, ओइलाउने, खोस्टे, अल्टरनेरिया, कवरट, ड्याम्पीङ्ग अफ, जरा कुहिनेजस्ता रोगहरु मुख्य रुपमा देखा पर्दछन् । फलफूलमा विशेषगरि कोत्रे, सेतो धुले रोग, भोजक पात गुजमुज्ज हुने, जरा कुहिने, ओइलाउने आदि रोगहरुको प्रक्रोपबाट कृषकहरु समस्याग्रस्त बनिरहेको देखिन्छ ।

४.३.४ आधुनिक पशुपालन सम्बन्धी विवरण

नगरमा पशुपालनसँग सम्बन्धित सामुदायिक तथा सहकारी फर्महरुको विगत केहि वर्षदेखि उल्लेखनीय रुपमा स्थापित भएको देखिन्छ । शहरी स्थानमा यस्ता फर्महरुको स्थापना भएपनि ग्रामीण क्षेत्रमा भने आ-आफ्नो प्रयोजनको लागि आफै उत्पादन गर्ने गरेको पाइन्छ । पशुपालन व्यवसायबाट नगरपालिकामा प्रशस्त मुनाफा कमाउन सकिने सम्भावना यस सर्वेक्षणबाट देखिएको छ । यस नगरपालिकामा रहेका पशुपालनसँग सम्बन्धित सामुदायिक, सहकारी फार्म वा संस्थाहरुको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ३१ : बागचौर नगरमा सञ्चालित आधुनिक पशुपालन फार्म

क्र.सं.	पशुपालन फर्म (गाई, भैंसी, बाख्रा, बंगुर र कुखुरा) को नाम	वडा नम्बर
१	के.सी बाख्रा फार्म	७
२	पबन बाख्रा फार्म	७
३	पुश्पाञ्जली बाख्रा फार्म	७

४	बागेश्वरी बाख्रा फार्म	२
५	गणेश बाख्रा फार्म	६
६	भन्डारी बाख्रा फार्म	५
७	त्रिवेनी बाख्रा फार्म	७
८	लक्ष्मी बाख्रा फार्म	३
९	रामपुर बाख्रा फार्म	३
१०	बहुउदेश्यीय बुढाथोकी बाख्रा फार्म	५
११	चिरपरीचित बाख्रा फार्म	११
१२	वली बाख्रा फार्म	११
१३	कृषी तथा पशुपंक्षी फार्म	१०
१४	के.सी तथा पशुपंक्षी कृषी फार्म	१०
१५	प्रेम पोल्ट्री फार्म	२
१६	एस.के बहुउदेश्यीय लोखर्क	७
१७	नमुना पोल्ट्री फार्म	२
१८	बुढाथोकी काईला कुखुरा फार्म	१०
१९	नवज्योती कुखुरा फार्म	६
२०	मख्लाम कुखुरा फार्म	७
२१	सफल कुखुरा फार्म	१२
२२	कुखुरा पालन	१०

स्रोतः जिल्ला पशु कार्यालय, सल्यान

४.३.५ कृषि तथा पशु सेवासँग सम्बन्धित सामुदायिक संस्था तथा मानव संशाधन

तालिका नं. ३२ : बागचौर नगरमा भएका कृषक समूह र पशुपालन समूह

वडा नम्बर	कृषक समूह			पशुपालन समूह		
	समूह संख्या	सदस्य		समूह संख्या	सदस्य	
		म	पु		म	पु
१	४	२८	४५	२	१८	५
२	१२	५५	१०५	३	१३	१२
३	११	६२	९४	२	१७	८
४	६	१५	२५	१	२१	४
५	३	११	३३	३	२३	२
६	७	३५	४४	१	२२	३
७	९	४६	४७	५	१८	७
८	६	५६	३५	२	१३	१२
९	८	६३	३१	२	१४	६
१०	५	४४	३४	२	१३	७
११	२	३४	१०	१	११	८
१२	३	३७	३९	१	१५	४
जम्मा	७६	४८६	५४२	२५	१९८	७८

स्रोतः नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

तालिका नं. ३३ : बागचौर नगरका व्यावसायिक कृषि फर्म र कृषि सहकारी

वडा नम्बर	व्यावसायिक कृषि फर्म			कृषि सहकारी		
	फर्म संख्या	सदस्य		सहकारी संख्या	सदस्य	
		म	पु		म	पु
१	१	१	०	१	८	२४
२	३	०	३	१	५	३१
३	५	०	५	२	१६	३५
४	१	०	१	१	७	१५
५	३	०	३	०	०	०
६	०	०	०	१	८	१४
७	२	०	२	१	१०	१२
८	२	०	२	२	१९	२७
९	११	१	१०	१	९	१८
१०	०	०	०	१	१०	१३
११	०	०	०	१	०	०
१२	०	०	०	१	१६	११
जम्मा	२८	२	२६	१३	१०८	२००

स्रोतः नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

तालिका नं. ३४ : बागचौर नगरका एग्रोभेट तथा विउँ विजन केन्द्र, कोल्ड स्टोर तथा रष्टिक स्टोर र जैविक वा कम्पोष्ट मल उत्पादन केन्द्र

वडा नम्बर	एग्रोभेट तथा विउ विजन केन्द्र	कोल्ड स्टोर तथा रष्टिक स्टोर	जैविक वा कम्पोष्ट मल उत्पादन केन्द्र
	संख्या	संख्या	संख्या

१	१	०	०
२	५	३१	५
३	१	०	०
४	२	०	०
५	२	०	०
६	०	०	०
७	३	०	०
८	१	०	०
९	२	०	०
१०	१	०	०
११	१	०	०
१२	१	०	०
जम्मा	२०	३१	५

स्रोतः नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.३.६ कृषि बजार तथा हाटबजार

परम्परागत कृषि बजारीकरणमा उत्पादकहरुले व्यक्तिगत (असंगठित) रुपमा आफ्नो उपजको आफै बजारीकरण गर्ने चलन रहेको थियो । तर हालका दिनहरुमा विभिन्न खाले बजार शृंखला पार गर्दै उपजहरुको बजारीकारण प्रचलन विकास हुन थालेको भेटिएको छ । बागचौर नगरपालिका निर्माण हुनुभन्दा पहिलेदेखि नै यहाँका कृषिजन्य वस्तु बजारीकरणका ढाँचाहरु फरक-फरक तरिकाले अभ्यासमा आएको भेटिएको छ । यद्दपी हालसम्म पनि व्यवस्थित कृषि बजार भइसकेको छैन । नगरमा निम्नानुसारका विभिन्न ढाँचामा कृषि बजारीकरणका मोडलहरु विकास र अभ्यास भएको देखिन्छ ।

- डुलुवा कृषि बजारीकरण
- फुटपाथ कृषि बजारीकरण
- स्थायी खुद्रा कृषि उपज बिक्री स्थल
- फुटपाथ जिउँदो पशु. पंक्षी र माछा बिक्री स्थल
- स्थायी जिउँदो पशु, पंक्षी र माछा बिक्री स्थल
- पशुपंक्षीजन्य उत्पादनको बजारीकरण(दुध, मासु र अण्डा)
- बजारस्थलमा कृषि वस्तु बजारीकरण(सुपर स्टोर्स देखि मिनि मार्केटसम्म)

नगरमा उल्लेखित कृषि उपज बजारीकरणका प्रवृतिहरुमा विशिष्ट चरित्रहरु देखिन्छन् । शुरुवातका दिनहरुमा उत्पादकले आफ्ना कृषि उपजहरु डोको, डालो, थुन्सेमा हालेर बजारसम्म बोकेर ल्याई सम्भावित ग्राहक/उपभोक्ता खोज्दै घरघर डुलेर वस्तुको बिक्री गर्नुपर्ने अवस्था थियो । अझ पनि कतिपय पर्व र मौसमहरुमा उत्पादकत्व चालु खर्चको जोहो गर्न यस्तै डुलुवा कृषि बजारीकरणलाई निरन्तरता दिइएको पाइन्छ । यस्तो अभ्यासमा उत्पादकत्व आफैं आउने क्रमको साटो विचौलिया कारोबारीहरुले पनि यहि

प्रक्रिया अपनाएर कृषि उपज बजारीकरण गर्दै आएको पाइन्छन् । यो प्रक्रियाले रोजगारी सृजित गर्नुको साथै गाउँगाउँसम्म बजारको विस्तारमा टेवा पुर्याएको देखिन्छ । यस्ता विचौलिया कृषिजन्य पदार्थ विक्रेताहरुले ठेलागाडामा हालेर तथा फुटपाथ तथा कालोपत्रे सडक अतिक्रमण गरेर कारोबार गर्ने प्रचलन नै बसेको छ ।

४.४ पर्यटन विकास

४.४.१ पर्यटकीय स्थलहरुको विवरण

एउटा विशिष्ट भौगोलिक संरचनाले सृजना गरेको हावापानी, जनजीवन, वन वनस्पति र वन्यजन्तु तथा साँस्कृतिक विविधताको कारण नेपाल विश्वमा एउटा प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्यस्थलको रुपमा परिचित छ । पर्यटन हाम्रो लागि प्रकृतिले वरदान दिएको सम्पत्ति हो । अत्यन्त रमणीय विश्वकै उच्च हिमश्रृंखलाहरू, अनवरत बग्ने कञ्चन नदीहरू, तालतलैया, प्राकृतिक गुफा, विविधतायुक्त वनजंगल यहाँका प्राकृतिक निधिहरू हुन् । यहाँका साँस्कृतिक चालचलन तथा रहनसहन समेत पर्यटनका आकर्षक पक्षहरू हुन् ।

बागचौर नगरपालिकाको प्राकृतिक सौन्दर्यता, नदीनाला, वनजंगल र धार्मिक स्थलहरूको रमणीयतामा आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरूको आकर्षण हुने गर्दछ । यहाँको साँस्कृतिक विविधता र प्राकृतिक सौन्दर्यता पर्यटकीय आकर्षणका पक्षहरू हुन् ।

यस नगरका प्रसिद्द पर्यटकीय स्थलहरु यसप्रकार छन्:

- मोखला बाजेको गुफा
- जनयुद्धको इतिहास बोकेको विजयधुरी
- मख्लाम लेक
- सुकिदह
- शारदाको शिर लौराबाङ्ग
- बयाँले डाँडा
- धोपाघाट त्रिवेणी धाम
- सिद्द गुफा
- रानी पोखरा
- शिव मन्दिर
- शिव गुफा मन्दिर
- छाँयानाथ ढुङ्गा

- राङ्गाले हानेको ढुंगा
- बाफुखोला ब्रह्माथान मन्दिर
- सुकिदह

४.४.२ धार्मिक, ऐतिहासिक तथा पर्यटकीय स्थल सम्बन्धी विवरण

नगरपालिकामा अवस्थित मोखलाको शिव गुफा, बाँफुखोलाको विजयधुरी, मख्लाम लेक, सुकिदह, अग्ला टाकुरा पार्क तथा भ्यु टावर, शारदा नदीको शिर लौराबाङ्ग, रानीपोखरी, जस्ता धार्मिक, प्राकृतिक, ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक महत्व बोकेका पर्यटकीय स्थलहरूको थप प्रचार प्रसार तथा पर्यटक मैत्री वातावरणको प्रवर्द्धन गर्न सके बागचौरको आर्थिक विकास र रोजगारीको श्रृजनामा महत्वपूर्ण योगदान हुन सक्ने देखिन्छ । साथै अन्य सम्भावित स्थलहरूलाई थप विकास गरी पर्यटक संख्या वृद्धि गर्न सके आर्थिक उपार्जन र प्रचार प्रसारमा वृद्धि हुने सम्भावना देखिन्छ । यस नगरमा अवस्थित धार्मिक, ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक स्थलहरूको विवरण तलको तालिकामा विस्तृत रुपमा उल्लेख गरिएको छ

तालिका नं. ३५ : धार्मिक, ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक स्थलहरूको विवरण

क्र.सं.	स्थलको नाम	वडा नं.	सडकको अवस्था	नजिकको बजार केन्द्र सम्मको दुरी (कि.मि.)	स्वामित्व	विशेषता
१	बयाँले डाँडा	१	पुगेको	१.	सामुदायिक	प्राकृतिक
२	धोपाघाट त्रिवेणी धाम	१, १०	पुगेको	०.१	नेपाल सरकार	धार्मिक
३	शिव मन्दिर	२	पुगेको	०.७	सामुदायिक	धार्मिक
४	शाईंकुमारी	२	पुगेको	०.८	सामुदायिक	धार्मिक
५	त्रिवेणी मन्दिर	२	पुगेको	१.	सामुदायिक	धार्मिक
६	कालिका मन्दिर	२	पुगेको	०	सामुदायिक	धार्मिक
७	दाह्रे पूजा मन्दिर	३	पुगेको	२.	सामुदायिक	धार्मिक
८	पूर्वे पूजा	३	पुगेको	-	सामुदायिक	धार्मिक
९	पाण्ढल मन्दिर	४	पुगेको	२.	सामुदायिक	धार्मिक
१०	प्रशंसा चर्च	४	पुगेको	०.१५	सामुदायिक	धार्मिक
११	चमेरे ओडार	४	नपुगेको	१.	व्यक्तिगत	प्राकृतिक
१२	कोट मन्दिर	५	पुगेको	१.	सामुदायिक	धार्मिक
१३	सिद्द मन्दिर	५	पुगेको	०.१	सामुदायिक	धार्मिक

१४	चित्रालेखी मन्दिर	६	पुगेको	०.४	सामुदायिक	धार्मिक
१५	देवी भगवती	६	पुगेको	०.४	सामुदायिक	धार्मिक
१६	मष्टा मन्दिर	६	पुगेको	०.५	सामुदायिक	धार्मिक
१७	चरङ्गकोट डाँडा	६	नपुगेको	३.	नेपाल सरकार	प्राकृतिक
१८	सिद्द गुफा	६	नपुगेको	३.	व्यक्तिगत	प्राकृतिक
१९	शिव मन्दिर, साना गाँडाकोट	७	पुगेको	२.	सामुदायिक	धार्मिक
२०	देउलीबोट मन्दिर	७	नपुगेको	३.	सामुदायिक	धार्मिक
२१	भगवती मन्दिर	७	पुगेको	४.	सामुदायिक	धार्मिक
२२	शिव मन्दिर, दह	७	पुगेको	५.	सामुदायिक	धार्मिक
२३	मख्लाम लेक	७, ९, ११	नपुगेको	६.	नेपाल सरकार	प्राकृतिक/पुरातात्विक
२४	कालिका मन्दिर	८	पुगेको	०	सामुदायिक	धार्मिक
२५	रानी पोखरा	८	पुगेको	३.	सामुदायिक	प्राकृतिक/पुरातात्विक
२६	अग्ला टाकुरा	८	नपुगेको	२.	सामुदायिक	धार्मिक/प्राकृतिक
२७	शिव मन्दिर	९	पुगेको	०.१	सामुदायिक	धार्मिक
२८	शिव गुफा मन्दिर	१०	पुगेको	०.१	सामुदायिक	धार्मिक
२९	छाँयानाथ ढुङ्गा	१०	नपुगेको	१.५	नेपाल सरकार	धार्मिक
३०	राङ्गाले हानेको ढुंगा	१०	पुगेको	०.२	नेपाल सरकार	धार्मिक
३१	बाफुखोला ब्रह्माथान मन्दिर	११	पुगेको	०.१	सामुदायिक	धार्मिक
३२	शिव मन्दिर	११	पुगेको	०.१	सामुदायिक	धार्मिक
३३	मेलटा बराह मन्दिर	११	नपुगेको	४.	सामुदायिक	धार्मिक
३४	खैराबाङ्गी मन्दिर	११	पुगेको	५.	सामुदायिक	धार्मिक
३५	विजयधुरी	११	नपुगेको	३.	नेपाल सरकार	प्राकृतिक
३६	आरुचौर धुरी	११	नपुगेको	३.	नेपाल सरकार	प्राकृतिक
३७	सिद्द मन्दिर	१२	नपुगेको	१.५	सामुदायिक	धार्मिक

३८	सुकिदह	१२	पुगेको	३.	सामुदायिक	धार्मिक/प्राकृतिक

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

४.५ उद्योग, व्यापार तथा बैंकिङ

कुनै पनि मूलुकको आर्थिक विकासमा उद्योगको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । वस्तुतः उद्योगधन्दा, कल कारखाना कुनै पनि मुलुकको विकास र सभ्यताका लागि पूर्व शर्त हुन् । यस नगरपालिकामा कृषि तथा वन पैदावारमा आधारित साना उद्योगहरु संचालनमा रहेका छन् । जडिबुटीमा आधारित केहि स-साना उद्योगहरुले व्यवसायीक उत्पादन शुर गरेको पनि देखिन्छ । यस बाहेक बेसार, अदुवा, भटमास, लगायतका कृषिजन्य घरेलु उत्पादनमा पनि क्रमशः व्यावसायिकता देखिएको छ । नगरले निजी क्षेत्रलाई विश्वासमा लिई पूर्वाधार सेवाको विकासमा निजी क्षेत्रको व्यावसायिकता, उद्यमशीलता, क्षमता, दक्षता एवं नवीनतम प्रविधिलाई मुलुकको सर्वाङ्गीण विकासमा अधिकतम उपयोग गर्नुपर्ने देखिन्छ साथै स्थानीय कच्चापदार्थमा विश्वासनीयता बढाई स्वदेशी उत्पादनलाई प्रोत्साहन गर्दै विदेश पलायन हुने युवा जनसंख्यालाई रोकेको खण्डमा यस नगरको औद्योगिक विकास आँकलन उच्चतम बिन्दुमा पुग्ने देखिन्छ ।

४.५.१ उद्योग-व्यवसाय सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ३६ : बागचौर नगरभित्र सञ्चालित विभिन्न उद्योग-व्यवसायहरू

क्र.सं.	सदस्यको नामथर	व्यवसायको नाम	वडा नं
१	ज्ञान बहादुर चन्द	चन्द स्टोर	बा.न.पा. १
२	मोहन चन्द	दिपेश कपडा पसल	बा.न.पा. ९
३	इन्द्र बहादुर के सी	के. सी कपडा पसल	बा.न.पा. १
४	विर बहादुर बुढाथोकी	गल्ला पसल	बा.न.पा. १
५	मान बहादुर खड्का	देवी किराना पसल	बा.न.पा. ९
६	पुरुस्वतम के सी	पुरुषोत्तम कपडा पसल	बा.न.पा. २
७	डम्बर ब बस्नेत	बस्नेत जनरल स्टोर	बा.न.पा. २
८	शोभा राम शर्मा	शर्मा बस्त्रालय	बा.न.पा. २
९	भीम बहादुर डि सी	न्यू लक्ष्मी होटल	बा.न.पा. ३
१०	लक्ष्मी नारायण के सी	भाग्य लक्ष्मी ट्रेडिङ	बा.न.पा. १
११	मोहन लाल डाँगी	डाँगी किराना पसल	बा.न.पा. ९
१२	क्षेत्र बहादुर के सी	राम लक्ष्मण ईन्टरप्राईजेज	बा.न.पा. १
१३	पवित्र के सी	पवित्र बस्त्रालय	बा.न.पा. १
१४	कृष्ण बहादुर खत्रि	न्यू कृष्ण स्टोर	बा.न.पा. २
१५	टिकु मल्ल	तुल्सा गल्ला पसल	बा.न.पा. ३
१६	सुर विक्रम बस्नेत	प्रकाश स्टोर	बा.न.पा. ५
१७	लिल बहादुर डाँगी	मायालु रेडियो सर्भिस	बा.न.पा. ३
१८	भिम बहादुर डाँगी	डाँगी किराना पसल	बा.न.पा. ३
१९	सेरमान वली	सेरमान गल्ला पसल	बा.न.पा. ५

२०	जुद्ध बहादुर खत्री	तुल्सी भाँडा पसल	बा.न.पा. २
२१	अम्मर बहादुर डाँगी	अम्मर वस्त्रालय	बा.न.पा. ३
२२	महेन्द्र कुमार जैसी	शर्मा कपडा पसल	बा.न.पा. १
२३	टोप बहादुर के.सी.	निमन्त्रणा स्टोर	बा.न.पा. २
२४	भिम बहादुर बस्नेत	संजीवन स्टोर	बा.न.पा. २
२५	थल बहादुर वस्नेत	वस्नेत स्टोर	बा.न.पा. ५
२६	टेक बहादुर बुढाथोकी	बुढाथोकी ट्रेडर्स	बा.न.पा. ३
२७	लोक बहादुर खत्री	दिपक इन्टरप्राइजेज	बा.न.पा. १०
२८	घनश्याम शर्मा	शर्मा स्टोर	बा.न.पा. २
२९	डम्बर पुन मगर	दिपक फेन्सी स्टोर	बा.न.पा. २
३०	आत्मराम बुढाथोकी	बुढाथोकी गल्ला पसल	बा.न.पा. २
३१	मेघराज भण्डारी	भण्डारी कपडा पसल	बा.न.पा. २
३२	नर बहादुर कार्की	कार्की स्टौर	बा.न.पा. ३
३३	लक्ष्मी प्रसाद वली	तुल्सी मेडिकलहल	बा.न.पा. ५
३४	चन्द्र बहादुर भण्डारी	सि.पि. वस्त्र भण्डार	बा.न.पा. २
३५	नारायण प्रसाद डाँगी	न्यु डाँगी वस्त्रालय	बा.न.पा. ३
३६	प्रताप शर्मा	शर्मा वस्त्रालय	बा.न.पा. ३
३७	वीरेन्द्र प्रसाद वली	शेर्पाली प्रेम स्टोर	बा.न.पा. ५
३८	सुरेश कुमार वली	सुरेश ट्रेडर्स	बा.न.पा. २
३९	भागीराम वली	न्यू धुर्व तारा स्टोर	बा.न.पा. ८
४०	कृतिराज वली	सगरमाथा घडि रेडियो सेन्टर	बा.न.पा. ३
४१	छविलाल बस्नेत	भावना स्टोर	बा.न.पा. १
४२	सुर्य बहादुर डाँगी	सबित फेन्सी स्टोर	बा.न.पा. ९
४३	ईश्वरी नारायण घर्ती	शारदा पुस्तक सदन	बा.न.पा. ५
४४	धनि कुमारी शर्मा	सर्मिला कष्मेटिक पसल	बा.न.पा. ९
४५	थल बहादुर खत्री	सन्तोष फेन्सी स्टोर	बा.न.पा. ८
४६	कृति बहादुर वली	कृति मेडिकलहल	बा.न.पा. ९
४७	दिपक शर्मा	ढकाल ट्रेडर्स एण्ड सप्लायर्स	बा.न.पा. ९,
४८	भोला प्रसाद शर्मा	हिमालय टेर्डस एण्ड सप्लायर्स	बा.न.पा. ९
४९	एकराज केसी.	श्री राम मेडिकलहल	बा.न.पा. ८
५०	धनेन्द्र बिमल वली	वली स्टोर	बा.न.पा. ९
५१	धनलाल खड्का	सुरेन्द्र जनरल स्टोर	बा.न.पा. ५
५२	हिमेन्द्र राज वली	हिमकृष्ण भाडा पसल	बा.न.पा. ५
५३	टोप बहादुर वली	अरुण इन्टरप्राइजेज	बा.न.पा. ९
५४	टोप बहादुर बस्नेत	बस्नेत किराना पसल	बा.न.पा. २
५५	जय सुनार	स्टार सुन चाँदी पसल	बा.न.पा. २
५६	कमल वली	गोपि कृष्ण किराना पसल	बा.न.पा. २
५७	चक्र बहादुर डि.सि	अनुपम स्टेसनरी एण्ड पुस्तक पसल	बा.न.पा. २
५८	डिल्ली बहादुर के.सी.	के.सी. होटल	बा.न.पा. २

५९	गजेन्द्र बहादुर के.सी.	अनुपम होटल एण्ड लज	बा.न.पा. १
६०	नारायणा प्रसाद शर्मा	कालीका मेडिकल हल	बा.न.पा. २
६१	टोप बहादुर डाँगी	डाँगी एग्रोभेट सेन्टर	बा.न.पा. ९
६२	प्रेम बहादुर के.सी.	विश्वास पुस्तक पसल एण्ड मनि ट्रान्सफर	बा.न.पा. २
६३	कमल बुढाथोकी	जनजागर्ण बहुउदेश्य कृषि फर्म	बा.न.पा. १०
६४	काली बहादुर बुढा	मिना कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. ११
६५	कृपाराम शर्मा	तेजज्योती किराना पसल	बा.न.पा. २
६६	बम बहादुर के.सि	एलिजा कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. २
६७	बेलाराम गिरी	लक्ष्मण कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. ९,
६८	मिन राज बस्नेत	मनकामना सप्लायर्स	बा.न.पा. ५
६९	अमराज बस्नेत	अर्जुन सप्लायर्स	बा.न.पा. २
७०	खिम बहादुर डाँगी	नवीन कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. ९
७१	कमल बटाला	प्रविण सप्लायर्स	बा.न.पा. ५
७२	टोप बहादुर वली	मकलाम स्टोर	बा.न.पा. ७
७३	केशर बहादुर वली	अरुण कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. ९
७४	दिपेश कुमार के.सी.	दिपेश स्टेसनरी एण्ड डिजिटल फोटो सेन्टर	बा.न.पा. २
७५	पुष्कर बुढाथोकी	नविन स्टोर	बा.न.पा. २
७६	राजन खड्का	खड्का किराना पसल	बा.न.पा. ९
७७	प्रेम बहादुर भण्डारी	दिपेन्द्र किराना पसल	बा.न.पा. २
७८	टिका राम के सी	सारदा टप होटल एण्ड रेष्टुरेन्ट	बा.न.पा. २
७९	सिद्र राम वलि	हेमन्त किराना पसल	बा.न.पा. १२
८०	शेर बहादुर वलि	दिप सिखा इलोक्टोनिक एण्ड सोलार सेन्टर	बा.न.पा. ९
८१	शुसिला कुमारी वली	लिपिङ कपडा बस्त्रालय	बा.न.पा. ९
८२	घन बहादुर खत्रि	प्रगती इन्टरप्राईजेज	बा.न.पा. ९
८३	शंकर डागि	डागि भाडा पसल	बा.न.पा. ९
८४	प्रेम प्रकाश शर्मा	स्वाभिमान कूषी सहकारी सं. लि.	बा.न.पा. ९
८५	बाल कुमार खत्रि	मनकामना कपडा पसल	बा.न.पा. ९
८६	जुद्‌घ बहादुर डागि	मनिषा किराना पसल	बा.न.पा. ९
८७	शेर बहादुर डागी	हाम्रो होटल	बा.न.पा. ९
८८	राजन वलि	राजन इलोक्टोनिक सेन्टर	बा.न.पा. २
८९	देवा कुमारी डि सि	नविन कस्मेटिक एण्ड किराना पसल	बा.न.पा. २
९०	हिरा बहादुर वलि	रोल्पालि विजय होटल	बा.न.पा. २
९१	भद्र बहादुर घर्ति	रोल्पालि विजय होटल	बा.न.पा. २
९२	हुम बहादुर बुढाथोकी	विश्वज्योति छापाखाना कपि उद्योग एण्ड फोटो स्टुडियो	बा.न.पा. २
९३	हरिलाल डि सि	शाकु मल्टीटेक कम्प्यूटर सेन्टर	बा.न.पा. २
९४	सुमित्रा बुढाथोकी	सुप्रिया ऐग्रोभेट सेन्टर	बा.न.पा. २
९५	कुल बहादुर के सी	सन्दिप किराना पसल	बा.न.पा. ३
९६	प्रेम कुमारी बस्नेत	बस्नेत होटल	बा.न.पा. २

९७	पबित्रा राना भाट	के.सी. नास्ता पसल	बा.न.पा. ९
९८	जयन्ती वली	सल्यानी स.मिल फर्निचर उद्योग	बा.न.पा. २
९९	उदीराम डाँगी	सघर्षशिल उपभोक्ता सहकारी संस्था लि.	बा.न.पा. २
१००	पदम बहादुर के.सी.	प्रतिभा किराना पसल	बा.न.पा. २
१०१	कल सिह वली	हिमालय होटल	बा.न.पा. २
१०२	यमुना बस्नेत	सन्तोष किराना पसल	बा.न.पा. २
१०३	भुपाल भण्डारी	भण्डारी किराना पसल	बा.न.पा. २
१०४	प्रेम लाल बस्नेत	प्रेम नास्ता पसल	बा.न.पा. २
१०५	निम राज डागी	पशुपति पुडिया घर एण्ड मसला उद्योग	बा.न.पा. २
१०६	एक बहादुर खत्रि	सर्जन स्टोर	बा.न.पा. २
१०७	घनश्याम डागी	न्यू खगेन्द्र टेडर्स एण्ड सप्लायर्स	बा.न.पा. २
१०८	जिवन वि.क.	लाईफ मोवाईल रिपेरिङ्ग सेन्टर	बा.न.पा. २
१०९	दिपेन्द्र बुढाथोकी	न्यू सरला नास्ता पसल	बा.न.पा. २
११०	चुडामणी ओली	न्यू दीपजन कपडा पसल	बा.न.पा. ७
१११	पूर्ण बहादुर वलि	राम लक्ष्मण वद्रर्स एण्ड गल्ला पसल	बा.न.पा. ७
११२	शोभा राम भण्डारी	नविकिरण गल एण्ड सप्लायर्स	बा.न.पा. ७
११३	दया राम शर्मा	करुण फलफुल तथा तरकारी पसल	बा.न.पा. ९
११४	निर्मला कुमारी बस्नेत	भरत नास्ता पसल	बा.न.पा. २
११५	नन्द कली भण्डारी	वालाराम नास्ता पसल	बा.न.पा. २
११६	जंग बहादुर चन्द	उत्तम उज्जोलकिराना एण्ड गल्ला पसल	बा.न.पा. ५
११७	हरी बहादुर खड्का	खड्का सप्लायर्स	बा.न.पा. २
११८	मंगल बुढाथोकी	सल्यानी बहुदेश्य कृषि फर्म	बा.न.पा. १०
११९	भोला प्रसाद बुढा मगर	एस.एस.अल इ.सेन्टर	बा.न.पा. २
१२०	छपी वलि	चांदानी होटल	बा.न.पा. २
१२१	लाल बहादुर गिरी	एकान्त होटल एण्ड रेष्टुरेण्ट	बा.न.पा. २
१२२	नरेन्द्र खड्का	एन.के.मोवाइल हस्पिटल	बा.न.पा. २
१२३	सन्तोष पुन	एस पि मोवाइल रिपेरिङ सेन्टर	बा.न.पा. २
१२४	मान बहादुर डि.सी.	प्रिन्स होटल	बा.न.पा. २
१२५	भद्र बहादुर घर्ति मगर	अनुपम किराना पसल	बा.न.पा. २
१२६	तारा देव रोका	मनकामना नास्ता पसल	बा.न.पा. २
१२७	दिपक बुढाथोकी	दिप हार्डवयर	बा.न.पा. २
१२८	जय बहादुर बस्नेत	देउराली डिजिटल फोटो स्टुडियो	बा.न.पा. २
१२९	फनिन्द्र राज खत्रि	रोहित खाजा घर	बा.न.पा. २
१३०	कमल कुमार बुढाथोकी	मध्यपश्चिमाञ्चल इ.	बा.न.पा. २
१३१	हिम राज डागी	स्टाप होटल	बा.न.पा. २
१३२	दुर्गा बहादुर बस्नेत	दुर्गा इलेक्टोनिक	बा.न.पा. २
१३३	रमेश कुमार बुढाथोकी	विराट विजुली भण्डार	बा.न.पा. २
१३४	वल बहादुर बोहरा	बोहरा स्टेशनरी	बा.न.पा. २
१३५	लिला बहादुर भण्डारी	भण्डारी नास्ता पसल	बा.न.पा. २

१३६	सुमन कुमार शर्मा	मनकामना एग्रोभेट सेन्टर	बा.न.पा. २
१३७	नविन्द्र कुमार के.सी.	नविन किराना पसल	बा.न.पा. २
१३८	डा.क्षेत्र बहादुर बस्नेत	सुपथ हेल्थ क्लिनीक एण्ड मेडिसिन सेन्टर	बा.न.पा. २
१३९	कामदेव श्रेष्ठ	न्यू श्रेष्ठ जनरल स्टोर	बा.न.पा. २
१४०	तारा ध्वज कामी	सल्यानी इटा उद्योग एण्ड सप्लायर्स	बा.न.पा. २
१४१	सुदाम के.सी.	सजिना कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. २
१४२	देवी लाल सुनार	हिरा सुनचादी पसल	बा.न.पा. २
१४३	भरत वलि	जमुना कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. ५
१४४	चित्र बहादुर वली	कल्पना गल्ला पसल	बा.न.पा. १२
१४५	कमला कुमारी बुढाथोकी	जनहित हार्डवेइर	बा.न.पा. २
१४६	प्रेम बहादुर डागी	गिता स्टेशनरी	बा.न.पा. ९
१४७	मातृका प्रसाद शर्मा	कोपिला फेन्सी पसल	बा.न.पा. ९
१४८	शेरबहादुर वली	वली नास्ता पसल	बा.न.पा. ९
१४९	साबित्री डाँगी	डांगी नास्ता पसल	बा.न.पा. ९
१५०	शेर बहादुर खत्री	त्रिपुरा ईन्टरप्राईजेज	बा.न.पा. ९
१५१	गोरख के.सी	पन्नालाल सप्लायर्स	बा.न.पा. २
१५२	वीर बहादुर बुढा	विवेक कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. ११
१५३	मेवा लाल वली	मेवा गल्ला पसल	बा.न.पा. ७
१५४	अजविर वलि	अजविर कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. ७
१५५	डन्डविर वलि	लक्ष्मी एग्रोभेट सेन्टर	बा.न.पा. ७
१५६	डिल्ली बहादुर वलि	प्रगती फेन्सी स्टोर	बा.न.पा. ७
१५७	प्रेम बहादुर वलि	पाखा पानी शारदा होटल	बा.न.पा. २
१५८	भागी राम भण्डारी	भाग्य लक्ष्मी भाडा पसल	बा.न.पा. २
१५९	श्याम लाल बोहरा	भगवति टेडर्स	बा.न.पा. २
१६०	हरिहर चन्द	मितेरी गेष्ट हाउस	बा.न.पा. ५
१६१	शालिक राम बस्नेत	होटल युनिर्भस	बा.न.पा. २
१६२	गंगा बस्नेत	अस्मिता फेन्सी पसल	बा.न.पा. २
१६३	मान बहादुर डागी	डागी बस्त्रालय	बा.न.पा. २
१६४	पिम लाल भण्डारी	भण्डारी कपडा पसल	बा.न.पा. २
१६५	गेहेन्द्र बस्नेत	बस्नेत फेन्सी पसल	बा.न.पा. २
१६६	भानुभक्त भण्डारी	भण्डारी फेन्सी पसल	बा.न.पा. २
१६७	रविन कुमार बोहोरा	कुमाख स्वास्थ्य सेवा क्लिनिक	बा.न.पा. २
१६८	राहुल के.सी.	राहुल भाडा पसल	बा.न.पा. २
१६९	गोपाल भण्डारी	मदन फेन्सी स्टोर	बा.न.पा. २
१७०	विशाल भण्डारी	सत्य विशाल स्टोर	बा.न.पा. २
१७१	कृष्ण बहादुर बस्नेत	न्यू हिमकृष्ण भाडा विश्व हार्डवयर एण्ड बस्नते फर्निचर सेन्टर	बा.न.पा. ५
१७२	राम बहादुर रेउले	विजय खुद्रा पसल	बा.न.पा. २
१७३	होते सुनार	न्यू नविन ज्वैलर्स	बा.न.पा. २

१७४	हिमालय शर्मा	हिमालय भाँडा पसल	बा.न.पा. ९
१७६	लिलमान वलि	दिपा गल्ला पसल	बा.न.पा. ४
१७७	शालिक राम वि.क.	सेर्पाली सुनचादी पसल	बा.न.पा. ५
१७८	भिमा चन्द	चन्द कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. ५
१७९	लक्षी राम बुढाथोकी	दिपक किराना पसल	बा.न.पा. २
१८०	कमल वलि	हिमचौर कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. ७
१८१	भिम प्रकाश शर्मा	सजिना बहुउदेयीय कृषि तथा पशु पालन फर्म	बा.न.पा. ३
१८२	गोविन्द बस्नेत	लालिगुरास पोल्टी फर्म एण्ड सप्लायर्स	बा.न.पा. १
१८३	दिपक कुमार चन्द	सौगात गल्ला एण्ड किराना पसल	बा.न.पा. ८
१८४	वेला राम रावत	देउराली पोल्ट्रिफर्म	बा.न.पा. २
१८५	डम्मर बस्नेत	डाईमण्ड पोल्ट्रिफर्म एण्डसप्लायर्स	बा.न.पा. २
१८६	निम राज वली	अष्मिता एण्ड दिपक ई. पसल	बा.न.पा. ९
१८७	भिम बहादुर डि.सी.	श्री कृष्ण गणेश सप्लायर्स	बा.न.पा. २
१८८	मदन कुमार श्रेष्ठ	झिमरुक ग्रिल उद्योग	बा.न.पा. २
१८९	गोविन्द राज डि.सी.	तुल्सी कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. ९
१९०	नर बहादुर वलि	नविन कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. १२
१९१	कृष्ण बहादुर वली	कृष्ण कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. १२
१९२	शोभा राम डांगी	विष्णु कस्मेटिक एण्ड किराना पसल	बा.न.पा. २
१९३	उपेन्द्र वली	रमिता कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. ६
१९४	इन्द्र बहादुर कामी थापा	ढाकाडामी कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. ५
१९५	शोवा राम बस्नेत	दिप सागर ग्रिल उद्योग	बा.न.पा. २
१९६	तिलक राज वलि	विरेन्द्र कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. १२
१९७	दुर्गा प्रशाद खड्का	खड्का बस्त्रालय	बा.न.पा. २
१९८	केशव राना	किसान एग्रोभेट	बा.न.पा. २
१९९	ह्रि बहादुर के.सी.	भुमा टेर्डस	बा.न.पा. १
२००	मिना गिरी	ममता स्वास्थ्य क्लिनिक	बा.न.पा. १
२०१	डिल्ली बहादुर चन्द	चन्द बुक्स एण्ड स्टेशनरी सेन्टर	बा.न.पा. २
२०२	कमल बहादुर डि.सी.	डागी गल्ला पसल	बा.न.पा. २
२०३	मोती देवी बस्नेत	प्रगती कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. १
२०४	लक्ष्मी प्रशाद वलि	राजेन्द्र किराना एण्ड गल्ला पसल	बा.न.पा. ३
२०५	देव बहादुर डागी	दिगो किराना पसल	बा.न.पा. ३
२०६	खुम राज डागी	पुस्पान्जली सप्लायर्स	बा.न.पा. २
२०७	देव राज कामी	अर्जुन नास्ता पसल	बा.न.पा. ३
२०८	विसे कामी	रिम किराना पसल	बा.न.पा. ३
२०९	शिव बहादुर वलि	तिलक किरान पसल	बा.न.पा. २
२१०	राजन भण्डारी	श्रृजना फर्निचर सप्लायर्स	बा.न.पा. २
२११	झयाम लाल रावत	शुरेश किराना पसल	बा.न.पा. ३
२१२	सिता कुमारी केसी.	सरोज भाडा पसल	बा.न.पा. २

२१३	ठकेन्द्र चन्द	चन्द होटल	बा.न.पा. ६
२१४	कमल चन्द	कमल चन्द मदिरा पसल	बा.न.पा. ६
२१५	तोला कुमारी घर्ति	नासिव फोटो स्टुडियो	बा.न.पा. २
२१६	कलु वली	हम्रो चिनारी नास्ता पसल	बा.न.पा. ५
२१७	कुल बहादुर बुढाथोकी	गणेश नास्ता एण्ड मिठाई पसल	बा.न.पा. ५
२१८	कृष्ण प्रकास के.सी.	सँन्जिब ब्यापार सेवा एण्ड सप्लायर्स	बा.न.पा. २
२१९	टँक बहादुर भण्डारी	डिला पुस्तक पसल	बा.न.पा. ५
२२०	यज्ञ बहादुर डाँगी र लोक बहादुर वल	शारदा भ्याली ईगलीस बोडिङ स्कुल	बा.न.पा. ७
२२१	महेश कुमार वली	मिलन कपडा एण्ड गल्ला पसल	बा.न.पा. ४
२२२	एक राज डि.सी.	दिप निमार्ण सेवा एण्ड सप्लायर्स	बा.न.पा. ३
२२३	लाल बहादुर भण्डारी	लाल टिका फेसन फेन्सी पसल	बा.न.पा. २
२२४	प्रदिप बस्नेत	दि काठमानडौ भिलेज कलेकसन	बा.न.पा. २
२२५	सदे दमाई	फेसन टेलर्स	बा.न.पा. २
२२६	निर्मल वली	सर्मपन ईलेक्ट्रोनिक एण्ड मोबाइल सेन्टर	बा.न.पा. ९
२२७	सरोज नाथ योगी	निरज नास्ता पसल	बा.न.पा. ८
२२८	भुबन नाथ योगी	नबराज किराना पसल	बा.न.पा. ८
२२९	डिल बहादुर बुढा	मनिशा एण्ड भावना किराना पसल	बा.न.पा. ६
२३०	रतिभान खत्रि	दिपा स्टोर	बा.न.पा. १२
२३१	कृष्ण जि एम	सौखिन कम्प्यूटर एण्ड इ.सेन्टर	बा.न.पा. २
२३२	नोखी खत्री	दिप कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. ११
२३३	पार्वती कुमारी वलि	पार्वता कपडा एण्ड सिलाई सेन्टर	बा.न.पा. १२
२३४	हेमराज शर्मा	ढकाल स्टोर	बा.न.पा. ८
२३५	भिम बहादुर वलि	न्यू ललित कपडा एण्ड सिलाई सेन्टर	बा.न.पा. १२
२३६	पूर्ण बस्नेत	एलिसा कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. १
२३७	राम प्रकाश वली	जीवन एण्ड उषा स्टोर	बा.न.पा. ५
२३८	लिला बहादुर बुढाथोकी	जनप्रिय बुढाथोकी किराना पसल	बा.न.पा. ८
२३९	हेमा कुमारी शर्मा	महालक्ष्मी होटल एण्ड खाजा घर	बा.न.पा. ७
२४०	टम्फ राज डागीं	दिपा सप्लायर्स	बा.न.पा. ९
२४१	बुद्धी राज बस्नेत	वि.सी.भाँडा पसल	बा.न.पा. ९
२४२	तुल्सी देवी खत्री	सुनील नास्ता पसल	बा.न.पा. ९
२४३	खड्ग बहादुर खत्री	के.सी. गल्ला पसल	बा.न.पा. ९
२४४	कृति बहादुर डाँगी	डाँगी नास्ता पसल	बा.न.पा. ९
२४५	धर्म राज वली	जलजला फेन्सी स्टोर	बा.न.पा. ९
२४६	खर्सरा कुमारी डाँगी	डाँगी नास्ता पसल	बा.न.पा. ९
२४७	सावित्रा गिरी	अजय नास्ता पसल	बा.न.पा. ९
२४९	जित बहादुर वली	एकान्त रोल्पाली होटल	बा.न.पा. २
२५०	नविन वली	दिपान्जलि रेष्टुरेण्ट	बा.न.पा. २
२५१	कुल बहादुर वलि	रुकुमेलि मुनाल होटल	बा.न.पा. २

२५२	मदन शर्मा	शर्मा घडि रेडियो पसल	बा.न.पा. ९
२५३	इन्द्र बहादुर शर्मा	शर्मा सप्लायर्स	बा.न.पा. ३
२५४	डिल्ली राज शर्मा	शर्मा बस्त्रालय	बा.न.पा. ३
२५५	प्रतिभा बस्नेत	प्रतिभा कस्मेटिक तथा खेलौना	बा.न.पा. २
२५६	कमल डि.सी	शुभ कामना ग्रिल उद्योग	बा.न.पा. २
२५७	सिता राम पुरी	अविरल किराना एण्ड गल्ला पसल	बा.न.पा. ८
२५८	ओम प्रकाश के.सी.	प्रकाश कपडा पसल	बा.न.पा. ४
२५९	मोति बुढाथोकी	गोविन्द स्टोर	बा.न.पा. २
२६०	खुम राज बस्नेत	कल्याण एग्रोभेट एण्ड किराना सेन्टर	बा.न.पा. ५
२६१	ओवी राम बुढाथोकी	जिमाली जन सेवा मेडिकल	बा.न.पा. ६
२६२	महेन्द्र प्रकाश चन्द	स्टार कटेज एण्ड होटल	बा.न.पा. ५
२६३	ज्ञान बहादुर डाँगी	डाँगी नास्ता पसल	बा.न.पा. ९
२६४	-	सयपत्री बहुउदेश्यीय कृषि फर्म	बा.न.पा. ८
२६५	शान्ती कुमारी गिरी	रमेश बस्त्रालय	बा.न.पा. ३
२६६	निर्मल कुमार वली	कुमाख ईलेक्ट्रोनिक सेन्टर	बा.न.पा. ५
२६७	डम्वर पुन मगर	रोल्पाली जलजला होटल एण्ड नास्ता पसल	बा.न.पा. २
२६८	भिम बहादुर के.सी.	के.सी.कोल्ड स्टोर एण्ड नास्ता पसल	बा.न.पा. ११
२६९	भरत के.सी.	भरत फेन्सी स्टोर	बा.न.पा. २
२७०	भागिराम डाँगी	शुसिला ईन्टरप्राईजेज	बा.न.पा. ९
२७१	लोकेन्द्र डाँगी	डाँगी किराना नास्ता पसल	बा.न.पा. ९
२७२	अभिषेक रावत	न्यू अभिषेक ईन्टरप्राईजेज	बा.न.पा. १०
२७३	बल बहादुर वली	न्यू जे.के. बस्त्रालय	बा.न.पा. ९
२७४	कृष्ण प्रसाद के.सी.	के.सी. किराना तथा फेन्सी स्टोर	बा.न.पा. १
२७५	सिता घर्ती	विजय नास्ता पसल	बा.न.पा. २
२७६	प्रकाश बुढाथोकी	न्यू पावर स्टार मोटरसाईकल वर्क शप	बा.न.पा. २
२७७	अम्मर बहादुर वली	लोकेन्द्र होटल	बा.न.पा. २
२७८	जित बहादुर खत्री	के.सी.किराना पसल	बा.न.पा. ३
२७९	मान बहादुर बुढाथोकी	न्यू बुढाथोकी नास्ता पसल	बा.न.पा. २
२८०	देवा डि.सी.	नविन कस्मेटिक किराना पसल	बा.न.पा. २
२८१	शेर बहादुर कवर	सौभाग्य कम्प्यूटर सेन्टर	बा.न.पा. २
२८२	हरि बहादुर वली	दुर्गा लक्ष्मी सप्लायर्स	बा.न.पा. २
२८३	जिरा भण्डारी	यमुना सप्लायर्स	बा.न.पा. २
२८४	पदम बहादुर वली	न्यू वली व्यवसायीक वाख्रापालन फर्म	बा.न.पा. ९
२८५	चेती डाँगी	दिपक एण्ड अमृत किराना पसल	बा.न.पा. २
२८६	बल बहादुर बुढाथोकी	बसन्त बंगुर पालन	बा.न.पा. २
२८७	नबराज देबकोटा	बन्धु स्टेशनरी सेन्टर	बा.न.पा. ७
२८८	लोक बहादुर डांगी	दिनेश ईलेक्ट्रोनिक्स एण्ड मोवाईल सन्टर	बा.न.पा. १२
२८९	एक राज खत्री	के.सी.नास्ता पसल	बा.न.पा. १

२९०	सुम्निमा डि.सी.वली	सभ्यता बहुउदेश्य कृषि नसरी	बा.न.पा. २
२९१	टोप बहादुर डागी	टोपेन्द्र कलाकेन्द्र	बा.न.पा. २
२९२	तुल्सी राम रावत	श्री तुल्सी हार्डवयेर	बा.न.पा. ५
२९३	हिरा दर्माली	उज्जवल स्टोर	बा.न.पा. ५
२९४	ज्ञान बहादुर वली	हिम वहु उदश्य कृषि फर्म	बा.न.पा. ६
२९५	तुला राम खत्री	गल्ला पसल	बा.न.पा. १
२९६	नरेन्द्र के.सी.	नरेन्द्र फोटो एण्ड इलेक्ट्रोनिकस सेन्छर	बा.न.पा. १२
२९७	मान बहादुर विश्वकर्मा	मान फर्निचर मेकर एण्ड सप्लायर्स	बा.न.पा. २
२९८	मेघ राज सुनार	न्यू बडागाउली प्रतिक्षा सुन चाँदी पसल	बा.न.पा. २
२९९	रुमलाल बुढा	झरना डिजिटल फोटो स्टुडियो एण्ड ईलेकट्रोनिक पसल	बा.न.पा. २
३००	घन बहादुर वली	वली ईन्टरप्राईजेज	बा.न.पा. २
३०१	खेम कुमारी डाँगी	मखलाम सप्लार्यस	बा.न.पा. ९
३०२	भागीराम भण्डारी	सम्राट ईन्टरप्राईजेज	बा.न.पा. २
३०३	टिका राम वली	जामुनेचौर किराना पसल	बा.न.पा. ६
३०४	तिलसरा खत्री	राजन एण्ड विरेन्द्र नास्ता पसल	बा.न.पा. १२
३०५	दोर्ण कुमार शर्मा	शर्मा वस्त्रालय	बा.न.पा. ३
३०६	पुस्कर भण्डारी	निसान ईम्प्रोम	बा.न.पा. ३
३०७	वेलाराम गिरी	जनसेवा भाढा पसल	बा.न.पा. ९
३०८	कला देवि वुढाथोकी	ममीता किराना पसल	बा.न.पा. ५
३०९	वीर बहादुर सुनार	नव ज्योति दुवेरी चौर सुन चाँदी पसल	बा.न.पा. १
३१०	राम प्रकाश शर्मा	शर्मा स्टेशनरी सेन्टर	बा.न.पा. ३
३११	टिकाराम डागी	कमल नास्ता किराना पसल	बा.न.पा. ५
३१२	कल्पना पाण्डे (रेग्मी)	अनुज आयूवेदिक फामैसी	बा.न.पा. २
३१३	सिता कुमारी बुढाथोकी	सोस्तीक हार्डवयेर एण्ड सप्लायर्स	बा.न.पा. २
३१४	गोविन्द बुढाथोकी	लक्ष्मी स्टोर	बा.न.पा. २
३१५	ज्ञान प्रशाद शर्मा	जयलक्ष्मी पशु उपचार केन्द्र	बा.न.पा. १०
३१६	सुमित पुन	सि.टी.लाईट कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. ४
३१७	खुम बहादुर बस्नेत	अशोक किराना पसल	बा.न.पा. २
३१८	महेन्द्र प्रकाश पुन	त्रीकन्या ईन्टरप्राइजेज	बा.न.पा. ४
३१९	चक्र बहादुर खत्रि	जिवन फेन्सी पसल	बा.न.पा. ९
३२०	राम बहादुर बस्नेत	राम फ्रेस हाउस	बा.न.पा. १
३२१	जय बहादुर खड्का	खड्का स्टोर	बा.न.पा. ६
३२२	हरि बहादुर पुन	कमल ओमिक फेन्सी स्टोर	बा.न.पा. ८
३२३	एकराज बस्नेत	एकराज वस्नेत फ्रेस हाउस	बा.न.पा. १
३२४	टेक बहादुर थापा	सन्देश पाउरोटी एण्ड वेकरी उद्योग	बा.न.पा. २
३२५	सर्वजित वली	गंगादेवी हार्डवर पसल	बा.न.पा. २
३२६	प्रकाश वली	ज्योति ईन्टरप्राईजेज	बा.न.पा. ४
३२७	दुर्गी वली	दुर्गा कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. २

३२८	झक्कु बस्नेत	सिता किराना एण्ड खाद्य पसल	बा.न.पा.२
३२९	लेख राज डांगी	शिव शक्ति गल्ला पसल	बा.न.पा. ९
३३०	मिना खत्री	दिनेश कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. १२
३३१	टिकाराम वली	लक्ष्मी स्टोर	बा.न.पा. ४
३३२	कृर्ति बहादुर डांगी	एस बहुउदेश्यीय सप्लासर्य	बागचौर ०९
३३३	प्रेम बहादुर गिरी	भैरव कुखुरा फर्म एण्ड सप्लायर्स	बागचौर १०
३३४	तिले बुढाथोकी	बहुउद्धेश्य बुढाथोकी बाख्रा फर्म	बा.न.पा. ५
३३५	श्रीमती पर्फी वली	जामुनेचौर कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. ७
३३६	टेक राज के.सी.	टेकराज दाइको मोवाईल पसल	बा.न.पा. ३
३३७	टिकाराम भण्डारी	वागेश्वरी ग्रिल एण्ड सटिल उद्योग	बागचौर २
३३८	डम्बर भण्डारी	सुनिल कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. २
३३९	रत्न बहादुर डाँगी	डाँगी व्यापार सेवा	बा.न.पा. ३
३४०	अमृत कुमार खत्री	गणेश एण्ड दिनेश पुस्तक पसल तथा स्टेशनरी	बा.न.पा. १२
३४१	उर्मिला भण्डारी	लक्ष्मण किराना एण्ड नास्ता पसल	बा.न.पा. २
३४२	राम बहादुर सुनार	रति सुन चाँदी पसल	बा.न.पा. २
३४३	शालिक राम बोहरा	विकास स्वास्थ्य सेवा किल्नीक	बा.न.पा. २
३४४	भिम सेन वली	अंगिता बुक्स एण्ड स्टेशनरी	बा.न.पा. ७
३४५	पदम बहादुर वली	पदम मदिरा पसल	बा.न.पा. ६
३४६	भिम प्रकाश वली	दिपेश गल्ला एण्ड किराना	बा.न.पा. १२
३४७	कुल बहादुर वली	वली गल्ला एण्ड किराना पसल	बा.न.पा. ६
३४८	इशवरी प्रसाद भण्डारी	निर्मल स्टोर एण्ड खाद्य सप्लायर्स	बा.न.पा. २
३४९	मनमाली खत्री	धनु गल्ला एण्ड किराना पसल	बा.न.पा. ४
३५०	वालिका कवर योगी	गिरी फ्रेस हाउस	बा.न.पा. ८
३५१	देउभान ओली	नविन ईन्टरप्राइजेज	बा.न.पा. ४
३५२	हिकमत पुन मगर	जि.ज्याक ट्रेडर्स	बा.न.पा. ४
३५३	डम्वर बहादुर डांगी	कमला ईन्टरप्राइजेज	बा.न.पा. ९
३५४	लोक बहादुर घर्ति	प्रदिप हार्डवयेर	बा.न.पा. २
३५५	इन्द्र बहादुर भण्डारी	यूवराज ट्रेर्डस	बा.न.पा. ११
३५६	याम कुमारी शर्मा	कमल कपडा पसल	बा.न.पा. ८
३५७	तिर्से वली	चौतारा नास्ता पसल	बा.न.पा. ४
३५८	सुजाता चन्द	सुजाता कस्मेटिक पसल	बा.न.पा. २
३५९	पंचराम डांगी	शिखर बाख्रा पालन	बा.न.पा. ९
३६०	विमला गिरी	विमला किराना पसल	बा.न.पा. ८
३६१	दुर्गा लाल गिरी	दुर्गा इत्रप्राईजेज	बा.न.पा. ८
३६२	मोहन चन्द	कृष्णा स्टोर	बा.न.पा. ७
३६४	मिना नाथ	यमुना किराना पसल	बा.न.पा. २
३६५	दिपा वस्नेत के.सी.	उषा किराना स्टोर्स	बा.न.पा. २
३६६	मनिषा खड्का	न्यु शारदा होटेल	बा.न.पा. २

३६७	तिलक पुन	पवन कपडा पसल	बा.न.पा. २
३६८	भेष कुमारी चन्द	विश्व नारायण स्टोर	बा.न.पा. १
३६९	राकेश वली	तुलसी किराना पसल	बा.न.पा. ९
३७०	निर्मला योगी	गोपाल नास्ता पसल	बा.न.पा. २
३७१	महेश वली	एम.के. मोवाईल रिपेरिकर सेन्टर	बा.न.पा. ५
३७२	विम्री खत्री	विर्मा किराना पसल	बा.न.पा. ४
३७३	गिता खड्का वली	गिता नास्ता पसल	बा.न.पा. २
३७४	केवल प्रसाद शर्मा	शर्मा बहुउदेश्य कृषि फर्म	बा.न.पा. २
३७५	धन बहादुर वुढा	दुर्गा इन्त्रप्राईजेज	बा.न.पा. १०
३७६	सुनिता शाह	सिद्धार्थ खाजा घर	बा.न.पा. २
३७७	ज्योति वुढाथोकी	शारदा कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. २
३७८	भद्र बहादुर चन्द	चन्द किराना पसल	बा.न.पा. ८
३७९	दिपक वली	न्यू किसान एग्रोभेट	बा.न.पा. ७
३८०	तिलक बहादुर वली	भुवन किराना पसल	बा.न.पा. ४
३८१	दिपक कुमार रोका	दिपक फ्रेस हाउस	बा.न.पा. १
३८२	निर्मल बस्नेत	यूनिक मोवाईल रिपेरिङ ट्रेनिङ सेन्टर	बा.न.पा. १
३८३	विवेक वुढा	मधु स्मृति गल्ला एण्ड किराना पसल	बा.न.पा. ११
३८४	सागर पाण्डे	अनुष फार्मेसी	बा.न.पा. २
३८५	राजेन्द्र बहादुर चन्द	नविन किराना एण्ड स्टेशनरी	बा.न.पा. ८
३८६	दिपा वली	न्यू तुलसी एण्ड मोहनी इन्त्रप्राइजेज	बा.न.पा. ९
३८७	दिपेन्द्र वली	प्रतिभा डिजिटल फोटो स्टुडियो इलेक्ट्रोनिक एण्ड स्टेशनरी	बा.न.पा. २
३८८	दल बहादुर खत्री	तिलक नास्ता पसल तथा किराना पसल	बा.न.पा. ४
३८९	हिमेन्द्र राज वली	हिम कृष्ण नास्ता पसल	बा.न.पा. २
३९०	भिम बहादुर दमाई	भिम नास्ता पसल	बा.न.पा. ४
३९१	कोपिराम बस्नेत	मिलन स्टोर	बा.न.पा. ४
३९२	मैमा कुमारी खत्री	अनमोल इन्टरप्राईजेज	बा.न.पा. २
३९३	खुम राज बस्नेत	मनिषा ट्रेर्डस एण्ड सप्लायर्स	बा.न.पा. ५
३९४	डम्वर बहादुर वली	नेपाल प्लाष्टीक सप्लायर्स	बा.न.पा. ५
३९५	चन्द्र प्रकाश डांगी	न्यू सि.पी. सप्लायर्स	बा.न.पा. २
३९६	नन्द लाल खत्री	न्यू के.सी. बस्त्रालय	बा.न.पा. ५
३९७	यज्ञ बहादुर डांगी	वगेश्वरी अदुवा वाली कृर्षक समुह	बा.न.पा. ९
३९८	कमला कुमारी बुढाथोकी	ॐ शिव बाबा छायादेवी ईन्टरप्राईजेज एण्ड सप्लायर्स	बा.न.पा. १०
३९९	भागीराम वली	वली ब्रर्दश मणिट्रान्सफर	बा.न.पा.६
४००	चक्र बहादुर केसी.	कृषक एग्रोभेट	बा.न.पा. २
४०१	नविन के सी	नविन ईन्टरप्राजेज	बा.न.पा. २
४०२	प्रेम बहादुर डि.सी.	जिवन डेरी उद्योग	बा.न.पा. २
४०३	इन्द्र बहादुर पुन	दुर्गा गल्ला किराना पसल	बा.न.पा. ४

४०४	खल बहादुर खत्रि	पवन किराना पसल	बा.न.पा. १२
४०५	छवि वलि	चादंनी होटल	बा.न.पा. २
४०६	पुस्कर बुढाथोकी	ज्योती किराना पसल	बा.न.पा. २
४०७	राम प्रसाद शर्मा	शर्मा स्टेश्नरी सेन्टर	बा.न.पा. ३
४०८	काली बहादुर भण्डारी	भण्डारी इन्टरप्राइजेज	बा.न.पा. ९
४०९	कमान सि. वलि	कृष्ण कोल्ड स्टोर	बाफूखोला १
४१०	सुरेन्द्र गिरि	अजय इन्टरप्राइजेज	बा.न.पा. ९
४११	धन बहादुर वलि	आशिका कस्मेटिक एण्ड तरकारी पसल	बा.न.पा. २
४१२	धनीराम खत्री	पिपलचौतारा ड्रग हाउस	बा.न.पा. २
४१३	डम्बर भण्डारी	सुनिल कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. २
४१४	टोपेन्द्र श्रेष्ठ	श्रेष्ठ सप्लायर्स	बा.न.पा. २
४१५	मनु वली	न्यू भुपेन्द्र गल्ला पसल	बा.न.पा. ४
४१६	जनक वि.क.	श्रृजना फेन्सी एण्ड श्रृगार	बा.न.पा. १०
४१७	कुमार जंग वलि	लक्ष्मी राइस एण्ड आयल मिल	बा.न.पा. ७
४१८	दुर्गा प्रसाद खड्का	खड्का बस्त्रालय	बा.न.पा. २
४१९	रुपलाल वली	आर.डि. मोवाईल रिपेरि	बा.न.पा. ५
४२०	वीर बहादुर वली	दिपक एण्ड किरण बस्त्रालय	बा.न.पा.६
४२१	हेम राज खत्री	सुशिला एण्ड श्रृष्टी होटल	बा.न.पा. ११
४२२	दिपेन्द्र कुमार वली	विजय एण्ड श्रृष्टी किराना पसल	बा.न.पा. १२
४२३	गण बहादुर खत्री	हेमन्त नास्ता पसल	बा.न.पा. १२
४२४	शुष्मा कुमारी जै.सी	माधन ट्रेडर्स एण्ड सप्लायर्स	बा.न.पा. १
४२५	नोखिराम वली	लक्ष्मी एण्ड विपिन एण्ड किराना पसल	बा.न.पा. १२
४२६	दुण्डी राम ओली	कोटवारा रोटी कटेज	बा.न.पा. ६
४२७	दिपेन्द्र वली	प्रभा डिजिटल फोटो स्टुडियो, इ्लेकट्रोनिक एण्ड स्टेशनरी	बा.न.पा. २
४२८	प्रतिला वली भण्डारी	एलिसा फेन्सी कस्मेटिक पसल	बा.न.पा. २
४२९	प्रकास बस्नेत	आषिस नास्ता पसल	बा.न.पा. १२
४३०	डिल्ली बहादुर वली	टिका किराना पसल गल्ला पसल	बा.न.पा. ५
४३१	अनिता के.सी.	सन्तोष एण्ड सर्जन किराना पसल	बा.न.पा. ५
४३२	रमेश सुनार	गणेश डिजिटल आर्ट	बा.न.पा. २
४३३	भिम प्रकास खत्री	लक्ष्मी एण्ड गौतम फ्रेस हाउस	बा.न.पा. १२
४३४	गिता वि.क.	गिता किराना पसल	बा.न.पा. ५
४३५	विवेक मान वली	सुसिल किराना पसल एण्ड नास्ता पसल	बा.न.पा. ५
४३६	प्रेम बहादुर डांगी	वगेश्वरी कपडा पसल	बा.न.पा. ९
४३७	जालन्धर कवर	योगी पार्टस	बा.न.पा. १
४३८	वीर बहादुर वली	ओली फेन्सी स्टोस	बा.न.पा. ९
४३९	कमला ओली	कमला नास्ता पसल	बा.न.पा. ६
४४०	तेज बहादुर गिरी	लेकाली नास्ता पसल	बा.न.पा. ९
४४१	विमला घर्ति	राजन किराना एण्ड कस्मेटिक पसल	बा.न.पा. २

४४२	दिला भण्डारी	कमला नास्ता पसल	बा.न.पा. २
४४३	मुर्तीलाल खत्री	के.सी. किराना एण्ड गल्ला पसल	बा.न.पा. ३
४४४	लाल बहादुर वली	अस्मिता नास्ता एण्ड किराना पसल	बा.न.पा. ५
४४५	शंकर बुढाथोकी	शंकर फेन्सी स्टोर	बा.न.पा. २
४४६	राजेन्द्र चन्द	भगवती मोटरसाइकल अटो पार्टस वर्क शप	बा.न.पा. २
४४७	गौसरा खत्री	दिनिसा एण्ड रविना सिलाई कटाई	बा.न.पा. १२
४४८	चुडामणि वली	झरणा एग्रोभेट सेन्टर	बा.न.पा. ७
४४९	टेक बहादुर डांगी	मिलन इलेक्ट्रोनिक्स एण्ड मोवाईल सर्भिस	बा.न.पा. ७
४५०	वामदेव गौतम	अस्मिता व्यापार सेवा	बा.न.पा. ७
४५१	तेज बहादुर वली	एलिसा कपडा पसल	बा.न.पा. ७
४५२	यमुना कुमारी अधिकारी	गौतम स्टेशनरी	बा.न.पा. १०
४५३	कविराज कामी	रसाईली किराना तथा मदिरा पसल	बा.न.पा. ६
४५४	गिता के.सी.	प्रवित्र इन्टरप्राईजेज	बा.न.पा. १०
४५५	लाल बहादुर सार्कि	सागर जुत्ता पसल	बा.न.पा. ७
४५६	दिनेश वली	आर.के अर्डस एण्ड सप्लायर्स	बा.न.पा. ६
४५७	विमला खड्का	न्यू वागेश्वरी फेन्सी स्टोर	बा.न.पा. २
४५८	खिम राज सार्की	न्यू छाला जुत्ता तथा चप्पल पसल	बा.न.पा. ५
४५९	शान्ता कुमारी डांगी	नविन किराना एण्ड नास्ता पसल	बा.न.पा. १२
४६०	शेर बहादुर खड्का	निर्मला गल्ला एण्ड किराना पसल	बा.न.पा. १२
४६१	राम बहादुर बस्नेत	रामु फ्रेस हाउस	बा.न.पा. २
४६२	धन बहादुर खड्का	निराजन हार्डवेयर एण्ड भाडा पसल	बा.न.पा. १२
४६३	सिता वि.क.	हिमाल हिरा मासु एण्ड किराना एण्ड गल्ला पसल	बा.न.पा. १०
४६४	गिरिराज बुढाथोकी	अरुण बरुण मदिरा एण्ड गल्ला पसल	बा.न.पा. १०
४६५	राजेन्द्र कुमार खड्का	खड्का सप्लायर्स	बा.न.पा. ९
४६६	विवेक प्रकास चन्द	हिमाल आयुर्वेदिक	बा.न.पा. ५
४६७	महेश्वर भण्डारी	होटल सगरमाथा गेष्ट हाउस एण्ड लज	बा.न.पा. २
४६८	चन्द्र के.सी.	सन्देव एण्ड सन्तोष मासु पसल	बा.न.पा. १
४६९	किसन वली	चटप्या मुस्कान पसल	बा.न.पा. १२
४७०	गणेश बुढाथोकी	भाग्य लक्ष्मी बहुउदेश्यीय कृषि फर्म	बा.न.पा. ५
४७१	पुस्कर भण्डारी	्रप्रवेश नास्ता एण्ड किराना पसल	बा.न.पा. ३
४७२	लोक बहादुर वुढा	सविन किराना एण्ड गल्ला पसल	बा.न.पा. ५
४७३	पुस्कर बस्नेत	पुस्कर चाईनिज नास्ता पसल	बा.न.पा. ५
४७४	अरुद्र खत्री	दिपेन्द्र गल्ला एण्ड किराना पसल	बा.न.पा. ५
४७५	राजेन्द्र कुमार भण्डारी	कामना एग्रोभेट	बा.न.पा. ५
४७६	कृर्ति बहादुर बुढाथोकी	बुढाथोकी किराना तथा खुद्रा खरिद पसल	बा.न.पा. १
४७७	गणेश वस्नेत	सिर्पाइली बस्नेत किराना तथा खुद्रा पसल	बा.न.पा. १
४७८	एलिना बुढाथोकी	स्षणा इन्टरप्राईजेज	बा.न.पा. २

४७९	खल बहादुर वली	एकान्त होटल एण्ड नास्ता पसल	बा.न.पा. १२
४८०	नोखिराम वली	सम्झना खाजा घर	बा.न.पा. १२
४८१	नन्दलाल खत्री	न्यू गोविन्द गल्ला पसल	बा.न.पा. १२
४८२	विष्णु वली	रेशम नास्ता एण्ड मदिरन पसल	बा.न.पा. १२
४८३	खिमलाल वली	फुटकर किराना तथा नास्ता पिय पदार्थ	बा.न.पा. १२
४८४	गोविन्द बुढाथोकी	कालिका फेन्सी स्टोर	बा.न.पा. ६
४८५	अम्वर कहादुर वली	कृषि तथा पशु पालन फर्म	बा.न.पा. ७
४८६	मदना डि.सी.	दिदी बहिनी कस्मेटिक लेडिज फेन्सी स्टोर	बा.न.पा. २
४८७	पदम बहादुर वली	लोकतन्त्र नास्ता पसल	बा.न.पा. ५
४८८	सन्तोष बस्नेत	फेमस मोवाईल सेन्टर	बा.न.पा. २
४८९	टिकाराम ढकाल	ढकाल सप्लायर्स	बा.न.पा. २
४९०	सुदिप के.सी.	विसाल ट्रेडर्स एण्ड सप्लासर्य	बा.न.पा. १
४९१	अमृता कुमारी वली के.सी.	अमृता किराना एण्ड फलफुल गल्ला पसल	बा.न.पा. २
४९२	गंगा राम के.सी.	विपन फेन्सी स्टोर	बा.न.पा. १
४९३	शान्त कुमारी डांगी	नविन किराना एण्ड नास्ता पसल	बा.न.पा. १२
४९४	पुस्कर भण्डारी	प्रवेश नास्ता पसल	बा.न.पा. ३
४९५	चन्द्रा के.सी.	सन्दीप एण्ड सन्तोष मासु पसल	बा.न.पा. १
४९६	विष्णु वली	रमेश नास्ता एण्ड मदिरा पसल	बा.न.पा. १२
४९७	खल बहादुर वली	एकान्त होटल एण्ड मदिरा पसल	बा.न.पा. १२
४९८	महेश्वर शर्मा	होटल सगरमाथा एण्ड गेष्ट हाउस	बा.न.पा. २
४९९	दिपा भण्डारी	भण्डारी फ्रेस हाउस	बा.न.पा. २
५००	खिमलाल वली	वली किराना एण्ड नास्ता पसल	बा.न.पा. १२
५०१	मान बहादुर डाँगी	ग्रिल्याण्ड होटल	बा.न.पा. २
५०२	जनक बहादुर बुढाथोकी	बुढाथोकी इलोक्टोनिक सेन्टर	बा.न.पा. २
५०३	डिल्ली बहादुर वली	न्यू जनप्रिय पूणिमा भाडा पसल	बा.न.पा. १२
५०४	अर्जुन नेपाली	निर्मल मासु पसल	बा.न.पा. २
५०५	चन्द्र बहादुर चन्द	कविता किराना तथा खाद्यान्न पसल	बा.न.पा. ८
५०६	दिपा कुमारी वली	रेशम ट्रेडर्स	बा.न.पा. ९
५०७	जय सुनार	स्टार सुन चांदी पसल	बा.न.पा. २
५०८	ज्योती प्रकास वली	दिप ज्योती स्वास्थ्य क्लिनिक	बा.न.पा. ९
५०९	यम राज डांगी	डि.सी. अटो इन्जियरिङ बर्कशप	बा.न.पा. २
५१४	निम राज डांगी	पशुपती,कोल्ड स्टोर एण्ड सप्लायर्स	बा.न.पा. २
५१५	तृष्णा पुन मगर	तृष्णा कस्मेटिक पसल	बा.न.पा. २
५१६	डम्वर वि.क.	निर्माण नास्ता पसल	बा.न.पा. २
५१७	हरि सिंह बुढा	हरि किराना पसल	बा.न.पा. २
५१८	इशवरी कुमारी डांगी	कपिल कस्मेटिक एण्ड ब्यूटि पालर	बा.न.पा. १२
५१९	अमर डि.सी.	मनिषा फेन्सी स्टोर	बा.न.पा. २
५२०	शान्ता के.सी.	विक्रम भाडा पसल एण्ड सप्लायर्स	बा.न.पा. २
५२१	नोखिराम वली	सर्मपन कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. ६

५२२	कल्पना वली	जुनु जेनिशा नास्ता पसल	बा.न.पा. ६
५२३	सोवु बस्नेत	बस्नेत गल्ला पसल	बा.न.पा. ६
५२४	प्रमिला वली	प्रकास स्टोर	बा.न.पा. ६
५२५	विवेकमान वुढा	वडागाउंली कालिका नास्त पसल	बा.न.पा. २
५२६	दिपेन्द्र प्रकाश वली	युवराज नास्ता पसल	बा.न.पा. ५
५२७	राम बहादुर सुनार	प्रेम सुन चांदी पसल	बा.न.पा. ५
५२८	रतीभान वली	आयुष किराना पसल	बा.न.पा. ९
५२९	सुरेन्द गिरी	अजय नास्ता तथा किराना पसल	बा.न.पा. ९
५३०	मैमा कुमारी डांगी चन्द	अनिशा किराना पसल	बा.न.पा. ९
५३१	खगेन्द्र राज वली	लक्ष्मण किराना एण्ड गल्ला पसल	बा.न.पा. ९
५३२	देवी कुमारी शाह	दिपेश कस्मेटिक पसल	बा.न.पा. ९
५३३	नर्मिला वली	रेजिना एण्ड निर्मला कस्मेटिक तथा तरकारी फलफुल पसल	बा.न.पा. ९
५३४	प्रेम बहादुर वली	नविन नास्ता एण्ड फ्रेस हाउस	बा.न.पा. ९
५३५	वालाराम बुढाथोकी	बुढाथोकी नास्ता पसल	बा.न.पा. ९
५३६	लक्ष्मी दमाई	पवन टेलर्स	बा.न.पा. ९
५३७	खर्सरा कुमारी डांगी	निर्मला नास्ता पसल	बा.न.पा. ९
५३८	टेक बहादुर वली	रावल लक्ष्मण गल्ला किराना पसल	बा.न.पा. ५
५३९	भिम बहादुर भण्डारी	राजदिप कपडा पसल	बा.न.पा. ७,
५४०	ज्ञान बहादुर वली	कोटबारा स्टाप होटल	बा.न.पा. ७
५४१	अर्जुन बस्नेत	बस्नेत कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. ४
५४२	अंगेश्वर वलि	अमृत भाडा पसल	बा.न.पा. ७
५४३	गोपिलाल वलि	वलि फेन्सी स्टोर	बा.न.पा. ४
५४४	प्रकाश वुढाथोकी	लक्ष्मी कस्मेटिक पसल	बा.न.पा. २
५४५	रेखा शर्मा	मुना स्टोर	बा.न.पा. ७
५४६	श्याम लाल सुनार	सन्दीप सुन चांदी पसल	बा.न.पा. २
५४७	खुम बहादुर खड्का	कामना फेन्सी पसल	बा.न.पा. ७
५४८	दिपेन्द्र पकास वली	वली गल्ला किराना पसल	बा.न.पा. ७
५४९	हिरा लाल परियार	हिरा कपडा पसल	बा.न.पा. ७
५५०	दिपक वली	न्यू किसान एग्रोभेट सेन्टर	बा.न.पा. ७
५५१	तिलक बहादुर थापा	खुमराज कोल्ड स्टोर एण्ड किराना पसल	बा.न.पा. ७
५५२	सरस्वती शाह	सरस्वती फेन्सी पसल	बा.न.पा. ४
५५३	सुनिना दमाई	नविन टेर्लस	बा.न.पा. ५
५५४	खिम बहादुर वली	सफल कुखुरा फर्म एण्ड एग्रोभेट सेन्टर	बा.न.पा. १२
५५५	मन बहादुर वली	तुफान एण्ड तोरण कोल्ड स्टोर्स एण्ड नास्ता पसल	बा.न.पा. १२
५५६	रुप बहादुर बोहरा	सिस्ने हिमाल एकान्त होटल	बा.न.पा. १
५५७	विरेन्द्र बहादुर वली	शुभम मोवाईल रिपेरिङ एण्ड पुस्तक पसल	बा.न.पा. १२
५५८	दिपेन्द्र बोहरा	दिपशिखा स्टेशनरी एण्ड फोटो स्टुडियो	बा.न.पा. २

५५९	पवन के.सी.	सुनिल एण्ड पवन फर्निचर पसल	बा.न.पा. १२
५६०	टिका राम वली	वली वर्कशप	बा.न.पा. २
५६१	मनिशा बुढाथोकी	मनिशा ब्यूटी पार्लर एण्ड एण्ड कस्मेटिक पसल	बा.न.पा. २
५६२	हेमेन्द्र डि.सी.	विमला नास्ता पसल	बा.न.पा. २
५६३	रिता दमाई	न्यू वेष्ट फेमस टेलरिङ सेन्टर	बा.न.पा. ५
५६४	सुमित्रा दमाई	सुमित्रा फेन्सी स्टोर	बा.न.पा. ५
५६५	माधव राज वली	शुभेक्षा किराना पसल	बा.न.पा. ३
५६६	विमला भण्डारी	भण्डारी होटल	बा.न.पा. ७
५६७	तिलक कडेल	दंगाली किराना एण्ड गल्ला पसल	बा.न.पा. ५
५६८	भिम बहादुर वली	लेक बेसी हार्डवेयर एण्ड भांडा पसल	बा.न.पा. ५
५६९	हिमालय शर्मा	हिमालय कस्मेटिक तथा किरानापसल	बा.न.पा. ९
५७०	भिम बहादुर वली	चिनारी नास्ता पसल	बा.न.पा. ९
५७१	कमला कुमारी वली	गाउ वेसी नास्ता पसल	बा.न.पा. ७
५७२	झलक जंङ्ग चन्द	झकास पलाष्टीक पसल	बा.न.पा. ७
५७३	वाल कृष्ण वली	सहभागी किराना पसल	बा.न.पा. ७
५७४	दिपेन्द्र कुमार डांगी	दिपेन्द्र फेन्सी एण्ड किराना पसल	बा.न.पा. ९
५७५	ईन्द्र बहादुर वली	अस्मिता किराना एण्ड किराना पसल	बा.न.पा. ७
५७६	प्रेम बहादुर वली	रमेश किराना एण्ड मदिरा पसल	बा.न.पा. ५
५७७	छविलाल कामी	रोसन किराना पसल	बा.न.पा. २
५७८	चक्र बहादुर सार्की	रुकमेले नास्ता पसल	बा.न.पा. ५
५७९	विनोद डांगी	विनोद खुद्रा तथा मदिरा पसल	बा.न.पा. ७
५८०	हरी लाल बुढाथोकी	समिर सम्राट किराना एण्ड किराना फ्रेस हाउस	बा.न.पा. ५
५८१	डिल्ली बहादुर बि.क.	शिरपाईली नास्ता एण्ड मदिरा खुद्रा पसल	बा.न.पा. ५
५८२	नन्दकला सुनार	राजु किराना पसल	बा.न.पा. २
५८३	टेक बहादुर खत्री	विरेन्द्र मदिरा नास्ता पसल	बा.न.पा. १२
५८४	विराज के.सी.	विराज फेन्सी स्टोर	बा.न.पा. २
५८५	कृष्ण बुढा	सुदिप फेन्सी स्टोर	बा.न.पा. ६
५८६	संजिव वि.क.	निशा सुन चांदी पसल	बा.न.पा. २
५८७	विना कुमारी बस्नेत	विष्णु किराना एण्ड कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. ४
५८८	हिम प्रकास चन्द	झकास नास्ता पसल	बा.न.पा. ५
५८९	दिपा कुमारी बस्नेत	दिपसन ईलोक्ट्रोनिक एण्ड स्टेशनरी पसल	बा.न.पा. ४
५९०	नर्ते दमाई	न्यू नारायनी टेलर्स	बा.न.पा. ५
५९१	प्रतिमा वली	प्रशान्त नास्ता पसल	बा.न.पा. २
५९२	केशव राज वली	न्यू आईडिया मोवाईल रिपेरिङ्ग सेन्टर	बा.न.पा. २
५९३	राम बहादुर वली	मखलान बम्बे कटेज	बा.न.पा. ७
५९४	चम्फा के.सी.	चम्फा कस्मेटिक एण्ड किराना पसल	बा.न.पा. ९
५९५	भिम बहादुर चलाउने	चलाउने फेन्सी स्टोर	बा.न.पा. २

५९६	पूर्ण बहादुर वली	भान्ज नास्ता एण्ड कोल्ड स्टोर	बा.न.पा. ५
५९७	सम्मmना कुमारी बस्नेत	सम्मmना फेन्सी स्टोर	बा.न.पा. ९
५९८	रमेश कुमार वली	कोपिला एण्ड रुपा गल्ला तथा किराना पसल	बा.न.पा. ९
५९९	पहल बुढा	प्रवेश किराना एण्ड मदिरा पसल	बा.न.पा. ४
६००	टेउरे कामी	आशिष किराना पसल	बा.न.पा. ५
६०१	ललित कुमार चन्द	चन्द सप्लायर्स	बा.न.पा. ९
६०२	पूर्ण बहादुर चन्द	होटल स्टार कटेज एण्ड लज	बा.न.पा. ५
६०३	रुप बहादुर चन्द	रुप सप्लायर्स	बा.न.पा. ९
६०४	टंक बहादुर वली	वली सप्लायर्स	बा.न.पा. ९
६०५	रतिभान वली	नरेश एण्ढ दिपक किराना तथा नास्ता पसल	बा.न.पा. १२
६०६	पूर्ण बहादुर चन्द	हेमराज फेन्सी पसल	बा.न.पा. ७
६०७	गणेश कुमार रसाईली	गणेश फर्निचर उद्योग	बा.न.पा. १२
६०९	महेन्द्र वलि	पवन गल्ला पसल	बा.न.पा. ४
६१०	पोखर राज चन्द	सयपत्री मसला उद्योग	बा.न.पा. २

स्रोतः उद्योग वाणिज्य संघ, सल्यान, २०७६

४.५.२ बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी विवरण

यस बागचौर नगरपालिकामा उद्योग व्यापार लगानी गर्न वित्तीय संस्थाहरुमा वाणिज्य बैंकहरु मार्फत कर्जा लगानी हुने गरेको देखिन्छ । यस बाहेक नगरपालिकामा संचालित अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले पनि कर्जा उपलब्ध गर्दै आएका छन् भने नगरपालिका बासीहरुसँग रहेको रकमलाई निक्षेपको रुपमा स्वीकार गरि बचत पनि गरिदै आएको छ । यस नगरपालिकामा निम्नानुसारका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु रहेका छन्।

तालिका नं. ३७ : बागचौर नगरका बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी विवरण

क्रं स.	बैंक तथा वित्तीय संस्थाको नाम र ठेगाना	वडा नं
क.	वाणिज्य बैंक	
१	नेपाल बैंक लिमिटेड	२
२	जनता बैंक लिमिटेड	२
ख.	विकास बैंक	
१	मुक्तिनाथ विकास बैंक	२
ग.	वित्तीय संस्था	
१	महिला सहयात्रा माइक्रो फाइनान्स वित्तिय संस्था	२
२	श्वाभलम्व वित्तिय संस्था	२
घ.	लघु वित्त संस्था	

१	महिला सामुदायिक लघु वित्त संस्था	२
२	विजय लघु वित्त संस्था	२
३	मिर्मिरे माइक्रो फाइनान्स लघु वित्त संस्था	२

स्रोतः नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.५.३ सहकारी सम्बन्धी विवरण

नगरपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा यहाँका सहकारी संस्थाको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ । सहकारी संस्थाले स्थानीय स्तरको बचतलाई नगरपालिका बाहिर जानबाट रोकी स्थानीय क्षेत्रमा विभिन्न आय मूलक कार्यमा लगानी गरिरहेका छन् । सहकारी संस्थाप्रति जनताको अपनत्व बढी र प्रशासनिक झन्झट पनि कम हुने हुँदा वित्तीय कारोबार क्षेत्रमा यहाँका जनताको पहुँच वृद्धि भएको देखिन्छ ।

नगरमा उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी गर्ने उद्देश्यका साथ बचत तथा ऋण, कृषि र बहुउद्देश्यीय, आदि प्रकृतिका सहकारी संस्थाहरुबाट कर्जा लगानी हुने गरेको छ । साथै यी संस्थाहरुले नियमित रुपमा सदस्यहरुबाट बचन सङ्कलन पनि गर्दै आइरहेको पाइन्छ । यस नगरपालिकामा रहेका सहकारी संस्थाहरुको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ३८ : बागचौर नगरका सहकारी सम्बन्धी विवरण

क्रं स.	सहकारी संस्थाको नाम र ठेगाना	वडा नं
१	चेतना सामाजिक उद्मी सहकारी संस्था	२
२	प्रगति वचत तथा ऋण सहकारी संस्था	२

स्रोतः नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

परिच्छेद ५ : सामाजिक अवस्था

५.१ शैक्षिक तथा मानव संशाधन विकास

नेपाललाई अल्पविकसित राष्ट्रहरुको सूचीबाट मुक्त गराई विकासोन्मुख राष्ट्रको सूचीमा समावेश गराउन एवं दिगो विकासको लक्ष्य अनुरुप समावेशी र समन्याय आधारित शिक्षा सबैमा पुर्याउने संविधानले प्रदान गरेको अधिकार सुनिश्चित गर्ने प्रतिबद्धता सहित शिक्षा प्रणालीलाई आर्थिक, सामाजिक रुपान्तरणको सेवाहरुको रुपमा विकास गर्ने, सबै तह एवम् विधाको शिक्षामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्ने, शिक्षालाई रोजगारी उन्मुख बनाउने, गुणस्तरमा सुधार एवं व्यवस्थापकीय क्षमता अभिवृद्धि गरी आर्थिक, सामाजिक विकासका लक्ष्यहरु हासिल गर्ने तर्फ राष्ट्रिय शिक्षा नीति र कार्यक्रम लक्षित गरेको चौथो आवधिक (२०७३/०७४/०७५/०७६) योजनामा उल्लेख गरिएको छ ।

कुनै पनि देशको सामाजिक तथा आर्थिक विकासमा शिक्षाले ठूलो भूमिका खेलेको हुन्छ । यसलाई मानव विकासको सूचकको रुपमा लिइन्छ । यसै सिलसिलामा यहाँ बागचौर नगरपालिकाको शैक्षिक स्थिति देखाउन खोजिएको छ । विकासको प्रमुख आधारशीला शिक्षा हो । शिक्षाको माध्यमबाट व्यक्तिमा अन्तर्निहित

प्रतिभाहरुको विकास हुन गई समग्र समाज र राष्ट्रमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सकिन्छ भन्ने सर्वमान्य सिद्वान्त रहीआएको छ । सचेत, अनुशासित, तथा उत्पादनशील जनशक्ति निर्माण गर्नका लागि शिक्षा क्षेत्रको नै सर्वोपरी भूमिका अनिवार्य रहन्छ । आवधिक योजनाहरुमा गरिबी निवारण तथा चौतर्फी विकासका लागि शिक्षा क्षेत्रलाई मानव संशाधन विकासको एक शसक्त माध्यमको रुपमा नीतिगत रुपमा अवलम्बन गरिएको छ । नेपालको संविधान २०७१ को भाग ३, धारा ३१ मा शिक्षासम्बन्धी हकमा देहायबमोजिमको व्यवस्था गरिएको छ ।

- प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुनेछ ।
- प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र नि:शुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा नि:शुल्क पाउने हक हुनेछ ।
- अपाङ्गता भएका र आर्थिक रुपले विपन्न नागरिकलाई कानून बमोजिम नि:शुल्क उच्च शिक्षा पाउने हक हुनेछ ।
- दृष्टिविहीन नागरिकलाई ब्रेललिपि तथा बहिरा र स्वर वा बोलाइसमबन्धी अपाङ्गता भएका नागरिकलाई सांकेतिक भाषाको माध्यमबाट कानून बोजिम नि:शुल्क शिक्षा पाउने हक हुनेछ ।
- नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानून बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तह शैक्षिक संस्था खोल्ने र संचालन गर्ने हक हुनेछ ।

संविधान तथा योजनाको ठुल्ठुला बहस भएता पनि शैक्षिक गुणस्तरको हकमा अन्य मुलुकको तुलनामा उल्लेखनीय विकास भने भएको देखिदैन । शिक्षाले ज्ञान र सीपको प्रयोगात्मक परिवर्तन ल्याउने, पिछडिएको, विपन्न र अभावग्रस्त वर्गको सपना साकार गर्नुपर्दछ । देशको पक्षपोषण गर्ने, अवोध बालबालिका एवम् आवाज विहिनका पक्षमा रही देशलाई समृद्ध बनाउने परिकल्पनालाई साकार गर्नुपर्दछ । देशका लागि आवश्यक नेतृत्वदायी क्षमताको विकास, अथकरुपमा सिक्ने र सिकाउने प्रवृत्ति, सामाजिक र मानवीय मूल्यमान्यता र आत्मविश्वासजस्ता आधारभूत पक्षको विकास गर्न सघाउनु नै गुणस्तरीय शिक्षाको विशेषता हो । यस्तो शिक्षामा विश्लेषणात्मक र मौलिक सोचको पर्याप्तता हुनुपर्छ । निर्दिष्ट सिकाइमात्र स्तरीयता होइन । आज व्यावहारिक परिवर्तन, श्रमसँग आस्था, जीवनोपयोगी खोज, अनुसन्धान, सान्दर्भिकता, देश र संस्कृतिप्रति प्रेम, नैतिक जिम्मेवारी, मौलिक रापमा विज्ञानको उपयोग गर्न स्तरीय शिक्षाको आवश्यता छ ।

सन् २०००–२०१५ सम्म कार्यान्वयनमा रहेका सहश्राब्दी विकास लक्ष्य (MDGs) मध्ये उद्देश्य नं २ (Goal No. 2) सार्वभौमिक प्राथमिक शिक्षा रहेको थियो । MDGs पक्ष राष्ट्रको हैसियतले नेपालको उक्त उद्देश्य प्राप्तिका बाटोमा आफ्नो गतिविधि केन्द्रित गरेको पाइन्छ । फलस्वरूप २०१५ को अन्त्यसम्म प्राथमिक तहमा खुद भर्नादर ९६.६ प्रतिशत पुगेको छ भने लैङ्गिक अनुपात समदरमा पुगेको छ । दिगो विकासका लक्ष्य (SDGs 2015-2030) को १७ मध्ये उद्देश्य ४ सबैका लागि समावेशी, समतामुलक र गुणस्तरीय शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइ रहेको छ । गुणस्तरीय शैक्षिक जनशक्ति उत्पादन गर्न, उद्यमशीलता विकास गर्न, प्रतिस्पर्धात्मक श्रमबजारमा रोजगारी प्राप्त गर्न यो उद्देश्यको कार्यान्वयन निर्देशित देखिन्छ ।

परम्परागत कृषि पेशामा आधुनिकीकरण र व्यवसायीकरण गर्न, उद्यमशीलताको विकास र पूँजी लगानी मार्फत औद्योगीकरण गर्न मर्यादित रोजगारीको अवसर सृजना गर्न र समग्रमा मानव विकास मार्फत समृद्ध र समुन्नत देश विकास गर्न जीवनोपयोगी र व्यवहारिक शिक्षाको अहम् भूमिका रहन्छ । शिक्षा क्षेत्रको परिसूचकलाई त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमबाट निर्धारण गर्न सकिन्छ। यसै सिलसिलामा यस बागचौर नगरपालिकाको शैक्षिक स्थिति देखाउन यहाँको साक्षरता स्थिति, शिक्षण संस्थाको विवरण,

शिक्षक दरबन्दी विवरण, विद्यार्थीको भर्ना, तहगत तथा विषयगत शैक्षिक विवरण देखाउन खोजिएको छ जसबाट बागचौर नगरपालिकाको शैक्षिक अवस्थालाई बुझी अगामी दिनमा सुधार गर्न नीति तथा कार्यक्रम बनाउन सकिन्छ ।

५.१.१ शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण

औपचारिक शिक्षाको लागि शैक्षिक संस्थाहरूको निर्माण अनिवार्य शर्त हो । अन्य विषयहरूका अलावा सुविधा सम्पन्न शैक्षिक पूर्वाधारले शैक्षिक गुणस्तर मापनमा भूमिका खेल्दछ । यसै अनुरूप यस नगरपालिकामा २०७५ सालसम्म सञ्चालन भैरहेका विभिन्न तहका शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण तलको तालिकामा देखाईएको छ ।

तालिका नं. ३९ : बागचौर नगरका शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण

विवरण	सामुदायिक	संस्थागत	जम्मा
बाल विकास केन्द्र	५८	०	५८
प्राथमिक विद्यालय	४४	१०	५४
आधारभुत विद्यालय	१५	१	१५
माध्यमिक विद्यालय	१०	०	१०
क्याम्पस	१	०	१
कुल जम्मा	१२८	११	१३८

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

समुदायको पहलमा स्थापना गरिएको नाफारहित प्रकृतिको नेपाल सरकारबाट नियमित रुपमा नुदान पाउने गरि अनुमति वा स्वीकृतिप्राप्त विद्यालय सामुदायिक विद्यालय हो । त्यस्तै व्यक्ति/संस्था वा समुदायको पहलमा स्थापना गरिएका नेपाल सरकारबाट नियमित रुपमा अनुदान नपाउने गरी अनुमति वा स्वीकृतिप्राप्त विद्यालय संस्थागत विद्यालय हो ।

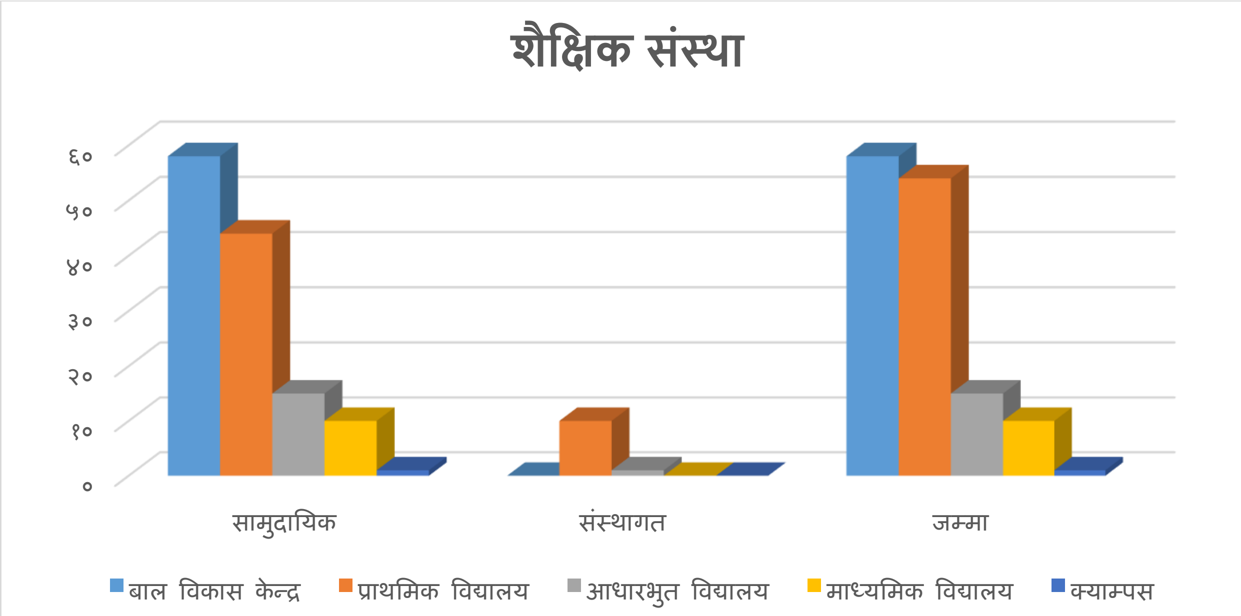

५.१.२ बालविकास केन्द्रको विवरण

बालविकास भन्नाले बाल्यावस्थाका नागरिकको जीवन रक्षा, उचित स्याहार, पालनपोषण, स्वास्थ्य स्याहार गर्न र उनीहरुमा अन्तरनिहित क्षमता तथा सम्भावनाको अधिकतम विकास गर्नु हो। यो विश्वव्यापी रुपमा स्थापित मौलिक हक हो।

शिक्षा विभागले जारी गरेको 'प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धी रणनीतिक पत्र, २०६१' ले 'बालविकास कार्यक्रमको अन्तिम लक्ष्य भनेको बालबालिकाको सुखी र समुन्नत जीवन सुनिश्चित गर्नु एवम् उनीहरुको विकासलाई सहज बनाउनु हो' भनेको छ। विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको कार्यान्वयन सँगै ६४ प्रतिशत बालबालिका बालविकासमा सहभागी भएर मात्रै कक्षा १ मा भर्ना भएको शिक्षा मन्त्रालयको दाबी रहेको छ।

विशेष गरी बाल विकास शिक्षाका अन्य उद्देश्यहरू निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ :

- शारीरिक, मानसिक, संवेगात्मक, सामाजिक, नैतिक सिर्जनात्मक पक्षको विकासका लागि अवसर प्रदान गर्नु।
- सफा सुग्घर रहने बानीको विकास गर्नु।
- सामाजिक मूल्यअनुरूप व्यवहार गर्ने बानीको विकास गर्नु।
- विद्यालयप्रति सकारात्मक धारणा र व्यवहारको विकास गर्नु।
- आधारभूत शिक्षाका लागि तयार पार्नु।

हाल बागचौर नगरपालिकामा कुल ५८ बालविकास केन्द्रहरू रहेका छन्।

५.१.३ सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत छात्रछात्राको विवरण

तालिका नं. ४० : बागचौर नगरका सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत छात्रछात्राको विवरण

सामुदायिक विद्यालको नाम	वडा नम्बर	पुर्व प्राथमिक			आधारभूत (१-३,१-५,१-८)			माध्यामिक (९-१०,९-१२)			जम्मा		
		छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
न्यायघाट आधारभूत विद्यालय, कोटबेत	१	१६	१४	३०	८४	८९	१७३	०	०	०	१००	१०३	२०३
त्रिवेणी प्रा.वि., कालाखेत	१	८	७	१५	७	४	११	०	०	०	१५	११	२६
महादेव प्रा.वि. , चौखे	१	१५	७	२२	१६	१२	२८	०	०	०	३१	१९	५०
सरस्वती शारदा आधारभूत विद्यालय, ठिन्बाङ	१	१७	११	२८	७०	५६	१२६	०	०	०	८७	६७	१५४
दलित जनता प्रा.वि., ठिन्बाङ	१	०	०	०	१३	१२	२५	०	०	०	१३	१२	२५
जनकल्याण नमुना मा.वि., थारमारे	२												
लस्तम मा.वि., लस्तम	२	११	१	२०	४२	४८	९०	७२	६१	१३३	१२५	११०	२४३
बुद्द प्रा.वि., चयाल गाउँ	२	९	७	१६	१२	१८	३०	०	०	०	२१	२५	४६
त्रिवेणी प्रा. वि., ठाँटिचौर	२	१२	६	१८	११	२२	५१	०	०	०	२३	२८	६९
भानुभक्त आधारभुत वि., चिल्ढाले	२	१४	८	२२	८५	७१	१५६	०	०	०	९९	७९	१७८
भानुभक्त जागृति प्रा.वि., तल्लो चिल्ढाले	२	५	३	८	३	४	७	०	०	०	८	७	१५
गणेश प्रा. वि., बडाचौर	२												

अमरज्योति मा.वि., चौरपानी	३	१३	१३	२६	९९	११८	२१७	३७	२७	६४	१४९	१५८	३०७
विजया प्रा.वि., खाली	३	१०	७	१७	४९	६०	१०९	०	०	०	५९	६७	१२६
प्रगती प्रा.वि., चौखेढुङ्गा	३	०	०	०	६५	७७	१४२	०	०	०	६५	७७	१४२
जयशान्ती प्रा.वि., थाराचौर	३	४	६	१०	२७	२१	४८	०	०	०	३१	२७	५८
शान्ति प्रा.वि., रातपहरा	३	७	९	१६	४	५	९	०	०	०	११	१४	२५
											०	०	०
सरस्वती मा. वि., पेदिखोला	४	१७	१३	३०	२४६	२०३	४४९	३८७	३३४	७२१	६५०	५५०	१२००
जनता आधारभुत वि., खोरबारे	४	११	६	१७	८३	७६	१५९	०	०	०	९४	८२	१७६
सिद्दार्थ आधारभुत वि., काफलडाँडा	४	१८	१६	३४	१०३	८४	१८७	०	०	०	१२१	१००	२२१
भगवती प्रा. वि., लौराबाङ	४	९	८	१७	४३	२६	६९	०	०	०	५२	३४	८६
शिशुकल्याण प्रा.वि., डुम्मारे	४	०	०	०	३२	३०	६२	०	०	०	३२	३०	६२
शिशुदीप प्रा. वि., कारागाउँ	५	८	४	१२	२५	३१	५६	०	०	०	३३	३५	६८
सहिद भरत स्मृति नमुना आधारभुत वि., सिर्पा	५	११	१३	२४	९६	१२१	२१७	०	०	०	१०७	१३४	२४१
राष्ट्रिय आधारभुत विद्यालय, वयालडाँडा	५	४	९	१३	१२४	१४७	२७१	०	०	०	१२८	१५६	२८४
जनसेवा प्रा. वि., दारिमबोट	५	२	११	१३	२६	३६	६२	०	०	०	२८	४७	७५
शारदा प्रा.वि., खत्रीगाउँ	५	७	५	१२	८	८	१६	०	०	०	१५	१३	२८
हरियाली प्रा.वि., थानकोट	५												
महेन्द्र जनता प्रा.वि., रारेचौर	५	१४	६	२०	३७	२७	६४	०	०	०	५१	३३	८४

सरस्वती आधारभूत विद्यालय, जामुनेचौर	६	६	१४	२०	११२	१०७	२१९	१५	१८	३३	१३३	१३९	२७२
नविन भवानी प्रा.वि., देउरालीडाँडा	६	६	५	११	३०	३५	६५				३६	४०	७६
सिदार्थ प्रा.वि., ठुलापोखरा	६	०	०	०	३२	३८	७०				३२	३८	७०
शिशु जागरण आधारभूत विद्यालय, महिढोले	६	०	०	०	१५४	१११	२६५				१५४	१११	२६५
बालकन्या माध्यामिक विद्यालय, टाट्के	७	४	६	१०	१२६	१३२	२५८	३०७	२५५	५६२	४३७	३९३	८३०
बालकन्या आधारभुत विद्यालय, कोदालचौर	७	०	०	०	११९	९४	२१३	०	०	०	११९	९४	२१३
बालबोध आधारभुत विद्यालय, ठूला गाँडाकोट	७	१४	१५	२९	१०२	८१	१८३	०	०	०	११६	९६	२१२
भुवनेश्वरी आधारभुत विद्यालय, साना गाँडाकोट	७	९	१६	२५	१०१	९८	१९९	०	०	०	११०	११४	२२४
बाल उपकार प्रा. विद्यालय, साना पोखरा	७	९	९	१८	४१	४०	८१	०	०	०	५०	४९	९९
जनचेतना प्रा. वि., दह	७	४	९	१३	२४	२०	४४	०	०	०	२८	२९	५७
त्रिवेणी प्रा.वि., रामचौर	७	८	७	१५	२३	१३	३६	०	०	०	३१	२०	५१
											०	०	०
शारदा प्रा.वि., रानीसल्ला	८	५	३	८	२१	९	३०	०	०	०	२६	१२	३८
जयकाली प्रा.वि., खत्रीगाउँ	८	१०	३	१३	११	६	१७	०	०	०	२१	९	३०
सरस्वती सदन प्रा.वि., गैरागाउँ	८												
कालिका मा.वि., कोट्मौला	८												

जीवनज्वती प्रा.वि., गैरीबिसौनी	८	६	५	११	२४	२२	४६	०	०	०	३०	२७	५७
शिशुजागरण मा.वि., खोरबारे	९	०	०	०	७९	६९	१४८	६९	६६	१३५	१४८	१३५	२८३
वालसन्देश प्रा.वि., बथान	९	०	०	०	२१	२३	४४				२१	२३	४४
सुर्यप्रकाश आधारभूत विद्यालय, कुयापानी	९	८	७	१५	७०	७०	१४०				७८	७७	१५५
सुर्योदय प्रा.वि., खर्सु	९	२	७	९	१०	१०	२०	०	०	०	१२	१७	२९
वालउपकार प्रा.वि., मौरीघारे	९	०	०	०			३१				०	०	३१
विरेन्द्र प्रा.वि., डाँगीगाउँ	९	७	१२	१९	४९	५४	१०३				५६	६६	१२२
लोकतान्त्रिक प्रा.वि., लिउरेबारी	९	६	१०	१६	५	५	१०	०	०	०	११	१५	२६
वालकिरण प्रा.वि., धामिढुङ्गा	९	०	०	०	१३	११	२४				१३	११	२४
वालजागरण प्रा.वि., कमलपोखरी	९			१०			३४				०	०	४४
महेन्द्र मा.वि., पिपलनेटा	१०	११	९	२०	८९	६६	१५५	९७	५१	१४८	१९७	१२६	३२३
सितला प्रा.वि., चयाँलगाउँ	१०	२	५	७	१९	२८	४७	०	०	0	२१	३३	५४
सरस्वती प्रा.वि., भाटबिटे	१०	८	७	१५	४०	४१	८१				४८	४८	९६
शारदा प्रा.वि., मोखला	१०	४	३	७	९	११	२०	०	०	०	१३	१४	२७
जनता प्रा.वि., स्यालागाउँ	१०	४	७	११	२६	१६	४२	०	०	०	३०	२३	५३
ध्रुवतारा प्रा.वि., आफल्ला	१०	०	०	०	४	७	११	०	०	०	४	७	११
शिशुकल्याण मा.वि., हारिचार	११	११	१७	२८	८६	१०२	१८८	५६	४८	१०४	१५३	१६७	३२०

कालिका प्रा.वि., रातामाटा	११	०	०	०	५६	५७	११३	०	०	०	५६	५७	११३
जनमुखी प्रा.वि., चौखेनेटा	११										०	०	०
सरस्वती प्रा. वि., चिनाली	११	६	९	१५	२१	२८	४९	०	०	०	२७	३७	६४
											०	०	०
दुर्गा सरस्वती मा. वि., देउपुरीडाँडा	१२	९	१७	२६	१९५		३२७			४०६	२०४	१७	७५९
वाल कल्याण आधारभुत विद्यालय, दहरखोला	१२	७	८	१५	११०	८९	१९९				११७	९७	२१४
गाँउवेशी प्रा.वि., पानीढल	१२	६	१०	१६	३४	४८	८३				४०	५८	९९
जनहित प्रा. वि., चौपारी	१२	१५	११	२६	६०	३२	९२				७५	४३	११८
वाल जागृति प्रा.वि., ओख्रेनी	१२	०	०	०	३०	२७	५७				३०	२७	५७

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

उमेर समूह र लैंगिकताका आधारमा हेर्दा बागचौर नगरपालिकामा १० वर्ष देखि १४ वर्षका कक्षा १ देखि कक्षा ८ सम्मको शैक्षिक स्तर हासिल गरेका विद्यार्थीको सबैभन्दा बढी संख्या रहेको छ । उमेर बढ्दै जाँदा क्रमशः पढाइको स्तर कम हुने वा छोड्ने प्रवृति उच्च रहेको देखिएको छ । यद्दपी आधारभूत शिक्षामा सबैको पहुँचमा विगतको तुलनामा ठूलो सुधार भएतापनि उच्च शिक्षामा भने अपेक्षाकृत सुधार भने देखिदैन । आधारभूत शिक्षामा उपलब्धी प्राप्त भएपश्चात उच्च शिक्षामा लगानी वृद्धि गरि दिगो विकासतर्फ अघि बढ्ने योजना निर्माण गर्नु जरुरी छ । पाको उमेर समूहका प्रौढ र वृद्धवृद्धाहरुमा शैक्षिक स्तर कम रहनु, विगतमा शिक्षाको पहुँचबाट टाढा रहेको जनसंख्या हाल पाको उमेर समूहमा परेकोले हुनसक्छ । बालबालिकाहरुको हकमा भने विद्यालय जाने परिवार संख्या राम्रो रहेको भेटिएको । त्यस्तै नर्सरी देखि उच्च तहसम्म सबै उमेर समूहका पुरुषको संख्या महिलाको भन्दा धेरै माथि रहेको पाइन्छ । यसको विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.१.४ विद्यालय शान्ती क्षेत्र र विद्यालय सुधार योजना विवरण

नेपाल सरकारद्वारा २०६८ सालमा विद्यालयलाई शान्तिक्षेत्रका रूपमा घोषणा गरिएको छ । यस घोषणालाई विभिन्न राजनीतिक दल, सामाजिक अभियन्ता एवं अभिवावकहरुले समर्थन एवम् आत्मसात गरी सकेको अवस्था रहेको छ । जसअनुसार यस बागचौर नगरपालिकाले पनि नगरका सम्पुर्ण विद्यालयलाई शान्ती क्षेत्रको रुपमा स्थापना गरेको छ । विद्यालय शान्ति क्षेत्र अवधारणा र साक्षरता अभियान थालनी भएसँगै विद्यालयमा कुनै पनि सशस्त्र गतिविधि हुन नहुने, विद्यालय राजनीतिक हस्तक्षेप बन्द हुनुपर्ने, बन्दहडतालबाट पढाइ प्रभावित हुन नहुने र विद्यालयमा कुनै पनि दण्ड, यातना वा भेदभावरहित तथा बालमैत्री रुपमा पठनपाठन हुनुपर्ने वकालत हुन थालेको देखिएको छ । यस्तै यहाँका सबै विद्यालयमा वार्षिक रुपमा विद्यालय सुधार योजना अद्यावधिक हुँदै आइरहेको छ ।

५.१.५ शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्ती विवरण

प्रदेशमा मानव संसाधन मन्त्रालयअन्तर्गत शिक्षा महाशाखाको परिकल्पना गरिएको छ । सो महाशाखाले प्रदेशभित्रको शैक्षिक निकायका कर्मचारी व्यवस्थापन, समसामयिक शैक्षिक मुद्दा र विवादको निरुपण, समकक्षता गुणस्तर नियन्त्रण तथा अनुगमन र समन्वयनको काम गर्दै आइरहेको छ ।

तालिका नं. ४१ : बागचौर नगरका शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्ती विवरण

सामुदायिक विद्यालयको नाम	वडा नम्बर	स्वीकृत दरबन्दी संख्या	कार्यरत शिक्षक संख्या	
			शिक्षक	शिक्षिका
न्यायघाट आधारभूत विद्यालय, कोटबेत	१	४	५	४
त्रिवेणी प्रा.वि., कालाखेत	१	०	०	१
महादेव प्रा.वि., चौखे	१	०	१	२
सरस्वती शारदा आधारभूत वि., ठिन्बाङ	१	५	५	२
दलित जनता प्रा.वि., ठिन्बाङ	१	०	०	१
जनकल्याण नमुना मा.वि., थारमारे	२			
लस्तम मा.वि., लस्तम	२	१	१	३
बुद्ध प्रा.वि., चयाल गाउँ	२	१	१	५
त्रिवेणी प्रा. वि., ठाँटिचौर	२	१	१	३
भानुभक्त आधारभुत वि., चिल्ढाले	२	३	५	३
भानुभक्त जागृति प्रा.वि., तल्लो चिल्ढाले	२	१	१	१
गणेश प्रा. वि., बडाचौर	२			

अमरज्योति मा.वि., चौरपानी	३	३	९	३
विजया प्रा.वि., खाली	३	३	३	२
प्रगती प्रा.वि., चौखेढुङ्गा	३	१	२	२
जयशान्ती प्रा.वि., थाराचौर	३	३	२	१
शान्ति प्रा.वि., रातपहरा	३	२	२	३
सरस्वती मा. वि., पेदिखोला	४	९	१७	५
जनता आधारभुत वि., खोरबारे	४	२	७	२
सिद्दार्थ आधारभुत वि., काफलडाँडा	४	४	५	४
भगवती प्रा. वि., लौराबाङ	४	१	१	३
शिशुकल्याण प्रा.वि., डुम्मारे	४	१	२	१
शिशुदीप प्रा. वि., कारागाउँ	५	१	१	३
भरत स्मृति नमुना आधारभुत वि., सिर्पा	५	०	५	५
राष्ट्रिय आधारभुत विद्यालय, वयालडाँडा	५	४	६	४
जनसेवा प्रा. वि., दारिमबोट	५	०	३	१
शारदा प्रा.वि., खत्रीगाउँ	५	०	०	१
हरियाली प्रा.वि., थानकोट	५			
महेन्द्र जनता प्रा.वि., रारेचौर	५	३	२	२
सरस्वती आधारभूत विद्यालय, जामुनेचौर	६	३	६	३
नविन भवानी प्रा.वि., देउरालीडाँडा	६	२	२	२
सिदार्थ प्रा.वि., ठुलापोखरा	६	१	२	२
शिशु जागरण आधारभूत विद्यालय, महिढोले	६	३	२	५
बालकन्या माध्यामिक विद्यालय, टाट्के	७	९	१२	९
बालकन्या आधारभुत विद्यालय, कोदालचौर	७	३	५	२
बालबोध आधारभुत विद्यालय, ठूला गाँडाकोट	७	३	४	४
भुवनेश्वरी आधारभुत विद्यालय, साना गाँडाकोट	७	५	५	४
बाल उपकार प्रा. विद्यालय, साना पोखरा	७	०	२	१
जनचेतना प्रा. वि., दह	७	१	३	२

त्रिवेणी प्रा.वि., रामचौर	७	०	२	२
शारदा प्रा.वि., रानीसल्ला	८	३	३	१
जयकाली प्रा.वि., खत्रीगाउँ	८	१	१	२
सरस्वती सदन प्रा.वि., गैरागाउँ	८			
कालिका मा.वि., कोट्मौला	८			
जीवनज्वती प्रा.वि., गैरीबिसौनी	८	२	३	१
शिशुजागरण मा.वि., खोरबारे	९	३	८	३
वालसन्देश प्रा.वि., बथान	९	०	०	४
सुर्यप्रकाश आधारभूत विद्यालय, कुयापानी	९	३	५	३
सुर्योदय प्रा.वि., खर्सु	९	१	१	१
वालउपकार प्रा.वि., मौरीघारे	९	२	१	१
विरेन्द्र प्रा.वि., डाँगीगाउँ	९	२	३	२
लोकतान्त्रिक प्रा.वि., लिउरेबारी	९	०	१	२
वालकिरण प्रा.वि., धामिढुङ्गा	९	१	१	१
वालजागरण प्रा.वि., कमलपोखरी	९	१	२	१
महेन्द्र मा.वि., पिपलनेटा	१०	७	११	२
सितला प्रा.वि., चयाँलगाउँ	१०	३	३	२
सरस्वती प्रा.वि., भाटबिटे	१०			
शारदा प्रा.वि., मोखला	१०	३	३	१
जनता प्रा.वि., स्यालागाउँ	१०	०	२	२
ध्रुवतारा प्रा.वि., आफल्ला	१०	०	०	१
शिशुकल्याण मा.वि., हारिचार	११	३	८	३
कालिका प्रा.वि., रातामाटा	११	२	४	०
जनमुखी प्रा.वि., चौखेनेटा	११			
सरस्वती प्रा. वि., चिनाली	११	०	१	२
दुर्गा सरस्वती मा. वि., देउपुरीडाँडा	१२	११	१४	५
वाल कल्याण आधारभुत विद्यालय, दहरखोला	१२	३	४	४

गाँउवेशी प्रा.वि., पानीढल	१२	१	२	३
जनहित प्रा. वि., चौपारी	१२	१	२	१
वाल जागृति आ.वि., ओख्रेनी	१२	२	२	१

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

५.१.६ शैक्षिक संस्थामा उपलब्ध भौतिक पूर्वाधार तथा सुविधा

एक पछि अर्को गर्दै शिक्षाको खुड्किलो चढ्ने विद्यार्थीको पहिलो रोजाइ गुणस्तरीय शिक्षाप्रदायक शैक्षिक संस्था नै हो । साथै विद्यार्थी/अभिवावक ले गुणस्तरीय शिक्षाको सँगसँगै सुविधासम्पन्न शिक्षण संस्था छान्ने गर्दछन् । भौतिक पूर्वाधारको अलवा शैक्षिक संस्थाको कक्षा कोठा, शिक्षक, कलेजको अवस्था, शैक्षिक पूर्वाधार र शुल्क पनि विद्यार्थी/अभिभावकको लागि उत्तिकै महत्वपूर्ण रहेको हुन्छ । विद्यार्थीले क्यान्टिन, खेलमैदान, ड्रेस र स्वतन्त्रताको अवस्थालाई नजानिँदो तरिकाले चियाउँदै ती सुविधा उपलब्ध शैक्षिक संस्थाहरूलाई प्राथमिकता दिने गरेका छन् ।

तालिका नं. ४२ : बागचौर नगरका सामुदायिक विद्यालयको भौतिक विवरण

सामुदायिक विद्यालयको नाम	वडा नम्बर	भवन संख्या		कोठा संख्या		पुस्तकालय र अध्ययन केन्द्र (छ/छैन)	प्रयोगशाला
		पक्की	कच्ची	पक्की	कच्ची		
न्यायघाट आधारभूत विद्यालय, कोटबेत	१	०	३	०	१०	छैन	छैन
त्रिवेणी प्रा.वि., कालाखेत	१	०	१	०	३	छैन	छैन
महादेव प्रा.वि., चौखे	१	२	०	४	०	छैन	छैन
सरस्वती शारदा आधारभूत वि., ठिन्बाङ	१	१	३	२	८	छैन	छैन
दलित जनता प्रा.वि., ठिन्बाङ	१	०	१	०	२	छैन	छैन
जनकल्याण नमुना मा.वि., थारमारे	२					छ	छ
लस्तम मा.वि., लस्तम	२	१	५	४	१४	छैन	छ
बुद्द प्रा.वि., चयाल गाउँ	२	२	०	४	०	छैन	छैन
त्रिवेणी प्रा. वि., ठाँटिचौर	२	०	२	०	७	छैन	छैन
भानुभक्त आधारभुत वि., चिल्ढाले	२	०	४	०	१०	छैन	छैन
भानुभक्त जागृति प्रा.वि., तल्लो चिल्ढाले	२	०	१	०	४	छैन	छैन
गणेश प्रा. वि., बडाचौर	२						

अमरज्योति मा.वि., चौरपानी	३	२	४	११	१०	छ	छ
विजया प्रा.वि., खाली	३	०	३	०	७	छैन	छैन
प्रगती प्रा.वि., चौखेढुङ्गा	३	१	१	२	६	छैन	छैन
जयशान्ती प्रा.वि., थाराचौर	३	०	३	०	६	छैन	छैन
शान्ति प्रा.वि., रातपहरा	३	०	३	०	६	छैन	छैन
सरस्वती मा. वि., पेदिखोला	४	३	२	१८	४	छ	छ
जनता आधारभुत वि., खोरबारे	४	०	३	०	१०	छैन	छैन
सिद्दार्थ आधारभुत वि., काफलडाँडा	४	०	२	०	५	छैन	छैन
भगवती प्रा. वि., लौराबाङ	४	०	२	०	६	छैन	छैन
शिशुकल्याण प्रा.वि., डुम्मारे	४	०	२	०	छ	छैन	छैन
शिशुदीप प्रा. वि., कारागाउँ	५	०	१	०	६	छैन	छैन
भरत स्मृति नमुना आधारभुत वि., सिर्पा	५	०	४	०	११	छैन	छैन
राष्ट्रिय आधारभुत विद्यालय, वयालडाँडा	५	०	४	०	१२	छैन	छैन
जनसेवा प्रा. वि., दारिमबोट	५	०	२	०	८	छैन	छैन
शारदा प्रा.वि., खत्रीगाउँ	५	१	१	२	४	छैन	छैन
हरियाली प्रा.वि., थानकोट	५						
महेन्द्र जनता प्रा.वि., रारेचौर	५	११	२	२	८	छैन	छैन
सरस्वती आधारभूत विद्यालय, जामुनेचौर	६	१	३	४	४	छैन	छैन
नविन भवानी प्रा.वि., देउरालीडाँडा	६	०	२	०	८	छैन	छैन
सिदार्थ प्रा.वि., ठुलापोखरा	६	०	२	०	७	छैन	छैन
शिशु जागरण आधारभूत विद्यालय, महिढोले	६	०	३	०	८	छैन	छैन

बालकन्या माध्यामिक विद्यालय, टाट्के	७	५	५	१८	१२	छैन	छ
बालकन्या आधारभुत विद्यालय, कोदालचौर	७	०	४	०	९	छैन	छैन
बालबोध आधारभुत विद्यालय, ठूला गाँडाकोट	७	२	३	४	८	छैन	छैन
भुवनेश्वरी आधारभुत विद्यालय, साना गाँडाकोट	७	१	२	२	९	छैन	छैन
बाल उपकार प्रा. विद्यालय, साना पोखरा	७	०	२	०	७	छैन	छैन
जनचेतना प्रा. वि., दह	७	०	२	०	६	छैन	छैन
त्रिवेणी प्रा.वि., रामचौर	७	०	१	०	६	छैन	छैन
शारदा प्रा.वि., रानीसल्ला	८	०	३	०	७	छैन	छैन
जयकाली प्रा.वि., खत्रीगाउँ	८	१	१	३	३	छैन	छैन
सरस्वती सदन प्रा.वि., गैरागाउँ	८						
कालिका मा.वि., कोट्मौला	८						
जीवनज्वती प्रा.वि., गैरीबिसौनी	८	०	३	०	६	छैन	छैन
शिशुजागरण मा.वि., खोरबारे	९	१	४	४	१४	छैन	छैन
वालसन्देश प्रा.वि., बथान	९	१	१	२	४	छैन	छैन
सुर्यप्रकाश आधारभूत विद्यालय, कुयापानी	९	२	२	५	६	छैन	छैन
सुर्योदय प्रा.वि., खर्सु	९	०	२	०	६	छैन	छैन
वालउपकार प्रा.वि., मौरीघारे	९	०	२	०	५	छैन	छैन
विरेन्द्र प्रा.वि., डाँगीगाउँ	९	१	२	२	६	छैन	छैन
लोकतान्त्रिक प्रा.वि., लिउरेबारी	९	०	१	०	३	छैन	छैन
वालकिरण प्रा.वि., धामिढुङ्गा	९	१	०	२	०	छैन	छैन
वालजागरण प्रा.वि., कमलपोखरी	९	२	१	४	२	छैन	छैन

महेन्द्र मा.वि., पिपलनेटा	१०	१	५	४	१४	छ	छ
सितला प्रा.वि., चयाँलगाउँ	१०	०	४	०	१०	छैन	छैन
सरस्वती प्रा.वि., भाटबिटे	१०	०	४	०	७	छैन	छैन
शारदा प्रा.वि., मोखला	१०	०	४	०	८	छैन	छैन
जनता प्रा.वि., स्यालागाउँ	१०	०	४	०	८	छैन	छैन
ध्रुवतारा प्रा.वि., आफल्ला	१०	०	१	०	२	छैन	छैन
शिशुकल्याण मा.वि., हारिचार	११	०	५	०	११	छ	छ
कालिका प्रा.वि., रातामाटा	११	०	१	०	२	छैन	छैन
जनमुखी प्रा.वि., चौखेनेटा	११						
सरस्वती प्रा. वि., चिनाली	११	०	२	०	८	छैन	छैन
दुर्गा सरस्वती मा. वि., देउपुरीडाँडा	१२	४	३	१६	६	छ	छ
वाल कल्याण आधारभुत विद्यालय, दहरखोला	१२	२	२	६	४	छैन	छैन
गाँउवेशी प्रा.वि., पानीढल	१२	०	१	०	६	छैन	छैन
जनहित प्रा. वि., चौपारी	१२	१	२	२	४	छैन	छैन
वाल जागृति आ.वि., ओख्रेनी	१२	२	१	४	२	छैन	छैन

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

तालिका नं. ४३ : बागचौर नगरका सामुदायिक विद्यालयको भौतिक विवरण

सामुदायिक विद्यालयको नाम	वडा नम्बर	डेस्क/वेञ्चको क्षमता (जना)	खेलमैदान क्षेत्रफल (वर्ग मि.)	कम्पाउण्ड वालको किसिम (तारवार, कच्ची, पक्की पर्खाल)	चर्पीको सुविधा (छ/छैन)	स्वच्छ खानेपानी (छ/छैन)
न्यायघाट आधारभूत विद्यालय, कोटबेत	१	६०	३००	तारजाली	छ	छैन
त्रिवेणी प्रा.वि., कालाखेत	१	१२	३०	छैन	छ	छैन
महादेव प्रा.वि., चौखे	१	९६	१००	छैन	छ	छैन
सरस्वती शारदा आधारभूत वि., ठिन्बाङ	१	८८	२०४०	छैन	छ	छ
दलित जनता प्रा.वि., ठिन्बाङ	१	०	४९	छैन	छैन	छैन
जनकल्याण नमुना मा.वि., थारमारे	२					

लस्तम मा.वि., लस्तम	२	४१२	३२००	छैन	छ	छ
बुद्ध प्रा.वि., चयाल गाउँ	२	३६	१००	छैन	छ	छैन
त्रिवेणी प्रा. वि., ठाँटिचौर	२	६०	१६२००	छैन	छ	छ
भानुभक्त आधारभुत वि., चिल्ढाले	२	१५०	४२००	तारवार	छ	छ
भानुभक्त जागृति प्रा.वि., तल्लो चिल्ढाले	२	१५	४२०	छैन	छ	छैन
गणेश प्रा. वि., बडाचौर	२					
अमरज्योति मा.वि., चौरपानी	३	३८०	१०००	तारजाली	छ	छ
विजया प्रा.वि., खाली	३	१५०	१०००	तारवार	छ	छ
प्रगती प्रा.वि., चौखेढुङ्गा	३	५०	५००	छैन	छ	छैन
जयशान्ती प्रा.वि., थाराचौर	३	५७	१५००	छैन	छ	छैन
शान्ति प्रा.वि., रातपहरा	३	४०	१८००	तारवार	छ	छैन
सरस्वती मा. वि., पेदिखोला	४	१०००	३०००	छैन	छ	छैन
जनता आधारभुत वि., खोरबारे	४	३००	१०००	छैन	छ	छ
सिद्दार्थ आधारभुत वि., काफलडाँडा	४	३२०	२०००	छैन	छ	छ
भगवती प्रा. वि., लौराबाङ	४	१२०	१००	छैन	छ	छैन
शिशुकल्याण प्रा.वि., डुम्मारे	४	८०	५०००	छैन	छ	छैन
शिशुदीप प्रा. वि., कारागाउँ	५	५०	१६०	छैन	छ	छैन
भरत स्मृति नमुना आधारभुत वि., सिर्पा	५	२५०	२१००	तारवार	छ	छ
राष्ट्रिय आधारभुत विद्यालय, वयालडाँडा	५	१५०	२०००	छैन	छ	छ
जनसेवा प्रा. वि., दारिमबोट	५	८०	२५०	तारवार	छ	छैन
शारदा प्रा.वि., खत्रीगाउँ	५	४०	६००	छैन	छ	छ

हरियाली प्रा.वि., थानकोट	५					
महेन्द्र जनता प्रा.वि., रारेचौर	५	१५०	२००	छैन	छ	छ
सरस्वती आधारभूत विद्यालय, जामुनेचौर	६	३००	४५०	छैन	छ	छ
नविन भवानी प्रा.वि., देउरालीडाँडा	६	७५	१२००	छैन	छ	छ
सिदार्थ प्रा.वि., ठुलापोखरा	६	१००	९००	छैन	छ	छ
शिशु जागरण आधारभूत विद्यालय, महिढोले	६	२००	१६०	छैन	छ	छैन
बालकन्या माध्यामिक विद्यालय, टाट्के	७	५००	३०००	छ	छ	छ
बालकन्या आधारभुत विद्यालय, कोदालचौर	७	२४०	९००	छैन	छ	छ
बालबोध आधारभुत विद्यालय, ठूला गाँडाकोट	७	५०	७५००	तारवार	छ	छ
भुवनेश्वरी आधारभुत विद्यालय, साना गाँडाकोट	७	१५०	१ रोपनी	छैन	छ	छ
बाल उपकार प्रा. विद्यालय, साना पोखरा	७	१२५	२००	छैन	छ	छ
जनचेतना प्रा. वि., दह	७	१००	६००	तारवार	छ	छ
त्रिवेणी प्रा.वि., रामचौर	७	१२०	२००	तारवार	छ	छ
शारदा प्रा.वि., रानीसल्ला	८	१२०	२४००	तारवार	छ	छ
जयकाली प्रा.वि., खत्रीगाउँ	८	३२	१००	छैन	छ	छैन
सरस्वती सदन प्रा.वि., गैरागाउँ	८					
कालिका मा.वि., कोट्मौला	८					
जीवनज्वती प्रा.वि., गैरीबिसौनी	८	५०	६००	पक्की पर्खाल	छ	छ
शिशुजागरण मा.वि., खोरबारे	९	२८०	२०००	छैन	छ	छ

वालसन्देश प्रा.वि., बथान	९	६०	१००*५०	तारजाली	छ	छ
सुर्यप्रकाश आधारभूत विद्यालय, कुयापानी	९	२००	३००	छैन	छ	छ
सुर्योदय प्रा.वि., खर्सु	९	२५	१५०	छैन	छ	छ
वालउपकार प्रा.वि., मौरीघारे	९	६०	१००	छैन	छ	छैन
विरेन्द्र प्रा.वि., डाँगीगाउँ	९	१००	छैन	छैन	छ	छ
लोकतान्त्रिक प्रा.वि., लिउरेबारी	९	२५	६००	छैन	छ	छैन
वालकिरण प्रा.वि., धामिढुङ्गा	९	१२५	९००	पक्कि	छ	छ
वालजागरण प्रा.वि., कमलपोखरी	९	६४	१४०*५०	छैन	छ	छैन
महेन्द्र मा.वि., पिपलनेटा	१०	५००	५०००	पर्खाल	छ	छैन
सितला प्रा.वि., चयाँलगाउँ	१०	१५०	१०००	छैन	छ	छैन
सरस्वती प्रा.वि., भाटबिटे	१०	१२०	१८०	तारवार	छ	छैन
शारदा प्रा.वि., मोखला	१०	७०	६४०	छैन	छ	छैन
जनता प्रा.वि., स्यालागाउँ	१०	६०	२००	छैन	छ	छैन
ध्रुवतारा प्रा.वि., आफल्ला	१०	०	१००	छैन	छैन	छैन
शिशुकल्याण मा.वि., हारिचार	११	३५०	५०*२५	छैन	छ	छैन
कालिका प्रा.वि., रातामाटा	११	१५०	२००	छैन	छैन	छ
जनमुखी प्रा.वि., चौखेनेटा	११					
सरस्वती प्रा. वि., चिनाली	११	१५०	२००	छैन	छ	छैन
दुर्गा सरस्वती मा. वि., देउपुरीडाँडा	१२	८००	१३००	छैन	छ	छ
वाल कल्याण आधारभुत विद्यालय, दहरखोला	१२	२५०	४०	छैन	छ	छैन
गाँउवेशी प्रा.वि., पानीढल	१२	१००	३००	छैन	छ	छैन
जनहित प्रा. वि., चौपारी	१२	१२०	२००	छैन	छ	छैन
वाल जागृति आ.वि., ओख्रेनी	१२	३५	१०००	छैन	छ	छ

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

५.१.७ छात्रवृत्ति तथा अन्य लक्षित सुविधा उपलब्धताको अवस्था

शिक्षा ऐन, २०७४ अनुसार विद्यालयहरुले भर्ना भएका कुल विद्यार्थी संख्याको कम्तिमा दश प्रतिशतमा नघट्ने गरि तोकिएबमोजिम आर्थिक रुपमा विपन्न, अपाङ्ग, महिला, दलित वा जनजाती विद्यार्थीलाई छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउनु पर्ने प्रावधान रहेको छ ।

सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीका लागि दिवा खाजा कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७३ मा स्थानीय स्तरमा उपलब्ध हुने खाद्य पदार्थबाट सम्बन्धित विद्यालयका खाजा व्यवस्थापन समितिले विद्यार्थीलाई खाजा उपलब्ध गराउने भनिएको छ । जसमा कार्बोहाइड्रेट समूह (शक्ति दिने) चामल, गहुँ, मकै, कोदो, फापर, जौ, आलु, तरुल, सखरखण्ड आदि समेटिएको छ । यस्तै, प्रोटिन समूहअन्तर्गत भटमास, सिमी, केराउ, चना, गेडागुडी, माछा, मासु र अन्डा पर्छन् । यसैगरी, शरीरका अंगहरूको सन्तुलित विकास र कार्य क्षमता वृद्धि गर्ने स्याउ, सुन्तला, जुनार, नासपती, मेवा, केरा र चिल्लो पदार्थ समूहहरू घिउ तेल, नौनी, दूध, दहीलगायत पर्छन् । बालबालिकालाई खाजा उपलब्ध गराउन विद्यालयगत तथ्यांकका आधारमा प्रतिविद्यार्थी दैनिक १५ रुपैयाँका दरले १ सय ८० दिनका लागि एकमुष्ट विद्यालयको खातामा निकासा गरिने प्रावधान रही आएको छ ।

तालिका नं. ४४ : बागचौर नगरमा छात्रवृत्ति तथा अन्य लक्षित सुविधाको अवस्था

विद्यालयको नाम र ठेगाना (किसिम र तह)	वडा नम्बर	छात्रवृत्तिको किसिम अनुसार						
		दलित		अपाङ्ग		छात्रा	जेहेन्दार	
		छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा		छात्र	छात्रा
न्यायघाट आधारभूत विद्यालय, कोटबेत	१	२६	३०	१	१	१००	२	२
त्रिवेणी प्रा.वि., कालाखेत	१	२	०	०	०	१५	१	१
महादेव प्रा.वि. , चौखे	१	१९	३१	१	०	३१	२	२
सरस्वती शारदा आधारभूत विद्यालय, ठिन्बाङ	१	२५	३०	०	२	८७	०	०
दलित जनता प्रा.वि., ठिन्बाङ	१	०	०	०	०	१३	०	०
जनकल्याण नमुना मा.वि., थारमारे	२							
लस्तम मा.वि., लस्तम	२	२३	२४	०	०	१२५	०	०
बुद्द प्रा.वि., चयाल गाउँ	२	९	१३	०	१	२१	१	०
त्रिवेणी प्रा. वि., ठाँटिचौर	२	०	२	०	१	२३	०	०
भानुभक्त आधारभुत वि., चिल्ढाले	२	१६	२५	०	०	९९	०	०

भानुभक्त जागृति प्रा.वि., तल्लो चिल्ढाले	२	०	०	०	०	८	०	०
गणेश प्रा. वि., बडाचौर	२							
अमरज्योति मा.वि., चौरपानी	३	२९	२९	०	०	१४९	०	०
विजया प्रा.वि., खाली	३	११	१७	०	०	५९	०	०
प्रगती प्रा.वि., चौखेढुङ्गा	३	२६	२७	०	०	६५	१	१
जयशान्ती प्रा.वि., थाराचौर	३	०	०	१	०	३१	०	०
शान्ति प्रा.वि., रातपहरा	३	०	४	०	१	११	०	०
सरस्वती मा. वि., पेदिखोला	४	५७	६२	१	२	६५०	०	०
जनता आधारभुत वि., खोरबारे	४	६	८	०	०	९४	०	०
सिद्दार्थ आधारभुत वि., काफलडाँडा	४	३६	३२	०	०	१२१	०	०
भगवती प्रा. वि., लौराबाङ	४	३	१४	१	०	५२	०	०
शिशुकल्याण प्रा.वि., डुम्मारे	४	२	२	०	०	३२	०	०
शिशुदीप प्रा. वि., कारागाउँ	५	०	०	०	०	३३	०	०
भरत स्मृति नमुना आधारभुत वि., सिर्पा	५	५५	३४	२	१	१०७	०	०
राष्ट्रिय आधारभुत विद्यालय, वयालडाँडा	५	७१	६३	०	०	१२८	०	०
जनसेवा प्रा. वि., दारिमबोट	५	०	०	०	०	२८	०	०
शारदा प्रा.वि., खत्रीगाउँ	५	०	०	०	०	१५	०	०
हरियाली प्रा.वि., थानकोट	५							
महेन्द्र जनता प्रा.वि., रारेचौर	५	८	९	०	०	५१	०	०

सरस्वती आधारभूत विद्यालय, जामुनेचौर	६	१६	२१	०	०	१३३	०	०
नविन भवानी प्रा.वि., देउरालीडाँडा	६	१०	७	०	०	३६	०	०
सिदार्थ प्रा.वि., ठुलापोखरा	६	०	०	१	१	३२	०	०
शिशु जागरण आधारभूत विद्यालय, महिढोले	६	५१	८४	३	२	१५४	०	०
बालकन्या माध्यामिक विद्यालय, टाट्के	७	५	६	०	०	४३७	०	०
बालकन्या आधारभुत विद्यालय, कोदालचौर	७	६	९	१	०	११९	०	०
बालबोध आधारभुत विद्यालय, ठूला गाँडाकोट	७	२८	२५	०	०	११६	०	०
भुवनेश्वरी आधारभुत विद्यालय, साना गाँडाकोट	७	३०	४१	१	०	११०	०	०
बाल उपकार प्रा. विद्यालय, साना पोखरा	७	०	०	०	०	५०	०	०
जनचेतना प्रा. वि., दह	७	०	०	०	०	२८	०	०
त्रिवेणी प्रा.वि., रामचौर	७	०	०	०	०	३१	०	०
शारदा प्रा.वि., रानीसल्ला	८	१	३	०	०	२६	०	०
जयकाली प्रा.वि., खत्रीगाउँ	८	०	२	०	०	२१	०	०
सरस्वती सदन प्रा.वि., गैरागाउँ	८							
कालिका मा.वि., कोट्मौला	८							
जीवनज्वती प्रा.वि., गैरीबिसौनी	८					३०		
शिशुजागरण मा.वि., खोरबारे	९	०	०	०	०	१४८	०	०
वालसन्देश प्रा.वि., बथान	९	०	०	१	०	२१		
सुर्यप्रकाश आधारभूत विद्यालय, कुयापानी	९	०	०	१	०	७८	०	०
सुर्योदय प्रा.वि., खर्सु	९	०	०	०	०	१२	०	०

वालउपकार प्रा.वि., मौरीघारे	९	०	०	०	०	०	०	०
विरेन्द्र प्रा.वि., डाँगीगाउँ	९	०	०	०	०	५६		
लोकतान्त्रिक प्रा.वि., लिउरेबारी	९	०	०	०	०	११	०	०
वालकिरण प्रा.वि., धामिढुङ्गा	९	०	०	३	०	१३	२	१
वालजागरण प्रा.वि., कमलपोखरी	९	०	०	१	०	०	०	०
महेन्द्र मा.वि., पिपलनेटा	१०	१५	१७	०	०	१९७	०	०
सितला प्रा.वि., चयाँलगाउँ	१०	४	१	०	०	२१	०	०
सरस्वती प्रा.वि., भाटबिटे	१०	४	१०	०	०	४८	०	०
शारदा प्रा.वि., मोखला	१०	७	६	०	०	१३	०	०
जनता प्रा.वि., स्यालागाउँ	१०	३	३	०	०	३०	०	०
ध्रुवतारा प्रा.वि., आफल्ला	१०	०	०	०	०	४	०	०
शिशुकल्याण मा.वि., हारिचार	११	२	८	०	०	१५३	०	०
कालिका प्रा.वि., रातामाटा	११	०	०	०	०	५६	०	०
जनमुखी प्रा.वि., चौखेनेटा	११							
सरस्वती प्रा. वि., चिनाली	११	०	३	०	०	२७	०	०
दुर्गा सरस्वती मा. वि., देउपुरीडाँडा	१२	३१	५८	०	१	२०४	२	२
वाल कल्याण आधारभुत विद्यालय, दहरखोला	१२	१	१	४	३	११७	०	०
गाँउवेशी प्रा.वि., पानीढल	१२	०	०	०	०	४०	०	०
जनहित प्रा. वि., चौपारी	१२	०	०	०	१	७५	०	०
वाल जागृति प्रा.वि., ओख्रेनी	१२	३	२	०	०	३०	०	०

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

५.१.८ इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध विद्यालय विवरण

तालिका नं. ४५ : बागचौर नगरका इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध विद्यालय विवरण

क्र.सं.	विद्यालयको नाम, ठेगाना र किसिम	वडा नम्बर	इन्टरनेट सुविधा (भएको/नभएको)
१	जनकल्याण नमुना मा.वि., थारमारे	२	भएको
२	लस्तम मा.वि., लस्तम	२	भएको
३	सरस्वती मा. वि., पेदिखोला	४	भएको
४	भरत स्मृति नमुना आधारभुत वि., सिर्पा	५	भएको
५	बालकन्या माध्यामिक विद्यालय, टाट्के	७	भएको
६	दुर्गा सरस्वती मा. वि., देउपुरीडाँडा	१२	भएको

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

सूचना तथा प्रविधिको क्षेत्रमा अत्याधुनिक परिवर्तन आएपनि बागचौर नगरका बहुसंख्यक विद्यालयहरु यस सुविधाबाट बन्चित हुनुले यस नगरको शैक्षिक विकासमा बाधा पुगिरहेको देखिन्छ । नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६ अनुसार नगरका प्राय: धेरै विद्यार्थी र शिक्षकहरु कम्प्युटर र इन्टरनेटको प्रयोगबाट बन्चित रहेको पाइन्छ । कुल विद्यालय मध्ये जम्मा ६ वटा विद्यालयमा मात्र इन्टरनेटको पहुँच रहेको तथ्यांकले बताउँछ ।

५.१.१७ स्थानीय सरकारको शिक्षा क्षेत्रमा लगानी

विद्यालय तहको शिक्षा व्यवस्थापनको अधिकार संविधानले स्थानीय सरकारलाई दिएको छ । सरकारले ल्याएको अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐनले कक्षा ८ सम्म बालबालिकालाई अनिवार्य र निःशुल्क रूपमा पढाउनुपर्ने जिम्मेवारी पनि स्थानीय तहलाई नै दिएको छ । संविधानमा नै स्थानीय पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक निर्माण, प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विद्यालय, अनौपचारिक शिक्षा, खुल्ला तथा वैकल्पिक एवं निरन्तर सिकाई तथा विशेष शिक्षा सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड निर्माण, योजना कार्यान्वयन र नियमन गर्ने अधिकार स्थानीय तहलाई दिइएको छ । मौलिक हकअन्तर्गत सरकारले अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ल्याएको शिक्षा ऐन, २०७४ को यस नगरमा प्रभावकारी रुपमा लागु गरिएको देखिन्छ ।

५.१.२१ बालमैत्री शिक्षा सम्बन्धी विवरण

हरेक अभिभावकले आफ्ना बालवालिकाले शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर सुनिश्चित भएको देख्न र सुन्न चाहन्छन । बालवालिकालाई कुनै किसिमको कठिन परिस्थिति र आघात पुगेको देख्न र सुन्न कुनै अभिभावकले पनि

सक्दैनन् । त्रास एवम् भयको वातावरणमा बालबालिकालाई राख्यौ भने उनीहरूको कलिलो मष्तिष्कमा मनोवैज्ञानिक प्रभाव परी उनीहरूको सुन्दर भविष्यमा प्रतिकूल असर पर्ने हुनाले यसको जिम्मेवारी हामी सबैको रहन्छ । त्यसैले बालवालिकाले भयरहित वातावरणमा निर्वाध रूपमा पठन पाठन गर्न पाउने अवस्था सिर्जना गर्नु हामी सबैको दायित्व हो । बागचौर नगरपालिकाले पनि यस सम्बन्धी व्यवस्थालाई नगरका सम्पुर्ण विद्यालयहरूमा प्रभावकारी रुपमा लागु गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

५.२ स्वास्थ्य तथा पोषण

नेपालको संविधानले प्रत्येक नेपाली नागरिकलाई राज्यबाट प्राप्त हुने आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निशुल्क प्राप्त गर्ने तथा स्वास्थ्य सेवामा सबैको समान पहुँच रहने कुरालाई मौलिक हकको रुपमा प्रत्याभूत गरेको छ । राजनीतिक रुपमा १२ वडाहरुमा विभाजित यस नगरपालिकाका धेरैजसो जनताले आवश्यकता अनुसार स्वास्थ्य सुविधा लिन सकेका छैनन् । नगरका केन्द्र क्षेत्रका जनताहरुको पहुँच केवल प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र/स्वाथ्य चौकीसम्म रहेको छ । यद्दपी यी स्वास्थ्य केन्द्रबाट सम्पूर्ण रोगको निदान सम्भव छैन । स्वास्थ्य केन्द्रहरुमा पर्याप्त स्वास्थ्यकर्मी, स्वास्थ्य उपकरण, सामग्री र औषधीको उपलब्धता नहुँदा नगरवासीहरु स्वास्थ्यगत समस्याबाट प्रताडित हुँदै आइरहेका छन् ।

नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६ अनुसार करिब आधा जति जनसंख्याले गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्रबाट स्वाथ्य सेवा लिएको देखिएको छ । आर्थिक स्थिति मजबुत भएका तथा पहुँचवाला व्यक्तिहरुले मात्र यस सेवाको भोगचलन गर्दै आइरहेको पाइन्छ ।

यस क्षेत्रमा आपतकालीन प्रसूति सेवाको कामको कारणले गर्दा उत्पन्न हुने परिस्थिति नै मातृ-मृत्युदरको सबैभन्दा प्रमुख कारण बनेको छ । समस्याको पहिचान गर्ने सन्दर्भमा ज्ञानको कमी, लक्षणहरुको गाम्भीर्यता सम्बन्धी बुझाइमा कमी, औषधी उपचार प्रणाली माथिको विश्वासमा कमी, स्वास्थ्य सेवाका लागि तय गर्नुपर्ने दुरी सम्बन्धी कुराहरु, सेवाको लागत, परम्परागत विश्वास, सामाजिक, आर्थिक अवस्था, जस्ता विविध प्रकारका तत्वहरुले गर्दा आपतकालिन सेवामा कमी आउने गरेको देखिएको छ ।

५.२.१ स्वास्थ्य संस्था सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ४६ : बागचौर नगरका स्वास्थ्य संस्थाहरूको विवरण

क्र.सं.	स्वास्थ्य संस्थाको नाम र ठेगाना	वडा नम्बर
१.	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, थारमारे	२
२.	स्वास्थ्य चौकी, बाफुखोला	१२
३.	स्वास्थ्य चौकी, कोटबारा	७
४.	स्वास्थ्य चौकी, शिवरथ	४
५.	स्वास्थ्य चौकी, कोटमौला	८

६.	स्वास्थ्य चौकी, पिपलनेटा	१०
७.	शहरी स्वास्थ्य केन्द्र	९
८.	शहरी स्वास्थ्य केन्द्र	६
९.	शहरी स्वास्थ्य केन्द्र	३

स्रोतः जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, २०७५

यस बागचौर नगरपालिकाका विभिन्न वडाहरुमा स्वास्थ्य चौकी, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र तथा शहरी स्वास्थ्य केन्द्रहरू रहेका छन् । जहाँ आवश्यक भौतिक पूर्वाधार तथा स्वास्थ्यकर्मीहरुको संख्या पर्याप्त भएको देखिदैन । ग्रामिणस्तरमा उपचारात्मक स्थिति कमजोर रहेको पाइन्छ । यस नगरपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरुको विवरण माथिको तालिकामा देखाइएको छ । जसअनुसार बागचौर नगरमा १ प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, ५ वटा स्वास्थ्य केन्द्र र ३ वटा शहरी स्वास्थ्य केन्द्रहरू रहेका छन् ।

५.२.२ स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत स्वास्थ्य कर्मीको विवरण

तालिका नं. ४७ : बागचौर नगरका स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत स्वास्थ्य कर्मीको विवरण

क्र.सं.	स्वास्थ्य संस्थाको नाम र ठेगाना	वडा नम्बर	स्वास्थ्यकर्मी	
			स्वीकृत दरबन्दी	पूर्तिको अवस्था
१.	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, थारमारे	२	११	११
२.	स्वास्थ्य चौकी, बाफुखोला	१२	५	५
३.	स्वास्थ्य चौकी, कोटबारा	७	४	४
४.	स्वास्थ्य चौकी, शिवरथ	४	५	५
५.	स्वास्थ्य चौकी, कोटमौला	८	५	५
६.	स्वास्थ्य चौकी, पिपलनेटा	१०	५	४
७.	शहरी स्वास्थ्य केन्द्र	९	०	०
८.	शहरी स्वास्थ्य केन्द्र	६	०	०
९.	शहरी स्वास्थ्य केन्द्र	३	०	०

स्रोतः जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, २०७५

तालिका नं. ४८ : बागचौर नगरमा स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मीको विस्तृत विवरण

स्वास्थ्य संस्थाको नाम र ठेगाना	वडा नम्बर	कार्यरत स्वास्थ्यकर्मीको संख्या						
		विशेषज्ञ चिकित्सक	सामान्य चिकित्सक	हे.अ.	नर्स	अहेव	अनमी	ल्याब टेक्निसियन
प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र थारमारे	२	छैन	छ	१	१	३	३	छैन

स्वास्थ्य चौकी बाफुखोला	१२	छैन	छैन	१	०	२	२	छैन
स्वास्थ्य चौकी कोटबारा	७	छैन	छैन	१	०	१	२	छैन
स्वास्थ्य चौकी शिवरथ	४	छैन	छैन	१	०	२	२	छैन
स्वास्थ्य चौकी कोटमौला	८	छैन	छैन	१	०	२	२	छैन
स्वास्थ्य चौकी पिपलनेटा	१०	छैन	छैन	०	०	२	२	छैन
शहरी स्वास्थ्य केन्द्र	९	छैन	छैन	१	०	०	१	छैन
शहरी स्वास्थ्य केन्द्र	६	छैन	छैन	०	०	१	१	छैन
शहरी स्वास्थ्य केन्द्र	३	छैन	छैन	१	०	०	१	छैन

स्रोतः जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, २०७५

५.२.३ उपलब्ध स्वास्थ्य सेवा तथा सुविधाहरु

तालिका नं. ४९ : बागचौर नगरमा उपलब्ध स्वास्थ्य सेवा तथा सुविधाहरु

स्वास्थ्य संस्थाको नाम र ठेगाना	सेवा तथा सुविधा								
	प्रसुति सेवा	ल्याब	क्लिनिक	एक्सरे सेवा	परिवार नियोजन	खोप सेवा	परामर्श सेवा	सुरक्षित मातृत्व सेवा	रक्तसंचार सेवा
प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र थारमारे	छ	छ	छैन	छैन	छ	छ	छ	छ	छैन
स्वास्थ्य चौकी बाफुखोला	छ	छैन	छैन	छैन	छ	छ	छ	छ	छैन
स्वास्थ्य चौकी कोटबारा	छ	छैन	छैन	छैन	छ	छ	छ	छ	छैन
स्वास्थ्य चौकी शिवरथ	छ	छैन	छैन	छैन	छ	छ	छ	छ	छैन
स्वास्थ्य चौकी कोटमौला	छ	छैन	छैन	छैन	छ	छ	छ	छ	छैन
स्वास्थ्य चौकी पिपलनेटा	छ	छैन	छैन	छैन	छ	छ	छ	छ	छैन

शहरी स्वास्थ्य केन्द्र	छैन	छैन	छैन	छैन	छ	छ	छ	छ	छैन
शहरी स्वास्थ्य केन्द्र	छैन	छैन	छैन	छैन	छ	छ	छ	छ	छैन
शहरी स्वास्थ्य केन्द्र	छैन	छैन	छैन	छैन	छ	छ	छ	छ	छैन

स्रोतः जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, २०७५

५.२.४ खोप सम्बन्धी विवरण

बालबालिका भविष्यका निर्माता हुन् । यसर्थ पनि बालबालिका स्वस्थ र निरोगी रहनु आवश्यक छ । शिशु र बाल्य अवस्थामा उनीहरुलाई बी.सी.जी. एकपटक, डि. पि. टी. तीन पटक, दादुरा एक पटक, पोलियो र भिटामिन तोकिएको मात्रामा दिनै पर्दछ । बालबालिकाहरुको लागि पाँच वटै खोपहरु नियमित पुरा मात्रामा दिनु पर्दछ । नेपाल सरकारले राष्ट्रिय खोप कार्यक्रमलाई उच्च प्राथामिकतामा राखेको छ । खोप कार्यक्रमले उल्लेख्य रुपमा बालमृत्युदर घटाउन र विभिन्न रोगलाई रोकथाम गर्न सहयोग पुर्याएको पाइन्छ । जसले गर्दा सहस्राब्दी विकास लक्ष्यको बालमृत्युदर घटाउने लक्ष्य (एम.डि.जी. ४) प्राप्त गर्न सहयोग पुगेको छ ।

बालबालिकाले बाल्य अवस्थामा लगाएको खोपले बालबालिकाको स्वास्थ्य निर्धारण गर्दछ । बालक स्वस्थ रहन बाल्य अवस्थामा लगाउनुपर्ने खोपहरु सबै पुरा गर्नु पर्दछ । खोप कार्यक्रम प्रभावकारी भएको खण्डमा बाल अवस्थामा जोखिम हुने रोगहरुबाट बच्चुको साथै बाल मृत्युदर पनि कम हुन्छ ।

तालिका नं. ५० : बागचौर नगरमा खोप सम्बन्धी विवरण

श्रावन २०७५ देखि असार २०७६ सम्म		
स्वास्थ्य संस्था	पूर्ण खोप	डिपिटी, हेपाटाइटिस बी खोप
थारमारे प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	१२७	१४९
शिवरथ स्वास्थ्य चौकी	१५२	१४३
कोटबारा स्वास्थ्य चौकी	११६	१३८
कोटमौला स्वास्थ्य चौकी	११४	९२
पिपलनेटा स्वास्थ्य चौकी	४१	६४
बाँफुखोला स्वास्थ्य चौकी	१२५	९३
जम्मा	६७५	६७९

स्रोतः जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, सल्यान

५.२.५ सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी विवरण

बालबालिकालाई गर्भमा रहँदादेखि र जन्मेपछि स्याहार तथा रेखदेख गर्न नसकेको खण्डमा उनीहरु विभिन्न रोगबाट संक्रमित हुँदै आएको हामीले स्पष्ट देख्न सक्छौं । यसका विभिन्न कारण मध्ये कै एक प्रमुख कारण हो– बालबालिकाले गर्भमा रहँदा आवश्यक हेरचाह र स्वास्थ्य सुरक्षा नपाउनु ।

गर्भमा रहँदा मूलतः आमाको उमेर, पोषण, आराम, मादक तथा सुर्तीजन्य पदार्थको सेवन लगायतका अवस्थाले बालबालिकाको स्वास्थ्य निर्भर रहन्छ । बालबालिका स्वस्थ जन्मनका लागि गर्भवती महिलाले कम्तिमा पनि चारपटक नियमित स्वास्थ्य जाँच गराउनुपर्दछ र आवश्यक खोप (टि.टि.) तथा आइरन, भिटामिन चक्कीहरु नियमित सेवन गर्नुपर्दछ । कम उमेरमै गर्भवती हुँदा आमा र शिशु दुवैको स्वाथ्यमा हानी-नोक्सानी पुग्ने भएकाले सरकारले कानूनी रुपमा विवाह गर्ने न्युनतम उमेर २० वर्ष तोकिदिएको छ । तर १७ प्रतिशत किसोरीहरु (१५ देखि १९ वर्ष उमेर समूहका) गर्भवती भएका वा आमा भइसक्ने गरेको सरकारी तथ्यांक (नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण-२०११) मा रहेको छ ।

सरकारले स्वास्थ्य सेवा विभागमार्फत सुरक्षित मातृत्व तथा नव शिशु स्वास्थ्यका लागि समुदायमा आधारित कार्यक्रम संचालन गरिरहेको छ । यसले आमा र बालबालिका दुवैको मृत्युदर घटाउन धेरै मद्दत पुर्याएको छ । तर पनि उक्त सेवाहरु कार्यक्रम केन्द्रित भएका कारण सबै लक्षित वर्गमा अझै पुग्न सकेको देखिँदैन । ग्रामिण भेगहरुमा समयमा नै गर्भवती महिला स्वास्थ्य चौकी नपुग्दा र स्वास्थ्यकर्मी पर्याप्त नहुँदा कति शिशुहरुको मृत्यु हुने गरेको सबैलाई जगजाहेर नै छ । बागचौर नगरपालिकाको सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ५१ : बागचौर नगरमा सुरक्षित मातृत्वको अवस्था

सुरक्षित मातृत्व विवरण			
स्वास्थ्य संस्था	ANC पहिलो भेट	ANC चौथो भेट	संस्थागत सुत्केरी
थारमारे प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	१४९	९३	१८५
शिवरथ स्वास्थ्य चौकी	१८४	१४५	८१
कोटबारा स्वास्थ्य चौकी	११२	६८	७३
कोटमौला स्वास्थ्य चौकी	११४	६६	६७
पिपलनेटा स्वास्थ्य चौकी	९	५	०
बाँफुखोला स्वास्थ्य चौकी	११८	९२	९५
जम्मा	६८६	४६९	५०१

स्रोतः जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, सल्यान

५.२.६ परिवार नियोजन सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ५२ : बागचौर नगरको परिवार नियोजन सम्बन्धी विवरण

	अवधि	चैत्र २०७५	वैशाख २०७६	जेष्ठ २०७६
३ महिनामा परिवार नियोजन सम्बन्धी विवरण	कण्डम प्रयोगकर्ता (संख्या/१५०)	३४.२	३५	२८.२
	पिल्सका नयाँ प्रयोगकर्ता	१८	११	६
	डिपो नयाँ प्रयोगकर्ता	४२	५३	३२
	IUCD नयाँ प्रयोगकर्ता	१	०	०
	Implant नयाँ प्रयोगकर्ता	६	७	२

स्रोतः जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, सल्यान

५.२.७ बाल स्वास्थ्य तथा कुपोषणको अवस्था

कुनै पनि ठाउँको पोषणको अवस्था त्यस ठाउँका बालबालिकालाई हेरेर सजिलै अनुमान लगाउन सकिन्छ । पोषित बालबालिकालाई कुनै पनि ठाउँको सामाजिक र आर्थिक विकासको सूचकको रुपमा हेर्न सकिन्छ । सरकारले पोषणलाई उच्च प्राथमिकता दिई ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरुलाई नियमित रुपमा बालवृद्धि अनुमान गर्दै आएको छ । बालबालिका सम्बन्धी महासन्धि-१९८९ ले समेटेर बालबालिकालाई अवहेलना, बेवास्ता, हेलचेक्र्याइँ, दुर्व्यवहार, हिँसा लगायतबाट जोगाई खाना र पोषणको अधिकार सुनिश्चित गर्नुपर्ने उल्लेख गरेको छ । नेपालको संविधान, २०७२ ले पनि खाद्य सम्प्रभुतालाई मौलिक हकका रापमा राखेको छ । यो कार्य गर्नका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरु समेत कार्यरत रहेका छन् । कार्यक्रम संचालनको सहयोगका लागि नगरमा स्वास्थ्य सञ्जाल विस्तार भएको छ ।

स्वास्थ्य र पोषण मानव जीवनको पहिलो महत्वपूर्ण आवश्यकता भएको र स्वस्थ नागरिकबिना राष्ट्रका अन्य विकास क्रियाकलापहरु प्रभावकारी हुन नसक्ने भएको हुँदा जनस्वास्थ्यको अध्ययन योजना तर्जुमा प्रक्रियाको एक महत्वपूर्ण हिस्सा हुन आउँछ । बागचौर नगरपालिकामा राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रमा आधरित भई बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम, परिवार स्वास्थ्य कार्यक्रम, व्यस्थापन कार्यक्रम, प्राथामिक स्वास्थ्य सेवा पुनर्जागरण कार्यक्रम, रोग नियन्त्रण कार्यक्रम, स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा सञ्चार कार्यक्रम, महामारी तथा रोग नियन्त्रण कार्यक्रम तथा क्षमता विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरु संचालन भई आएको पाइन्छ ।

तालिका नं. ५३ : बागचौर नगरमा पोषणको अवस्था

श्रावन २०७५ देखि असार २०७६ सम्म			
वडा नं.	पोषण (०-२३ महिना)	पोषण (१२-५९ महिना)	पोषण (६-२३ महिना)
१	१३७	२५८	१०३

२	१६२	२९१	११८
३	१०१	१८१	७१
४	१६२	३१८	१२४
५	१७१	३४२	१२९
६	१३५	२७९	१०३
७	१९४	३८३	१४१
८	९६	१६५	७०
९	१२६	२३८	९२
१०	९१	१४८	६४
११	८२	१४६	६०
१२	१०९	२०९	८३
जम्मा	१५६६	२९५८	११५८

स्रोतः जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, सल्यान

५.२.८ प्रमुख रोग र उपचार सम्बन्धी विवरण

यस नगरमा मुटु तथा रक्तनली समबन्धि रोग, मधुमेह, क्यान्सर, दिर्घ स्वाशप्रश्वास समबन्धी रोगीहरुको बाक्लो संख्या देखिएको छ । यसो हुनुको प्रमुख कारणहरु निम्नानुसार रहेका छन्:

- धुमपान र सुर्तीजन्य पदार्थ
- अपर्याप्त शारीरिक क्रियाकलाप
- अस्वस्थकर खानपिन
- मोटोपना
- मद्यपान
- वायूप्रदुषण

निमोनिया र पखाला

तालिका नं. ५४ : बागचौर नगरको निमोनिया र पखाला सम्बन्धी विवरण

समय	निमोनियाका घटना	निमोनिया उपचार	पखालाको घटना	CBIMCI उपचार
असार २०७५	३०	५७	७७	७२
श्रावन २०७५	४१	५७	५२	५१
भाद्र २०७५	८५	८५	३७	३७
असोज २०७५	५०	६३	१७	२२
कार्तिक २०७५	४३	४३	४१	४०
मंसिर २०७५	२३	६१	६२	६०
पुष २०७५	४२	४०	५७	५७
माघ २०७५	३२	४७	४३	४३

फागुन २०७५	३९	३९	४७	३९
चैत्र २०७५	३९	३८	६०	६५
वैशाख २०७६	५१	३२	१२१	१४०
जेठ २०७६	३५	३६	७७	८८

स्रोतः जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, सल्यान

टिबी

तालिका नं. ५५ : बागचौर नगरका स्वास्थ्य चौकीमा टिबीको अवस्था

श्रावन २०७५ देखि असार २०७६ सम्म		
स्वास्थ्य संस्था	दर्ता भएका टिबीका विरामी	उपचार भएका टिबीका विरामी
थारमारे प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	७	२
शिवरथ स्वास्थ्य चौकी	२	०
कोटबारा स्वास्थ्य चौकी	०	०
कोटमौला स्वास्थ्य चौकी	०	०
पिपलनेटा स्वास्थ्य चौकी	०	०
बाँफुखोला स्वास्थ्य चौकी	२	०

स्रोतः जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, २०७६

OPD विरामीको संख्या

तालिका नं. ५६ : बागचौर नगरका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा दर्ता भएका OPD विरामीहरू

श्रावन २०७५ देखि असार २०७६ सम्म दर्ता भएका OPD विरामीहरू		
स्वास्थ्य संस्था	महिला विरामी	पुरुष विरामी
थारमारे प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	३२९८	१७५२
शिवरथ स्वास्थ्य चौकी	४७३०	२३८२
कोटबारा स्वास्थ्य चौकी	३०५९	१५४३
कोटमौला स्वास्थ्य चौकी	४२५६	२७१४
पिपलनेटा स्वास्थ्य चौकी	७९२	५०१
बाँफुखोला स्वास्थ्य चौकी	४३४९	३१३६
जम्मा	२०४८४	१२०२८

स्रोतः जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, २०७६

५.३ खानेपानी तथा सरसफाई

मानव जीवनरक्षा र विकासका लागि सफा खानेपानी, आधारभूत शौचालय तथा उपयुक्त सरसफाइका बानीहरू अत्यन्तै महत्वपूर्ण रहन्छन् । यी आधारभूत सेवा बिना लाखौं मानव जीवन जोखिममा पर्दै आइरहेका छन् । खानेपानी तथा सरसफाईजन्य रोगहरू पाँच वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूको मृत्युको मुख्य कारणहरू मध्येको एक हो ।

गरिबी, कठिन भू-बनोट र द्वन्द्वजस्ता चुनौतीहरू हुँदाहुँदै पनि खानेपानी तथा सरसफाइको सुविधा विस्तारमा नेपालले विगतका केहि दशकहरुमा उल्लेखनीय प्रगति हासिल गरेको छ । सन् १९९० मा ४६ प्रतिशत घरधुरीसँग खानेपानीको सुविधा रहेकोमा हाल ९५ प्रतिशतसम्म खानेपानीको पहुँच छ । त्यसैगरी सन् १९९० मा ६ प्रतिशतबाट वृद्धि भई हाल ६२ प्रतिशतसँग सरसफाइको सुविधा उपलब्ध छ ।

५.३.१ खानेपानी सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ५७ : बागचौर नगरको खानेपानी सम्बन्धी विवरण

पानी को स्रोत	पाइपधारा घर कम्पाउण्डमा	पाइपधारा सार्वजनिक	ढाकिए को इनार / कुवा	नढाकिए को इनार / कुवा	नदी खोला	मूल को पानी	डिप बोरिङ्ग	ट्युव वेल / हेन्ड पम्प	अन्य	जम्मा
१	१०९	३९८	७	५	२	१४	०	०	०	५३५
२	२८८	३८२	२९	१०३	३१	५२	२	०	२३	९१०
३	१२०	३५६	३	०	०	१	०	०	०	४८०
४	२८८	१८	०	०	४	२२८	०	०	१	५३९
५	४९७	१६	४	०	०	२	०	०	०	५१९
६	१५	४५५	४	२	३३	६७	१	०	०	५७७
७	७	७२५	०	२	०	४	०	०	०	७३८
८	९२	३४७	४	१	२१	२६	१	३	०	४९५
९	८३	४९४	०	०	२	२	०	०	०	५८१
१०	५६	४४२	१	१	१	२	०	०	१	५०४
११	१४३	१८२	१०	२	५८	११	१	०	१	४०८
१२	१७१	३३४	२	२	०	२	०	०	०	५११
जम्मा	१८६९	४१४९	६४	११८	१५२	४११	५	३	२६	६७९७

%	२७.५०	६१.०४	०.९४	१.७४	२.२४	६.०५	०.०७	०.०४	०.३८	१००

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

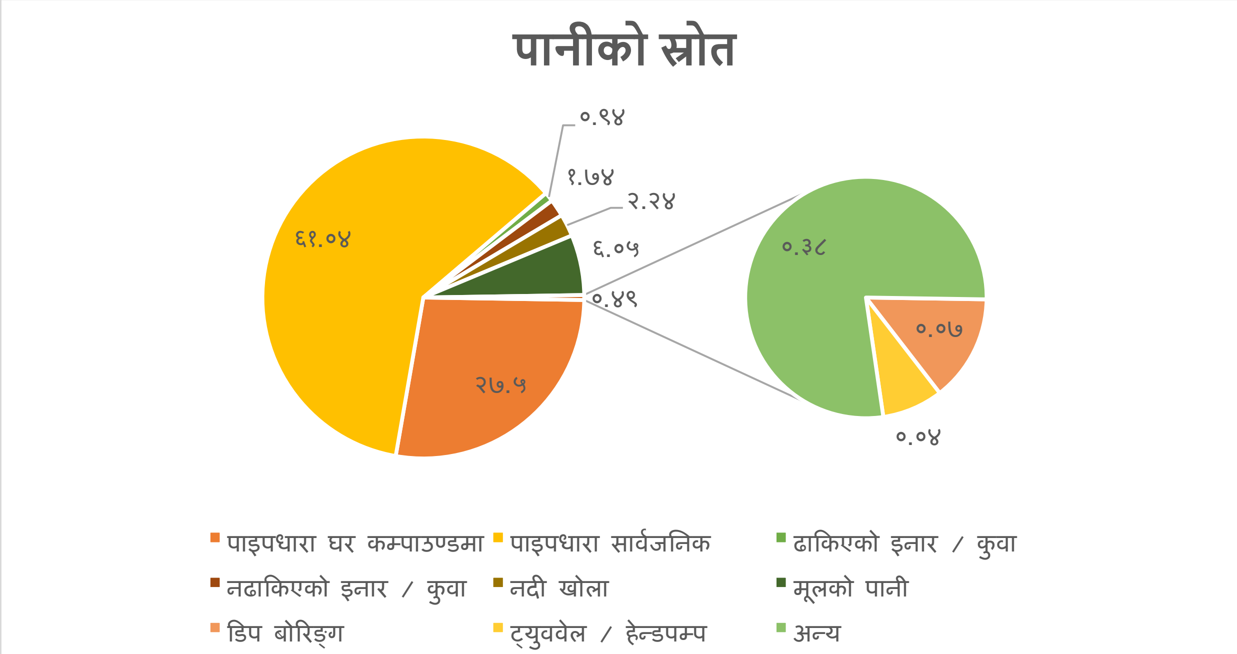

माथिको तालिकामा बागचौर नगरपालिकाका परिवारहरुले प्रयोग गर्ने खानेपानीको मुख्य श्रोतहरुको तथ्यांकलाई देखाइएको छ । जसअनुसार सबैभन्दा बढी परिवारले प्रयोग गर्ने पानीको मुख्य श्रोत सार्वजनिक पाइपधारा रहेको छ । नगरको कुल ६,७९७ घरपरिवारको ६१.०४ प्रतिशत अर्थात् ४,१४९ घरधुरीले सार्वजनिक पाइपधारालाई प्रमुख खानेपानीको श्रोत बनाएका छन् । द्रोस्रोमा घर कम्पाउण्डमा पाइपधाराको पानी प्रयोग गर्ने धरधुरी १,८६९ (२७.५० %), तेस्रोमा मुलको पानी प्रयोग गर्ने घरधुरी ४११ (६.०५ %) रहेको पाइन्छ । त्यस्तै नदी, खोलाको पानी प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या १५२ (२.२४ %), इनार/कुवाको पानी प्रयोग गर्ने घरधुरी ६४ (०.९४ %), डिप बोरिङ्ग प्रयोग गर्ने ५ (०.०७ %), ट्युबवेल/ह्यान्डपम्प ३ (०.०४ %) र अन्य स्रोत प्रयोग गर्नेको संख्या २६ (०.३८ %) रहेको छ ।

५.३.२ शौचालय प्रयोगको अवस्था

तालिका नं. ५८ : बागचौर नगरमा शौचालय प्रयोगको अवस्था

शौचालय	फ्लस भएको	साधारण	जम्मा
१	३६१	१७४	५३५
२	८४०	७०	९१०
३	४१३	६७	४८०
४	४५०	८९	५३९
५	४४२	७७	५१९
६	४७३	१०४	५७७

७	५२१	२१७	७३८
८	४३३	६२	४९५
९	३८९	१९२	५८१
१०	४७१	३३	५०४
११	२६८	१४०	४०८
१२	३७७	१३४	५११
जम्मा	५४३८	१३५९	६७९७
%	८०.०१	१९.९९	१००

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

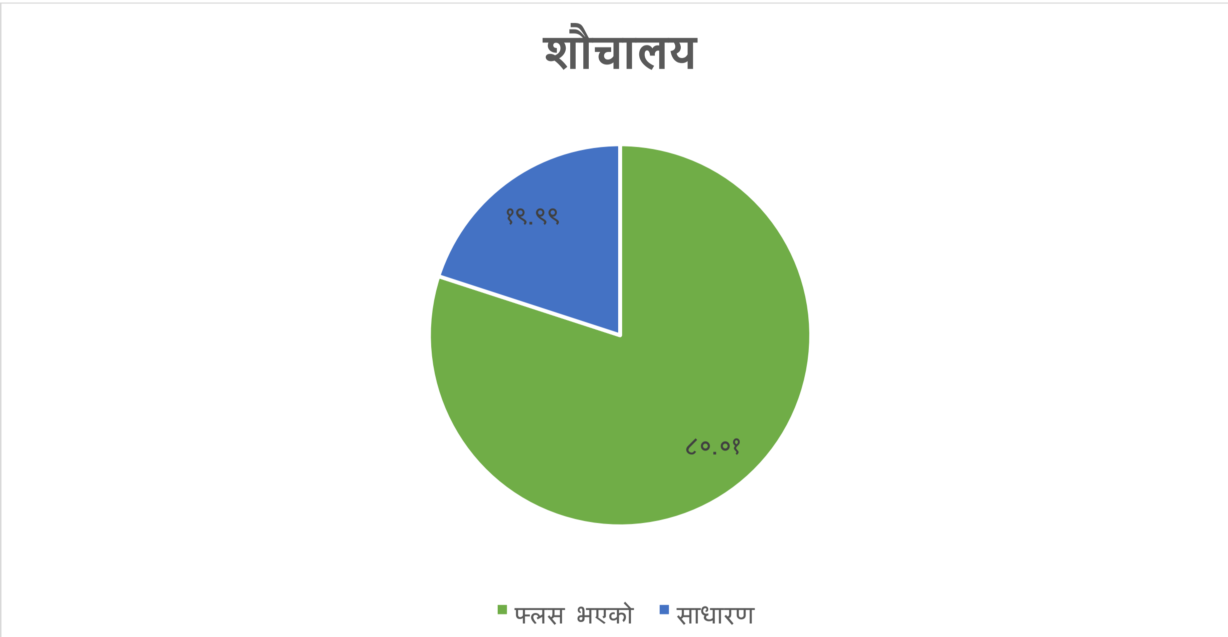

माथिको तालिका र चार्टमा बागचौर नगरपालिकाको घरपरिवारले प्रयोग गर्ने शौचालयको प्रकार/अवस्थालाई उल्लेख गरिएको छ । जसअनुसार नगरमा सम्पुर्ण घरपरिवारले शौचालय प्रयोग गर्ने गरेको देखिन्छ । त्यस्तै शौचालयको प्रकारलाई हेर्दा कुल ६,७९७ घरधुरी मध्ये ५,४३८ घरधुरी (८०.०१ %) ले फ्लस भएको शौचालय प्रयोग गर्ने गरेका छन् भने १,३५९ घरधुरी (१९.९९ %) ले साधारण शौचालय प्रयोग गर्ने गरेका छन् ।

५.३.३ फोहोरमैला व्यस्थापन

नगरपालिकालाई सधैं सफा राखी वातावरणमैत्री घर, टोल, बस्ती, समाज बनाउने हेतुले राष्ट्रिय सरसफाई अभियानलाई निरन्तरता दिने क्रममा वडा नागरिक मन्च, नागरिक सचेतना केन्द्र, टोल विकास संस्था, टोल सुधार समाज र विपद व्यवस्थापन समितिको अगुवाई र सहकार्यमा टोल तथा वडास्तरका कैयौं पटक अभियानको रुपमा संचालन भएको पाइन्छ । यसबाट आम नगरवासीहरुमा व्यापक रुपमा सरसफाई जागरणको लहर फैलिएको छ । बागचौर नगरपालिकामा फोहरमैला व्यस्थापन एवम् पूर्वाधार विकास तर्फ फोहोर व्यवस्थापनका लागि हाललाई नगरपालिकाले आफ्नै सवारीसाधनद्वारा नियमितरुपमा फोहोरमैला

संकलन गरि व्यस्थापन गर्दै आएको छ । यस सम्बन्धी थप उपकरणहरुको व्यवस्थापन गर्न र व्यवस्थित ल्यान्डफिल साइट निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

५.४ महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण

५.४.१ बाल क्लव तथा सञ्जाल

बालबालिकाहरु संगठित भई आफूसँग सरोकार राख्ने विषयमा छलफल गर्न, प्रतिनिधित्व गर्न र आफ्नै क्षमता विकास, सचेतना लगायत बाल अधिकारको संरक्षण एवं प्रवर्द्धनमा विविध क्रियाकलाप गर्न बाल-समूह, बाल-क्लब, बाल-अधिकार मन्च आदिका रुपमा बालबालिकाहरु क्रियाशील रहेका छन् । बाल क्लव बाल-सहभागिताको एक शशक्त माध्यम बनेको छ । जसलाई बालबालिकासँग सम्बन्धित थुप्रै नीतिगत दस्तावेजहरुमा पनि उल्लेख गरिएको छ । बालबालिकाहरुलाई समूहमा आबद्ध गराउन र उनीहरुसँग सरोकार राख्ने विषयमा मत व्यक्त गर्नका लागि विभिन्न स्तरका नीति तथा योजना निर्माणदेखि कार्यन्वयन र अनुगमनसम्म बाल क्लबको प्रतिनिधित्वलाई मान्यता दिइएको छ ।

व्यक्तिगत रुपमा नगरपालिकामा बालबालिकाको सहभागिता, सक्रियता र नेतृत्वमा विशेषगरी विद्यालयहरूमा गठन भैरहेका बालक्लबहरुले बाल अधिकार सम्बन्धी चेतनामूलक कार्यहरु गरिरहेका छन् । बाल क्लवहरूले गरिरहेका कार्यहरूलाई देहायबमोजिम उल्लेख गरिएको छ ।

- जन्मदर्ता प्रचारात्मक अभियान
- विद्यालय भर्ना अभियान
- बालश्रम न्यूनीकरण कार्यक्रम
- बालसहभागिता अभिवृद्धि कार्यक्रम
- बालबालिकालाई प्रदान गरिने खोप प्रचार कार्यक्रम
- नि:शूल्क शिक्षा प्रचारात्मक र प्रबर्द्धनात्मक कार्यक्रम
- भयरहित वातावरणमा शिक्षा पाउने अधिकारबारे प्रचारप्रसार
- वातावरणीय सुधार कार्यक्रम
- अभिभावक चेतानाशिक्षा कार्यक्रम

५.४.२ अपाङ्गताका आधारमा जनसंख्या

तालिका नं. ५९ : बागचौर नगरको अपाङ्गताका आधारमा जनसंख्या

वडा नम्बर	पूर्ण अपाङ्ग		आंशिक अपाङ्ग	
	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष
१	५	२	२	२
२	३	५	६	६
३	१	५	४	१
४	१	१	४	६

५	३	६	५	५
६	०	२	४	१
७	१	६	६	१३
८	०	४	५	५
९	४	६	२	८
१०	५	८	४	६
११	०	१	२	३
१२	२	४	५	३
जम्मा	२५	५०	४९	५९

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६ अनुसार यस बागचौर नगरपालिकामा अपाङ्गताको अवस्थालाई हेर्दा अपाङ्गता भएको जनसंख्या १८३ रहेको छ । जसमध्ये पूर्ण अपाङ्गमा महिला २५ जना र पुरुष ५० जना रहेको देखिन्छ भने आंशिक अपाङ्गमा महिला ४९ जना र पुरुष ५९ जना रहेका छन् । खासगरी व्यक्तिहरुमा अपाङ्गता हुने कारण आयोडिन नुनको प्रयोगको कमी, ग्रामिण क्षेत्रमा मुख नधुने समस्याका कारण जन्मजात अपाङ्गता, प्राकृतिक प्रकोप, दुर्घटना, कुपोषण, स्वास्थ्य उपचार नपाए, द्वन्द या विस्फोटक पदार्थको प्रयोग आदि रहेको देखिएको छ । जसलाई हटाउन प्रतिरोधात्मक र उपचारात्मक दुवै कार्य गरिनुपर्दछ ।

हालसम्म यस नगरको सामाजिक र आर्थिक अवस्थामा परिवर्तन ल्याउन केहि आयमूलक र सीपमूलक तालिमहरु संचालन गरिएता पनि यिनीहरुको आत्मविश्वासलाई बढाउन र समुदायबाट हुने उपेक्षाबाट मुक्त राख्न स्थानीय स्रोतसाधन र निकायहरुमा यो समुदायको पहुँच पुर्याउन विभिन्न कार्यक्रम ल्याउनुपर्ने देखिन्छ ।

५.४.३ ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी विवरण

ज्येष्ठ नागरिकहरूका लागि विशेष संरक्षण तथा सामाजिक सुरक्षाको हक संविधानले प्रत्याभूत गरेको छ । ज्येष्ठ नागरिकसम्बन्धी ऐन, नियमावली तथा राष्ट्रिय कार्ययोजना कार्यान्वयनमा छन् । कुल जनसंख्याको ८ दशमलव १३ प्रतिशत ज्येष्ठ नागरिक छन् ।

तालिका नं. ६० : बागचौर नगरका ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी विवरण

वडा नम्बर	जेष्ठ नागरिक (दलित)		जेष्ठ नागरिक	
	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष
१	१७	१६	३१	३३
२	१८	१९	३१	३९
३	६	७	२९	४३
४	२३	२६	६२	५४
५	३२	२१	६२	३२

६	३१	२४	२५	२८
७	१९	१८	३९	३२
८	२८	२१	३२	३१
९	०	०	६४	५३
१०	१८	२१	३३	५०
११	०	०	२८	३२
१२	४	८	३८	३६
जम्मा	१९६	१८१	४७४	४६३

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६ का अनुसार बागचौर नगरपालिकामा कुल १,३१४ जेष्ठ नागरिक भएको देखिन्छ । जसमध्ये दलित ज्येष्ठ नागरिकमा महिलाको संख्या १९६ र पुरुषको संख्या १८१ रहेको छ भने ज्येष्ठ नागरिकमा महिलाको संख्या ४७४ र पुरुषको संख्या ४६३ रहेको छ ।

जेष्ठ नागरिकका लागि परिवार, समुदाय र राज्यले विशेष ध्यान दिँदै घर परिवारका सदस्यले पनि यथोचित माया ममता, प्रेम र समय दिनुपर्छ । उनीहरूकालागि बागचौर नगरपालिकाले स्वास्थ्य सेवामा विशेष सहुलियत, बेसहारा र अशक्त जेष्ठ नागरिकलाई विशेष भत्ता वा लालनपालनको व्यवस्था, जेष्ठजनको उचित रेखदेख, स्याहार, सामान्य स्वास्थ्य उपचारजन्य विषयमा अनुशिक्षण वा प्रशिक्षणको व्यवस्था, सञ्चार माध्यमबाट रेखदेख, स्याहार उपचारबारे जनचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

५.४.४ एकल महिला सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ६१ : बागचौर नगरपालिकाका एकल महिलाको विवरण

वडा नम्बर	विधवा
१	८५
२	७९
३	४३
४	८०
५	९३
६	३२
७	१०७
८	४३
९	७३
१०	५४
११	३१

१२	६२
जम्मा	७८२

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६ का अनुसार बागचौर नगरपालिकाको कुल ३६,४३२ जनसंख्या मध्ये ७८२ जना एकल महिला रहेको देखिन्छ । जसमध्ये सबैभन्दा बढी वडा नं. ७ मा १०७ जना र सबैभन्दा कम वडा नं. ११ मा ३१ जना रहेका छन् ।

५.५ युवा तथा खेलकुद

राज्यको सामाजिक न्याय र समावेशीकरणको नीति अन्तर्गत स्वस्थ, सक्षम र अनुशासित नागरिक तयार गर्न खेलकुद तथा खेलाडीमा योजनाबद्ध लगानी गर्ने नीति रहेको छ । खेलकुद क्षेत्रमा स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी जनशक्ति उत्पादन गरी नगरपालिकाको चौतर्फी विकासलाई बल पुर्याउन सकिन्छ भन्ने मान्यताअनुसार यस नगरपालिका खेलकुदको विकास लागि प्रयासरत रहेको छ। यसको लागि नगरपालिकाले विभिन्न खुला स्थानहरू छाडेको छ। ती स्थानहरूमा खेलकुदको लागि पूर्वाधारहरू निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ। खेलकुदलाई राष्ट्रिय एकता सुदृढ गर्ने एवं अन्तराष्ट्रिय क्षेत्रमा राष्ट्रको पहिचान अभिवृद्धि गर्ने माध्यमको रूपमा बिकास गर्ने देशको नीतिअनुसार विभिन्न तहमा विभिन्न प्रतिस्पर्धाहरूको आयोजना गरी खेलकुदको विकासमा योगदान पुर्याइरहेका छन्। यसका अतिरिक्त नेपाल सरकारद्वारा विगतमा गठन हुने जिल्ला खेलकुद विकास समितिबाट पनि कतिपय राष्ट्रिय दिवसहरूमा कतिपय खेलहरूको आयोजना गर्ने गरिएको छ। समग्रमा भन्नुपर्दा बालबालिका एवं युवा जनशक्तिको स्वस्थ शारीरिक विकासको लागि नभई नहुने खेलकुदको क्षेत्रमा अत्यन्त न्यून लगानी हुने गरेको देखिन्छ ।

बागचौर नगरपालिकामा स्थानीय युवा क्लवको स्तरोन्नतिका लागि विभिन्न खेलकुद सामग्रीको व्यवस्था गर्नुपर्ने, सामुदायिक रूपमा समन्वय गरी चिल्ड्रेनपार्कको व्यवस्था हुनुपर्ने, खेलकुद प्यारापिट सहित खेलमैदान, वडा स्तरीय खेल मैदानमा आवश्यक चारैतिर पक्की नाली सहित माटो भरान, वडाका सबै क्लवहरूलाई खेलकुद सामाग्री उपलब्ध गराउने आदि जस्ता कार्यहरू खेलकुद विकासको लागि गर्नुपर्ने देखिन्छ । नगरपालिकामा रहेका बालबालिका तथा युवाहरूमा रहेको खेलकुदप्रतिको रुचि मध्यनजर गर्दै नगरपालिकामा रहेका संभावना पहिचान गरेको खण्डमा राष्ट्रिय खेलकुदमा टेवा पुग्ने देखिन्छ । यस नगरपालिकामा व्यवस्थित रूपमा कुनै पनि खेल मैदानको स्थापना नभए तापनि विस्तारै केही स्थानहरूमा रंगशाला निर्माणको कार्य थालनी भइरहेको छ ।

खेलमैदान सम्बन्धी विवरण

खेलकुद क्षेत्रमा स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी जनशक्ति उत्पादन गरी नगरको चौतर्फी विकासलाई बल पुर्याउन सकिन्छ भन्ने मान्यता अनुसार यस नगरमा खेलकुदको विकास भएको पाइन्छ । यसको लागि नगरले विभिन्न खुला स्थानहरू छोडेको छ । तर ती स्थानहरूमा खेलकुदको लागि खासै पूर्वाधार तयार भएको भने देखिदैंन । यस नगरमा खेलकुद विकासका लागि सबै जसो विद्यालयमा खेलमैदान रहेका छन् ।

५.६ कला, भाषा तथा संस्कृति

भाषा, कला, साहित्य र संस्कृति समाजको ऐना हो र मुलुकको अमर निधि हो । जसले समाजको अवस्थालाई चित्रित गर्दै सभ्य, मानवीय मुल्य मान्यता स्थापित गर्न सृजनशील र समुन्नत समाज निर्माणमा अहम भूमिका निर्वाह गर्दछ । जीवमा जीवन्तता पर्याय कला, भाषा र संस्कृति हो । जीवनमा जीवन्तता त्यसबेला मात्र आउन सक्छ जब हामी आफ्नो भाषा एवं संस्कृति प्रति जागरूक हुन्छौं । भाषा एवं संस्कृति बिना हामीले भौतिक रूपमा जति सुकै प्रगति गरे पनि, परिवेशमा यसबाट कुनै लाभ हुदैन । भाषा एवं संस्कृति जीवित तब मात्र रहन्छ जब त्यो हाम्रो परिवेश हुन्छ ।

साहित्य, कला, संस्कृतिलाई अनुत्पादक क्षेत्र भनेर उपेक्षात्मक नजरले हेरिँदै आइनु, सरकारी निकाय यसबारे गम्भीर नदेखिनु, बौद्धिक क्षेत्र पनि कला, संस्कृति, भाषा, साहित्यबारे मुख नखोल्नु, साथै पुरानै सोचाइको निरन्तर बढुवाले मुलकमा कला, साहित्य, संस्कृति अपहेलित बनिरहेको अवस्था छ । कला, भाषा र संस्कृति समुदायका प्रमुख अंग हुन् । यिनको संरक्षण र विकास समुदायकै संरक्षण र विकास हो । देशको पहिचान नै कला, भाषा र संस्कृति हो भनेर बुझ्न र बुझाउन नितान्त आवश्यक देखिन्छ ।

हुन त हामीकहाँ साहित्य, कला, संस्कृतिलाई सधैं अनुत्पादक क्षेत्र भनेर उपेक्षात्मक नजरले हेरिँदै आइरहेको छ□। तर देशको पहिचान यसैमा छ□। सरकारी निकायले यसबारेमा गम्भीर बनेर सोचेको पाइँदैन□। बौद्धिक क्षेत्रले पनि यसलाई गम्भीरतापूर्वक लिएको पाइँदैन□। यो हिजोकै पुरानै सोचाइले हाम्रा कला, साहित्य, संस्कृतिको विकास हुन सक्दैन□।

बागचौर नगरपालिकामा नै पनि साहित्य, कला र संस्कृति मै सिंगो जीवन समर्पण गर्नेहरू धेरै छन्□। राजनीति आफ्नो ठाउँमा छ□। तिनका खेलाडीहरूले आआफ्ना तरिकाले खेल खेल्लान्□। तर साहित्य, कला र संस्कृतिलाई मिचेर, कुल्चेर र चटक्कै विर्सेर विकासको नाममा सांस्कृतिक विनासको बाटोतिर लम्किनु हुँदैन । प्रतिभा खास भूगोल र सीमाभित्रका सम्पत्ति मात्र होइनन्, विश्व समुदायकै सम्पत्ति हुन्□। यिनीहरूको संरक्षण गर्नु हामी सबैको दायित्व हो□।

परिच्छेद ६ : वन तथा वातावरण

नेपालको कुल भूभागको ४०.३६ प्रतिशत वन क्षेत्र र ४.३८ प्रतिशत भू-भाग अन्य काष्ठ तथा बुट्यान क्षेत्र गरी कुल ६६ लाख हेक्टर वन र बुट्यान क्षेत्रले ढाकेको छ भने बाँकी भ–भाग कृषि, बसोबास क्षेत्र र नदी क्षेत्रले ढाकेको छ । वन मन्त्रालयअन्तर्गत सञ्चालित 'वन स्रोत सर्वेक्षण परियोजना' (२०१०-२०१४) अनुसार नेपालमा प्रतिशतका हिसाबले मध्य पहाडी क्षेत्रमा ३७.८० %, उच्च पहाडी तथा उच्च हिमाली क्षेत्रमा ३२.२५ %, चुरेमा २३.०४ % र तराईका जिल्लामा ६.९० प्रतिशत वन रहेको छ । मध्यपहाडी क्षेत्रमा बसाईसराइका कारण छोडिएको र खेती नभएको जमिनमा रूख उम्रेको तथा सामुदायिक वनको संरक्षण राम्रो भएकाले अरू क्षेत्रको तुलनामा वन क्षेत्र बढेको वनविज्ञहरूको निचोड छ ।

६.१ वन क्षेत्रको अवस्था

वन ऐन २०४९, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन २०२९, वातावरण संरक्षण ऐन २०५३ र नेपालले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा गरेका सन्धी सम्झौताहरू; जस्तै, जैविक विविधता महासन्धी लगायतका सन्धी-सम्झौताले वन र वातावरण संरक्षणका लागि स्व-स्थानीय र पर-स्थानीय रूपमा वनस्पतिको संरक्षण गर्नुपर्ने कुरामा जोड दिएको पाइन्छ । साथै राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाको रुखहरू कटान गर्दा १:२५ को दरले वृक्षारोपण गरी उक्त बिरुवाहरूलाई ५ वर्षसम्म स्याहार संभार गरी सम्बन्धित डिभिजन वन कार्यालयलाई हस्तान्तरण गर्नुपर्ने कानुनी प्रावधान रहेको छ ।

यद्दपी सरकारी तथ्यांकअनुसार तराईमा प्रतिवर्ष ०.४४ र चुरेमा ०.१८ प्रतिशतका दरले वन विनाश भइरहेको छ । अध्ययनले वन क्षेत्रको रूखको कुल जैविक पिण्ड, कुल कार्बन सञ्चित र जैविक विविधताको पनि अध्ययन गरेको थियो । अध्ययनले नेपालको वनमा एक अर्ब ५ करोड ५० लाख टन कार्बन सञ्चित रहेको देखाएको छ ।

तालिका नं. ६२ : बागचौर नगरको भू-अवस्था

क्र.सं.	भू-उपयोग	क्षेत्रफल (हे.)	प्रतिशत
१	कृषि क्षेत्र	५८१८	३७.२७
२	वन क्षेत्र	८०९८	५१.८८
३	झाडी बुट्यान	१४८	०.९५
४	चरन क्षेत्र	९०	०.५८

५	अन्य	१४४१	९.२३
	जम्मा	१५६०९	१००

स्रोतः नापी विभाग, २०७६

बागचौर नगरको कुल भू-भाग मध्ये ५१.८८ % क्षेत्रफल (८०९८ हेक्टर) वन क्षेत्रले ओगटेको छ । नगरको भू-उपयोगबारे माथिको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ । जिल्ला वन कार्यालयको कार्यक्षेत्र भित्र पर्ने गरि बागचौर नगरपालिकाको वन क्षेत्रलाई व्यवस्थापन गरिएको छ । नेपालको वनमा ४ सय ४३ प्रजातिका रूख छन् । यसमध्ये मध्य पहाडका वनमा ३२६, चुरेमा २८१, उच्च पहाडी तथा उच्च हिमालीमा २७५ र तराईका वनमा १६४ रूखका प्रजाति पाइएका छन् ।

बागचौर नगरपालिकामा पाइने प्रमुख बनस्पतीका प्रजातिहरूमा खोटे सल्ला, साल, साज, बाँझ, कटुस, लालीगुराँस, काफल, उतिस, चिउरी, पैयु, कोइरालो, वोटधाइरो, जामुन, सिसौ, टुनी, सान्दन, तिजु, टुनी आदि रहेका छन् र लघु वन पैदावारहरूमा खोटो, टिमुर, तेजपात, दारुहल्दी, काउलो, गोकुलधुप, अमला, रिठा, पाखनवेद, बोझो काफलको बोक्रा, आदि हुन् । त्यसैगरी बागचौर नगरमा निम्नानुसारका बन्यजन्तुहरू पाइन्छन् :

१) स्तनधारीः
कस्तुरी मृग, घोरल, झारल, थार, बाघ, फ्याउरो, चितुवा, बाँदर, भालु, स्याल, रतुवा, दुम्सी, पाखे वेत, खरायो, बँदेल, मलसाप्रो, ब्वाँसो आदि रहेको छन् ।

२) पंक्षीः
डाँफे, मुनाल, कालिज, तित्रा, कोईली, ढुकुर, बकुल्ला, पानी हाँस, गिद्ध, चिल, काग, गौथली, भंगेरा, लुँईते, लामपुच्छ्रे, च्याखुरा, मलेवा, लुइचे, जुरली, धनेस, हुचिल आदि विभिन्न प्रजातीका चराहरू रहेको अनुमान छ ।

३) सरीसृपः
छेपारो, अजिंगर, सर्प, सालक, आदि ।

४) उभयचरः
भ्यागुता र पाहाँ, आदि ।

५) किरा पुतलीः
खजुरो, कन्सुत्लो, पुतली, फट्याङ्ग्रा आदि ।

६.१.१ जैविक विविधताको अवस्था

नेपालको वन क्षेत्र वि.सं. २०१३ सालभन्दा अगाडि मुखिया, तालुकदार तथा गाउँलेहरूबाट रेखदेख हुँदै आएकोमा २०१३ सालमा निजी वनजंगल राष्ट्रियकरण ऐन लागु भएपछि निजी वन बाहेकका सबै वन सरकारको अधिनमा गयो । बागचौर नगरपालिकाको पर्यावरणीय सन्तुलनका लागि पारिस्थितिक जैविक प्रणालीलाई सन्तुलित रुपबाट कायम राख्न वन, बनस्पती तथा प्राणीहरू बिचको स्थापित सम्बन्धलाई दिगोरुपमा कायम राख्न सजगता अपनाउनुपर्ने देखिन्छ । दिगो विकासका निम्ती पूर्वाधार विकासको क्रममा

हुने विनासलाई न्युनीकरण गर्न नितान्त आवश्यक छ । वातावरणीय सन्तुलनले वनस्पती वा प्राणीहरूको क्रमिक ह्रास र विनास हुँदै अन्ततः लोप हुने अवस्था हुन सक्छ । विषम हावापानीमा विभिन्न जात जातिका प्राणी र बनस्पती रहेको बागचौर नगरपालिका जस्ता नगरमा वन संरक्षण र सम्बर्द्धनको कार्यमा स्थानीय बासिन्दाहरूको सहभागिता अपरिहार्य हुन पुगेको छ । यिनै कुराहरूलाई मध्य नजर गरी २०४९ सालमा स्थानीय बासिन्दाहरूलाई आफ्नो दैनिक उपभोग्य वन पैदावरको उपलब्धता गराउने उद्देश्य राखी सामुदायिक वन दर्ता गर्ने कार्यको थालनी भएको पाइन्छ ।

मानव जीवनको लागि जैविक विविधताको संरक्षण अपरिहार्य छ । दैनिक जिवनको लागि आवश्यक काठ, दाउरा, घाँसको लागि मात्र नभई पारिस्थीतिक तथा जैविक प्रणालीको सन्तुलनको लागि समेत जैविक विविधताको महत्वलाई दृष्टिगत गरी हाल यस नगरमा सामुदायिक वन, कबुलियती वन, निजी वन, जस्ता अवधारणाहरूलाई व्यवहारमा लागु गरिएको छ ।

यस नगरमा उपोष्ण, समशीतोष्ण जलवायुयुक्त भएको कारण यस क्षेत्रमा चिलाउने कटुस, तिजु, पैयू, उत्तिस, टुनी, खोटे सल्ला, साल, लालिगुराँसका प्रजातीहरूका विरुवाहरू पाइन्छन् । गैर काष्ठ पैदावरको रुपमा व्यापारिक र आयुर्वेदिक महत्वका दृष्टिकोणले उपयुक्त देखिएका बाँस, निगालो, लोक्ता आदि वनस्पति तथा पिपला, अमला, हर्रो, बर्रो, चाबो, चिराईतो, दालचिनी आदि जडीबुटीहरू यस नगरका मुख्य लघुवन पैदावरहरू हुन् । मिश्रित जलवायुका कारण जिवजन्तुमा अनुकुल प्रभाव परेको छ र उनीहरूले यस किसिमको वातावरणमा सहजतापुर्वक आफुलाई खपाउन सकिरहेको पाइन्छ । नगरको विभिन्न प्रकारको वन क्षेत्रले कस्तुरी मृग, घोरल, झारल, थार, बाघ, फ्याउरो, कालो चितुवा, बाँदर, भालु, चितुवा, स्याल, रतुवा, दुम्सी, पाखे वेत, डाँफे, मुनाल, कालिज, तित्रा, कोईली, ढुकुर, बकुल्ला, पानी हाँस, गिद्ध, चिल, काग, गौथली, भंगेरा, लामपुच्छ्रे, छेपारो, सर्प, सालक, भ्यागुता, पाहाँ, खजुरो, कन्सुल्लो, पुतली, फट्याङ्ग्रा आदि वन्यजन्तुहरूलाई बासस्थान प्रदान गर्दै संरक्षित गरेको छ । वर्षेनी वन क्षेत्र फडानी भई निर्माण क्षेत्र तथा कृषियोग्य भुभागमा परिणत हुनु र वन्यजन्तुहरूको वासस्थान एवं वन्य प्रजातीमा ह्रास हुनु जैविक विविधता संरक्षणका निमित्त विकराल चुनौतीका रुपमा देखिएको छ ।

नगरको विषम हावापानीले जीवजन्तु र वनस्पतीहरूलाई संरक्षित गर्न सकिने खालका वासस्थान उपलब्ध गराइको भएतापनि जनसंख्या र बसाईसराइको अत्याधिक चाप र भुमीको उर्वरापनका कारण करिब ४ दशक अघिदेखि नै यहाँको वनक्षेत्र अतिक्रमण र वन फडाँनीको चपेटामा पर्न गएको छ ।

६.१.२ नगरमा पाइने मुख्य वनस्पतिहरू

विविध प्रकारको भूबनोट र प्राकृतिक वातावरणका कारण बागचौर नगरलाई जैविक विविधताको भण्डारको रुपमा लिन सकिन्छ । यो नगरलाई विशेष गरी सिमसार क्षेत्रको रुपमा चिनिन्छ । यहाँ पाइने मुख्य वनस्पतिहरूमा चिलाउने, कटुस, तिजु, पैयू, उत्तिस, टुनी, खोटे सल्ला, साल, लालिगुराँसका प्रजातीहरू पाइन्छन् । बाँस, निगालो, लोक्ता आदि वनस्पति तथा पिपला, अमला, हर्रो, बर्रो, चाबो, चिराईतो, दालचिनी आदि जडीबुटीहरू यस नगरका मुख्य लघुवन पैदावरहरू हुन् ।

६.१.३ नगरका लघु वन पैदावार

यस नगरमा उपोष्णदेखि समशीतोष्ण ठण्डासम्मका विविध प्रजातीका वनजंगलहरू रहेकाले विविध महत्वका जडीबुटीहरू पाईन्छन् । तथापी प्राप्त हुनसक्ने जडिबुटीहरू र यसको संकलन बारे सूचनाको अभाव रहेको छ । विभिन्न प्रजातिका लघु वन पैदावरहरू नगरमा पाइन्छन् । बागचौर नगरको वन क्षेत्रमा विभिन्न प्रकारका जडिबुटी तथा गैह्रकाष्ठ वन पैदावारहरू पाइन्छन् । मुख्य रुपमा पाइने गैह्रकाष्ठ वन पैदावारहरूमा काउलो, पिपला, साल, साज, टुनी, बाँझ, चुत्रो, ऐँसेलु, च्याउ, अमला, कुरिलो, हर्रो, बर्रो, बाँस, निगालो, अम्रिसो, रुद्राक्ष, घिउकुमारी, टिमुर, तेजपात, दारुहल्दी, गोकुल धुप, खोटे सल्ला, दालचिनी, चिराईतो, बेल, असुरो, चिउरी, यार्सागुम्बा, काफल, रिट्ठा, राजवृक्ष, ओखर, भ्याकुर, दतिवन, छतिवन, श्रीखण्ड, कटुज, वन तरुल, लालिगुराँस, कागती घाँस, पाखनवेद, काफलको बोक्रा, कालो जिरा, वोटधाइरो, सान्दन, लोक्ता, कोइरालो, भोर्ला, कालो मुसली, निम, सिमल, सालको पात, खोटो, सर्पगन्धा, लप्सी आदि मुख्य हुन् ।

६.१.४ नगरमा पाईने वन्यजन्तु

(क) वन्यजन्तु

यस नगरमा विभिन्न प्रजातीका स्तनधारी वन्यजन्तुहरू पाइन्छन् । तिनीहरूमा मुख्य गरी कस्तुरी मृग, घोरल, झारल, थार, बाघ, फ्याउरो, कालो चितुवा, बाँदर, भालु, चितुवा, स्याल, रतुवा, दुम्सी, पाखे वेत आदि छन् ।

(ख) चराचुरुङ्गी

यस नगरमा करिब विभिन्न प्रजातिका चराचुरुङ्गी पाइन्छन् । तिनीहरूमा मुख्य गरी डाँफे, मुनाल, कालिज, तित्रा, कोईली, ढुकुर, बकुल्ला, पानी हाँस, गिद्ध, चिल, काग, च्याखुरा, मलेवा, लुइचे, जुरेली, गौथली, हुचिल, भंगेरा, लुँईते, लामपुच्छ्रे, आदि छन् । यसबाहेक यहाँ बसाई सर्ने आउने चराहरूको मात्रा पनि प्रचुरमात्रामा रहेको छ ।

(ग) सरिसृप जिवजन्तुहरू

यस नगरमा घिस्रने जीवजन्तुहरूमा छेपारो, अजिंगर, सर्प, सालक, आदि पाइन्छन् ।

(घ) माछा वर्ग

यहाँ पाइने विभिन्न प्रजातीका माछाहरूको लागि भने ताल क्षेत्र उत्तम बासस्थान मानिन्छ ।

(ङ) किरा पुतली

यस नगरमा खजुरो, कन्सुत्लो, पुतली, फट्याङ्ग्रा, आदि प्रशस्त मात्रामा पाइन्छन् ।

६.१.५ वन व्यस्थापन सम्बन्धी विवरण

वनको व्यवस्थापन तथा बजारको माग बमोजिम काठ/दाउरा आपूर्ति गर्न नेपालको सरकारले वैज्ञानिक वन व्यस्थापन कार्यविधि, २०७१ तर्जुमा गरि लागु गरेको छ । वन मार्फत प्राप्त हुने वस्तु तथा सेवाको बजारीकरण,

खाद्य सुरक्षाको लागि साझेदारी वनले उत्पादन गरेको काष्ठ, गैरकाष्ठ एवं वनजन्य सेवाको प्रवर्द्धन र बजारीकरण गर्ने कार्य गर्दा प्रशस्त रोजगारी सिर्जना हुने देखिन्छ । साझेदारी वनमा गरिने वन व्यवस्थापन कार्यबाट मात्र पनि हजारौं दिन रोजगारी सृजना हुन सक्ने देखिन्छ भने कार्बन एवम् गैर-कार्बन लाभको बजार व्यवस्थापन गर्न सकेको खण्डमा खाद्य सुरक्षामा समेत टेवा पुग्ने देखिन्छ ।

सामुदायिक वन

तालिका नं. ६३ : बागचौर नगरका सामुदायिक वनहरूको विवरण

क्र.सं.	सामुदायिक वनको नाम	वडा नं.	क्षेत्रफल (हे.)	घरधुरी	जनसंख्या		
					पुरुष	महिला	जम्मा
१	टाट्के चौर	१	९.५	४६	१५२	१९८	३५०
२	महादेव	१	३६२.६५	२२५	७०७	९३२	१६३९
३	लालीगुराँस	१	४९०	१९०	७१७	९०७	१६२४
४	देउराली भीर	२	९८.५७	४५	१६१	२०६	३६७
५	बागबस्ती	२	१२.३२	५२	१६३	२१५	३७८
६	जिमालीचौर धैरेनी	२	१४.४८	२७	९८	१२५	१४७
७	अग्लाटाकुरा	२	१११.७	१२५	३५८	३५५	७१३
८	नौलो शान्ती	३	१२४.३४	७८	२८९	३६७	६५६
९	चारखोला	३	५०	३६	१२५	१६१	२८६
१०	पटारे पाखा	३	८३.२	७०	२३९	३०९	५४८
११	भगवती	३	२९.११	६०	२३३	२९३	५२६
१२	धनचुली	२	२७.३	७३	२२८	३०१	५२९
१३	परिगाउँ	२	४५.२	६५	१७१	२३६	४०७
१४	कोपखानी	२	१२	२१	३४	८५	१४९
१५	डिमुरखोला	२	८३.१८	७०	२४३	३१३	५५६
१६	चोथ्रेखोली	२	१८.२	२६	३८	९४	१६२
१७	डन्डुखोला	२	३३.२७	३३	११९	१५२	२७१
१८	प्रगतीशील	३	५६.२	१९	७४	६५	१३९
१९	धैरेनी चिसापी	३	१६.२	६१	१९६	२१४	४१०
२०	बुरेली	८	३८.१६	२६४	७६८	७७६	१५४४
२१	तिनपाने	८,९	२१५.८६	४८८	१४९६	१६०९	३१०५
२२	झुलाखानी	८	२६.८	१०७	२९५	३०५	६००
२३	हल्लरी	९	४८.५२	१५७	५४९	५४१	१०९०
२४	सिम्डाँडा	९	१८.३	१६५	४९२	४९७	९८९
२५	पाखापानी	९	९३	१३२	३८९	४०३	७९२
२६	पुवाखोली	९	३०.२४	२०१	५८५	५६५	११५०
२७	बाहुनी खोला	८	३६.५	१०३	२५५	२९८	५५३

२८	बाघदुला	८	२४.१६	२२	६२	६८	१३०
२९	जुगेखोली	८	१८.३	१०३	२५५	२९८	५५३
३०	भरारे	८	२५.६	७१	२०४	१९९	४०३
३१	शहिद नमूना	९	२९.८	१६४	५४४	५१२	१०५६
३२	उच्च ठामरकोट	८	६२.७५	१९२	५५९	६२०	११७९
३३	शहितस्मृति	९	१०२.४४	२२२	६५९	६३०	१२८९
३४	गेरुपानी	९	२०.५	१४१	५२०	३९४	९१४
३५	हरियाली	९	२१.५	१०१	३२९	२७९	६०८
३६	सिद्धेश्वरी	६	७८	८७	३००	३२०	६२०
३७	झाँक्रीखोला	७	३४.८२	१३६	५७३	४३१	१००४
३८	धाराखोला	७	३८.२	२१०	६१५	६४०	१२५५
३९	रिठ्ठाचौर	७	७१.२८	३६३	१०८०	१०८६	२१६६
४०	सल्लेरी समावेशी	७	१४.४३	५०	१७२	१७८	३५०
४१	रैंजगैरा खलेजापाखा	७	६५.५	१०९	३६०	३६३	७२३
४२	जनहित हरियाली	७	१६.८५	२५	९६	८७	१८३
४३	ऐंसेलुगैरा	७	११६	५७	१८७	२००	३८७
४४	शारदा	७.	४९.८२	१३१	४५३	४५०	९०३
४५	राजागैरी	७	११.७७	३२	९४	११७	२११
४६	चन्दन	७	८१.८	५२	१७२	१६१	३३३
४७	मुलखोला	७,११	१०६.५५	११४	३४३	३७३	७१६
४८	सारदा	४	१३३.५५	१५१	४८८	४९४	९८२
४९	हिमाली	५	१४९.५	१८३	६०८	५७७	११८५
५०	मुलखोला	४	४९.८	९६	३४८	३०४	६५२
५१	शारदा मुहान	४	२७२.५१	८२	३९०	३९३	७८३
५२	सृजना	४	९९.२७	१४२	६६०	४८५	११४५
५३	सालसल्लेरी	५	१९५.५	१२९	४०७	३०५	७१२
५४	तिनपोखरी कोडानेटा	४	१५०	१२८	४२०	३९१	८११
५५	त्रिवेणी	५	५९.४	५४	२०९	१६९	३७८
५६	धैरेनी	६	३२.८५	७०	२१८	२००	४१८
५७	सिमतरा	११	४.२४	७४	२५५	२६३	५१८
५८	झुल्नेटा टाकुरी	११	२.५२	६९	२४१	२४२	४८३
५९	रोशनी पाखा	११	५६	५३	१७०	१९१	३६१
६०	सुन्दरबस्ती	११	४.९३	६०	२०८	२११	२१९
६१	शान्ती जागरण	११	१०.३४	४८	१७२	१५२	३२४
६२	गलखोला	१२	१८.१६	१३२	४५७	५१०	९६७
६३	संयुक्त सुकिदह	१२	९९.२७	१४२	६६०	४८५	११४५
६४	धारापानी कोइली	१०	८.८३	५७	१७९	१५९	३३८
६५	सिद्दबाबा	३	१७६.८१	१६७	४८३	४६३	९४६
६६	स्यालदुला	१०	२५.३८	७६	२१४	१९७	४११

६७	शिवजन	१०	८.९	१८	४२	४६	८८
६८	जनकल्यान	१०	४३.६६	४७	१४४	१३०	२७४
६९	पिपलचौतारी	१०	५९	१३८	४००	४२५	८२५
७०	शुभपोखरी	१०	९१.७	१३०	३९२	३९३	७८५
७१	शूर्तान	१०	९.८४	८३	२२५	१९१	४१६
७२	शिवगुफा	१०	५.५	४५	१५२	१२८	२८०
७३	मैनाडाँडा	१०	९.६३	८४	२१२	२३५	४४७

स्रोतः जिल्ला वन कार्यालय, सल्यान, २०७५

स्थानीय बासिन्दालाई वन संरक्षण र उपयोगमा सहभागि बनाउने नेपाल सरकारको निती अनुसार यस बागचौर नगरमा पनि जिल्ला वन कार्यालय मार्फत सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह गठन गरी वन हस्तान्तरण गर्ने काम पनि भइरहेको छ । विगतको समयमा थोरै जनसंख्याको तुलनामा प्रशस्त वन क्षेत्र भएकोले पनि वन संरक्षण भन्दा उपयोगमा मात्र जोड दिएको पाइन्छ तर गएको केही वर्षदेखि वन क्षेत्र वरिपरिका जनतामा नयाँ जागरण देखिएको छ । बढ्दो अतिक्रमण, लुकिचोरी हुने कटानी, चरिचरन, आगलागी आदि कारण र भैरहेको वन विनासले नगरको अवस्था संवेदनशील भएको छ । सामुदायिक वनहरूमा विद्यमान संरक्षण र आफ्नो सामुदायिक वन प्रतिको लगावको परिणाम स्वरुप उजाड र मरुभूमीकरणतर्फ उन्मुख हुँदै खोला र खहरेहरूले ग्रसित भएका वनक्षेत्रहरू आज प्राकृतिक रुपमा संरक्षित भएका छन् । सामुदायिक वनका उपभोक्ताहरूसँग प्राविधिक ज्ञान र वनको उत्पादकत्व बढाउन आवश्यक पर्ने प्रविधिको अभाव खड्किएको छ । तसर्थ वन व्यवस्थापन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन सामुदायिक वनहरूलाई स्रोत, साधन र प्रविधियुक्त जनशक्तिको उपलब्ध हुनु जरुरी छ । उपभोक्ताहरूमा रहेका परम्परागत वन संरक्षण विधिहरूका अतिरिक्त नयाँ विधि र कार्यशैलीहरूको विकास गराउन जरुरी देखिन्छ । दक्षता अभिवृद्धिका निमित्त सामुदायिक वन उपभोक्ताहरूलाई तालिम, गोष्ठी, सेमिनार र अवलोकन भ्रमणका अवसरहरू प्रदान गर्नुपर्ने देखिन्छ । साथै, जिसस र सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूको सहभागितामा सामुदायिक वनभित्र गैरकाष्ठ वनपैदावरको उत्पादनलाई प्रोत्साहित गर्न र विभिन्न तालिम गोष्ठी अध्ययन भ्रमणहरू गरिदै आएका छन् । यसले स्थानीय स्तरबाटै वन व्यवस्थापनका सम्पूर्ण पक्षहरूलाई अघि बढाउन र वनक्षेत्रको उत्पादन बढाउन थप मद्दत मिल्ने देखिन्छ । सामुदायिक वनहरूको सुदृढीकरणका निमित्त जिल्ला वन कार्यालयको जनशक्ति मात्रले सम्भव नदेखिएकाले उक्त कार्यका निमित्त वनसँग आवद्ध विभिन्न गैससहरूलाई नगरमा परिचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

सामुदायिक वनहरूको संरक्षणमा प्रभावकारी उपायहरूको अवलम्बनले प्राकृतिक पुनरुत्पादन क्रमशः बढ्दै जाने देखिन्छ । वनहरूबाट काठ र दाउराको परम्परागत उत्पादन लिने प्रवृत्तिमा परिवर्तन गर्दै जनतालाई गैरकाष्ठ पैदावारको उत्पादनतर्फ उन्मुख गराउनुपर्ने र वन्यजन्तुहरूको व्यवसायिक पालन लगायतका गतिविधिहरूबाट आय स्रोतहरूमा बृद्धि गर्न जनसहभागितामा विशेष जोड दिनुपर्ने देखिन्छ ।

कबुलियती वन

तालिका नं. ६४ : बागचौर नगरका कबुलियती वनहरूको विवरण

क्र.सं.	कबुलियती वनको नाम	वडा नं.	क्षेत्रफल (हे.)	घरधुरी
१	सवारीबस्ती	३	६.२	११
२	जनजागरण	२	४.६६	५

३	नौलो बिहानी	२	५.७५	८
४	काफलघारी	२	४.१७	५
५	नमूना	२	३.०३	६
६	लाँलीगुरास	२	६.५४	१५
७	अलैचीबारी	२	३.९८	५
८	जलुकेबारी	२	८.७९	९
९	हिमदर्शन	३	३.६	५
१०	जुम्लेपोखरी	३	७.६	११
११	जन्ती ढुङ्गा	३	९.५६	१५
१२	जलुकेनी	३	६.७	९
१३	पिपलचौतारी	३	९.१८	१५
१४	एक्लेगैरा	२	६.७	१३
१५	आरुगैरा	२	५.३	१०
१६	शाईकुमारी	२	३.७	७
१७	सिद्र चौरासी	३	४.३	६
१८	नमूना महिला	८	२.८	६
१९	प्रगतीशील महिला	८	१.६७	१०
२०	जयकाली	८	३.८	९
२१	नवसृजना	८	४.०६	८
२२	विनयशील	८	३.४	९
२३	सुन्दर जीवन	८	२.७६	६
२४	हितैशी महिला	८	२.८८	६
२५	पोखरी महिला	८	२.८	७
२६	शान्तीगामी	८	२.८८	६
२७	नवजागरण	८.	३.४४	८
२८	लाकुरीडाँडा	८	५.०३	९
२९	शान्ती	८	५.६२	८
३०	बागवस्ती	८	४.४५	८
३१	जीवनज्योती	८	५.५६	९
३२	मनकामना	८	७.७	११
३३	जन्ती ढुङ्गा	८	८.०८	११
३४	नव भगवती	८	६.७६	१३
३५	प्रगती महिला	८	७.६३	१०
३६	जनज्योति प्रगतिशील	८	७.४	९
३७	हरियाली महिला	८	७.८	११
३८	भगवती	८	३.५	७
३९	चिनारी पाखा	८	७.९	८
४०	सिद्ध गुफा	७	७.७	१४
४१	नवज्योति	७	७.४	१४

स्रोतः जिल्ला वन कार्यालय, सल्यान, २०७५

निजी वन

तालिका नं. ६५ : बागचौर नगरका निजी वनहरूको विवरण

क्र.सं.	निजी वन धनीको नाम	वडा नं.	क्षेत्रफल			
			रोपनी	आना	पैसा	दाम
१	नेत्रबहादुर खड्का	१०	१५	०	०	०
२	रामेश्वर अधिकारी	१०	८	२	०	२
३	टेकम प्रसाद अधिकारी	१०	६	११	०	३
४	कोमल प्रसाद अधिकारी	१०	१	११	१	१
५	यमलाल अधिकारी	१०	१	११	२	०
६	हरिलाल अधिकारी	१०	५	०	०	०
७	भिमप्रकाश अधिकारी	१०	२	२	२	२
८	गोपीलाल खत्री	१०	४	०	०	०
९	सोभाराम खत्री	१०	१	१६	१	२
१०	विक्रम खत्री	१०	११	१	२	०
११	कुशल खत्री	१०	१४	१२	१	०
१२	रिते सुनार	१०	१	९	३	२
१३	परविर सुनार	१०	२	०	०	०
१४	सुकरन सुनार	१०	१	१	२	०
१५	गगनसिं खत्री	१०	१९	५	१	६
१६	दिल बहादुर खत्री	१०	१५	९	२	१
१७	लेखराम खत्री	१०	१०	३	१	२

स्रोतः जिल्ला वन कार्यालय, सल्यान, २०७५

६.१.६ वृक्षारोपणका लागि खाली स्थान

वृक्षारोपण भन्नाले कुनै पनि भूभागमा रुख प्रजातिका बिरुवाहरू लगाई हुर्काउने कार्यलाई बुझाउँछ । वृक्षारोपणको सुरुवात मानव सभ्यताको प्रारम्भदेखि नै भए तापनि औद्योगिक वृक्षारोपणको सुरुवात दोस्रो विश्वयुद्ध पश्चात् भएको पाइन्छ ।

जन्मेपछि शिशुलाई ताप दिन दाउरा चाहिन्छ भने मृत्युपछि पनि लास जलाउन यही दाउराको आवश्यकता हुन्छ । यसैगरी बाँचुन्जेल चाहिने अक्सिजन पनि यही वृक्षले प्रदान गर्दछ । मानिसलाई श्वास फेर्न प्रतिदिन

१७.५ के.जी. अक्सिजनको आवश्यकता पर्छ, जुन ७ वटा रुखहरूले प्रति रुख २.५ के.जी. अक्सिजन दिएर पुर्ति गरिदिन्छन् । समग्रमा, वृक्षारोपणको महत्त्व निम्न अनुसार रहेका छन्:

- खाना :
  रुखहरूबाट हामीले गाँस, वास र कपासको आवश्यकता परिपूर्ति गर्छौं । कृषिका लागि चाहिने पोषक तत्त्व जस्तै : फस्फोरस, पोटास, नाइट्रोजन आदिको पुर्ति गरिदिन्छ ।

- जल चक्रको नियमन :
  रुखहरूले वर्षातको पानीलाई आफ्नो हाँगा, काण्ड हुँदै जमिन मुनि पानीको भण्डारण गरी मूलको रूपमा पानी बाहिर आउन सहयोग गर्दछन् ।

- जैविक विविधताको संरक्षण :
  एउटै रुखले सयौँ किरा, पुतली, चरा, स्तनधारीहरुलाई आश्रय स्थल प्रदान गर्नुका साथै रुखबाट झरेका पात, काठहरू कुहिँदा लाखौँ आँखाले नदेखिने व्याक्टेरिया, भाइरस, मृतजीवीहरुलाई पारिस्थितिक कार्य सुचारु गर्नमा सहयोग गर्दछन् ।

- प्राकृतिक प्रकोप न्यूनीकरण :
  वृक्षारोपण कार्यले जमिनको माटो अँठ्याई राख्ने र परेको पानीको गतिलाई कम गरी पानी जमिनमुनि जान सहयोग गरेर भूक्षय कम गर्नुका साथै रुखहरू भएको स्थानमा चिस्यान कायम हुन गई खडेरी कम गर्न समेत सहयोग गर्छ ।

- आर्थिक वृद्धि :
  वृक्षारोपणबाट औद्योगिक कच्चा पदार्थको आपूर्ति भई औद्योगिकरण मार्फत रोजगारी सिर्जना गर्न, व्यापार घाटा कम गर्न र राजश्व प्राप्त गरी समृद्धि हासिल गर्न मद्दत पुग्छ ।

नेपाल सरकार माननीय मन्त्रिस्तरको मिति २०७५/०३/०३ को निर्णयबाट आषाढ १४ गतेलाई राष्ट्रिय वृक्षारोपण दिवसको रूपमा मनाउने निर्णय भएको हुँदा उक्त दिनदेखि 'राष्ट्रिय वृक्षारोपण दिवस' मनाउन थालिएको छ । साथै, नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्को मिति २०७६/०३/०८ को बैठकको निर्णय अनुसार गत वर्षको विश्व वातावरण दिवसदेखि एक नागरिक एक फलफुल बिरुवा रोपण अभियान शुभारम्भ भएको हुँदा सोही अभियानलाई सफल बनाइ मुलुकलाई फलफुलमा आत्मनिर्भर एवं निर्यातयोग्य मुलुकका रूपमा परिचित गराउनका लागि प्रत्येक वर्षको आषाढ १४ गते फलफुल लगायतका बिरुवा रोपण गरी देशव्यापी रूपमा वृक्षारोपण दिवस मनाउने, सबै निकायका हरेक पदाधिकारीहरू एवं कर्मचारीहरूले एक–एक वटा बिरुवा रोपण गर्ने, सबै निकायहरूले आ–आफ्ना कार्यालय परिसर एवं धार्मिक स्थल, सडक किनार, नदी उकास क्षेत्र, हैसियत बिग्रेका वन क्षेत्रमा फलफुल एवं औषधीजन्य वनस्पति रोपण गरी वृक्षारोपण वर्षको रूपमा घोषणा गरिएको छ ।

६.१.७ वनजन्य उत्पादन विवरण

नेपाल अथाह जैविक विविधता भएको देश हो । वनबाट हामीले जंगली फलफूल, तरकारी, च्याउ, मह, गिठा, भ्याकुर, पशुजन्य उत्पादनजस्ता खाद्यवस्तु उपयोग गर्दछौं । जंगली खानेकुरा स्वादिष्ट मात्र नभएर पौष्टिक पनि हुन्छ । साथै, दुःख परेको बेला वन खाद्यपदार्थको मुख्य श्रोत पनि हुन आउँछ । तथापि नीति र कानूनहरु भएता पनि खाद्य पैदावारको संरक्षण, व्यवस्थापन र उपयोगमा नगरपालिका मौन देखिन्छ । त्यस्तै नगरपालिकाको कार्ययोजनामा पनि उपभोक्ता समूहद्वारा जंगली खाद्यवस्तु व्यस्थापनका पक्षमा खासै उल्लेखनीय काम भएको पाइएको छैन । काठ, दाउरा, घाँसपात, जडिबुटी र चरनका विषयमा थुप्रै प्रावधान भए पनि जंगली खाद्यवस्तुमाथि व्यवस्थापनको पक्षमा बेवास्ता देखिन्छ ।

६.२ जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्र

सामान्यतयाः पानी ढलोले ओगटेको र भौगोलिक रूपले छुट्टिएको भूभागलाई जलाधार क्षेत्र भनिन्छ । नदीनाला, खहरे, ताल, तलैया, पोखरी वा अन्य स्थानको निश्चित भूभागसम्म वरिपरिका डाँडा काँडा, पाखा, पर्वत, बेसी मैदान जुन जुन स्थानबाट पानी बगेर मिसिन आउने सम्पूर्ण धरातलीय क्षेत्रले वा पानी ढलो क्षेत्रले जलाधार क्षेत्र भन्ने जनाउँछ ।

चार 'ज' अर्थात् जल, जमिन, जङ्गल र जडिबुटीको दिगो व्यवस्थापनबाट देशले विकासको फड्को मार्न सक्ने अवस्था र अवसर छ । वास्तवमा जमिन नै जीवन हो, जमिन जति उर्वर राख्न सक्यो, त्यति नै उत्पादन बढ्छ जसबाट खाद्य, सुरक्षा, वन पैदावारमा आत्मनिर्भर भई स्वच्छ र स्वस्थ जीवन बाँच्न तथा समृद्धिको ढोका खोल्न मार्ग प्रशस्त गर्छ । भूमिको उत्पादन बढाउन माटोको संरक्षण अर्थात् भूसंरक्षण गर्नु प्रमुख शर्त हो । भूसंरक्षण भन्नाले माटोको सुरक्षा गर्नु हो, जुन जलाधारीय हिसाबले व्यवस्थापन गरिन्छ ।

नदि तथा खोला सम्बन्धी विवरण

जल सम्पदाको दृष्टिले नेपाल ब्राजिलपछि विश्वको दोस्रो सबैभन्दा समृद्ध राष्ट्र र एसियामा पहिलो राष्ट्र मानिन्छ । नेपालमा ६ हजारभन्दा बढी नदिनालाहरू रहेका छन् । यी नदीनालाहरूबाट सिँचाई सुविधा, खानेपानीको आपूर्ति, जल यातायात, पर्यटन र मत्स्य पालनको क्षेत्रमा बहुआयामिक रुपले प्रयोग गर्न सकिने देखिन्छ । तर समग्रमा जल उपयोग ज्यादै न्यून भई इन्धनका विविध साधनको प्रयोग गरिरहनु परेको कुरालाई नकार्न सकिन्न ।

बागचौर नगरपालिकाका विभिन्न भौगोलिक क्षेत्र तथा वडाहरूमा फैलिएर रहेका नदी, खोलानाला तथा पोखरीहरूले विभिन्न किसिमका जलचरहरू र पशुपंक्षीहरूलाई सुरक्षित बासस्थानको रूपमा आश्रय दिइरहेको पाइन्छ । साथै, यस्ता जलाधार क्षेत्रबाट पशुहरूले पानी पिउने र किसानहरूले समेत सिंचाइको

लागि पानीको प्रयोग गर्दछन् । मानव वस्तीको क्रमिक विकास साथै अनुत्पादक पशुहरूको चरीचरण र उपयोगले प्राकृतिक जलक्षेत्रहरू सुक्ने साथसाथै नदीनाला तथा खोला छेउछाउ अव्यवस्थित बसोबास र त्यहाँबाट निस्किएका फोहोर र ढलले नदी तथा खोलाको स्वरूप बिग्रिने सम्भावना रहन्छ । त्यसकारण यी प्राकृतिक ताल तलाउ तथा खोलानालालाई संरक्षण गरी पर्यटकीय आकर्षण केन्द्रको रूपमा विकसित गर्दै लैजानुपर्छ ।

लौराबाङ शिर भएर खरिबोट, बागचौर, थारमारे, कालाखेत र मोखला भएर बग्ने शारदा नदी नै यस नगरको प्रमुख नदी हो । यो नदी सल्यान जिल्लाको दमदवाली भन्ने स्थान हुँदै दाङ्ग जिल्लाको विशाल बबई नदीसँग समाहित भई बर्दिया जिल्ला हुँदै भारततिर प्रवाहित हुन्छ । यस नगर तथा समग्र जिल्लामै शारदा नदीलाई व्यवस्थित रुपमा उपयोग गरि वैज्ञानिक कृषि उत्पादनमा प्रयोग नगरिए तापनि जनस्तरबाट यसको परम्परागत विधि (Conventional Method) उपयोग गरि कृषि प्रणालीमा उल्लेख्य सुधार ल्याईएको छ । यद्दपि, यस नदीको छिमेकी जिल्ला बर्दियामा व्यवस्थित सिंचाईद्वारा हजारौं हेक्टर जमीनमा सिंचाई गरि कृषि उत्पादनमा वृद्धि गरिएको छ । यसका अलावा, यस नदीको जलविद्‍युतमा समेत प्रशस्त संभावना रहेको छ । तथापि, उपयोगको सम्बन्धमा दीर्घकालीन योजनाको खाँचो टड्कारो रहेको छ ।

शारदा नदीका अलावा अन्य नदी तथा खोलाहरूमा ठिन्बाङ खोला, लाटीगार खोला, चोर खोला, पाण्ढल खोला, पोखरी खोला, थाराचौर खोला, सोतागार खोला, पेदीखोला, सिमखोला, रैलेचार खोला, घुस खोला, बाँस खोला, सिस्ने खोला, हिम खोला, च्याउँ खोला, चिन्ने खोला, कोदालचौर खोला, छरीखोला, बडाखोला, तुसारी खोला, पङ्गेचौर खोला, तिल्चा गार खोला, साङखोला, बाउनी खोला, कैनी खोला, स्याँलागाउँ खोला, तिल्सा खोला, धोपाटे खोला, मोखला खोला, बाँफुखोला, पानचौर खोला, धादेमारे खोला, खोलाखागल खोला, दोभानखोला, ओख्रेनी खोला, तेर्छा खोला, रुम खोला, गल खोला, आदि पर्दछन् ।

६.३ जैविक विविधता

नगरपालिकाको पर्यावरणीय सन्तुलनका लागि पारिस्थितिक जैविक प्रणालीलाई सन्तुलितरुपबाट कायम राख्न वन, वनस्पति तथा प्राणीहरु बीचको स्थापित सम्बन्धलाई दिगोरूपमा कायम राख्न सजगता अपनाउनु पर्ने देखिन्छ । दिगो विकासका निम्ति पूर्वाधार विकासको क्रममा हुने वनजंगल र पारिस्थितिक विनासलाई न्यूनीकरण गर्न नितान्त आवश्यक छ । वातावरणीय असन्तुलनले वनस्पती वा प्राणिहारको क्रमिक ह्रास र विनाश हुँदै अन्ततः लोप हुने अवस्था हुन सक्छ । विषम हावापानीमा विभिन्न जातजातिका प्राणी र वनस्पति रहेको यस नगरपालिकामा वन संरक्षण र सम्वर्द्धनको कार्यमा स्थानीय बासिन्दाहरुको सहभागिता अपरिहार्य हुन पुगेको छ ।

यिनै कुराहरुलाई मध्यनजर गरि २०४९ सालमा स्थानीय बासिन्दाहरुलाई आफ्नो दैनिक उपभोग्य वन पैदावारको उपलब्धता गराउने उद्देश्य राखी सामुदायिक वन दर्ता गर्ने कार्यको थालनी भएको पाइन्छ । मानव जीवनका लागि जैविक विविधताको संरक्षण अपरिहार्य छ । दैनिक जीवनको लागि आवश्यक काठ, दाउरा, घाँसको लागि मात्र नभई पारिस्थितिक तथा जैविक प्रणालीको सन्तुलनको लागि समेत जैविक विविधताको महत्वलाई दृष्टिगत गरि हाल यस नगरपालिकामा सामुदायिक वनजस्ता अवधारणालाई व्यवहारमा लागू गरिएको छ ।

साथै, बढिरहेको जनसंख्या, चोरी निकासी र आगामी दिनहरुमा उक्त वन क्षेत्रले मागेको आधारमा आपूर्ति गर्न नसक्ने वन पैदावारको हैसियतलाई विचार गर्दा यस क्षेत्रको जैविक विविधता व्यवस्थापन कार्य चुनौतीपूर्ण बन्दै गएको देखिन्छ । यद्दपी हाल सामुदायिक वन संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा सदुपयोगमा सहभागी भइरहेका छन् ।

नगरपालिकाको हावापानीले जीवजन्तु र वनस्पतीहरुलाई संरक्षित गर्न सकिने खालका वासस्थान उपलब्ध गराइएको भएतापनि यहाँको वनक्षेत्र अतिक्रमण र वन फडानीको चपेटा पर्न गएको । जैविक विविधता अन्तर्गत पर्ने स्थानीय कला संस्कृतिहरुको विविधतालाई जगेर्ना गर्दै धार्मिक, ऐतिहासिक, सांस्कृतिक र पर्यटकीय दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण ठानिएका विभिन्न स्थानहरुको संरक्षण गर्नुपर्ने देखिन्छ । यस क्षेत्रमा पाइने गैरकाष्ठ वन पैदावारले यहाँका स्थानीय वासिन्दाका कतिपय महत्वपूर्ण आवश्यकता परिपूर्ति गर्नुका साथै बागचौर नगरपालिकाका ग्रामिण बस्तीहरुको जीवन स्तर उकास्न र खाद्य सुरक्षामा महत्वपूर्ण भूमिका खेलेका छन् । यस्ता पैदावारहरुले जैविक विविधताको संरक्षण गर्नुका साथै रोजगारी र आयआर्जनको आधार तथा साना उद्योगहरुलाई अवसर प्रदान गर्छन् । र, यसको लागि सरकार तथा सम्बन्धित निकायले नीति बनाउनु पर्छ ।

६.४ नगरपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण

तालिका नं. ६६ : बागचौर नगरपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण

क्र.सं.	संभावित प्रकोप	विद्धमान अवस्था	समय
१	भुकम्प	भूकम्पीय जोखिमका दृष्टिकोणले नेपाल ११ स्थानमा रहेको र नगरमा भुकम्प प्रतिरोधात्मक भवन कम भएको, भवन आचार संहिता पूर्णरुपमा लागु नभएको पहाडी क्षेत्रमा अवस्थित रहेकोले	जुनसुकै समयमा
२	भु-क्षय तथा पहिरो	नगरको भू–संरक्षण र बनोट जटिल र कमजोर भएको, नगरमा भिरपाखाहरू प्रशस्त रहेको तथा विभिन्न हिमताल फुट्नसक्ने जोखिमका कारण यस नगरका धेरै भाग पहिरोको लागि धेरै संवेदनशील छन् ।	जुनसुकै समयमा
३	आगलागी	नगरका धेरै जसो भु–भागमा घनावस्ती रहेको, सचेतनाको अभाव, अग्नी नियन्त्रणको अभाव, सिलिण्डर पड्कने आदि कारणले आगलागीको नगर संवेदनशील रहेको छ ।	जुनसुकै समयमा

४	मौसमी सुख्खा	नगरका धेरै भागहरूमा खेतीपातीका लागि बर्षे पानीमै भरपर्नु पर्ने अवस्था रहेको र पानी नपरेमा नहरको सिचाईं नपुगेका क्षेत्रहरुमा मौसमी सुख्खा रहने गर्दछ ।	असार-भदौ
५	किट आतांक	जलवायु परिवर्तन तथा बढी विषादि प्रयोगका कारण लाभकारी चरा, किरा लोप	खेती मौसम
६	चट्याङ, असिना	बढी जसो बर्षायाम र पानी परेको समयमा	जुनसुकै समयमा

स्रोतः सल्यान जिल्ला पार्श्व चित्र, २०७२

६.५ विपद् जोखिम व्यस्थापन

बागचौर नगरपालिकामा आउन सक्ने प्राकृतिक विपदहरु विशेषगरि जलवायू परिवर्तन, भूमण्डलीय तापक्रम वृद्धि, वातावरण प्रदुषण, वनजंगल फडानी, अत्याधिक कार्बन उत्सर्जन र प्राकृतिक सन्तुलन विरुद्ध हुने मानवीय गतिविधिका कारण उत्पन्न छन् । यस प्रकारका प्राकृतिक विपदबाट जोगिन एकीकृत विपद व्यस्थापन प्रतिकारी तथा पूर्व तयारी योजना निर्माण गरी विपदसँग सामना गर्ने र कमभन्दा कम धनजनको क्षति हुने गरि तयार रहनु विवेकपूर्ण हुन्छ । दिर्घकालीन रणनीतिमा वातावरण संरक्षण र दिगो विकासका कार्यक्रमहरुलाई पूर्ण रुपमा पालना गर्नुपर्ने हुन्छ ।

अर्कोतर्फ स्वाभाविक भौगर्भिक प्रक्रियाको कारण जाने भूकम्पको जोखिमका हिसाबले नेपाल नै अत्यन्त जोखिमयुक्त क्षेत्रमा पर्ने हुँदा स्वाभिकतः सल्यान जिल्ला पनि उच्च जोखिम रहेको छ । भूकम्प न्यूनीकरण गर्ने उपाय नै नहुने हुँदा पूर्व तयारी र प्रतिकार्यका प्रभावकारी योजना निर्माण गर्ने र विशेष गरि भूकम्पीय जोखिमका हिसाबले जोखिम रहित घर र भौतिक संरचना निर्माण गर्दा राष्ट्रिय भवन निर्माण संहितालाई कडाइका साथ पालना गर्नुपर्दछ ।

यस नगरपालिकामा विपद पूर्वतयारी, रोकथाम र अल्पिकरण, विपदको समयको प्रतिकारी र विपद पश्चात पुर्नस्थापना र पुनर्निर्माण तथा जलवायु परिवर्तन अनुकुलनका लागि आवश्यक पर्ने सेवा, सहयोग, सुविधा, उपलब्ध गराउने सरकारी निकाय वा सुरक्षा निकायहरु, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, स्थानीय संस्थाहरु र अन्य मानवीय सेवा प्रदायक संघसंस्था, वित्तीय संस्था, सहकारी, स्वास्थ्य सेवा केन्द्र, निजी क्षेत्र आदिको उपलब्धता, पहुँच र सम्बन्धको बारेमा पर्याप्त अध्ययन तथा विश्लेषण गर्दै यसबारे यथोचित व्यवस्था गर्न जरुरी देखिन्छ ।

परिच्छेद ७ : भौतिक विकासको अवस्था

७.१ यातायात पूर्वाधार

नगरपालिकाको सबै वडाहरुमा पक्की सडकको विस्तार नभए पनि कच्ची सडकको विस्तार भईरहेको छ । नगरपालिकाका विभिन्न सडकहरूमा ट्रयाक्टर, साइकल, ट्याक्सी, मोटरसाइकल, बस, ट्रक, डोजरलगायतका विभिन्न सवारीसाधनहरुको उपयोग गरिएको देखिन्छ । यहाँ राजमार्ग, सहायक राजमार्ग, पक्की तथा कालोपत्रे, ग्राभेल र कच्ची सबै प्रकारका सडकहरु रहेका छन् । बागचौर नगरपालिकाको बिच भू-भागबाट राप्ती राजमार्ग बनेको हुनाले तुल्सीपुर-मुसीकोट सडकखण्डमा कुद्ने सबै प्रकारका गाडीहरू यही क्षेत्र भएर जाने गरेका छन् । जसले गर्दा नगरबासीहरूको यातायात पूर्वाधारमा सहज पहुँच रहेको अवस्था छ । सडक गुणस्तरका हिसाबले बजार क्षेत्रको अवस्था राम्रो रहेको छ भने ग्रामिण क्षेत्रमा कच्ची सडक रहेका छन् ।

यस बागचौर नगरपालिकाबाट दैनिक रुपमा सल्यान जिल्लाको सदरमुकाम खलङ्गासम्म नियमित गाडी संचालन हुँदै आएको छ । साथै, लामो दुरीको यात्राका लागि नगरपालिकाले सल्यानको बागचौरबाट दाङ, तुलसीपुर हुँदै नेपालगञ्जसम्म दैनिक बस संचालन गर्दै आइरहेको छ । त्यसका साथै, दैनिकरुपमा

काठमाडौंसम्मको रात्री बस सेवा पनि संचालनमा आइरहेको छ । नगरपालिका केन्द्र देखि रुकुमको मुसिकोट, चौरजहारी साथै रोल्पा जिल्ला अन्तर्गत गङ्गादेव गाउँपालिका केन्द्रसम्म बस, जीप लगायतका सवारीसाधनहरु दैनिक रुपमा संचलानमा आउने गरेका छन् भने नगरको आन्तरिक सडक सञ्जालमा समेत नियमित रुपमा गाडीहरू सञ्चालनमा आइरहेका छन् ।

सडक संजालको विद्यमान अवस्था

बागचौर नगरपालिकाबाट सल्यान जिल्ला सदरमुकाम खलङ्गा, नगरका विभिन्न वडाहरु, जिल्लाका विभिन्न नगरपालिका तथा गाउँपालीका साथै देशका अन्य भागमा जानको लागि सडक सञ्जाल विस्तार भएको पाइन्छ ।

मुख्यगरी नगरको मुख्य बजार केन्द्र हुँदै रुकुम मुसिकोटजाने राप्ती राजमार्ग, थारमारे-चौरजहारी सडकमार्ग, खरिबोट-बाँफुखोला सडकमार्ग, बागचौर-पातिहाल्न-रोल्पा सडकमार्ग, कालाखेत-पिपलनेटा-कोटमौला सडकमार्ग, लगायत यहाँका प्रमुख सडक सञ्जालको रुपमा रहेका छन् ।

नक्सा नं. १७ : बागचौर नगरको सडक सञ्जालको अवस्था

त्यसैगरी, बागचौर नगरपालिकाको ड्रिम प्रोजेक्टको रुपमा विस्तार भइरहेको 'बागचौर शहीद रिङरोड' पनि यहाँको प्रमुख सडक खण्डको रुपमा विकास हुने लक्ष्य राखिएको छ । नगरका सबै वडाहरू भएर जाने यो रिङरोडको निर्माण सँगै नगरपालिकाभित्रको आन्तरिक यातायात पूर्वाधारमा उन्नति हुँदै सबै नगरबासीमा सहज रुपमा सडक र यातायातको सुविधा पुग्ने देखिन्छ । यसको निर्माण लगभग सकिने क्रममा रहेको पाइन्छ ।

यद्दपी, नगरपालिका क्षेत्रमा पक्की सडकको संख्या भने ज्यादै न्यून रहेको छ । केहि सडकमा ग्राभेल गरिएको भए पनि कच्ची जस्ता देखिएका छन् । कच्ची सडकमा वर्षायाममा यातायात संचालनमा निकै कठिनाइ हुने गरेको छ । नगरले यी कच्ची सडकको स्तर उन्नति गर्न विशेष परियोजनाहरु ल्याउनुपर्ने देखिन्छ भने सडकको विस्तार तथा पहुँचलाई पनि सहज बनाउँदै लैजानुपर्ने देखिन्छ ।

७.२ इन्धन उपयोग विवरण (खाना पकाउने इन्धनको आधारमा)

नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६ का अनुसार बागचौर नगरपालिकामा परिवारमा खाना पकाउन प्रयोग गरिने प्रमुख इन्धनको रुपमा काठ तथा दाउरा सबैभन्दा बढी ६,३१७ घरधुरी (९२.९४ प्रतिशत) प्रयोग गरेको देखिन्छ । यसैगरी दोस्रोमा एल.पी. ग्याँस प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या ४४१ (६.४९ प्रतिशत), मट्टीतेल प्रयोग गर्ने १० (०.१५ प्रतिशत), विद्‌युत प्रयोग गर्ने ०.०१ %, गोबरग्याँस प्रयोग गर्ने धरधुरी ०.१ % रहेका छन् । जसको विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ६७ : बागचौर नगरको इन्धन प्रयोग विवरण

खाना पकाउने इन्धन	दाउरा	एल पि ग्यास	मट्टीतेल	विद्‌युत	वायोग्यास	अन्य	जम्मा
१	४७५	५४	०	०	६	०	५३५
२	६९८	१८६	६	०	०	२०	९१०
३	४६३	१६	१	०	०	०	४८०
४	५२५	१४	०	०	०	०	५३९
५	४९४	२१	३	०	१	०	५१९
६	५६५	१२	०	०	०	०	५७७

७	७०४	३३	०	१	०	०	७३८
८	४५२	४३	०	०	०	०	४९५
९	५५८	२३	०	०	०	०	५८१
१०	४८७	१७	०	०	०	०	५०४
११	३९४	१३	०	०	०	१	४०८
१२	५०२	९	०	०	०	०	५११
जम्मा	६३१७	४४१	१०	१	७	२१	६७९७
%	९२.९४	६.४९	०.१५	०.०१	०.१०	०.३१	१००

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

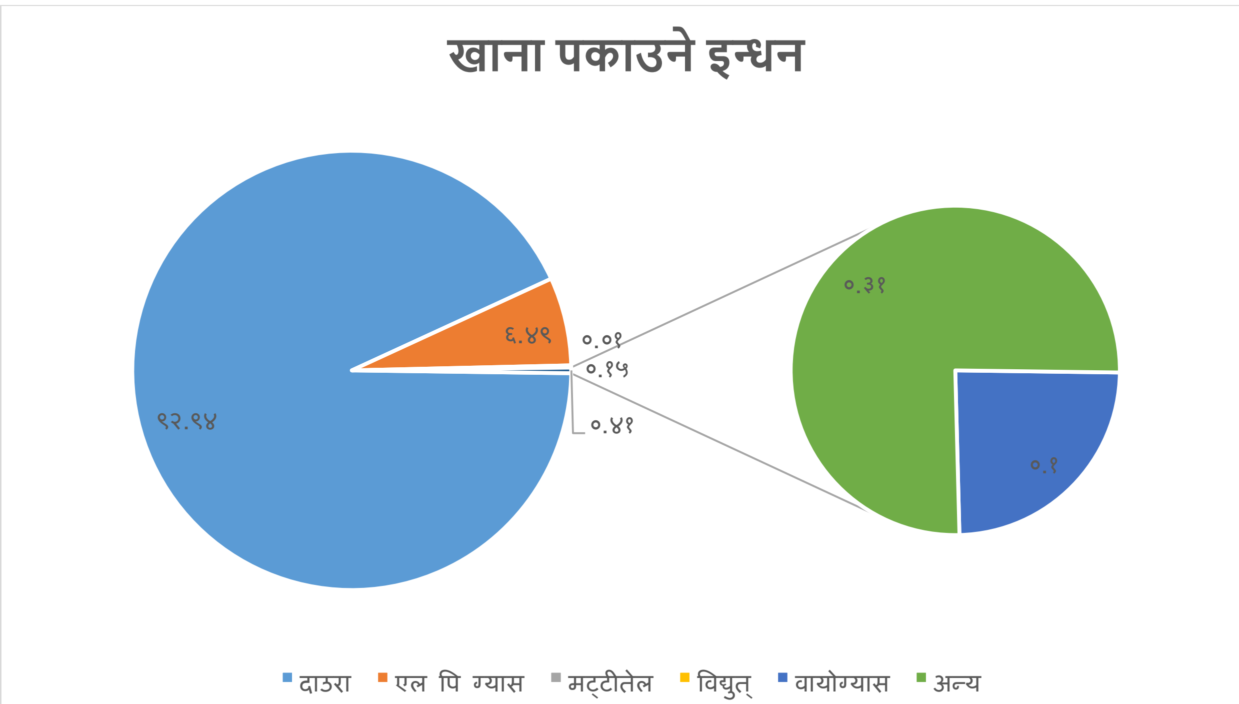

७.३ सञ्चार तथा प्रविधि

नेपालमा वि.सं. २०४८ सालसम्म सञ्चार माध्यमहरु सिमित थिए । वि.सं. २०४६ सालको जनआन्दोलनको सफलता पछि भएको २०४८ आम निर्वाचन पश्चात देशको सञ्चार क्षेत्रमा क्रान्ति नै आयो । देशका विभिन्न क्षेत्रमा पत्रपत्रिका (दैनिक, साप्ताहिक, पाक्षिक र मासिक), एफ.एम. रेडियो, केबल टेलिभिजन, स्थानीय तथा राष्ट्रिय टेलिभिजन, टेलिफोन, मोबाइल सेवा इन्टरनेटसेवाको विस्तार तीव्र गतिमा हुन थाल्यो । जसको प्रभाव देशका विभिन्न भागमा पनि विस्तारै पर्न गएको छ ।

७.३.१ हुलाक सम्बन्धी विवरण
नगरमा आधा शताब्दीदेखि सञ्चार क्षेत्रमा सेवा पुर्याइरहेको हुलाक सेवाले यस नगरमा कुल १ वटा इलाका हुलाक कार्यालयबाट नगरभित्र र नगरबाहिर एवं विदेशमा समेत हुलाक सेवा प्रदान गरिरहेको छ । हुलाक सेवा अन्तर्गत साधारण चिठीहरु, रजिष्ट्री पत्रहरु, बिमा पुलिन्दा, धनादेश सेवा र बचत सेवाहरु संचालित छन् ।

७.३.२ दूरसञ्चार सम्बन्धी विवरण
यस बागचौर नगरपालिकाका वडा केन्द्रहरुमा नेपाल टेलिकम (NTC) को मोबाइल नेटवर्क मध्यम अवस्थामा रहेको छ भने अधिकांश क्षेत्रहरुमा कमजोर रहेको पाइएको छ । त्यस्तै संचार सम्बन्ध कायम गर्नका लागि यहाँका जनताहरुले NTC, Ncell, Sky लगायत सबै किसिमका मोबाइल सिमहरु प्रयोग गरिरहेको भेटिएको छ ।

साथै, बागचौरका प्रमुख बजारहरूमा टेलिकमको ल्याण्ड लाईन टेलिफोन सेवा समेत उपलब्ध छ । त्यति मात्रै नभएर केहि विद्यालय, कार्यालय, होटल तथा कम्युनिकेशन सेन्टरहरुमा एडीएसएल मार्फत इन्टरनेट सेवा उपलब्ध छ ।

७.३.३ रेडियो स्टेशन सम्बन्धी विवरण
यस बागचौर नगरपालिकामा हाल १ वटा एफ.एम. स्टेशन रहेको छ भने नगरका विभिन्न स्थानहरूमा यहाँको स्थानीय एफ.एम. स्टेशनका साथै सल्यान जिल्ला र आसपासका अन्य जिल्लाहरु- सुर्खेत, रुकुम, रोल्पा, दाङ लगायतका जिल्लाबाट प्रशारण हुने विभिन्न एफ.एम. रेडियोहरु सुन्न सकिन्छ ।

परिच्छेद ८ : विकास सुचकाङ्क

८.१ मानव विकास सुचकाङ्क (HDI)
मानव विकास सुचकले तीनवटा कुरालाई आधार बनाएको छ । जसमा आम्दानी, शिक्षा र सापेक्षित आयु छन् । यी तिनवटै परिसुचकलाई समावेश गरी मानव विकासको सुचक निर्धारण गरिएको छ । हरेक देश-

ठाउँका जनताको स्वास्थ्य स्थिति, शैक्षिक अवस्था, तथा जीवन स्तरको अवस्था मापन गरी स्तर निर्धारण गर्ने प्रयोजनको लागि संयुक्त राष्ट्रसंघको विकास कार्यक्रम (UNDP) ले विकास गरेको शिक्षा, स्वास्थ्य तथा प्रतिव्यक्ति आयका सूचकहरूको संयुक्त सूचकाङ्क नै मानव विकास सूचकाङ्क हो ।

UNDP नेपालले हालै नेपालका सबै जिल्लाहरूको मानव विकास सूचकाङ्कको मान समेटिएको नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन, २०१४ सार्वजनिक गरेको छ । यो प्रतिवेदन अनुसार सल्यान जिल्लाको मानव विकास सूचकाङ्क ०.४४१ (नेपालको ०.४९०) रहेको छ । अर्थात् सल्यान जिल्लाको मानव विकास सूचकाङ्क नेपालको राष्ट्रिय औषत भन्दा कम देखिन्छ ।

मानव विकास सूचकाङ्कको आधारमा सबैभन्दा माथिल्लो स्थान ओगट्न सफल काठमाण्डौं जिल्लाको मानव विकास सूचकाङ्क ०.६३२ रहेको छ भने दोस्रो स्थानमा ललितपुर मानव विकास सूचक ०.६०१ रहेको छ । पुच्छारमा रहेको बाजुरा जिल्लाको मानव विकास सूचकाङ्क ०.३६४ रहेको छ ।

मानव विकास सूचकाङ्कका अवयव सूचकहरू हेर्ने हो भने सल्यान जिल्लाको हरेक व्यक्ति बाँच्ने अपेक्षित औषत आयु (Life Expectancy) ६८.८० वर्ष र यसको सूचक ०.७३०, प्रौढ साक्षरता दर (Adult Literacy) ५५.५० प्रतिशत र यसको सूचक ०.५५५, शिक्षा आर्जनमा खर्चेको औषत समय (Mean Years Of Schooling) ३.१७ वर्ष र यसको सूचक ०.२११ तथा कुल राष्ट्रिय प्रतिव्यक्ति आय (Per Capita Income) ७८६ अमेरिकी डलर र यसको सूचक ०.३४४ रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. ६८ : मानव विकास सुचकको विवरण

क्षेत्र	स्वास्थ्य		शिक्षा				आम्दानी		मानव विकास सुचक
	सापेक्षित आयु		प्रौढ साक्षरता		विद्यालय जाने मध्यम वर्ष		प्रतिव्यक्ति आम्दानी		ज्यामितीय मध्यक
	मान	सुचक	मान	सुचक	मान	सुचक	मान	सुचक	
नेपाल	६८.८	०.७३	५९.५७	०.५९६	३.९	०.२६	११६०	०.४०९	०.४९
सल्यान	६८.८	०.७३	५५.५	०.५५५	३.१७	०.२११	७८६	०.३४४	०.४४१

स्रोतः मानव विकास प्रतिवेदन, २०१४

तालिका नं. ६९ : बागचौर नगरको विकास तथ्यांक

क्र.सं.	विवरण	मान
१	सापेक्षित आयु	५८
२	विद्यालय जाने मध्यम वर्ष	६
३	अपेक्षित विद्यालय जाने वर्ष	१२

४	वार्षिक आम्दानी	८५,६७४.६३

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

तालिका नं. ७० : बागचौर नगरका विकास सुचक

क्र.सं.	सुचक	मान
१	मानव विकास सुचक	०.४६६
२	सापेक्षित आयु सुचक	०.५८५
३	शिक्षा सुचक	०.५३३
४	आम्दानी सुचक	०.३२४

स्रोतः नगर तथ्यांक सर्वेक्षण, २०७६

८.२ मानव गरीबी सुचकाङ्क (HPI)

अपेक्षित औषत आयु ४० वर्ष वा सो भन्दा कम भएको जनसंख्याको प्रतिशत, प्रौढ निरक्षरता, सुरक्षित खानेपानी नपुगेको जनसंख्याको प्रतिशत तथा कुपोषित ५ वर्ष भन्दा मुनिका बालबालिकाहरूको प्रतिशत जस्ता सूचकहरूको संयुक्त सूचकाङ्कको रुपमा विकास गरिने मानव गरीबी सूचकाङ्कको स्थिति हेर्दा सल्यान जिल्ला मानव विकास सूचकाङ्कको स्थिति त्यति राम्रो अवस्थामा रहेको देखिन्न । सल्यान जिल्लाको मानव गरीबी सूचकाङ्क मान ४०.५७ (नेपालको ३१.१२) रहेको छ । यो सूचकाङ्कको मान जति कम भयो त्यति राम्रो मानिन्छ किनभने यो सूचकाङ्क नकारात्मक सूचकहरूको प्रयोग गरी निकालिन्छ । जस्तैः प्रौढ निरक्षरता दर ।

मानव गरीबी सूचकाङ्कको आधारमा सबैभन्दा माथिल्लो स्थानमा हुम्ला जिल्लाको मानव गरीबी सूचकाङ्क ४९.२६ रहेको छ भने पुच्छारमा रहेको कास्की जिल्लाको मानव गरीबी सूचकाङ्क १६.५० रहेको छ । मानव गरीबी सूचकाङ्कका अवयव सूचकहरूमा सल्यान जिल्लाको प्रौढ निरक्षरता दर ४४.५० प्रतिशत, ४० वर्ष सम्म पनि बाँच्न सक्ने अपेक्षा नगरिएको जनसंख्या ८.२३ प्रतिशत, सुरक्षित खानेपानी नपुगेको जनसंख्या ४२.१९ प्रतिशत तथा ५ वर्ष मुनिका कुपोषणबाट प्रभावित बालबालिकाको संख्या ५४.१० प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।

८.३ मानव विकास र गरीबी

नेपालमा गरीबीको लघुक्षेत्र अनुमान, २०६८ अनुसार सल्यान जिल्ला न्युन समृद्धिस्तर भएका जिल्लाहरूको श्रेणीमा पर्दछ । ७५ जिल्लाहरू मध्ये यो जिल्ला ४६ औँ स्थानमा रहेको छ । गरीबीको दर ८.७६ प्रतिशत रहेको यस जिल्लामा गरिबीको रेखामुनी रहेको संख्या ६९,६०५ रहेको देखिन्छ । गरिबीको दरको आधारमा सबैभन्दा कम स्थान ओगट्न सफल कास्की जिल्लाको गरीबीको दर ४ प्रतिशत रहेको छ भने उच्च गरीबीको दर रहेको बाजुरा जिल्लाको गरीबीको दर ६४.१ प्रतिशत रहेको छ ।